
Predrag Stanković
ŠUMОВI PORED PUTA
I/II

Copyright©Predrag Stanković

Beograd, 2014.

Predgovor

Ovaj spis vezan je za moj prvi: 'Metafizika Minotaura' – 'Sistem' s naumom da bude neka vrsta pratećeg dela, dopune i to *glavne* dopune prvom *glavnom* delu. Zašto baš naslov 'Šumovi...'? U spomenutom prvom delu zapisao sam sledeće: '...svaki muzički instrument proizvodi konačni broj čulno perceptivnih jasnih *tonova*, *grupu tonova* i *međutonova* ali i beskonačno mnogo *šumova*, koji na zvaničnim muzičkim skalama nisu zapisani, a ostavljaju ne manje važne tobože nečujne tragove koji se mogu nazvati šumovi, mada ovim nazivom kao da je njihova vrednost umanjena. Ovi su ipak sastavni deo ukupnog muzičkog doživljaja. Tako i svaki čovek u svom delanju ostavlja jasne ali i nejasne pa i, za malo, nevidljive tragove svog hoda u vremenu, crpeći s tog puta sve. Muziku in vivo upravo slušamo radi ovih za naše uši 'nečujnih šumova', koji se ne mogu reprodukovati ni najsavršenijim mehaničkim sredstvima. Radi punoće doživljaja, ako smo u mogućnosti, čitamo cela originalna dela, ne skraćene verzije; posmatramo originale umetničkih dela, a ne 'verne' kopije...

Smatram da su 'šumovi' koje ostavljamo pored glavnog puta, isto toliko važni i značajni koliko i ona dela koja možemo nazvati jasnim ili jasnim tonovima s tim što ih ne čujemo kad nećemo a još manje kada se na silu trudimo da ih čujemo. One druge moramo da čujemo! Oni pored puta ipak su tu, verno s nama, u nama i van nas i svakako su deo našeg sveukupnog misaonog i praktičkog delanja i doživljaja svih naših doživljaja. S toga ostavljam deo svojih marginalija i zapisa, zapravo one izvorne ili potaknute misli i beleške iz najranije mladosti do nedavna, u prvobitnom obliku, osim što je tu i tamo napravljena poneka izmena na lektorskom nivou, na mestima gde je to bilo zaista potrebno. Nije u većoj meri važno ali tek da napomenem da sam pokušao da tekstovi teku hronološki, međutim, u potpunosti bezuspešno, zamisao je negde na put iskliznula iz zacrtanog plana, valjda s pravom.

Ipak sam realizovao jedan moj dug u pogledu bibliografskih i ličnih izvora što je izostalo u prvoj knjizi 'Metafizika Minotaura' i 'Sistem'. Neverovatno, ali čitava gomila teksta se takoreći sama od sebe razvrstala, grubo: na deo o umetnosti, pogledima na istorijska zbivanja, putovanja i deo o filozofskim razmatranjima. Shvatih, tako, da sam se u životu bavio i dopunjavao umetnošću i naukom, kao i putovanjima. Mislim da je način na koji sam dao izvore i više od onoga što traže preozbiljni analitičari. Samo nabranje pročitanih dela potreba je nekih da se formalno takmiče u obimu korišćene literature a ne da zađu u suštinu tema i piščevih najdubljih pobuda!

Ostajem u međuvremenu dužan, pre svega sebi, da promislim do kraja i upustim se u najveću avanturu moguću, u pokušaju da kasnije, makar jednim malim/skromnim prodorom u pitanje o *vremenu*, sagradim još jednu misaonu strukturu.

Srećno!

Autor

Razmatranje svakodnevnice, uvod u vreme, za kasnije

.....

...Ljudi promiču kao mereno odmeravani, mimoilazimo se u prostoru udaljavajući se jedni od drugih beskonačno velikom brzinom itd. i svet zapravo za nas kao ljudska bića ne bi trebalo ama baš ništa suštinski da predstavlja jer ovo udaljavanje je apsolutno još od samog početka. Takođe, ni umišljene dodirne tačke prostranstva...

Bežimo od suštine, a ona je izražena u vremenu, ali ne onakvom kakvim nam ga nude a mi zavedeni prihvatamo, već kakvim ga mi ostvarujemo našim stvaralaštvom; jer čovekovo stvaralaštvo je suštinska stvar samo njemu primerena, time i njegovo vreme jeste samo njegovo: kroz pamćenje, sabiranje, ugrupisanje itd. sveg prošlog, gde upravo prošlost predstavlja osnovu za naše stvaralačko vreme koje nas vodi u budućnost...

Ono što nam se nudi samo je surogat stvaralaštva i surogat vremena – trka *protiv* vremena, protiv *našeg* vremena, protiv *nas* samih, svesti koja to nije. Božiji kvaliteti koji ne postoje, čvrsta ideologija koja se relativizuje onog momenta kada se pusti u opticaj, standard života koji trošeći samo *naše* vreme, predstavlja standard smrti, lažna informacija, i tako u nedogled, sve to za nekakav večni život koji nije to, a vešto se prikriva postojanje i realizacija smrti. Teraju nas ka smrti, što pre i svim mogućim prečicama izazova. Čak i smrt koju vidimo nije smrt, već samo događaj koji se dešava nekom drugom. Vreme se meri i prikazuje kao nešto što protiče do u beskonačnost unazad i unapred, ali se ne kaže da se ono s takvim osobinama, odnosi samo na prirodu, ne i na nas. Za čoveka vreme nije beskonačno što znači da smo u egzistenciji za nas **konačnog** vremena. Nudeći nam beskoknačnu definiciju vremena, nudi nam se drugo, tuđe! Zapravo, nudi nam se nešto što ide uvek ispred nas i što nikada nećemo uhvatiti, kao imperativ da se sustigne kao u zenonovim aporijama gde se u beskonačnost sve usitnjava do mere da nikada nigde ne stizemo... pa ispada da je ustvari meditacija tj. sâmno mišljenje proizvelo beskonačnost, i to s ciljem, te pošto su dva pojma na koja se beskonačnost odavno odnosi *prostor* i *vreme*, ova su dva pojma samo proizvod našeg mišljenja!

Što se vremena tiče, i u ovom segmentu, laž je apsolutna, jer u osnovi prirodnih procesa vreme ne postoji u formi u kakvoj nam nauka istu daje, već sabijeno i rastegljivo, što znači da se već pri eksplikaciji prirodnih procesa vreme ne može određivati uobičajenim nevremenskim merama.

Rastegljivost vremena u prirodnim procesima odnosi se na nama nevidljivi svet kog obično i nismo svesni. Čovek u svom stvaralaštvu ima odnos samo prema njemu vidljivom svetu tzv. makrokosmosu, gde stvari teže da se uguraju jedna između druge i uvrste prema sukcesiji, odnosno, redosledu pojavljivanja onako kako se u nekakvom 'vremenskom **toku**' prikazuju. Ovde se, dalje, nameću i primenjuju raznorazne metode sabiranja, oduzimanja, analogije, svakojakih logika koje čoveku omogućavaju snalaženje, pa čak pružaju i mogućnost ograničenog stvaralaštva. Svakako da čovek ovakvim načinom ne daje sve od sebe i svoje univerzalnosti niti dolazi do potpunog ispunjenja njegove ličnosti, a time ni do suštine same

stvari, jer je, ne shvatajući ograničenja koja vreme nosi u svojoj osnovi, lišen najrazličitijih osećanja, koja se potenciraju kod shvaćenog smisla vremena. Tu nastaje igra koja je surogat za ono što bi trebalo da bude stvaralaštvo – prazno skakanje od jedne do druge tačke, što stvara privid punoće i raznovrsja, što iznova i opet čoveka baca u prazan prostor beznađa, i uvek nazad, ukoliko ovo pređe izvesno ubeđivanje o autentičnosti stvaralačkog žara. Vreme se ovde samo nadograđuje i naizgled sve ima svoj red u jasnoći sukcesije, a stvaralački privid u prostoju raznovrsnosti koju mi, umišljeni bogovi pokušavamo da svrstamo.

Međutim, pokušamo li da ovakav redosled stvari objedinimo dobijamo prosti sabirak svega i svačega i, naravno, dolazimo do saznanja da je sve samo prazna trka i udaranje čas u plafon čas u dance nevidljivog i nesaznatljivog sveta.

Autentični odnos prema vremenu stoji u osnovi sveg našeg delanja beskoristan ukoliko se ne aktivira posebnim odnosom prema sopstvenoj egzistenciji. KANT je posle više stotina godina tzv. naučne filosofije inaugurisao čistu filosofiju tj. filosofiju koja će se baviti svojim problemima a pri tome je istakao kao važno polazište da je vreme APRIORIJA; dalje, da se ono aktivira samo prilikom ljudske čulne delatnosti a slično je sa prostorom a priori. Znači, još od Kanta prostor i vreme u uobičajenom smislu ne postoje, ali MOGU da postoje ukoliko je čovek čulno aktivan, u krajnjoj liniji delatan. Prema Kantu, znači, prostor i vreme ne postoje apsolutno, po sebi, ono što za Kanta postoji po sebi to je svet koji stoji iza sveta percepcije, pa time i van domašaja saznanja, a s obzirom da je čulna spoznaja upravljena k saznanju kategorija, koje se takođe aktiviraju samo pri delatnosti čovekovoju. Ako uzmemo u obzir da je um sledeća karika u procesu znanja vascelog umišta kao onog što sabira saznanje i znanje – čulne spoznaje i kategorije, a ne naše... aktivnosti da potvrdi preko čula, onda za delatnost uma: prostor i vreme ne postoje. Čisti um dela van prostora i vremena. U domenu besmrtnosti duše, postajanja boga i uopšte problema metafizike um luta u svetu po sebi ne nalazeći čvrste odgovore, jer ne može da uspostavi vezu s čulima uopšte, a kamoli u vezi pitanja i zadataka koja je sam sebi postavio, s tzv. stvarnošću pa time niti da nađe potvrdu tj. dokaze za svoje suprotstavljene zaključke i eventualno ih reši za svagda. Jedino samopotvrđivanje nalazi um kao praktički um pri delatnosti moralnog subjekta u prostoru i vremenu!!!

Ovaj kontakt se ostvaruje i nasilnim prekidanjem tzv. toka vremena u **umetnosti** gde čovek otpočinje svojim stvaralaštvom s nečim što on smatra samo svojim delom. Time, kroz umetničko stvaralaštvo čovek negira sve pa i boga kao eventualnu svrhu...

Hegel proširuje ovu tezu na celokupnu čovekovu delatnost, pa se opet vraćamo u svet MOGUĆEG prostora i vremena (kod Kanta) tj. na stvar po sebi. I tako, zapravo, treperimo u smislu treptaja trenutka i u smislu doslovnog treperenja između dve stvari...

* * *

Vizantija

Fantastični bedemi čuvali su Carigrad samo onoliko koliko je v o j n a tehnika bila ispred osvajačeve; pod Mehmedom II Turci su razvili ARTILJERIJU i to je odlučilo da Carigrad i konačno padne 1453. godine, 29. maja.

p.s. dok je Zapadno carstvo, RIM – Karlo Veliki – Franačka imperija od 800. godine polako uspostavljalo čvrste temelje svoje budućnosti, Istočno carstvo, stalno na udaru, koje se iz osnova iznova menjalo, bilo je razarano, poništavano, a njeno postojanje i održavanje pre svega je omogućavalo postojanje, učvršćivanje i održavanje Zapadnog carstva i to kako ekonomski tako i bezbednosno.

Vizantijsko carstvo je u svakom pogledu bilo naprednije od Zapadnog carstva: pravni sistem, politička živost, verske borbe, vojna tehnika, a pre svega razvijenost državnih institucija i sl. Međutim, 'nemiri' su najedali i topili teško izgrađene bedeme budućnosti – ovo nije imalo budućnost čak ni podeljeno, kao što je to bio slučaj sa Zapadnim carstvom; ono što se malo ističe: Vizantiju su suštinski podrili i poslednji udarac joj zadali pogubni interesi evropske vlastele ujedinjene u napadima verskih borbenih ešalona, ucenama, lažima, propagandom, tobožnjim dobrim namerama, eksploatacijom teške situacije itd. – za šta, i još neizmerno više, je istorijski optužena Vizantija kao nekakva lukava životinja, kao tobožnja crna tačka čovekove istorije. Zapad je taj koji naziva tzv. Srednji vek, *tamno doba* čovekove istorije... za hiljadugodišnju Vizantijsku imperiju ovo je bilo doba procvata svih mogućih društvenih odnosa, na čijim je teološkim osnovama uglavnom jedino umetnost zatajila...

.....:

Vizantijsko *slikarstvo* je statično. Ono vekovima ne donosi ništa novo u izrazu. Ono nam daje vanzemaljsku, nebesku sliku Hrista, Bogorodice i religioznih motiva. Ona nam ne daje život, prirodu, aktivnost, promenu, nego nas vekovima drži u utisku nepomičnosti, statičnosti, pa tako i nije niti važno hoćemo li posmatrati jedno delo iz V, VIII ili XIII veka, uvek ćemo nalaziti jedno te isto, kao na otisku pečata!!! Da li je ovo posledica toga da je državi tek na nivou početka razvoja svih svojih moćnih poluga vlasti, bila dovoljna samo 'umetnost' crkve, jer vizantijsko je društvo ipak bila teokratija koja je iznedrila državu i sve njene poluge...

* * *

B. Pavlović, brzi pregled nekih dosokratovaca, a na osnovu predavanja

(p.s. evo zašto u mojem filozofskom stavu bitak i biće ne emaniraju s visina neba nego iz osnove, za šta se treba izmaći kako bi se ova videla...)

FISIS (lat. Natura > srp. priroda) – besmrtna, večno mlada (kao i bogovi), osnova svih zbivanja, iskonska tj. istok i utoka, a takođe nešto što je stalno, što u osnovi ne može biti iskvareno ljudskim proizvodima (takođe ostatak mita) – ŽIVO. (p.s. 'fizičari' uvode nepersonalni kauzalitet – za razliku od mitološkog – mada se u osnovi i sami bogovi povinavaju ANANKE (Ἀνάγκη) – sudbini i to više nije PRIČA – mythos; zatim, uvode ideju kružnog kretanja...)

Priroda – život – to je oblik HILOZOIZMA koji je takođe ostatak mita; ostatak mitologije je i ono PRVO – ARHE (ἀρχή) (Zeus) koji prema afinitetu stvara (pravi), iz kojeg potiču svi bogovi i polubogovi itd. (p.s. priroda kao stvaralačka i samostvaralačka...)

Nasleđe Grka: geometrija iz Egipta, astronomija iz Vavilona (p.s. začeci nauka iz Egipta i Vavilonije, matematika tesno povezana s ovim...)

Grci nisu nasledili ni filozofiju, ni geometriju, a ni astronomiju, barem ne u prvobitnom obliku u kojem se kod starih Grka pojavljuje; jedno otvoreno društvo kakvo je omogućavao grčki POLIS, nekastinskih odnosa (kakvi su tada vladali u Egiptu, Vavilonu i Indiji), omogućavaju Grcima da prethodna iskustva ovih odmah podignu na jedan viši praktički i teoretski nivo, te da upravo zbog svoje otvorenosti prema 'ostalom svetu' započnu veliki **pohod uopštavanja, 'kolonizacije'** i univerzalizacije **uma, svega oko sebe** (p.s. svoj pohod um je započeo od samih početaka i odmah iskazao svoje osvajačke osobine... ostvarivši isto i na praktičkom polju i konkretno takozvanom kolonizacijom...). Takve generalizacije i takva uopštavanja nisu bili poznati ni jednoj drevnoj kulturi, ali su ove ipak doprinele i filozofiji i geometriji i astronomiji svojom akumulacijom znanja da zamah grčke kulture zbríše u vidu

anihilacije koja je značila zapravo hod ka budućnosti i to za veoma kratko vreme sve dotadašnje znanje i umeće (**p.s.**)

.....

TALES – voda se pominje u Homera kao Okeanos, u verovanjima starih Egipćana i mesopotamskih naroda; jedini verodostojni izvor u vezi **Talesa** jeste Aristotel, ali i njegove tvrdnje treba prihvatiti uz velike ograde zbog Aristotelove tendencije da obuhvati druge filozofe te da ih onda prilagodi svojim ciljevima, pa stoga imamo neadekvatne termine koji nisu bili u upotrebi u Talesovo vreme: filosof, arhe itd. (**p.s.** ovakvim posmatranjem sve ono što je izvorno može se staviti pod znak pitanja...)

ANAKSIMANDAR (pored već poznatog, važno je sledeće): zadržano iz mita: stvari kao ograničene > **PERJON** pripadaju i vraćaju se u bezgranično – **APERJON** (ἄπειρον), zato što su nepravične – to im je kazna za nepravičnost – **PRAVDA**, a to je zapravo **POREDAK**, **Apejron** je **NEVIDLJIV**, jer samo ograničeno, oblikovano vidimo... (**p.s.** evo šta iskonski pripada čovekovom mišljenju – red i poredak, kasnije svrha, teologija, teleologija itd.)

.....

APEJRON je zapravo spoljni krug, omotač koji u sebi obuhvata sve sveteve kojih ima više; (**p.s.** sada je ovo već nešto drugo ali i konsekvantno, jer nakon što je unutrašnje iznedrilo nekakvu svoju, nazovimo je suštinu, razum želi da tu istu navodnu suštinu reda i poretka, u ovom slučaju, postavi kao načelo, kao princip...)

ANAKSIMEN – 'osnova prirode' je apejron (jedno i beskonačno), ali ne i neodređeno, a to je *vazduh!* on je princip bitka, bivstvovanja – **EINAI**. (**p.s.** uvidevši 'nameru' razuma, sada se suština vraća sebi ali ipak u smislu nižeg oblika kao ne-umska i kao prosto-prirodna, znači izmešta se u prirodu, kao što se prethodno izmestila u nešto umsko u pojmu i ovde, odmah na početnim pozicijama, ispoljava se dvojnost...)

Razređivanje i zgušnjavanje vazduha su dve **SILE** koje rađaju kosmos čija je osnova zapravo **gasovita!** Vazduh je apejron tj. apejron je **ATRIBUT** vazduha (kod Anaksimandra apejron je osnova, a ne atribut)!!! (**p.s.** konačno aperjron postaje 'samo' pojam...)

.....

Grci su **PLANSKI** naseljavali svoje kolonije, usled prekomernog demografskog rasta; (**p.s.** treba dodati: time su se oni 'nasilno' izmeštali iz onoga što im je bilo najsvetije a to je da budu stanovnici svog grada, što im je sigurno, na neki način, oduzimalo legitimitet i lični integritet u pogledu mesta stanovanja, gde su se osećali apsolutno slobodnim, u životni ambijent koji im je bio stran; već sama promena mesta značila je i veliku promenu u životnim stavovima; izmeštanje je značilo i otrgnuće, a ovo opet iniciralo večnu želju za nečim izgubljenim; izmeštanje i želja zajedno utirali su put ka drugom, drugom svetu, van-svetu itd. Kasnije: nalazeći autentičnost, prva potraga za autentičnošću?)

EKSTAZIS = izaći iz sebe

(**Anaksimena** > vazduh = aer = gas = spiritus (špiritus) = živi duh koji izaziva sopstveno preobraženje i time formira svet (kosmos = kao dah = kao duša = pneuma = i kod nas u srpskom jeziku = **VAZ-DUH** > sveprostirući duh-dah, sveduh, svedah > **p.s.**...)

Što se **PITAGORE** tiče, njegova učenja su uglavnom tajna, zbog prirode bratstva kojem je pripadao, ali se zna za: seobu duša, učenje o periodičkim kružnim zbivanjima i o srodnosti svih živih bića, kao i običajima i načinima svakodnevnog života u pitagorejksom 'bratstvu'; pre svega slušati i ne pričati; pasulj kao sveta biljka; učenje algebre itd.

.....

ALKMEON iz Krotona, ako je duša besmrtna (život kao život uopšte jeste nužan...) zašto čovek umire: 'Čovek umire zato što ne može da spoji početak s krajem...' Život KRUŽI kao što kruži i priroda – nebeska tela (**p.s.** prva konstatacija, koja se odnosi na kruženje prirode je realna za ono vreme, ona druga o kruženju nebeskih tela ne stoji za ono vreme) – život je po tome besmrtn, individua ne može da ostvari PUN KRUG, ne može da spoji početak i kraj kruga života pa je individualni život samo otsečak kruga! (**p.s.** ovo se čini dobrom postavkom na velikom planu, kako je Alkmeon iznosi. Ali, može se primeniti i na pojedinca u užem još ličnijem smislu – početak 'propadanja' pojedinca kao psiho-somatskog bića u jedinstvu sa sobom nastaje onda kada on izgubi moć slaganja svog psihičkog sveta sa svojim telesnim, ne samo spoljnim svetom. Ovo, ukoliko pretpostavimo da je čovek jedinstvo psiho-somatskih aktivnosti...).

ZENON iz Eleje (vrlo važno) > **Parmenid**: u osnovi ne postoji mnoštvo, postoji samo JEDNO. **Pitagora**: u osnovi postoji mnoštvo – ono je beskonačno malo (zrno peska... vreća peska itd.). **Zenon**: ukoliko se osnov svega ne može empirijski doživeti (= Parmenid, Zenon itd.), a beskonačno je malo (tačka) onda oni osnovni 'elementi', tačke, ni ne postoje! jer nemaju dimenziju, veličinu. I obrnuto, ukoliko te tačke imaju dimenziju onda su one beskonačne, jer njihova ograničenost zahteva nešto što postoji ispod, nešto drugo što ograničava prvo, treće što ograničava drugo, četvrto treće itd. ad infinitum tj. dolazi do klizanja u nešto NEODREĐENO tj. APEJRON, a kako može NEŠTO biti određeno neodređenim – to je opet NIŠTA (**Anaksimandar** nije tvrdio da je OSNOVA sveta APEJRON, već IZVOR svega...). Znači: za Zenona je beskonačno malo ili veliko – neodređeno tj. NIŠTA!!!

* * *

B. Pavlović (izuzetan čovek, profesor na Filozofskom fakultetu u Beogradu) i jedan bivši student (radi se o ontologiji), zapis razgovora:

>>...**STUDENT**: 'Želim da magistriram kod vas. Znae, pomalo sam 'izašao' iz filozofije, već više godina radim u jednom preduzeću...' itd, započe student.

PAVLOVIĆ: 'Želite da vam pomognem oko literature. Naravno. Evo, možete da zabeležite'..., izdiktira mu poduži spisak dela.

STUDENT: 'Uh! Sva ova dela sam manje-više pročitao, ali pre dobrih 15-tak godina. Biće teško'.

PAVLOVIĆ: 'Ne mora, al' ima jedan uslov' i primakavši kažiprstom svoje teške naočare na koren nosa netremice gledajući studenta nastavi 'kada nabavite sva ova dela, složite ih pored vašeg kreveta da ih gledata i budete njih i teme svesni svakodnevno, prelistavajte ih neko vreme. Onda počnite s čitanjem jedne knjige za drugom, bilo kojim redom. Ono što je najvažnije jeste da NE SILITE SEBE, jer nećete daleko odmaći. Prva strana, druga i tako redom, samo lagano koliko i ukoliko vam uopšte 'pođe'. Ako ne, pređite na drugo delo i tako vrtite klupko neko vreme – ne brinite, ako ste jednom *bili* u filozofiji, 'sama' će vam pristupiti s pitanjima. Uspećete, sigurno! Svratite ponovo, kada vas filozofija ponovo prihvati.'

.....

>>...**STUDENT**: 'Profesore, razočaran sam ocenom iz logike. Doduše, nisam stigao zbog ostalih premeta da se zaista posvetim logici, ali šestica... to je poražavajuće za mene...'

PAVLOVIĆ: 'Kolega, a šta ste očekivali. Otkada logika ima veze s filozofijom'.

STUDENT U SEBI: '*?'/&#%!'

.....

>>...**STUDENT EGZALTIRAN:** 'Volim filosofiju!'

PAVLOVIĆ: 'Filosofija se ne može voleti. Ona je pravo mučilište!'

(Međutim, jedan drugi filosof tvrdi: 'Samo ako volimo to što je po sebi ono što treba da se pomišlja, kadri smo da mislimo.'

.....

>>(Prema pripovedanju prof. Pavlovića piscu ovih redova)

Čika Miša (Đurić) razvija diskusiju o tome zašto treba govoriti filosofija a ne filozofija...)

STUDENTKINJA: 'Profesore, da li to isto važi i za zadnjicu kada je izgovaramo kao guzica, znači: gusica?'

PROFESOR ĐURIĆ: 'E moja koleginice (ime), sada zaista ne znam šta ćete vi uopšte ovde. Bolje bi bilo da se bavite nekim drugim stvarima'.

I, tako. Dalje. A radi se o filosofiji...

* * *

Prof. Životić studentima IV godine filosofije – doslovno: Tišina nakon predavanja.

Studenti, nemi. 'Zašto ništa ne pitate, zašto se ne bunite, kako možete da dozvolite da vas ovoliko dugo zavodim rečima...!!! Ima li ovde nekih koji se družu međusobno; da li izlazite zajedno; da li razmenjujete znanja i iskustva; da li boravite na fakultetu duže od obaveznih časova – pa ovo je vaš fakultet, vi ovde možete i da spavate, da živite u njemu i niko vam ništa ne može. Zašto ste sve ovo znanje sakupili. Evo, vi tamo, kolega, ono što ste malo pre govorili o Hajdegeru, da li bi mogli to isto s istom hladnokrvnošću da iznesete pred recimo pet hiljada ljudi, da li bi se osećali nelagodno ili napeto ili, možda imali strah... znači, ne bi, a vi koleginice, a vi...'

Svi studneti dadoše negativan odgovor. Osetih nameru profesora, činilo se da studenti uglavnom, barem u tom momentu, nisu bili svesni poruke koja im je bila upućena... budući *akademski* filosofi... verovatno je Hajdeger upravo radi ovoga izbegavao termin *filosof* govoreći uglavnom *mislilac?!?!*, smatrajući da ne mora biti tačno da svako ko se bavi mišlju jeste i 'ljubitelj znanja' tj. fileo-sofos...

* * *

Oto Bihalji Merin – izvod iz intervjuja, reči upućene novinaru:

'Pišite vi svoje istine, ali pokušajte da moje istine ne tumačite drugačije. Ja nisam ni otpadnik ni neko ko se ne može poučiti. Mogu po vama biti u zabludi, ali kroz to je moj život življi i plodniji, život dobro doveden do kraja. Ja sam sada, tako reći pri poslednjem koraku i mirno ću otići iz ovog života. I želim samo da vam kažem da sam morao da živim svoj život onako kako sam ga živeo i da ga završim onako kako ga završavam. Vi ste jedan izvanredan, pametan, pošten čovek. Ali, možete verovati i u moje poštenje.'

'**Kako je bilo**, ja vam na to odgovaram: Ja sam u tom paklu vodio lep život – ispunjen, pun rada i zbrinut u ljubavi koja traje'. Ali to nije *bela* sreća (weiss=belo u ovom slučaju *samoobmana – komentar p.s.*). Niti je to belo opredeljenje. Moje opredeljenje je crno opredeljenje – Gojino. To je pesimista u optimisti. Pozadina je kraj. Ko nema tu crnu pozadinu, njemu je lako. Der macht sich etwas weiss. (Taj sam sebe obmanjuje – prevod **p.s.**)'

p.s. 'crna pozadina' se ne odnosi na pesimizam već na pozadinu koju daje znanje o tome da stvari kako god nam jasno izgledale ovakve ili onakve mogu ponekad biti sasvim drugačije: Možda je bolje objašnjenje: čitati između redova ili nešto drugo, jer nam pesimizam ne daje

osnovu za nekakvo dodatno ili drugačije znanje osim možda skepsu...? a skepsa je više odlika karaktera nego misaonog redosleda...

* * *

Deo Hajdegerovog intervjua Špiglu

.....

SPIEGEL: Da li smatrate da su Nemci ti koji imaju posebnu dužnost u odnosu na promene?

HAJDEGER: Da, u tom smislu, i to kroz dijalog s Helderlinom.

SPIEGEL: Mislite li da su Nemci posebno kvalifikovani da sprovedu ove promene?

HAJDEGER: Mislim o posebnom unutrašnjem odnosu između nemačkog jezika i jezika uopšte i mišljenja grčkih filozofa, a ovo nalazim iznova danas kod Francuza. Kada oni misle onda govore nemački. Oni sami insistiraju na tome da samo svojim jezikom ne bi mogli da se izbore sa izazovima današnjeg mišljenja.

SPIEGEL: Da li time objašnjavate svoj veliki uticaj koji imate na romanske zemlje, naročito na Francusku?

HAJDEGER: S obzirom da vide da ne bi mogli da izađu na kraj s današnjim *svetom* sa svom tom njihovom racionalizacijom pri pokušaju da shvate poreklo njegove biti. Mišljenje se može prevoditi onako malo koliko i poezija. U najboljem slučaju može biti parafrazirano. Čim pokušate da doslovno prevedete mišljenje, sve se transformiše.

SPIEGEL: Uznemiravajuća pomisao.

HAJDEGER: Bolje bi bilo da se ovaj uznemiravajući osećaj uzme ozbiljno na najširem polju i da se uzme u obzir u kojoj meri je grčka misao izgubila onog momenta kada je prevedena na latinski jezik, što nas i dan danas sprečava da steknemo pravi uvid u grčku misao.

SPIEGEL: Profesore, mi smo ipak skloni da uvek s optimizmom pretpostavimo da se nešto može preneti i čak prevesti, jer ako bi ovaj optimizam da se sadržaj nekog mišljenja može preneti i pored jezičkih barijera nestao, onda bi zapretio provincijalizam!

HAJDEGER: Da li bi grčku misao nazvali provincijskom u odnosu na vrste ideja nastale u Rimskoj imperiji? Poslovna pisma mogu se prevesti na sve jezike. Nauka (koja danas već znači prirodne nauke, s matematičkom fizikom kao osnovnom naukom) može se prevesti na sve svetske jezike. Preciznije, one se ne prevode, već se govori isti matematički jezik. Ovde dodirujemo jednu oblast koja je jako obimna i teška da se obuhvati.

.....

* * *

Darel, ALEKSANDRIJSKI KVARTET – inspiracija iz prve ruke, vremenski: odmah!

Vanvremenski i **vanprostorni** najstudiozniji, po suštini i dubini i po formi, po opisu likova, dilema, pozitivnih i negativnih odlika karaktera. U veoma lakom i lepršavom letu, estetski minucioznom po načinu opisa, punim atributa, često veoma neobično povezanih reči i rečenica, dočarava najmanje dvojnost, pa i višeslojevitost ljudskih karaktera, dilema.

Dileme, najsuptilniji i najneverovatniji obrti, kao jedna od osnovnih pitanja: da li je ljubav po svojoj prirodi slepa tj. iracionalna? Da li je svaki pokušaj do sada da se ljubav definiše uobičajenim pojmovima, ostao bez rezultata?

Majstorski prevod na srpski jezik! Ukoliko je Darel za ovo svoje delo bio nagrađivan onda bi i naša dva prevodioca ovog dela trebalo prema istom aršinu da budu nagrađeni.

Pisac i ambijent. Pisac – evropska, konkretno britanska, teutonska, 'hladna' severnjačka kultura i običaji, naspram ambijentu aleksandrijske vreve, ukorenjenog šarenila karnevala naroda svih boja i valera, vëra, svojevrsnih običaja i autentičnosti, karaktera, prevashodno semitskih oštih osobenosti i papagajskog šarenila i svakojakih mirisa, sve ustreptalo u strahovitoj napetosti preplitanja, ali nikada da eksplodira u spoju, već da večno traje čak i tavori uz miris mora, poznatog mediteranskog svežeg vazduha blagog maestrala, s povremenim ali iskonski večnim naletima pustinjske prašine prevashodno petodnevnog hamsina (hamsaa – pet, na arapskom).

Aleksandrija obalski grad, sa svojim kornišom punim predivnih palmi, izvrsnih restorana uz istotako izvrsni izbor morskih plodova utisnutih u ponuđene menije hrane. Nebo se često mrači i preteći crni. Kiša zna da pada kao da je bog iz nekog razloga otvorio sve nebeske slavine. S druge strane u **Kairu** za četiri godine videh bez preterivanja samo jedan slabašni, jehtičavi oblačić kako promiče nebom, iznenađen i ni sam ne znajući šta da radi u ovom ambijentu, kao neka ustreptala i strašljiva srna na otvorenom, sam, izgubljen i ranjiv... i to baš u momentu kada je jedan od poznatijih slikara naše bivše zemlje Jozo Janda radio na mom portretu na jednoj ogromnoj terasi na vrhu jedne zgrade, posadivši me na drvenu stolicu s prekrštenim rukama. Elem, taj jadni oblačić, pusti poneku suzu oprostivši se od nas, pre nego što je i konačno ispario na nebu. Čak ga nismo udostojili da napravimo par koraka do zaklona. Eto, koliko je taj mršavi oblak bio beznačajan za sve!

.....

Justina – istina (istina je žena); **Justina** – strast, žena koja to nije; **Klea** – umetnost

I najzad: Aleksandrijski kvartet ili rađanje (stvaranje) umetnika!

.....

Tišina i buka – Popesmo se strmim i istrošenim ulicama, punim manjih i većih boginjavih delova i ispupčenja kaldrme okruženih neobično niskim i starim kućercima. Ostavismo za sobom romantično mračne ulice s tužnim drvenim banderama, s čijih se vrhova zrakasto razvijala paukova mreža elektrovoda, kablova koji su povezivali sudbine stanara učmalih u TV, radio i neke lične programe. Poneki pas bi se ljutito brcnuo na nas. Zamišljao sam idiličnu atmosferu belih polu... kako pevajući veselo promiču ispred moga nosa u stroju, doduše nepravilnih oblika, ali, kako padaju s nevidljivog neba i donose čistoću i mirnoću, a važnije od svega, donose onu poznatu tišinu koja budi u vama osećaj sigurnosti samoće, nabijajući sve objekte iz vana na samo milimetar od slušnih organa, i to se nikada ne zaboravlja.

Bili smo na vrhu jeseni i grada s pogledom na reku koja je neobično isparavala koprenu sivila iz koga kao da se namerno skrivala. Niski krovovi gradića, pogrbljeni, da ih makar prekorimo zbog neurednosti i raštrkanosti svoje...

Justina – Zagonetna ljubav – posredna i neposredna, puna iščekivanja i nagoveštaja, bludnih misli, perverzija i, naravno, suprotne tihe strasti, upravo u onakvom obličju u kakvom ona niti je ikada postojala niti će se ikada otelotvoriti. Justina, pisac, Nesim, Melisa – tu je patnja i sve ono mediteranski-melodramatsko, nasleđeno, izmešano, a što nas čini jevrejima, arapima, slovenima, latinima, svakakvima, sve ono što prati uzvišeno ljudsko na pijedestalu pobeđe humanosti i prirodnosti, što oduševljeno kliče i u nebesa uzdiže svoju dimnu zavesu hoteći da se kao puž s osećajem sigurnosti vrati u svoju kućicu gde je proveo svoje prve dane. Ali, nebo pritiska do ludila svojom ogromnom snagom džinovskog stopala, nemilosrdno, neumoljivo s grimasom sadističkog zadovoljstva i vraća me na zemlju, nedajući niti jednog trena da se i potpuno (zajedno) vinemo svi u visine... Dabogda se nebo nabolo na mene!

* * *

BAH

Slušajući Baha sigurni smo i ubeđeni da prepoznamo nešto suštinsko, bitno, što njegove note dostižu, da je nešto od nevidljivog u nama dodirnuto. Namerno rekoah note jer se čini, ponekad, da Bah zaboravlja melodiju, tonove i sve ono što note znače zvukom i da se poigrava s čistom formom koja odjekuje smislom i tonom samo u njegovom geniju. Mi čujemo i sigurni smo da ti tonovi nešto znače, imaju svoj smisao, ali kakav smisao ili šta znače, to je već teško reći. Tu već nismo sigurni niti imalo određeni kao kod Debisija, Mocarta... ili pak Borovih i Slovenskih instrumentalista gde možemo da asocijiramo već i neposredno i mnogo jasnije neke slike iz života ili pak iz sasvim apstraktnih pojmova.

Svi osećamo: Bah razlaže ton, dajući mu bezbroj modifikacija i bezbroj novih oblika, koje mi prepoznamo, ali smo u nekom vrtlogu i neodređenosti misli, a vraćamo mu se uvek tako magično zanesenjački i začudo nužno, ne znajući kakva nas to sila vuče, a nisam još nikoga video ko je Baha pevao, na primer, itd. Forma i redosled, tu je sve, od početaka, zaokruženo...

Slično ovome, gledamo u more a ne znamo ni sami čemu i zašto toliko dugo; čini nam se da besciljno gledamo u more, a šta je to što nas privlači!!!? Zapravo, se i ne pitamo čemu, već omađijani kao da nam se svest seli u nešto tajnovito i svakako nepoznato. A, vreme prolazi... i nije nas briga što je ono nepovratno i nije neiscrpno... Upijamo i nešto nam se daje...

Naći ovde odgovor podrazumeva pretencioznost. U svakom vremenu BAH je (na primer) posmatran na različite načine, ali uvek se provlačila nit – sklad, razlaganje, ritmika, simetričnosti, a istovremeno na ivici da se sunovrati u nesklad, neritmiku i nesimetričnost. Kroz sve stavove (bilo koje) vlada jedna vrsta prividne konfuzije, borba iznalaženja, građenja, borba i napor da se ne skrene s pravca, i dinamika. Ona je nesklad koji nam se otkriva tek sa svojim krajem. Finale uvek obuhvata celo prožimanje i preplitanje zadajući udarac jednom novom celinom koja je u sebi ono što je priroda dala. I, opet i ovde na ivici da se ne postigne kraj i ne spoji linija kruga te da ostane iscepkana i rastrgnuta. Stihija po zakonima i zakoni koji počivaju na stihiji. Ona je još i nerazumno u većem razumnom koje se može nazvati i razumno koje to nije.

Preplitanje tonova kao atoma koji naizgled bezglavo kruže po bespuću, udarajući o sve nove i nove prepreke, kao u nekakvoj nestašnoj igri nemirnih Lukrecijevih atoma kojoi skreću, ipak čine jednu beskonačnu širinu i nepregledno UREĐENO prostranstvo... to je krajnji osećaj, nedokučivo tajnovito! Pa tako: tajnom koju krije, namerno ili ne, Bah je u stalnom preprečavanju i prekoračivanju koje nas uvek iznova straši ali i budi s nadom...

.....

* * *

DELFI

Mit o dva orla koja Zevs pusti s dva kraja sveta i tamo gde se oni sastadoše postade centar sveta! – savršeno odgovara ambijentu Delfa, na padinama Parnasa, i kao uvod u filozofiju i istoriju uopšte, a svakako i kao početak; dominantni Apolonov hram izgrađen nad jednom šupljinom u steni gde je Apolon ubio Pitona, gde se kasnije iz dubina prostirao proročki htonični glas za tumačenje, širi prostor na kome je svaka od grčkih državnica-polisa dala svoj posedovni i umetnički doprinos simbolično pohranjujući svoja blaga u tzv. trezorima, čime Delfi postadoše izraz jedinstva svih grčkih gradova i pokrajina; nezaboravni pogled na okolinu, koji kasnije zauvek ostaje kao uzor veličanstvene prirode. Delfi takođe predstavljaju i izraz suštinske potrebe za okupljanjem i sabiranjem radi sigurnosti i za moć, a za nas danas

neiscrpni poticaj za maštanje o pravom izgledu Pitijinog hrama, uz nestvarno duboke i strme litice oko nas i dve ogromne mase stena koje su dozvolile Jonskom i Egejskom moru da se spoje, ali dajući pre toga čoveku ideju o svojoj međusobnoj ljubavi, da bi ovaj spoj i konačno čovek dovršio svojom rukom. Eto, takve maštarije nam budi usek korintskog mora gde pogledom u njene dubine jedva razaznajemo poneki retki brod na tamno-plavoj podlozi...

* * *

'Don't worry, be happy'

Neponovljiv je dah pustinjskog vetra bliskoistočnog podneblja u svetlom večerju kada noć pokušava da nadvlada topao dan. Niska bisera na tamno-plavom nebu kao da daje odsjaj nestvarno prostranog blistavog đerdana u noći. Gore i dole, sve je isto, ali i nije kada se nađete u Biblijskoj zemlji. Severna Afrika je neponovljiva, takođe. Na svoj način otvorenija, neskrivena; ovde je sve isto, osim ljudi kojih ima mnogo više i to veoma različitih po izgledu, ponašanju i poreklu, koji se već više hiljada godina vrmaju ovim prostorima, seleći svoje porodice i običaje s mesta na mesto, nemirno šarajući kroz događaje i stoleća.

Veličanstven je osećaj svakog ko se već uputio u ovaj deo sveta. Svako ko ovde dođe bio je ponukan makar nekakvom neodređenom i neobjašnjivom silom – željom koja ne može da se objasni, ali je prepoznatljiva i stvarna.

Nakon predivnog šoka i melanholičnog podsećanja posle razgledanja Amana i Petre, kao i neprijatnosti na izraelskoj granici, stigli smo u sveti grad, jedan od svetih gradova u Izraelu, zvanično i glavni, Jerusalim. Vrućine su mnogo podnošljivije nego u drugim gradovima ove zemlje jer se Jerusalim nalazi na visoravni 800 metara visokoj...

Jerusalim

S Maslinove gore neverovatno zanosan i uzbudljiv pogled, kao da je sve tu planski građeno, pomislio bi neko – Davidove zidine koje su već odavno ispričane, Omarova džamija sa zlatnom kuplom odakle se Prorok vinuo Alahu u nebo, nebo čisto, svetlo-plave boje. Pesak je već tu – kao da se zeleno koje je milenijumima bilo tu pomirilo s najezdom sitnog žućkastog praha... Preovladava golet tu i tamo prošarana zelenom bojom, iz daljine... tu je i put koji se uliva u jedan drugi koji se utapa u zidine i, toliko važan i sićušno uzan, označava početak nekadašnje Golgote...

Sve što je tu nešto vam šapuće, samo za vaše uho! Neverovatan je osećaj kada se prvi put nađete na ovom mestu, kao da se ostvaruje neka davno ispričana bajka a koju vam je neko usadio u dušu vidu skice. Do ovog momenta ste možda i bili u uverenju ili ubeđenju da je Biblija samo jedna dobro smišljena priča, lepa, ali ipak samo bajkovita priča. Uverenja se rasipaju i san kao bajka počinje da se pred vašim očima ispunjava.

Začudjuće, čini se da je veoma mali broj ljudi koji ne veruju a koji pohoduje ove krajeve ili možda baš obrnuto, dakle upravo oni koji žele da se uvere ili koji to 'znaju', koji ne treba da se uveravaju!? Ko će ga znati! U svakom slučaju svako ko dođe ostariće za onoliko milenijuma koliko religija postoji i podmladiće se za onoliko koliko zaželi ukoliko pronikne u drugocenu suštinu religije kao čovekove biti, ali po jasno ocrtanoj formi i najdublje otuđenja svog.

Verovatno smo delovali pomalo izgubljeno itekako doprinoseći opštoj vrevi, i metežu pomalo i izbezumljeno, prosto trčeći u pokušaju da se domognemo svega što smo smatrali za potrebno, usput sve više šireći svoje polje interesovanja. Od nabujale siline utisaka ne stižem niti da se posvetim svom već starom hobiju – fotografiji!

U jednom momentu, usled mog nesnalaženja izgubili smo se ispred zidina tog velikog grada – hrama, kad ugledah nekoliko mladića nedaleko od nas. Svi su bili svetle kose, plavih očiju s

proređenim zubima, punih crvenih usana, više punački nego snažni, obučeni u bele košulje, zakopčanih do jagodice, ispod crnih odela – svi, kao klonirani. Njihovi prazni pogledi i za mene nerazumljivo podsmešljivi izrazi lica, ispratiše nas bez odgovora na pitanje u kojem pravcu se nalaze Sionska Vrata. Obuzela me je nakon toga snažna nelagodnost, ali nisam dozvolio da se razmahne. Takođe, nekakvo tamno prisećanje vuklo me je u stranu i odvlačilo pažnju s kojom sam do tada ali i dalje posmatrao ovaj grad.

Ulice vijugaju Jeruslimom, čini se bez reda. Smenjuju se jedna za drugom u beskonačno novom živopisu. Razne nošnje, najrazličitije kape na glavama, svakojake brade, odela, način hoda, ponašanje, izgled očiju, pogledi koji iz njih zrače k vama. Svi se prepoznaju na neki način. I vas, verovatno, trpaju u ovu ili onu etničku ili nekakvu drugu korpu.

Bio je to valjda 11. april neke godine, verovatno 1990. kada se u jednom danu, jedanput u sto godina uživavaju uskrsi: pravoslavni, katolički i jermenski, Pashva i Bajram, najveći praznici najvećih vera.

Toga dana dobismo pismenu potvrdu patrijarha Jerusalimskog o hadžiluku koju nam je posredovao naš vodič i od tada razmišljam o promeni imena u Hadžipredrag, a danas pozlaćena menora zauzima počasno mesto u našoj vitrini.

* * *

Pozorište – Epidaurus

Grčki narod je voleo sabore pa i pozorište, a što je najvažnije pozorište je bilo pokretač čiji je prostor 'trebalo' ispuniti iz više razloga; poseta je bila besplatna, a žuti žetoni su unapred obezbeđivali mesto za do fantastičnih 70.000 gledalaca (Epidaurus), gde su se pred ogromnim auditorijumom čak i za današnje prilike, obično odigravala takmičenja pisaca: 3 drame i 1 satira na svakog pisca i to u predivnom ambijentu šume čempresa a pozorište je uvučeno u stenu gde se i danas šire divni mirisi a gde nikakva sećanja ne postoje, što nas još više nuka da u preteranosti oduševljenja zamišljamo lepotu duha koja navire. Krv uzavire, mašta buja, boje se raprskavaju, oči upijaju, noge tupkaju, mozak se pokreće – duša prave sreće! I Sokrata zamišljamo koji ustavši pred celim auditorijumom se pokloni u momentu gromoglasnog smeha svih 70.000 gledalaca zbog jedne scene gde upravo on bejaše izvrgnut podsmehu...

* * *

FIRENCA <> RIM

.....

Cilj je prevazići formu i akciju radi izražavanja energije i pokreta, ravnoteža je NEPREVAZIĐENO SAVRŠENA – ide iz telesa, IZ anatomje napolje, čovek je taj koji kreira okolinu. MAndelo polazi od onoga što ZNA ka onome što v i d i!!! On na taj način vidi strukturu, a ne masu, što bi bile suprotnosti. Drugi umetnici su možda mnogo bolje prikazivali ženu ili muškarca, njihove likove, ali je MA prevazilazio STVARNOST i nalazio nekakav apstraktni ritam i proporciju ne samo fizičkog, pojavnosti već i proporciju duha i tela koja se u ovom spoju može nazvati Divovska tj. božanska proporcija!!! Ovo svi *znamo ili nam se nudi da znamo, ili saznajemo sponatano, ali ono što ne znaju svi, SAMO NEKI OSEĆAJU!*

.....

Sikstinska kapela – možda sve što je tu naslikao i nije savršeno, ali je svakako bujno i umetnički namerno preterano i prepuno ciljane uobrazilje s čovečijim odlikama božanskih moći – a osnovni izraz uobrazilje jeste preteranost. Da li je ovde, u preteranosti istina ili nije?

Ako se nadamo nekom izuzetnom umetničkom delu, ono to nije u uobičajenom smislu. Oslikano u Sikstinskoj kapeli je ono što nadolazi!!! Za LEONARDA DV koji je bio NAUČNIK, čovek je 'samo' deo prirode pa čovečije lice kod Leonarda može da se upoređi s lavljim ili konjskim. Za MAndela čovek je nešto najuzvišenije i sveto! pa kao umetnik MA nije naučnik i posmatrač prirode, već STVARALAC u čijim rukama oživljava 'mrtvi materijal'! Možda je to već negde rečeno. Ako i jeste, sve ovo sam izrazio s iskrenim ushićenjem! Izvinjavam se!

.....

* * *

G O T I K A i još ponešto o Parizu

St. Denis Evo nas konačno u malom mestu St. Deni(s). Nekada isključivo radničko mesto. Mesto je prelepo, nalazi se na samom rubu Pariza, takoreći za milimetar izvan zidina, a na veoma prostranom i nepovezano velikom trgu za tako malo mesto, nalazi se crkva koja predstavlja seme gotike i mesto gde su sahranjeni gotovo svi francuski kraljevi i oni drugi sa najvišim srednjovekovnim titulama... Naravno, i Fransoa I počiva ovde, u crkvi koja je u XII veku i foto finišu za samo dvadesetak godina pretekla Notre Dame u gotici. Međutim, da li se ova stvar može na taj način meriti? Ali zaustavlja me sumnja u dobro dat opis! Šta znači opis i da li nam daje puni uvid u suštinu bilo čega? Da nastavimo iz ovog ugla. Spolja, manja nego što se prvobitno nadate i naravno kao i skoro sve gotičke crkve u svim gradovima sveta, neočišćena tj. neoprana, s velikim sivim ili čak crnim rekao bih i masnim površinama od izduvnih ili kakvih već gasova i spoljnih uticaja današnjice (Vestimnsterska katedrala prana je krajem sedamdestih godina prošlog veka, bezmalo četiri godine). Iznutra, neuobičajeno uređen prostor: od samih zidova izdvojeni filigranski obrađeni potporni stubovi, pravilni i neobično visoki prozori koji dišu kao u firentinskom Uficiju, barem podsećaju na njih, i neverovatna lakoća prostora i neometano prodiranje pogleda u daljinu tj. u nešto iza, znači: stimulans traženja još nečeg... Sarkofazi i male kapele na sve strane, naravno koncentrisani u pravcu apside, koji ne remete čitavu atmosferu, naprotiv... Dobar osećaj i opet: lakoća i pored prisustva ogromnog broja sarkofaga i kapelica! Crkva St. Denis je *žensko*. Ona je neposredna i stalno nam pružajući svoje raširene ruke prema nama ozarena govori: ostanite još samo malo, kad ste se već potrudili da budete TU. A i retki su posetioci ovde. Ona je možda proračunata, 'namerna' i 'manipulativna', izmerena i premerena i ukrašena kako bi izazvala utisak, ali je to u svakom slučaju urađeno sa genijalnom i originalnom merom... U jednom spoljnjem delu crkve, ograđenom prostoru za odmor, kupovinu suvenira itd. sretosmo, naravno, našeg čoveka, mladića svojih 30-tak godina kako sa svojom kolegicom francuskinjom podučava dvadesetak dece crtanju. Porazgovarismo, doduše kratko uz malo reči. Izuzetno ljubazan, ali ne i pričljiv čovek. Možda mu je i *nas* preko glave. Zna on dobro, pružiš mali prst, ode ruka. Meni i Svetlani bilo je izuzetno drago da vidimo našeg čoveka u ovakvom ambijentu, možda ga je to i uplašilo. Uglavnom, oduševljeni čitavim doživljajem oko razgledanja i 'lako' sakupljenih utisaka vezanih za St. Denis, vratismo se metroom u centar Pariza da bi u istom danu videli i drugi gotički dragulj, na ostrvu Cité.

Notre Dame U ovu crkvu bukvalno smo upali, preko reda. Jednostavno, nisam mogao da čekam, red je bio ogroman, te dođosmo na sam kraj tog zmijolikog i dugačkog reda. Počeh da gestikulišem i govorim nešto o nekakvoj 'našoj grupi', reč *grupa* svi razumeju, a naravno, računao sam na svoj izgled: starijeg čoveka hm... svojih godina. Zapravo, igrao sam na kartu pristojnosti svih ostalih i moje nepristojnosti koju sam namakao u poznim godinama! Nije

baš sve tako! I ja bih nekad pustio, ipak uz komentar, i mlađeg a kamoli nekog starijeg ko bi pokušavao nevešto da isfolira ulazak... Ipak, sve sam to radio poluozbiljno, uz manji osmeh, ne gledajući nikog... Uđosmo. Konačno. 'Gospa' je bila pomalo bučna i nekako ljutita, tvrda u svom stavu, kao da joj i nije bilo stalo do nas. Imam utisak da se hvatala za glavu u nemoći od svih nas uljeza i da je jedva čekala da se dokopa svog mira i ponovo zaspe... Ovde shvatih razliku između veličanstvenog i divnog u smislu božanstvenog. 'Gospa' nije divna, pa ni božanstvena kao što je St. Denis, nije u toj meri bliska ni pristupačna. Ne mari i tvrdog je stava. Ona je muško i data ucelo. Nema raznolikosti, delova. Masivna je. Da, ono najvažnije od svega: tamna, ali bez tajanstvenosti, bez nečega transcendentnog, bez tajne. Onakva je kakva je. Tajnu joj naravno možemo nadenuti znanjem o njenoj prošlosti, ali ona sama ne zrači tom tajnom. Ne prihvata nas. St. Denis nam otvara svoje ruke i uz blagi osmeh zove nas još iz daleka da pristupimo i da tu boravimo! A možda je za ovako iznenađujući utisak kriva netaktičnost nas običnih smrtnika posmatrača: možda ne treba u istom danu razgledati oba hrama. Možda ostaju mirisi koji bivaju prepoznati pa izazivaju ljutnju!

Pre i nakon posete pročitah poneki red učenih stručnjaka za arhitekturu ili tumača umetničkih dela ili... međutim, šta sada sve ovo treba da znači? Šta meni znači znanje o tome da je Notre Dame zapravo kombinacija odjeka normansko-romaničkog s gotskim stilom (možda je još neki tu ali ga neki od stručnjaka ne uzima u obzir, pitaj boga iz kog razloga, a ja ga ne prepoznajem)? Ili, šta meni znače zvanični opisi unutrašnjosti 'Naše Gospe' kao: dvostruki deambulatorijum hora nadovezuje se neposredno na bočne brodove, a kratki transept jedva prelazi širinu fasade, i još puno sličnog štiva. Staro je pitanje da li treba imati predznanje koje će uticati na ono najvažnije: na lični utisak unapred, ili treba steći naknadno znanje kako bi utisak bio neometan... Ima mnogo toga za i protiv, uz blago vođstvo krute logike predznanja: da bez predznanja ne bi ni znali da to i to postoji, što se svodi na puki formalizam. Istotako, poznato je i to da je nešto što je lepo po sebi uvek i, kažu, za svakog lepo, jer to *uvek* obuhvata i podrazumeva još jedan univerzalni pojam: *svako*. Da li lepo ili impresivno u smislu utiska – utisnutog utiska! Ovde su svakako uključena osećanja onoga koji gleda u vidu sveobuhvatnog doživljaja. Ovde nema ničega objektivnog. Sve je u osećanju, i to dva osećanja koja dominiraju: osećanja veličanstvenosti i osećanja divljenja (možda mogu i drugačije da se nazovu...). Veličanstvenost se odnosi na istorijski aspekt i po sebi je prazan pojam, koji zahteva priključak i punjenje. Ako krenemo da ga punimo, onda je to moguće samo razumskim tj. već 'poznatim' činjenicama, što će svakako napuniti pojam, ali će taj pojam u svom opisu izgubiti ono za nas najznačajnije: lični utisak a time i sveobuhvatni pojam. Glagol diviti se upućuje na diva, na divotu, na nešto što takođe treba ispuniti, ali što nam istovremeno daje i mogućnost prvog utiska, koji nosi lični pečat i koji se ne može omesti kasnijim razglabanjem ili pabirčenjem činjenica, a ni nema potrebe za njima, jer činjenice možemo naći i saznati ako treba... one se nadilaze! Možda i nije čudno da u engleskom jeziku ne postoji glagol za diviti se! Postoji imenica divine! Na kraju, a za početak, mislim da svaki 'veliki znalac ili poznavalac' (bez trunke ironije i pametovanja s moje strane), vapi svim svojim bićem za samim sobom, za svojim utiskom tj. ličnim stavom bez preteranih primesa znanja! Nešto slično Kjerkegoru koji može se reći kaže: **Faust** traži MIR za svoj skepticizam, za svoj duhovni nemir u ČULNOSTI; Don Žuan je vedar, Faust nema vedrine – Faust želi Gretinu neposrednost sadašnjosti koju on nema, ništa više... stalnom transcendencijom gubi se priključak s vremenom!

.....

Pere La Chesse Da bi stigli do ovog pariskog groblja poznatih, potrebno je proći neverovatno osmišljenim lavirintom, čini se krajnje nepotrebno dugačkih hodnika pariske podzemne železnice, genijalno komplikovano osmišljenih da vam izvuku i ono poslednje što vam je ostalo od snage. Nađosmo se u blizini odredišta. Sve vreme sam se pitao šta će mi ovo. Pa nisam ni roditeljima već dugo vremena išao na groblje, gde bih uvek seo, zapalio im njihov omiljeni brend cigareta, pobo bih po jednu u zemlju iznad njih, pustio da sagori, popričao s njima, i na kraju ih korio uz komentar da su mogli još malo da budu ovozemaljski itd. Na Pere La Chessu nisam znao ko puši koji brend, nisam znao šta bih onima s one strane rekao, a nedaj bože da bih nekog korio ili opsovao, niti sam znao običaje. Uostalom videćemo. Usput pogledavamo i upijamo neobični ambijent, zapravo, sasvim obične radnje tipa naših naslova: 'Oganj' ili 'Večnost u cveću' ili 'Rajska vrata'. Ovde možete da kupite lepo isečene komade drveta ucelo, po pet šest komada upakovanih u jaku plastičnu mrežu. Nisam odmah shvatio o čemu se radi! Pomislih, baš su preterali, kad ono: preko puta je bila najružnija zgrada na svetu s reklamom za oganj...

I na ovo groblje ulazi se direktno s ulice, direktno iz vreve života u privid mira. I ovo groblje je bilo oivičeno visokom ogradom, verovatno podsećanja radi. Mada nije to uvek tako. U Istanbulu, na primer, nalazi se groblje, malo doduše, u samom centru grada, gde je 'ograda' toliko niska, tek da omeđa i napravi malu razliku između trotoara najprometnije ulice i svoje površine. Slično je u Bijelom Polju, gde glavna ulica pre nego što skrene levo ka autobuskoj stanici i desno ka železničkoj, udara direktno na padinu potpuno otvorenog groblja sa, prema običajima, kamenim oznakama. U Kairu, groblje predstavlja čitav jedan višemilionski grad 'kohabitacije' živih i mrtvih i, ipak, ima visoku ogradu. Tu se i živi; ovde i ne postoji granica života i večnog mira. Ovde se odvija život smrtnika u dodiru s mrtvima, i večnošću. Čovek je ovde u naletu progona stopljen s večnim mirom. Da li se na grobljima odigrava pravo rastezanje vremena gde se mrtvi posetom živih ovekovečavaju a živi prinose najveću moguću žrtvu oltarima nemim, neizgovorenim: tu sam!

Jedan od ulaza u Pere La Chesse odmah vodi nagore širokom kaldrmom račvajući se na sve strane bočno što kaldrmisanim što makadamskim stazama i te staze su upravo ono što najviše podseća da se ovde dešava nešto neobično. Dešava?! Shvatite odjednom da svaka od njih zapravo predstavlja ulicu. Staru ulicu u kojoj kao da se živi! Sa strana su uglavnom male uske kapele, nešto više od dva metra koje bi pre mogli nazvati kuće, ne po veličini, već ambijentu koji stvaraju i nude. Između njih nalazi se poneki 'klasični' grob s pločom i natpisom. Brojevi i natpisi na 'kućicama' zaista podsećaju na neku, recimo pravu ulicu iz nekakvog staro-gradskog ambijenta, a sva ta imena ili prezimena, valjda iz predubedenja da neko poznati tu treba da stanuje, čine vam se poznatim. Tražiti poznate ličnosti u ovakvom ambijentu i pored vrlo jasnih turističkih mapa, u potpunosti vas odvlači od utiska koji se lagano uvlači u čitavo vaše biće. Odustadosmo od Edit Pjaf i Šopena čije grobove smo imali nameru da posetimo. A ne znam ni šta bih im rekao. Oni su meni već odavno sve rekli! Naknadni dogovor je bio: idemo lagano, pa kako šta i ako naiđe...

Groblje je bilo skoro pusto, samo poneki turista ili više njih proleteli bi pored nas, očigledno tražeći određenu poznatu ličnost. Mi, kao da smo se na neki način utopili u ambijent. Bili smo jedini koji ništa nismo tražili. Nije to bila nelagodnost, ali nešto što bi moglo da se opiše kao svest o kraju polako se uvlačila u mene. Htedoh da načinim sliku moje supruge, a onda se setih da je ovo groblje! Kao da bi to značilo nešto više od samo jedne slike. Iako je već sve bilo spremno i postavljeno za slikanje, odustadoh od te rabote. Da bih razbio neku nelagodnost koja se prikradala, prilazim sada i virim u kapele, koje su onako otvorene i uzane

s brojevima a ponekad i pravom svetlošću koja je isijavala iz njihove unutrašnjosti, delovale kao da u njima neko živi ili barem kao da nešto u njima živi. Za razliku od mermernih ili kamenih ploča položenih preko humkama, ove male kućice oblika telefonske govornice su zaista podsećale na to da bi neko mogao da živi u njima ili... Svaka je imala otvor i kao da je taj otvor bio skriven i vodio u dubine gde se odigravao život poigravajući se s vatrom. Silazak u Had?

Onda brzi pogled u svetle oblake. Obradovah se. Ovi oblaci nisu nosili kišu, već su samo ukazivali na nešto iza. Načas, prisećanje: Helderlin, umetnik, oblaci kao znaci, nebo i ono iza... a oblaci kao znak da ima nešto više iza. Olakšanje. Držeći pogled nagore zastao sam i nakratko samo, rekoh: ne znamo *kada*, ali znamo zasigurno!

Vreme ovde kao da je stalo, kao da je omeđeno prostorom. Prostor je zaustavio vreme. Možda samo u širinu, možda ne i u dubinu. Ali, vreme treba da se prostire u svim pravcima? Kako pogledati u dubinu? Možda naiđemo na vatru. A, ovi visoki zidovi – zar ljudi misle da će prostorna ograničenost učiniti da se ne podsećaju, da izbiju iz svesti samo naše vreme koje nemilosrdno trošimo...

* * *

Assisi – Giovanni Bernardone (XIII), Sveti Francisko, dobio ime 'francuz' – Francisko, jer je još kao mlad učio francuski i voleo da peva južno-provansalske balade na francuskom jeziku...?!

* * *

Lionelo Venturi, ISTORIJA UMETNIČKE KRITIKE

.....

Str. 290 – 'Neizbežno je da se odabiranjem i odbacivanjem kritičar opredeljuje (ne može biti puna objektivnost niti treba **p.s.**). Otuda strasni... karakter svake žive kritike. Strasnost izbegava samo onaj koji sudi prema apstraktnim principima, a ne onaj koji je spontano privržen aktu stvaranja (**p.s.** neposredno 'prisutan' u svetu). Držanje na odstojanju (**p.s.** koje je...) prirodno kod onoga koji proučava spoljnu prirodu (**p.s.** nauka), ne pristaje umetničkom kritičaru, koji se kreće u svetu čoveka, njegovih strasti i njegovih maštanja'...

.....

* * *

Ludvig Gic, FENOMENOLOGIJA KIČA

.....

Ratio nas vuče ka uniformnosti, ka jednoobraznosti, ka zakonitosti, kanonima, a upravo je u saobraznosti s onim individualnim, uslov napretka, a nikako kao čistiji ili manje čist. Samo u jednoj harmoničnoj simbiozi sa individualnim, a mislim da smo svi više individualisti po osećanjima nego po raciju, ovo dvoje jeste i znači napredak!

.....

U Gicovoj teoriji nešto nedostaje, a to je ono ljudsko i humano. Doduše, jako je blizu svojim pogledima da izjednači kičersko, kičerska dela i kičerski stav i pogled, sa sveukupnim otuđenjem. U nemogućnosti da postavi čvrstu granicu kako bi isključio kič, on apsolutizuje razliku... što bi i celokupnoj umetnosti, pa i kiču, po njemu trebalo da dâ jednu sasvim drugu dimenziju. On to ne postiže. Šteta!!!

Gic dosta duboko ponire u 'psihologiju' kiča, međutim, forsira upravo tu, psihološku, subjektivnu stranu kiča, te je za njega objektivno postojanje kiča upravo određeno time,

subjektivnim odnosom prema nekom delu. Ispada da su pre svega ljudi suštinski 'kičerski' nastrojeni te tako i gledaju na neko delo u suštini, bežanjem od stvarnosti, traže kič, koji bi im dao nepostojeći idealni, vanzemaljski svet. Kako je morao negde da udene i samo DELO kiča, a kako je ispalo da kičerski odnos posmatrača dolazi od otuđenosti, te da je posmatrač uvek, barem danas, kičerski raspoložen, on dalje tvrdi da su i umetnici pošli putem kičeraja time što se povinavaju zahtevima mase pa teže da upodobе delo prema željama, mnjenju. Time delo može biti prožeto kičerskim prikazom i to uz razne druge čulne utiske: ton uz sliku, slika uz ton, recitacija uz neki prikaz, što sve treba da probudi u nama ono pravo, po Gicu, kičersko: identifikacija i to sentimentalna s delom i jako uzbuđenje. Takođe i prošlost ovde igra značajnu ulogu, jer ona je ta koja budi sentiment. Pravi prilaz umetnosti je pristup s distance, hladan i racionalan. *Znači, uz razmatranje umetničkog dela ne idu osećanja!*
Platon o umetnosti!

* * *

Kič-Gic, mnogo godina kasnije

Setimo se Ludviga Kica i njegovog dela Fenomenologija kiča – sentimentalnost, plačljivost, želja za povratkom, povratak, to je ono što otupljuje svest (depresivnost), našu racionalnost prilikom prosuđivanja, zamagljuje, pravi iluziju a to je kič!

Nekada je čoveku potreban! Jer ga na *brzinu* uvodi u nešto drugo, u ovom slučaju to je umetnost!

* * *

MUZIKA

Muzika zauzima posebno mesto u čovekovom stvaralaštvu. Zapravo sve oko nas: iznad i ispod nas šumi, orkestrira, čuje se – čitava priroda stvara nešto što nas inspiriše da 'muziciramo' – orkestar šumova samo treba prepoznati... Priroda zaista šumi, čak prpoizvodi tonove!

Šta je s čovekom?

Muzika odgovara trajanju jednog tela i duše; Ona prodire najdublje; Zvuk, znači, može u nama da izazove osećaj opuštenosti neverovatno brzo, ali isto tako, ukoliko nam neodgovara, i teške psihofizičke osećaje čak i poremećaje; Na neki način sva umetnost je povezana s muzikom, znači: treptaji u nama stalno proizvode muziku. Čak i pri opisu drugih umetnosti koristimo se rečnikom muzikologa: ton, pesma, raspevanost, muzika itd. itd; Pitagorejci su tvrdili da je kosmos harmonija tonova – *muzika*, posebno proučavajući odnose među tonovima; Crkva koristi muziku (orgulje, horovi, madrigali...) kako bi pojačala religiozna osećanja, zanesenost – mistični doživljaj muzikom...; dokazano je da čak i biljke brže i bolje rastu uz muziku; vršeni su eksperimenti s decom. Utvrđeno je da deca koja rastu i razvijaju se od najranijih dana uz zvuke muzike (uglavnom klasičnih dela) kasnije bivaju inteligentnija i naprednija mentalno od ostale dece; Lečenje duševnih bolesnika, uključuje i terapiju muzikom; veseli i srećni radi nečega, najpre ćemo zapevati... ali – i nesrećni i u fizičkom i psihičkom bolu...; pri najtežem radu, prirodno, čistim nagonom počinjemo s pesmom – sigurno da nemamo želju da uzmemo knjigu i čitamo, slikamo ili vajamo ili...; čak i oni s najtežim poremećajem govora izraženim ekstremnim mucanjem, mogu sasvim 'tečno' da pevaju!!!

* * *

Muzika

Slušajući muziku često doživljavamo (lepe trenutke). A to je već nešto. Doživljavamo ono što verovatno mnogi drugi doživljavaju: opuštenost, sabranost i pribranost misli, određenost, kristalizaciju – i pomisao – imali su pravo stari grčki filosofi što su se pored filosofije, matematike, gimnastike, govorništva istovremeno obrazovali i u muzici. Nije to bilo tek tako, nasumice i nepovezano. Muzika, sama po sebi, kao sama sebi cilj nije ispunila svoju veliku misiju (istorijsku ulogu) od svoga postanka. Ona, ustvari, nikada i nije bila sebi cilj, jer, ne bi to kao jedno jedinstvo ni mogla biti, kao ni jedna oblast umetnosti. Ona, naime, kao neki fluid, nevidljiva koprena, lebdi nad našim unutrašnjim životom dajući mu dimenziju koja leči. Muzika... (slika), čitati, slušati i najstarije umetnike, preduslov je za naše bogatstvo u iskustvu; za jednu nijansu bićemo više ljudi, za jedan stepenik uzvišeniji ka idealu budućnosti. Tu se upravo iskazuje naše razumevanje ljudi, naše življenje s njima, naša humanost. Da li da se ovde istakne i onaj neobjašnjivi povezujući faktor svih umetnosti muzikom?

* * *

O Vasićevom stavu o odnosu materijal–umetnost

'MATERIJAL zahteva određena ograničenja za umetnika koja bi trebalo imati u vidu pa ne bi trebalo biti nelogičan u stvaralaštvu'.

(p.s. Šta to znači? da li Vasić postavlja izvesna ograničenja stvaraocu? pominje 'nepotrebnu' mrežu u vajarskom delu – ne slaže se s materijalom? kako bi se to primenilo na boju?, na primer, boja kao UMETNOST u eksperimentalne svrhe! MONDRIJAN, na primer! Ali, uopšte ovakav stav sputava a izgleda da je nemoguće rešiti ovaj problem, a da se ono što u čovekovom umu i praksi preobraćuje samog sebe ne bude sputano, a čini se da je upravo to suština umetničkog stvaralaštva – prevazići logično, uvreženo, standard i taj novi put postaviti kao nekakvu 'novu logiku', zato najbolje: biti na novom putu!!!, kao logično ako je potrebe radi... Vasićevom tvrdnjom, umetnik se stavlja u okvire konvencionalnog stvaralaštva – 'logičkog', zanemarujući stvaralačko – 'nelogično'!!!

Drugo, da li je ovaj Vasićev stav protiv apstraktne umetnosti? one ekstremne nekonvencionalnosti – uostalom, i to je relativno, jer, jednom što je nekonvencionalno kroz istoriju se pokazalo kasnije kao veoma konvencionlano i tradicionalno?! U tom slučaju 'nelogično' bi bilo ono što bi bilo nerazumljivo? A kako onda odrediti granice razumljivosti? Kako postaviti principe: kako šta treba da bude da bi bilo razumljivo, i kome, uostalom, za koga, a i čemu?

Verovatno je najvažnija stvar istaći INDIVIDUALNOST U DRUŠTVU, time umetnik postiže NAJVIŠE, što ne znači i najbolje.

Celo ovo moje iznošenje stava i neka vrsta oblikovane polemike s Vasićem ujedno treba da pokaže i dokaže da je nemoguće postaviti granice umetnosti bilo koje vrste, jer granica znači princip, a princip je za svakoga, opšte, a umetnost je strogo individualna!!! Prilikom stvaralaštva umetnik ne sme da pred sobom ima opšte...? a ako je do opšteg, ono treba da se stvara u odnosu: umetničko delo posmatrač ili više posmatrača...

Kao što muzika odiše opipljivim – čuvstvenim – i nečuvstvenim tonovima, medutonovima, nijansama, onim visinama i dubinama koje postiže, a koje čovek ne može definisati niti registrovati, ali se 'osećaju', pa zato još uvek imamo ŽIVU MUZIKU, tako niti jedna reprodukcije ne može dati onaj utisak i doživljaj koji nam daje 'živa' (originalna) slika u muzeju!!! Ona nam samo daje isposredovani osećaj da smo 'tamo', da imamo šansu i da smo ostvarili mogućnost posmatranja... Međutim, stvar koja se ovde želi istaći jeste da je to

'nešto', nevidljivo, ipak postojeće i stvarno, pa ga treba imati u vidu pri svakom razmatranju umetničkih dela!!!

Veljin kaže da 'tamo gde linija nestaje, gde se ona razgrađuje, da u tom predelu nestaje kretanje, u NEODREĐENOSTI' – **p.s.** tu se ispunjava SLOBODA posmatranja, tu ono 'ograničeno' prelazi u neograničeno beskonačno (uzima točak za primer: kretanje se nazire tek u slikanju 'neodređenog', nevidljivog' kretanja paoka, u *neodređenoj* geometrijskoj formi, tamo gde mi tražimo, lutamo i nalazimo). **p.s.** dodao bih još – umetnik je posmatrač onog momenta kada nanese boju ili isklesa kamen ili nanese pisanu reč – on je samo 'nešto bliži' od gleadaoca koji posmatra, a nije stvorio – ali bitno je u ovome ono KRETANJE misli, emocija, anatomije koje neko delo izaziva pa verovatno da je ono jače, a slobodnije u svakom slučaju, ukoliko nam daje više mogućnosti da 'sami stvaramo', nego kada je oštro određeno. Sve ono ima svoju primenu u svakom isečku našeg života!!!

.....

Na primer: REMBRANTOVE slike se razlikuju od DIREROVIH po tome što vibriraju. Ali ovo ne znači da treba da se odmačinjemo kako bi izbegli viđenje linija. Naprotiv, treba se primaći i videti što više linija – utisak za ono drugo biće tim jači, a ionako ne može da pobegne!!!

p.s. ipak, neke nam slike 'beže', ne možemo ih obuhvatiti pogledom iz blizine, treba se odmaći, kako bi po-smatrajući celinu shvatili...

.....

* * *

Kolja Mićević: PESME, Pol Valeri

'Čitajući i opet čitajući razne autore, mi stvaramo s l i k e koje nam služe kao čvrste i osvojene tačke, da nastavimo naš postupak spoznavanja'.

p.s. Kule i bedemi znanja... osmatračnice, što višlje tim šire i dublje?!

* * *

U vezi promena u umetničkom izrazu

Grčka skulptura ostavila nam je artefakte koji teže da objedine strogoću principa *proporcije* ali ukazuju i na pokušaj prikaza opuštenosti tela, za nijansu opuštajući i sam izraz lica, koji je prevashodno introvertan.

Ranim srednjim vekom dominira hrišćanska umetnost u svim oblastima, posebno u slikarstvu i skulpturi, gde je odslikana pre svega religiozna mirnoća i jaka introvertnost, a tematski je ekstremno sužena na religiozne motive. Uska, stroga, usmerena i, iza motiva, pravo ogledalo opšteg stanja u poretku.

Stidljivi proboj ogleda se u Đotovim delima kao i delima drugih slikara XIV i XV veka i to u pokretima tela koja se više ne prikazuju samo u dve-tri poze, već smo svedoci pokušaja 'uvrtanja' vrata, kičme i sličnih dinamičkih pokreta. Interesantan je i Đotov način u slikanju prioriteta tj. perspektive koja se u potpunosti kod njega zanemaruje ukoliko želi da potencira neki lik, koji, makar bio i poslednji u nizu, on stavlja u prvi plan... Zatim, nije obavezno da Bogorodica uvek bude prikazana na prestolu već može slobodnije da sedi na nekom drugom mestu. Izuzetni napredak ogleda se u prikazu pozadine u vidu prvobitno stidljivih a kasnije sve izraženijih naznaka prirode. Nakon stotina godina ali ipak konačno, javlja se slobodnija izražajnost lica, pokreta tela itd. Takođe, bujaju boje prirode.

Sve do Engra, Davida i sl. ove komponente i načini slikarstva i vajarstva se oslobađaju, međutim kod ovih dolazi do pokušaja vraćanja klasicizmu, naravno bez 'pravog' uspeha, što

je i konačno označilo kraj... ali i početak nečeg potpuno novog, oličenog u *impresionizmu*, koji razbija liniju, razbija boju ali daje i novi tematski sadržaj (u skladu sa novim umetničkim težnjama i društvenim kretanjima uopšte), gde se i konačno izlazi *u prirodu* i uz još samo mali korak *u čovekovu prirodu*, čoveka u svakodnevnici, na ulici, zaposlenog, radnog čoveka, čoveka koji uživa u slobodnom vremenu itd. itd. Impresionizam predstavlja račvište skoro svih pravaca koji se iz njega bokore.

Takođe i u *arhitekturi* nailazimo na sasvim nove ideje – na primer, secesija u Beču, daje nam novu sliku fasada ukrašenih raznim motivima; ovde se uklapa i Gustav Klimt sa svojim specifičnim slikarskim izrazom.

Kao da nakon Sezanovih *Igrača karata* i njegovih pejzaža slikanih sasvim novim stilom, čovek nije više mogao da izrazi ništa više, pa se krenulo na potpuno razbijanje kako linije i boja tako i tema čije zakonitosti više i nisu bile nešto što je trebalo poštovati. Čovek je trebalo da izrazi svoju prirodu i kroz nju još više svoju ličnost, koja je ležala tu pred njim, u njemu i za njega da je otkrije, što je prema nekima moglo samo tako što bi se u potpunosti poništila sva pravila i pustilo da se stvaralaštvo u potpunosti slobodno razvija.

Ovakav trend dovodi do potpune 'neumerenosti' stvaralaštva, a posledice brze, nagle i neobuzdane industrijalizacije osećale su se u ponašanju čoveka koji sada ima šizofrenični odnos prema svemu, razbijen je u komade, rastrzan, razvučen. Krik ekspresionizma je na pomolu, fovizam, futurizam itd. itd. nagoveštavajući nova katastrofična događanja u svetu.

Čak se i nada u koju je toliko uloženo u toku Oktobarske revolucije izvrnula u svoju suprotnost mimikrijom i lažnom predstavom socijalizma delimično kroz staljinizam u Rusiji, a u potpunosti i punoj monstruoznosti, pojavom fašizma u Italiji i nacizma u Nemačkoj. Vera u budućnost čoveka kao racionalnog bića, u biti dobrog i slobodoumnog, raspršila se u toku dvadesetak godina nagomilavanjem grobova i stratišta ljudskih žrtava, razbacanih na sve strane.

Vera u nauku i tehnologiju koja se sama faustovski stavila u službu velikih ratnika, takođe je raspršila istu onu nadu da čovekov ratio ne može imati negativni predznak. Naprotiv! Što se nauke tiče, ona je u posebnom 'vlasničkom' odnosu prema državi pre svega zbog njene zavisnosti i vezanosti zbog sve većih sredstava potrebnih za nove dokaze, svoj razvoj i nova otkrića koja može samo država da joj obezbedi!... Ovo ipak zahteva drugi spis...

* * *

Da li ste doživeli raskoš bespuća sibirskih tundri?

Sumanuto sam vozio, tek izgrađenim putem Tripoli – Sabrata. Oko mene s leve strane pustinja, s desne plavo more. Napolju, jara. Zatvorih sve prozore da bih preko pora izgubio što više tečnosti. Bubrezi su već počeli svoj nezaustavljivi put ka potpunom otkazivanju. Krvni pritisak je rastao na 250, gornji i takođe u krugu radio svoje nedelo na meni. Ipak – uživao sam i bio sve manje svestan nesnosnog bola u glavi s kojim sam započeo jurnjavu. Konačno stadoh sam na putu. Stupih u pustinju, jedino što je bilo gore o prethodnog, bilal je pomisao na zmije i škorpione, pa nisam ni zalazio dublje u pustinju, zadovoljivši se samo posmatranjem bespuća koje se nudilo...

Da li ste doživeli bespuće sibirskih tundri? Možda u Veneciji u mislima zamišljajući preživljavali tajanstvenu izmaglicu punu tužnih i jezivih životnih priča iz prošlosti? A, obalu Atlantika – beskonačno sivog odsjaja plavog neba? Mistiku egipatskog dubokog sumraka? Niste?!

A, da li možda znate da Sahara ima svoj *miris*? Ako budete u situaciji da ovo iskušate: lezite u suton leđima na još uvek topao i mekan pesak, udahnite dobro i pokušajte da dosegnete miris peska, valova, iskona, nastanka, negdašnjeg morkog dna! Zapravo sve će vam to samo i bez vaše volje doći, a nameru upotrebite kao priziv, biće brže. Ali, pokušajte, kad ste već u toj poziciji, da bacite dug pogled nagore u smiraj kosmosa – da li znate da se on *čuje*. On zvoni svojim draguljima. Ono, nebo, akorduje. Čak, zvoni. Tu se i oči sada lagano sklapaju, same od sebe i nastaje potpuna tama. Samoća. Tišina! Prožima vas ježnja a sitni nadražaji na koži postaju sve jači, pupeći iz sebe, svaka za sebe, po jedno stablo – prikazuje se priroda u svojoj punoći! Nešto vas goni da ponovo otvorite oči, ali kao da je prisutan strah da će ovo čarobnjaštvo koje obuzima sva čula nestati. Najradije biste večno ostali u ovom stanju ali, avaj, senka prelazi bivšim dnom okeana beskonačnosti. Ona zastrašuje. Opet plavetnilo, ali sada drugačije. Hladno je. Potpuna tišina uz blagi odlučno večni šum udaranja sitnog kamenja jednog o drugi, šum kao kada zaronite u more. Ježnja postaje neprijatna, želja za buđenjem je sada jaka. Da li je ovo zaista san?

Jedan pogled u neki predmet dovoljan je da raspši iluziju neslućene mogućnosti stvaralaštva u vama.

Pa, gde smo onda!? Eto nas u mislima, zatvoreni i začarani, istovremeno. Spoznajemo beskonačnost, ali saznajemo sve same konačne stvari. Ili, možda, obrnuto? Zapravo, nije važno. Sigurno je samo to da smo tu u nama, u najnevidljivijem vrtlogu delova našeg tela i duha. Samo mi i mi, ja i ja. Platonov plamen me izuzetno privlači, treperi u meni, prenosi nepoznato i još ne misleno. Ja, ja želim da otisnem sebe u tu privlačeću nepoznatost. Želim da se prepustim, ali samoodržanje nezaustavljivo govori suprotno: vrati se, ono je možda Had kuda si krenuo a či ne vidim drugo do bezdan, a litice su veoma blizu jedna drugoj – tek jedan odskok bio bi dovoljan. Kao da znam da bi me taj odskok mogao koštati života. Treba mi beli krilati konj. Samo on može da me prebaci preko. To je duh detinjstva – dan, duh-dah, Had. Otisak! Ono samo moje! Samo ono što je Ja!

Čuđenje može delovati i jako naivno. Čuditi se – čemu?

* * *

Jovan Dučić, GRADOVI I HIMERE, prema sećanju

(Delfi) Pitanje nadvladavanja hrišćanstva nad paganstvom. Biblije nad Ilijadom. Nije hrišćanstvo pobedilo paganske običaje jer je bilo bolje, već zato što su ga doneli varvari koji osvojiše konačno i Rim. Paganizam postoji još uvek u osnovi umetnosti, nauka, principima prava, modelima država i uvek se pojavljuje prilikom uzleta duhova (p.s. Niče: hrist i dionizije).

Huljenje boga Apolona bio je teži prestup za Grke no neverovanje. On je svojom lirom predstavljao red i pobedu nad Haosom, a kad nju nije držao u levoj, onda je u desnoj ruci držao grom da kazni...

(Ženeva) Calvin je uništio katoličku veru, a na njeno mesto uspostavio novu, ali 'mačem mržnje i prkosa više nego rečju ljubavi i uverenja'.

p.s. to bi se moglo reći i za svaku nasilnu promenu, diktaturu i slično. Pogledajmo jasan ekstrem fašizma. Šta fašizam nudi nego zaludujući, bezumni fanatizam. Šta drugo nudi nego pravo jačeg koje ima oslonac u nasilju i mržnju prema svom ljudskom rodu. Šta nego prkos da se to dokaže i sprovede, ako je Dučić u ovom smislu upotrebio ovaj izraz. Jadani su taj narod koji u sebi nosi mržnju i prkos. Još ako se tu podgreva neka vrsta osvetničke zaostavštine... Gde je tu budućnost? On polako umire... i pojedinac isto tako! Ipak, kao da

narodi opstaju ali kao države, međutim, zato pojedinci pate! Ipak, da li kao opomena ili sećanje ili iz pijeteta na verovatno najvećem trgu u Ženevi, trgu Opere tj. uz Parc du Bastions imamo u tzv. Zidu reformatora uklesanog Kalvina i još ponekog, za najduže moguće trajanje – u kamenu!

* * *

V Rozanov, LEGENDA O VELIKOM INKVIZITORU

Nije stvar samo u tome da se stvari shvate već da se osete (Gogolj–spolja, Dostojevski–iznutra)

Čovek je po svojoj prirodi iracionalno biće, pa time razumu nedokučiv, ali je i njegovo zadovoljenje za njega nedostižno; ako je tako, onda u onom nedokučivom stvaralačkom (creative ili creational??? **p.s.**) ima nečeg mističnog, a mistično = religijsko, pa samo religijom i može da se objasni (za Dostojevskog, prema Rosanovu);

* * *

James Elkins, istoričar umetnosti i umetnički kritičar

.....

’Svakako, definitivno postoji teorija da ne postoji teorija – slikarstvo dvadesetog veka nema svoju formu. Ovakva teorija latentna je kod svih kritičara umetnosti koje sam ranije opisao. Međutim zapitajte se kada sledeći put otvorite novine i pročitate osvrt poznatog kritičara umetnosti: Da li znam šta ovaj čovek misli o širem domenu savremene umetnosti? Da li znam na čemu ovaj kritičar zasniva svoj stav vezano za kritičare u prošlosti? Da li bi ovaj kritičar bio spreman da brani ideju da je dvadeseti vek iznedrio praktično bezbroj stilova i da pluralizam i relativizam čine sve globalne teorije neadekvatnim? Da li ovakva ličnost postoji – neko ko istinski veruje da su sve vrste umetnosti potencijalno jednake jer se ne mogu međusobno upoređivati? I, u kom slučaju i zašto je ovakva osoba kritičar?’ prevod **p.s.**

.....

* * *

Komentar na stav Hala Fostera (umetničkog kritičara)

p.s. Dosta! Vapimo za *pravim* kritičkim osvrtom bez uticaja ideologije i pristrasnosti! Na šta bi se svela kritika kulture onog Drugog sveta koja bi se s tolikom žestinom i političkim i propagandnim ciljevima okomila na stvaralaštvo ove kulture, kada ne bi bilo romanopisaca, slikara, vajara, arhitekata itd. francuske i filozofa kao i ekonomista Nemačke XIX veka? O čemu bi pisali, šta bi kritikovali i gde bi nalazili sve te velike demokratske zahvate u svojim kulturnim miljeima, zahvaćenim samo mislima o ratovima i imperijalističkom napretku... Imali bi isto tako monumentalna, apologetska, panegirička i svakojaka druga dela... koja bi s umetničke strane bilo jako teško opravdati. Tako, imamo jedan slobodni izraz u umetnosti koji uporedo postoji i živi s onim drugim koji je u svesnoj ili nesvesnoj službi države... ovaj drugi se koristi od strane Zapada kao propagandni pamflet u ideološkoj borbi kao ’dokaz’ protiv drugog sveta tzv. neslobodnog i totalitarističkog sveta... ’the rest of the world’, a oba zapravo, u najširem zahvataju u umetnost ’braneći’ i učvršćujući svoj sistem monumentalnim, repetitivnim načinom i sl. odražavajući državnost. Malo toga je ostalo za tzv, slobodnu umetnost. Uostalom, ogromna većina umetnika u prošlosti imali su svoje mecene, svoje škole, manufakture, finansijere i borili se za naklonost države, monarhije, crkve i sl... svoju bojazan za status i svoj strah da ih neko ’ne shvati pogrešno’ raznorazni kritičari dopunjavaju svakojakim uvodima ili naknadnim pravdanjima izvinjavajući se ako

omaškom u kritičkom tekstu nisu odgovorili zadatku, a zapravo se radi o nemoći kritičkog sagledavanja pravog stanja. Ušavši jednom i to samo jednom u takav krug, oni čak ni onda kada ih više po toj temi veliki brat ne posmatra (jer je već sve apsorbovao u svoju korist), nemaju hrabrosti a niti volje da odskoče... pa tako ni, inače briljantni, Hal. Možda sam negde i napisao: šta bi dali stručnjaci za umetnost koji je samo opisuju za trunku osećajnosti koju su negde na putu izgubili, zanevek nakon toga začuđeni što ne mogu više da uđu u srž problema neshvatajući da im je na dohvat ruke!

* * *

Poticaj, INTERVJU – intervju s američkim filmskim kritičarem Dejvidom Denbijem

(u vezi RAMBOA)

'To su užasni i svesni filmovi koji se zasnivaju na fašističkim porivima, ali postoji teror masovne kulture koji vas sili da vidite *isto* što i vaši prijatelji, komšije i kolege. Ne smete ostati neobavešteni, a na tom neurotskom sindromu zasnovan je uspeh mnogih filmskih hitova'.

p.s. kao i svi drugi reklamni trikovi, životni vek ovakvih filmova zasnovan na što bržem, silovitom osvajanju tržišta, je kratak ali uticajan. Film za jedno gledanje, onda je jasno koliko 'sigurnosti' kod producenata i ziheraštva kod premijernog prikazivanje podrazumeva 2 do 3 hiljade bioskopa odjedanput. A valjda je dovoljno da se SAMO JEDNOM vidi ovakav film. Isto tako, dovoljno je da u masi samo jedan deo gledalaca reklama bude ponukan reklamom i da je već to uspehza prodavca nekog proizvoda! Proizvod za jedan dan, a ako se nalepi na duže, još bolje! I reklama je svojevrsni teror, odavno smo ušli u paradoks prepričavanja uspešnih reklama...Neophodno je zbog svih onih oko nas koji o tome pričaju!!!

* * *

Edvard Soja, PROSTOR I POSTODERNIZAM, rezime, inspiracija

.....

Knox i Marston definišu modernizam kao 'napredno gledište na svet s akcentom na razum, naučnu racionalnost, kreativnost, izume i progres', što znači da bi naučnici trebalo da poseduju istinu i da moraju uvek da teže ka otkrivaju novog/izuma...

Soja ističe da nam prostor nikada nije dat. On nikada nije nekakva 'prazna kutija' koju treba napuniti, nikada nije samo nekakva pozornica ili samo pozadina, izdvojena od svega i sama za sebe... *Naprotiv, prostor je uvek kulturalno konstruisan entitet.* On je deo opšte kulturne mreže i kao i svaki drugi kulturološki entitet on se formira i menja, prihvata ili odbija. Međutim, ovo je stanovište koje mnogi teoretičari prostora zauzimaju... Kao što je u samom naslovu njegove monografije insinuirano (1996) on uvodi koncept 'Thirdplace' (životni prostor; doslovni prevod: 'treće mesto', za razliku od modernista koji prostor dele na dva – racionalni/misleni/zamišljeni i drugi, percipirani). Soja definiše 'prostornost' kao 'društveno proizvedeni prostor' (**kao kulturološki prostor**).

.....

Prema mišljenju francuskog (postmodernističkog) filozofa **Liotara**, modernizam se bazirao na tri polazne tačke tj. 'Grand Recits' – 'velike priče':

- >podređenost i sveukupna kontrola nad prirodom (ekonomska racionalizacija)
- >podređenost i sveukupna kontrola nad politikom (politička racionalizacija)
- >mogućnost dobijanja objektivnog saznanja (naučna racionalizacija)

Derida je nastupio sa svojom 'dekonstrukcijom' jezika što znači da svaka pojedinačna reč u tekstu može da ima na hiljade različitih značenja... svako ima svoju sopstvenu interpretaciju reči... Znači: korisnost proizvoda postala je manje važna od njegovog simboličkog značenja što je zapravo novi način postmodernističkog načina mišljenja!!! Pored materijalne potrošnje postoji još i vizuelna i iskustvena potrošnja... ovaj vid potrošnje može da bude u formi televizije, sajtova na internetu, gledanja ljudi, posećivanja muzeja ili gledanja izloga.

p.s. ovo je sadržaj ponašanja ljudi danas: imamo objekat za kojim se žudi, sasvim nesvesno, želja pritiska i goni ljude da budu u posedu nečega – ne znaju zašto a ni kako, ali žele, traže i zahtevaju. Ovo liči na psa koji se večno vrti u krug pokušavajući da dosegne svoj rep! Želja za objektom je ujedno i želja za biti objekat i ima nečeg toliko ekstremnog u tome da predstavlja i želju za samoubistvom!

* * *

UMETNOST I POSTMODERNA POETIKA

Kad pogledate recimo, samo da nabacim jednu ideju, koji je jedan od ključnih načina da se razume moderna ideja, i u matematici: to su naučni *dokazi* – *dekonstrukcija*. Ovo je u suštini spor ili diskusija, a često je to diskusija, spor, dileme, kontroverze itd. između moderne i postmoderne. Pomalo zamire ta diskusija ali daleko od toga da je ona okončana – ona nije samo pomak, ta debata – ona nije pomak – to nije kao što je bilo 80-tih, 90-tih godina. Ta faza 'mode' je prošla, ali ta tema prosto nije arhivirana. Ona je u nekom obličju tu, ona je živa u nekim formama koje su pročišćenije te bih ja u tom kontekstu, pristupajući tom odnosu modernog, modernizacije, moderne epohe u važnijim aspektima, pošao od jedne ideje da se može govoriti da se u modernoj epohi u raznim aspektima, ne samo u umetnosti, može govoriti o nekim drugim tokovima, svojevrsne estetizacije. *Ono što modernu epohu prati je svojevrsna estetizacija*. U pogledu *estetizacije* zaboravlja se sledeće: šta znači po svaku cenu drang nach lepim – to je i beg od smrti, beg od budućnosti i zaranjanje u sadašnjost – borba za samoodržanje se sastoji u prihvatanju 'ne otpora', u zamrzavanju sadašnjosti, begu od neminovnosti... pomanjakanju želje za aktivnošću!

* * *

Film – Kradljivici (otimači) duša

Film koji nam govori o metamorfozi ljudi današnjice u gradovima. Ljudi smo, ali ne primećujemo da to više u biti nismo onoliko koliko mislimo da jesmo. Pretvaramo se u bezosećajna i nezainteresovana, blazirana bića. Pretvaramo se u kosture bez čula. Sebičnost i samoživost prouzrokuje i drugu suprotnost – pripadnost u opštosti, pa se kroz opšte pretvoramo u apsolutno bezlična bića. S druge strane ni psiholozi više nisu u stanju da prate promene i objasne ih, zadojeni svojim profesionalnim i uskim pogledima. Zapadna ideologija satkana i utkana od izobilja i u izobilju uvek vuče ...

Ostaje, kako su stvari u filmu date, a pošto se uništi i onaj minimum subjektivnog i ekvilibrijuma/balansa u nama, da se priklonimo ili jednom ili drugom, a to je ujedno negacija jednog ili drugog. Onog momenta kada postanemo samoživi negiramo opšte humano u nama a u obrnutom slučaju negiramo našu prirodu. Tu se pojavljuju izvesne 'strukture' kojima treba pripadati ukoliko čovek želi da opstane, u suprotnom biće uništen.

Dolazi do cepanja ličnosti. Opšte i pojedinačne svesti. Čovek se gubi i ostaje samo da vegetira!

Neki znaju, međutim, da ne žele takvu sputanost, okove naše polarizacije dvojnosti u ovoj fazi *podljudi* (Ž P Sartr). Šišaju kosu do glave, prave stršavu kosu kao indijanci, farbaju kosu

– ne žele urednost – bunt. Oblaće se svi krajnje skaradno, ne žele da budu uredni – bunt. Buše usta, obraze, noseve itd. – ne žele da budu kao drugi – bunt. Taj bunt čmeđutim nije kreativni bunt, bunt za nešto novo, već bunt koji ne vidi cilj, već da se postigne nešto sa što manje truda i razmišljanja. Ne žele da budu osakaćeni umno već samo fizički, što i jesu. Jedina je nezgoda u tome što ne shvataju to što rade! 'Obični', svakodnevni ljudi se ponašaju stereotipno, a oni 'drugi' ponašaju se ekstremno, naizgled ludo, ukazujući time na BEZNAĐE u kojem se nalaze, ali samo fizički: oni ne shvataju i neće da shvate da 'um' menja svet, unapređuje ga. Ali, u ovom slučaju napredak nije važan, već samo drugost. Razlika po svaku cenu!!! pa i uz cenu spostvene smrti, ništeći time i inače beznadežni, čitav proces...

Ujedno, s obzirom da se radi o recimo 'modi' ili 'trendu' onda se opet čista ta posebnost i osobenost ništi pred ovom opštošću... Paradoks je u tome što nema svesti o nečemu – plana, zašto i kako, pogleda unazad i unapred, već se sve svodi na momenat, sadašnjost, koja je od svih vremenskih oznaka najkraća i najrelativnija. A uzima se za opštu i večnu... A čovek bi mnogo hteo. Da osvoji sadašnjost, svoju egzistenciju, pre osvajanja prošlost, a tek ideje o budućnosti.

- bunt se vidi posvuda. U porodici. Tu, zapravo i cveta. Prska kao balon i ne ostavlja traga, osim u duši. Oseća se i na radnom mestu, tu retko prska, ali je naduvani cepelin koji lebdi u vazduhu. Društvu, takođe.

Da li je moguće da jedno društvo tako zanemari svest subjekta, istovremeno negirajući time do krajnosti i opštu svest. Zar su mogući toliki nesrazmerni proračuni i razmišljanja o nečem što je toliko bitno za opstanak jednog društva? Zar postajemo biljke!!! A bunt!!! u ovom slučaju? Bunt se pretvara u najgoru varijantu od svih mogućih – nasilje!

* * *

Glumac – klovn

Gde li sam to čuo, i to više puta od raznoraznih glumaca kako se osećaju kao klovnovi, te da to i jesu i žele da budu! Interesantno je, dalje, da je san skoro svakog glumca (a izgleda i čoveka, nezavisno od profesije) da bude duhovit te da 'zabavlja' druge ljude. Ta duhovitost i 'zabavljanje' drugih često se povezuje sa IZNUĐENOM TOTALNOM duhovitošću klovnova. Ima tu i još jedna paradokсна dimenzija – klovn tužnog lika, a smešan – znači: totalitet, potpunost, PUNO DIJALEKTIČKO OSTVARENJE – SAVRŠENSTVO!

Tek pošto prođe predstava klovna, mi počinjemo da se kao gledaoci pitamo da li se nešto još krije iza toga, pomalo smo i zbunjeni naknadnom slikom koja nam se odnekud nameće. Vraćamo se stalno onom istom. Ko se još ne seća skoro do detalja cirkusa i klovna u njemu, pa makar ga poslednji put video u najranijem detinjstvu?! Još jedna nadmoć klovna!

Znači, izjednačavajući sebe sa klovnovima umetnici realizuju svoja (možda i mladalačka) sanjarenja o savršenstvu, o nadmoći, o uzvišenosti, o nedokučivosti njihovog stvaralaštva, o dominaciji u grupi i nad grupom, kontroli događanja i to na brzu ruku, za kratko vreme. Sve se umnožava, sve dobija neku drugu dimenziju. Umetnik je sada onaj koji posmatra samog sebe i uvek je objektivno onaj drugi... opšte i posebno i pojedinačno i spektakularno, baš sve je tu!

Prikazuje li se smešnim, burlesknim likom, on ostaje naizgled indiferentni melanholični posmatrač; prikazuje li se mirnim, odmerenim, hladnim na sceni on posmatra sebe uz dozu podsmeha, Ovo je sve neophodno i ono pravo – psihološko dostignuće prave SVESNE, refleksivne glume, različite od one neposredne, emotivne i identifikujuće.

Čovek svestan, i sa dva suprotna lica, eto, to je pravi umetnik!!!... a možda s *najmanje* dva lica istovremeno.

* * *

Marks i Engels, O KNJIŽEVNOSTI I UMETNOSTI

.....

(predgovor Dragana Jeremića)

> u predgovoru D.J.-a vidi se jedna blaga tendencija da se ipak unese lična nota individualnog mišljenja tj. da se na vrlo 'fini' način umetnost odvoji kao nešto 'ipak' posebno od ostalih vidova nadgradnje... a da ovakav njegov stav ne bi bio oči velikim redaktorima tekstova, možda i njegovoj ličnoj samocenzuri!

* * *

Austin, DEFINICIJA SAZNANJA, jedno viđenje

p.s. skoro u potpunosti briše razliku između znanja i verovanja.

p.s. čini se da se oslanja više na neke principe ljudskih odnosa nego na naučno dokazane istine... 'znam' kod njega implicuje i moralnu obavezu neobmanjivanja, takođe i jednu nemoguću-autoritativnu do apsoluta, jer autoritativni iskaz (znanje) jeste i dokaz (tj. svako istinito znanje nosi sobom i autoritet za kasnije). A šta ćemo s religijom? U vezi apsolutnosti istorijskog znanja on naizgled menja pravac te dodaje da budućnost može uvek da nas dovede do toga da znanje preispitamo i **p.s.** dopunimo ga...

.....

Austinov esej, pored toga što tretira iskaze 'znam...', 'obećavam...', 'zaklinjem se...' u međusobnom odnosu, ipak, daje i jednu novu dimenziju iskazima 'znam...'. Naime, kod Austina provejava problem: koliko su iskazi sa 'znam...', zapravo *moralne* prirode. Pledira se na savest. Jer, ukoliko želim da dam iskaz sa 'znam...', onda moram biti svestan, a povrh toga svestan toga da će moje znanje neko preneti dalje, da će ono imati svrhu, te da ono s toga *ne sme* biti neistinito. U ovoj tački Austin povezuje znanje i moral. (a sada: u kojoj meri?). Tu preispitujem sebe i svoje znanje... uz strogost moralnog pogleda...

.....

* * *

'DEFINICIJA SAZNANJA'

RASEL – Šta je saznanje: veći deo onoga što prolazi kao znanje je samo VEROVATNO MIŠLJENJE mada KOHERENTNOST pojedinačnih misli može da ih dovede do velikog stepena verovatnoće (sleda, logika **p.s.**), kao, na primer, u nauci ili filosofiji, ali nikada do onog stepena da se ne može i sumnjati u njih. (**p.s.** problem je što Rasel ne shvata i istorijski niti nauke niti filosofiju, što i dovodi njegovu teoriju do relativizma itd.), zatim, kaže EJER: čoveku koji ne zna PUT do nekog rešenja, a uspeva u mnogo slučajeva da dođe do istine priznaje se pravo na istinu ili ne priznaje (znači oni koji znaju put i oni koji znaju istinu u više slučajeva stiču pravo na privilegovano znanje **p.s.** – baš!).

* * *

(sa)ZNANJE

.....

Na primer: 1. Platon i Aristotel se slažu da znanje moramo odvojiti od mnjenja, ali oni ne definišu obim, doseg znanja na isti način kao što ga definišu u odnosu na čulne stvari. Niti se Dekart a ni Lok, Bejkon, Spinoza, Hjum, Kant slažu o saznatljivosti boga, duše ili uslova koji

treba da ispune objekti da bi bili saznati, a svi žele da budu kritični da pobiju druge tvrdnje i da pokažu kako je njihova teorija jedini izlaz, rešenje’.

Međutim, kod klasika (Grčke itd.) nauka o saznanju nije išla ka kritičkom uvidu u znanje, jer je ono prihvaćeno kao prirodni dar, već je posmatrano kao refleksija, prirodna refleksija (**p.s.** ...i, drugo, znanje je uzimano kao nešto apsolutno te tu kritika ne stoji). Bez ograničenja!

Tek od DEKARTA (’O metodi’), koji postavlja univerzalnu sumnju koja bi isčistila tj. raskrčila tlo pre nego što se pređe na formiranje nauka, nauka o saznanju je pretpostavljena svakom pokušaju znanja.

* * *

O počecima i zaostavštini filosofskih tema

>**Dekart** iz ’Ja mislim’ izveo postojeće – što po najmanje ide u prilog sigurnom znanju, a sada i s podlogom ili osnovom ’sigurnog subjektivnog znanja’!?

>**Kant** – dva a priori pojma koja leže u osnovi sigurnog znanja aktiviraju se tek u momentu kada se čula aktiviraju, pa tako i kategorije koje predstavljaju bazu znanja počivaju na onome čemu one daju impuls

>**Hegel** – zaokružuje svoje genijalno delo dijalektike sa: stop dijalektici – apsolutnim krajem, prekidajući niz: teza>antiteza>sinteza, u tobože vrh teze

>**Marks** – takođe genijalno postavlja višak vrednosti kao osnov kapitalističkog napretka vezujući ga isključivo za proizvodnju, ne postavivši ga direktno i u sve ostale ljudske aktivnosti opšteg civilizacijskog značaja

>**Hajdeger** – nam ukazuje na prolaznost vremena kao ono iz čega čovek može da shvati svoje biće, obećava ali i ne daje odgovor na pitanje šta je vreme

Za svakim filosofom ostala je praznina kao nedorečenost, doduše kao nekakva uzorana i posejana polja sa obećavajuće visokim prinosa za koje će naredne generacije smatrati sebe pozvanim da žanju (eventualne) plodove! Međutim, različite interpretacije se samo nadovezuju i nižu a čine se svojim stvaralocima da su upravo one te koje će biti prava objašnjenja večnih filosofskih tema...

* * *

Zapis

Čovek spoznaje i deluje. On je teorijsko i praktičko biće. Ali, teorija za čoveka više ne znači ispitivanje i uvid u otvorenost predmeta, sezanje u bitak, kao što ni njegovo praktičko delovanje ne podrazumeva viziju apsolutne slobode. Usmerenost ka cilju i sama suština objedinjujućeg faktora da za osnovu ima svršnost tj. svrsishodnost, sužava čovekova interesovanja ka pukom praktičkom rezultatu – cilj postaje, i kod spoznaje i prakse, *efikasnost*. Bitak je nestao, a nestalo je i maštanje o mogućnosti apsolutne slobode stvaralaštva.

Tako um, ipak postaje prividno zakonodavan razumu u tome što mu određuje teorijski ograničeni opseg proučavanja potrebnih predmetu za svoju praktičnu delatnost, a razum dalje postaje prividno autonoman u tome što svojim predmetom ograničava stvaralaštvo uma.

Sve ostaje kako jeste, priroda za prirodu, sloboda za slobodu, a čovek je jedini gubitnik koji sam ograničava kako svoje teoretske mogućnosti, tako i praktičko delovanje na isključivo svrsishodno delovanje.

Znači, polja teorije i prakse su sužena, a čovek nikada manje nije bio priroda, ali i nikada manje slobodan.

* * *

Martin Hajdeger, KANT I PROBLEM METAFIZIKE, izvod

12 U knjizi 'Kant i problem metafizike', pojam egzistencije izložen je u sledećoj formulaciji: „Čovek je biće koje se nalazi među bićima, i to tako što mu je biće koje nije on sam, kao i biće koje je on sam, uvek već otvoreno. Taj način šovekovog postajanja nazivamo egzistencijom.“

* * *

Žunić, HAJDEGER I NACIONALSOCIJALIZAM, inspiracija

p.s. sloboda okrenuta ka *negiranju* drugog ili uopšte, okrenuta ka drugom, koja ne ističe iz sebe iz svoje suštine, nema svoju suštinu, nije autentična, neautentična je

p.s. iskustvo izostajanja (po H. dolaska boga) je takođe oslobađanje od onoga što Hajdeger u BiV naziva zapalošću u bivstvovanju: sama forma je, znači, dovoljna

>pitanje bivstvovanja se ne može postaviti, a da se ne ispita bit čoveka!

>'...nauka se ne kreće u dimenziji filosofije'.

>Huserl: 'Krivica je nekako morala biti kod mene, a kod Hajdegera samo utoliko što je on prebrzo uskočio u problematiku višeg stepena' (u vezi Hajdegerove filosofije...)

p.s. oseća se, pomalo, suštinska borba za premoć na svetskom planu filosofije između jevreja (filosofija) i Hajdegera kao reprezentata filofske nemačke tradicije. Bitno je to da ontologija, pogotovo dovedena do krajnosti kao kod Hajdegera, neminovno vodi *totalitarizmu* svakojakog tipa: fašizma, socijalizma, savremenog kapitalizma – a zapravo iz ontologije se mora konsekventnom primenom ući u totalitarizam, tako imamo Sartra koji je socijalista, pragmatičare, koji se skrivaju iza pojedinačnih i 'kratkih' dela (aktivnosti), i mnoge druge...

* * *

Žan Fransoa Liotar, FENOMENOLOGIJA

>fenomenologija se odriče nasleđa (**p.s.** suviše prosto, netačno)

>doživljaj je TOK, on je u momentu kad želim da ga shvatim već ZAPAMĆENI DOŽIVLJAJ = retencija, pa je kroz sam opažaj nemoguće shvatiti doživljaj

>stavljanje u zgrade-ukidanje sveta, upravljanje pogleda, svesti na samu sebe, na sopstvenu istinu; ukinuti veo koji je od ja skrivao sopstvene istine

>Lebenswelt kao tle smisla života...

Prilikom građenja PROTEINSKIH jedinjenja, kodiranjem onog što je nepredvidivo je... koju... će 'spoljnu konfiguraciju u omotaču da uzme! Znamo da od bakterije do čoveka hemijska mašinerija je sušinski ista: sva živa bića sastoje se od dveju glavnih vrsta MAKROMOLEKULA – proteina i nuklinskih kiselina. Ti makromolekuli formirani su spajanjem istih radikala u određenom broju: dvadeset aminokiselina za proteine i 4 nukleotida za nukleinske kiseline. Ako je baza ista, čak ograničena brojem, kako onda dolazi do vidljive beskonačne raznolikosti? Naime, od 24 elemenata u ne proističe bezbroj kombinacija, reklo bi se... međutim, radi se o evoluciji gde iz kombinacije dvaju elemenata ne proističe nešto što i dalje sadrži oba elementa netaknuta već treći novi element na minimalno višem stupnju, spreman za dalju kombinaciju s ostalih 24 elemenata...

Upravo je ovde i poenta Monoove tvrdnje da u osnovi svega stoji slučajnost. Baš ova slučajnost proizvodi raznolikost svega 'slučajnim (neobjašnjivim!) mešanjem nukleotida i genetskih slova'!

* * *

Negde dat komentar u vezi dela: JACQUES LACAN AND FREUDS FRENCH REVOLUTION

„Među svim Zapadnim državama Francuska je valjda bila zemlja koja je odolevala idejama Sigmunda Frojda najduže. Ipak, s kraja šezdesetih godina u Francuskoj se razvio psihoanalitički pokret naširoko i to do te mere da se ukorenio kao psihoanalitička kultura. U srcu ovih događanja bilo je 'ponovno otkriće' psihoanalize – kao politizovanog, galicizovanog i poetizovanog frojdzima, duboko pod uticajem Žaka Lakana – koja je bila u skladu s francuskom kulturom odraženom u događanjima i nemirima iz 1968. godine“.

* * *

Ž. Derida, RAZGOVORI, poticaj

p.s. Deridina DEKONSTRUKCIJA koju on vešto koristi i još veštije joj daje nekakvo nespoznatljivo zakukuljeno i zamumuljeno obeležje, nije drugo do igra uma metafizičkim pretvaranjima i preterivanjima razuma. Naime, sijaset filosofema koji odolevajući... vladaju već dva milenijuma, svaki ponaosob, bivali su više ili manje razigravanjem razuma, metafizikom gurani u krajnost. Kao da to pre nije bio slučaj, sada se to radi intencionalno. Filosofija se može misliti kao jedno mnogougono geometrijsko telo – oblika mnogougone kocke, na primer, gde svaki krak mnogobrojnih vrhova ugla predstavlja filosofem. Ukoliko kocku oslonimo na bilo koji vrh, jedan vrh, krak (čitaj: filosofem, tema, čak i pojam, filosofski stav) konsekvantno tome čitavo telo (čitaj: filosofija) se oslanja na taj jedan jedini filosofem koji svojom *emanacijom* prožima svoje 'uslove' kroz čitav sistem mišljenja. Tako filosofija s obzirom da logocentrički proizlazi iz pojedinačnih stavova, gradi svoju mrežu iz ovoga 'jednog' aspekta, jednog filosofema. Ovakav pristup ne predstavlja ništa novo i svakako predstavlja suštinu same filosofije do današnjih dana, a treba da bude osnova metodologije svakog naučnog i filosofskog mišljenja i pristupa nekom problemu. Međutim, filosofski POGLED treba da bude sveobuhvatni pogled, a nikako da skače s jedne teme na drugu, s jednog aspekta na drugi. To je već bilo. Traži se nešto drugo. Novo! Način i mogućnost kako u naukama primeniti ovakav proces a da se nauka na koju je on primenjen ne uruši!!!

* * *

Zašto intuicija? (u vezi Dekarta)

Zašto Bog? To je isto pitanje. Tek kod Kanta bog, intuicija, skok u ambis empirizma, matematika itd. sve se ovo premešta iz razuma u filosofski um koji je po Kantu sveobuhvatan. Iz Kantove metafizike morala implicate proizlazi upravo neverovatna konstatacija, neverovatna: da li za nauku ili za filosofiju > *da je ona prirodjena svakom racionalnom, ljudskom biću.*

Sama svest o tome da sâm razum nije u mogućnosti da dà i filosofske odgovore, sem da postavljajući pitanja i razlaže odgovore bez sposobnosti da iste sintetizuje i sabira, tera čoveka da se okrene od razuma i potraži rešenje u drugačijoj mogućnosti sagledavanja i rešavanja problema. Kant uspeva da 'filosofiju' podigne na nivo filosofije uvodeći *um*, i time istovremeno pružajući mogućnost čoveku svojim praktičnim umom da svako dobije šansu da se okuša u stvarima uma...

* * *

Z e n o n

Fragmenti elejaca – Sačuvano je svega oko 1000 reči iz različitih dela elejaca; cilj zenonovih spisa: pobijanje mnoštva, afirmirati jedno. Zenonovi dokazi protiv postojanja mnoštva zanemareni u odnosu na njegove (Zenonove) dokaze protiv kretanja, a zapravo se ne mogu odvojiti jer predstavljaju jedno te isto, jednu konsekventnu celinu!... ali se uvek spominje i misli na kretanje, jer se lakše može predstaviti drugima i sebi...

* * *

Lenjin, IMPERIJALIZAM KAO NAJVIŠI STADIJUM KAPITALIZMA

(6. jula 1920. godine – Vladimir Ilič Lenjin)

'Privatna svojina, zasnovana na radu sitnog vlasnika, slobodna konkurencija, demokratija – sve te parole, kojima kapitalisti i njihova štampa obmanjuju radnike i seljake, ostale su daleko pozadi. Kapitalizam je prerastao u svetski sistem kolonijalnog ugnjetavanja i finansijskog gušenja ogromne većine stanovništva zemljine kugle, od strane šačice "naprednih" zemalja. I podela tog "plena" vrši se između 2-3 moćna svetska pljačkaša, naoružana od glave do pete (Amerika, Engleska, Japan), koji uvlače čitavu zemaljsku kuglu u svoj rat radi podele plena?'

p.s. Da ponovim, radi nezaborava – napisano 1920. Godine, znači početkom prošlog veka!

Dodatak: Još **Tomas Džeferson** upozorava na 'bankarske institucije i novčane kompanije (danas: kompanije) koje ako se budu razvijale pomoći će aristokratiji da pobedi (mislio: vuku unazad...). **J. Dewey** je osećao 'senku biznisa' koja se nadvila nad društvom'. Prema **Čomskom** ovo su fašističke strukture,... međutim čovek koji danas zagovara ideje **Džefersona** i **Deweya** ispada nekakav marksističko-levičarski ludak.

* * *

Vitgenštajn

p.s. Pojedini delovi, stavovi zagonetni, kao i smisao celokupnog dela.

Svet je nešto složeno *što se može rasčlaniti u međusobno nezavisne delove*, ali ta analiza ima svoje granice, jer postoje dalje nerasclanjivi elementi stvarnosti; ako ne u praksi onda u teoriji bi mogli da dođemo do poslednjih jednostavnijih elemenata od kojih je svet sastavljen.

.....

Samo prirodne (po Vitgenšajnu empiričke) nauke mogu dati *istinite* stavove! Filosofija kao teorija nije moguća, ali je kao **AKTIVNOST** moguća (Kant: teorijska-praktička **p.s.**! Sva filosofija je kritika jezika; njena svrha (fil.) je logičko **RAZJAŠNJAVANJE** misli. **STAVOVI MOGU GOVORITI SAMO O SVETU, A TU JE SVE ONAKO KAKO JESTE; U NJEMU NEMA NIKAKVOG SMISLA NITI VREDNOSTI!**

p.s. na kraju kaže da treba 'odbaciti njegovo delo kao merdevine pošto smo se uspeli na visinu'. Znači, V. nam nudi svoje delo 'Tractatus...' kao neku vrstu uvoda u nešto, on nas teši govoreći o svojim 'promašajima' ili bolje reći nemogućnost rešenja nekih veoma bitnih problema filosofije. On se žrtvuje. On još kaže da nije u mogućnosti da prevaziđe svoje delo, umoran je, a možda i neće, nego ostavlja to onome ko ga pročita, da ga završi na svoj način... završio kao učitelj u zabačenom selu...

>Prosvetljenje – ne nauka nego čista, sjajna i jasna predstava (misao).

* * *

J. Smith, FOUNDATIONS OF ARCHEOLOGY

Ostaci nađeni 1905. u Mađarskoj kod Verteszolpsa, 400 do 700 hiljada godina su stari i predstavljaju verovatno najstariji dokaz o homosapiensu (treći i najskoriji stupanj razvoja

čoveka); predstavljaju prelaz između homo erectusa i homo sapiensa... australopithecus > homo erectus > homo sapiens... *valjda znaju šta rade?!*

* * *

JK ? samo zapisano kao inicijal?!

Kakav paradoks – u toku II Svetskog rata marksizam skoro potpuno iščezava iz svakodnevne propagande. Staljin priziva Nevskog, Suvorova, Kutuzova, dok NOB priziva Staljina i Rusiju.

JK preterao u mržnji i neobjektivnosti kod prikazivanja sovjetskog oslobodilačkog rata – kaže: da nije bilo SAD i ogromne njihove pomoći i gluposti Hitlera... Pitanje za JK: ako je nauka bila u tolikoj meri indoktrinirana i prema JK POTPUNO na pogrešnom putu, otkud onda toliki uspesi sovjetske nauke? Opet malo preterivanja s njegove strane!

U delu gde govori o SSSR-u uopšte ne spominje otpor koji je na idejnom planu dala NOB na prostorima današnje Jugoslavije.

Na kraju ispada da je marksizam utopija, a šta je to što JK predlaže i nudi to se ni ne naslućuje...

* * *

Kantovo zasnivanje metafizike morala

’Nemoguće je zamisliti igde išta u svetu, pa čak ni iza njega, što bi se bez ograničenja moglo smatrati dobrim, osim *dobre volje*. Ona nije dobra po tome što proizvodi ili izgrađuje, već jedino po htijenju (ona je dobra po sebi). Neki čin može biti veoma *koristan*, ali samim tim još nije i moralan. Moralna zavisnost nekog čina ne zavisi od onoga šta se hoće, već **kako** se hoće. Sâma dobra volja kao čisto htenje, lišena svakog sadržaja, daje ljudskoj delatnosti dostojanstvo moralnih principa. Naklonost ne daje to dostojanstvo, već joj to daje samo *dužnost*. Apsolutno dobra je ona volja koja ne može biti zla, dakle čija maksima, kada se pretvori u opšti zakon, nikada ne može protivrečiti samoj sebi. Taj princip predstavlja *najviši* zakon dobre volje: ’potupaj uvek prema onoj maksimi čiju opštost kao zakona istovremeno možeš hteti’. Volja čije se maksime *nužno* podudaraju sa zakonima autonomije jeste *sveta* volja, koja je apsolutno dobra. *Autonomija* volje jeste ona osobina volje na osnovu koje volja predstavlja zakon samoj sebi, princip autonomije glasi: ne treba se drugačije opredeljavati do tako da maksime izbora budu u istom htenju obuhvaćene u isto vrijeme kao opšti zakon, *čime Kant misli da je nekako pomirio teorijski nužno i praktički slobodno!!!*

* * *

Hajdegerovo konceptualno stanovište

Što se tiče Hajdegerovog stava prema tehnologiji/tehnicu, možemo ga činterepretirati na ovaj način: ...ljudi nisu kreatori tehnologije čak i kada je kreiraju jer mislilac samo odgovara onome što mu se obraća. Na ovaj način, tehnologija je postojala i pre nego što je neki čovekoliki majmun iščackao crvića iz parčeta kore drveta uz pomoć štapa. Ovo znači da uzrok tehnologiji mora postojati negde izvan čoveka, pored čoveka. Hajdeger kaže: misaone operacije koje inicira Bitak, pripadaju Bitku. Istovremeno i mišljenje Bitka, kao mišljenje pripada Bitku, osluškuje Bitak. Pripadajući Bitku i osluškujući Bitak, mišljenje je takvo u svojoj suštini prema poreklu. Kombinacija ova dva navoda znači da je Bitak zapravo kreirao tehnologiju s mišljenjem kao svojim medijatorom koji je čoveku preneo poruku. Ovakav stav gde je tehnologija u rukama Bitka posebno komplikuje stvari, jer sada je pronalaženje suštine tehnologije skoro isto toliko teško kao pronalaženje definicije Bitka a za Hajdegera je bilo

nužno da dozna *šta je suština tehnologije*. Značaj ovoga nalazi se u činjenici da čovek nije u stanju da preuzme kontrolu nad tehnologijom što pretpostavlja razumevanje tehnologije, a da ne zna šta je njena suština i kako da stupi u slobodni odnos s njom. Pod slobonim značilo bi: oslobođen stega, subjektivnosti i ropstva. *Ne možemo objektivno izračunati posledice tehnologije sve dok smo vezani za nju svojim načinom života, dok imamo samo mnjenje o njoj ili smo zavisni od nje do tačke ropstva*. Ova sloboda se nalazi u posmatranju šire slike, daleko unazad pre postojanja tehnologije u savremenom smislu značenja (čak i vremenu postojanja čovekolikih majmuna ???). Ovo nam omogućava da sagledamo tehnologiju bez predrasuda. Zatim, želja da se ovlada tehnologijom postaje sve urgentnija s opasnošću da tehnologija izmakne ljudskoj kontroli. Jedina kontrola koju čovečanstvo poseduje nad tehnologijom jeste unutrašnja želja koja bi vodila ka razumevanju suštine i eventualnog ovladavanja tehnologijom... međutim, 'paralelno mora da se stvara i zaštita koju nedri SAMA tehnologija uporedo s opasnostima koje donosi'... a tu se nalazi čovekova šansa!

* * *

NIČE I NEMAČKA EKONOMSKA TEORIJA

Menschliches, Allzumenschliches

Niko ne saopštava javno da priča i sukobi na ekonomskom teoretskom planu traju već stolicima i da su u ovoj nemilosrdnoj borbi nekada bili upleteni i najveći filosofi. *Profesor B. Pavlović u razgovoru s piscem ovih redova (1975) reče u vezi diskusije o odnosu ljudi prema filosofiji: '..., neka ne shvataju, to je njihova stvar, ali ne shvataju da se već hiljadama godina živi prema filosofiji'!*

Ničeov stav je jasan: ni liberalizam ni komunizam, već treći put. Po Ničeju taj treći put treba da se oslanja na kreativnost i težnju ka moći, neposredno *u proizvodnji*, koja je uzeta direktno iz njegovog filozofskog stava. Ova debata, liberalizam ili komunizam traje još od prve polovine 19. veka i nije nimalo nepoznata današnjim ekonomistima, koji evo već skoro 200 godina eksperimentišu uz razne varijacije liberalizma, gde danak plaća ideja komunizma, skupo, iznedrivši još u 19. Veku, u sukobu s neoliberalnim stavovima, socijaldemokrate koji su, na kraju krajeva, ipak bliži stavovima liberalizma i već je sasvim jasno i desničarskim stavovima, na stranu priča. Niče se zajedno s čitavom plejadom nemačkih ekonomista zalagao za treći put koji se savršeno uklapao u njegovu filosofiju nećemo reći natčoveka već novog čoveka, koji za malo da izgubi duh koji mu ovaj vraća kroz subjektivne odredbe u proizvodnoj delatnosti, naime, kroz njegovu individualnost koja po Ničeju treba da se ispolji putem kreativnosti i željom za moći nad prirodom, što je sve još uvek nastavak otvaranja i oslobađanja nastalog u Renesansi... (ipak, u nekim svojim stavovima Niče iznosi potrebu uključenja pojedinca u socijalne tokove za *opštu* dobrobit)...

Nemci su na tom trećem putu imali već trasirani put Reformacije koja je iznedrila ideju *dužnosti* kojoj je Kant dao misaoni, čvrst i uverljivi filozofski smisao – dužnosti kao dobrovoljno potčinjavanje zakonodavstvu koje (ionako) predstavlja čovekovu tvorevinu.

Dalje, holizam koji je viđen ne tako mnogo godina kasnije i kod Hajdegera u njegovim dokazima za svoju fenomenologiju u delu *Biće i vreme*, takođe daje Nemcima sveobuhvatniji pa, ako ne dublji a ono širi uvid u ekonomsku teoriju.

Marks je najviše korišćen kao 'dokazni materijal' kod opisivanja 'nezavidnog stanja' radnika, što je itekako činilo čitavu teoriju pitkijom.

Niče, međutim, na planu ekonomske teroije pada u najveću moguću kontradiktornost u odonosu na svoju filosofiju kojom ističe najširu moguću individualnost pojedinca, *i to*

govoreći kako građani moraju ponekad da se za dobrobit ispravnog funkcionisanja države odreknu onoga što im je najmilije – već pomišljamo na život – ali, to nije život već žrtva individualnosti za opšte dobro, ako je suditi po tome da je za Ničea individualnost ono što je za njega najvrednije... Čudno, od koga dolazi, zar ne!

Sve ovo uklapa se u Hajdegerov stav a i povratno u odnosu na čitavu 'filosofiju' nemačke ekonomije, prema kome je čovek (u)bačen u tri vrste bića – predručnog, priručnog i svog bića Daseina... gde se holizam (sveopšta povezanost): čovekova kreativnost, dužnost ili, blaže rečeno, obaveza da se traži sopstvenost/individualno itd. u vidu kakvog takvog kontinuiteta a i preko toga, povezano s velikim filozofskim sistemima nastalim na nemačkom tlu u XIX veku.

Hajdeger, međutim, vidi još jednu stranu ekonomije, pogubniju od svih koju njegovi prethodnici nisu mogli da vide: otrgnutost ekonomskih kretanja od bilo kakve mogućnosti usmeravanja i kontrole u oblasti tehnologije, upravo tamo gde čovekova kreativnost i potrebe treba da igraju odlučujuću ulogu. Humanizam je znači izgubio svoj kontinuitet. Zapravo je nestao. Čovek kao individua više nije u centru i u najmanju ruku ne kontroliše svoju budućnost. Izgubio je kontrolu upravo tamo gde treba sebe da ostvari.

Marksova teorija sveopšte valorizacije još uvek je na snazi. Marks vidi ovo otrgnuće i objašnjava ga konkretno! Međutim, u sveopštem metežu i trci, valorizacija nije više usmerena niti se može kontrolisati već ona sama upravlja i usmerava... i ona se otela kontroli!!! Zapravo, dubljom analizom uočićemo da i sama valorizacija, onaj faktor spolja koji je, bivajući zatim uhvaćen u mrežu manipulativnog razuma postaje otuđen, pa se time opire kontroli. Ovde ekonomske nauke, pa i sve druge nauke, parcijalizujući pitanja i čitavu problematiku u pokušaju da nađu odgovor i izlaz. A, možda i da ga ne bi našli, uviđajući kuda vodi... Ipak ostaju neme... pa ono što nam na kraju nude to su samim time parcijalna ali u svakom slučaju privremena rešenja. Rešenja se odlažu u svim pravcima i na sve moguće načine, a to može da znači: institucionalno iz bojazni, neuviđanjem pravog problema, bežanjem u transcendentno koje treba da dâ prividna, privremena i prolongirana rešenja itd.

Hajdeger koji do samog fundamenta uviđa problem daje nam šizofreno rešenje s kojim treba da živimo dva ili više života. Ne samo kao pojedinci, već i u okvirima egzistencije u našem svetu postoje sada više od dva faktora koja se sukobljavaju: stvari i predmeti s kojima se susrećemo koje kao supstance samostalno postoje ali stalno na ivici da budu i priručne tj. korišćeni kao alat ili oprema. Zatim, tu je jako složen 'smer' holistički povezane opreme – priručno – s kojom treba da ostvarimo svoje mogućnosti (ne u vidu cilja), i tu smo MI ljudi tj. TUBIĆA koja imajući sve prethodno u vidu (i još mnogo toga) treba da otkrivaju, da čine da im se njihovo biće a time i biće svega otvori.

A Niče kao da kaže: treba se ljuto boriti za svoju ličnost maksimalnim ispoljavanjem svoje kreativnosti i volje za moći, s tim što na kraju ovaj balon koji nam nudi puca u prividu individualnosti, žrtvom za opšte!

Kant se zalaže za beskonačno usavršavanje po uzoru na neki ideal, sa svešću da savršenost ipak nećemo nikada dostići.

Marks, iz ugla bede radnika i propadanja ljudskog roda u predmete odjedamput skače na najradikalnija rešenja, koja su se završavala uvek u 'bratoubistvu' ljudskog roda ili doživeli neuspeh i osvetu jednih nad drugima...

* * *

Utemeljivač nemačke ekonomije uopšte – KRISTIЈAN VOLF

Omogućavajući intenzivnije poslovne aktivnosti, *liberalistička* ideja laissez-fairea, koja potiče od doktrine Rikarda, istovremeno stvara sistem *institucionalnog tlačenja nižih klasa koje je neprihvaljivo za Ničea*... s čime je povezano i Ničeovo razlikovanje persone i individue, kao u sledećim rečima: 'Zanemarivanje pada i odumiranja države, oslobađanje privatne persone (pazim da ne kažem individue) je posledica demokratskog koncepta države: u ovome se i sastoji njena misija'. Individua je jedinstvena, dok samostalna ličnost može biti neizdiferencirani deo mase.

Niče je u osnovi kritičan u vezi teoretske baze liberalnih ekonomija utilitarizma i spenserovog društvenog darvinizma, gde se s naročitom silinom obrusio na 'poštovane ali mediokritetske engleze: Darvina, Mila i Spensera'. Prihvatanje darvinističke ideje **pasivnog** prilagođavanja (? – da je pasivno ne bi bilo napretka) je direktno suprotno Ničeovoj kreativnoj VOLJI ZA MOĆ kao pokretačke snage istorije... jer za njega nema smisla da se prvo uspostavi NEKAKVO DRUGO JEZGRO TEORIJE LJUDSKOG RAZVOJA na koje bi sve drugo trebalo da se prilagodi, pre nego postaviti neku svojevrsnu snagu u osnovi svega...

* * *

Ken Robinson, OUT OF OUR MINDS, jedna ideja

.....

Ukoliko su naša objašnjenja teoretska, naša pitanja su ideološka (**p.s.** da li to znači da čovek ne može da se otrgne od 'sopstvene' ideologije koju sam proizvodi iz čisto ličnog stava? ili, možda, ideologije koja mu dolazi sa strane i umrežava njegove stavove uopšte? ili...

Prelaz iz srednjeg veka u moderno doba bila je jedinstvena promena *paradigme*. Shvatanja Kopernika i Galileja pojavila su se u zoru novog pogleda na svet. Oni su dali novo mesto ne samo poziciji zemlje u prostoru već i ljudi u istoriji. Nije to bio samo preokret u astronomiji, već čitave jedne nove vizije u okviru filosofije, religije i politike.

p.s. jedan potpuno novi *bitni* stav koji je prema svojoj suštini zapravo IDEOLOGIJA, koja iz jedne tačke kao da emanira svim sociološkim zbivanjima u jednom određenom periodu, epohi...?!?!

* * *

Todor Kuljić, FAŠIZAM I HUMANIZAM, povod

.....

p.s. nije objašnjen sam nastanak fašizma – zametak

p.s. fašizam ima izvor u filosofiji RAZUMA – u krajnostima nauka i filosofiji koja se oslanja na razum, a kao svoje IZRAZE ima iracionalizam, NATURALIZAM i univerzalizam.

* * *

Galbrajt

'Siromašni misle da bogati uživaju u obilju hrane, alkohola i skupim aktivnostima, a zapravo, osnovno uživanje bogataša je u njegovom prikazivanju' (display).

* * *

Artur Šopenhauer, O GENIJU

> Do čistog, volje lišenog saznanja g e n i j a dolazi se tako što se svest o drugim stvarima (objektima) podigne toliko da iščezne svest o nama samima! svet shvatamo čisto objektivno samo onda kada više ne znamo da mu pripadamo... (Hajdeger, obrnuto???)

> Što smo svesniji objekta to smo manji svesni subjekta i obrnuto! (kao gore... p.s.)

> Estetsko shvatanje – saznanje ideja-umetnost – 'čisto' saznanje!

- > Objektivnost se postiže isključivanjem ličnog odnosa prema stvarima;
- > Osnovna crta genija je da u pojedinačnom vidi opšte tj. platonovu ideju – celinu;
- > Genije = odvojenost intelekta od volje;
- > U m o r a l u, dobra volja je sve pri čemu u u m e t n o s t i, ona nije ništa!
- > Samo s punom ozbiljnošću koja prelazi granice jedinke i usmerava se ka objektivnom, gde jeste nešto neprirodno ljudskoj prirodi, ustvari natprirodno, genije može shvatiti suštinu!

* * *

Spinozina filosofija, osvrt

Spinozina filosofija podseća na nekog čoveka koji je posle dugo vremena i velikih muka svog prošlog života, punog protivrečnosti, konačno seo da sabere i oduzme ceo svoj protekli trud i rad, kako bi izvukao pouke i pronašao najbolji put za dalje putovanje. I za čudo, desilo se: prvi put imamo jedan naizgled *potpuno* dosledni filozofski *sistem*.

* * *

J P Sartr o Huserlu

Huserl namerno tvrdi da se stvari ne mogu RASTVORITI/razložiti u svesti, stvari zadržavaju svoju 'objektivnost' (u fenomenološkom smislu). Svest i svet dati su u isti mah.

Svest sama po sebi ne postoji. Ona je uvek **SVEST O NEČEMU**, a to je ono biti-u-svetu, odnosno, biti (biti – u smislu kretanja)! *a potrebu svesti da postoji kao svest o nečemu drugom nego što je ona sama Huserl naziva 'intencionalnost'* i dalje epistemologija tj. saznanje, odnosno, predstava je *samo jedan* mogući oblik moje svesti!!! 'o' nekom predmetu, jer mogu da ga volim, mrzim, da ga se bojim, osećam potrebu, naklonost, odbojnost, gađenje itd. pa se odnos 'o' ili 'sa' pokazuje kao **DOŽIVLJAJ**, a ne samo predstava o predmetu **p.s.**

SARTR – čovek je neograničeno i apsolutno slobodan, Čovek najpre nije ništa, tek kasnije biće onakav kakvog sam sebe načini. Tako, ljudske prirode nema pošto nema boga da je zamisli, ili zato što ništa nije urođeno, već sve stečeno.

Samo neke zemlje zaista vode u tehnologiji. U povodu PRAVA na pamćenje i znanje – jači i onaj na vlasti imaju to pravo.... Sinclair – puna sloboda u stvaralačkoj aktivnosti... Automobilaska industrija i motor na vodu..., razraditi...

* * *

Idoli

Idoli, kao bogovi, fetiši i slično, imaju svoje duboke korene u čovekovom otuđenju... Idoli o kojima ovde govorimo su ona zemaljska bića za razliku od posrednog predmeta – totem i za razliku od obožavanja ..., koja nam svojom pojavom personifikuju ono pozitivno u nama, vrlinu i ideale savršenstva. Tako bi, barem trebalo da bude, a tako je nekada i bilo. Naime, pored bogova čoveku je i na ovome svetu uvek bio potreban neki 'očigledni' primer savršenstva koji jeste doduše već stvorio i imao u bogu, ali koji bi ipak bio tu, blizak, vidljiv i prividno svakodnevni, obični, eventualno dostupan (dalje: Istorijski pregled – olimpijci, filozofi, carevi itd.). To ovozemaljsko koje bi čovek predstavljao kao onozemaljsko zapravo je njegova kreacija proizašla iz želje za doslednim, konzekventnim savršenstvom i nije samo beg od stvarnosti. To je beg i od samoga sebe. Idoli, totemi su proizvod čovekovog odnosa prema prirodi kao JA=PRIRODA, odnosa koji nije mogao da reši osim čistim objektom, čistom objektivacijom i fizičkim prikazom i fizičkom manipulacijom takvim predmetom.

Idoli, danas – rasparčavanje, njihovo slabljenje, upojednačavanje. Oni već kroz istoriju nose u sebi i svoje razbijanje tj. svode se na realnost, pripadaju svakom čoveku pojedinačno a ujedno

su sve opštiji, pa se više ne prepoznaju kao idoli nastali iz otuđenja već oni sami izazivaju otuđenje, jer su sve više san, pa čak ne više ni savršenstva već nagona... U ovom slučaju ako opšte treba shvatiti kvantitativno, a i kvalitativno kao jedan progresivni stupanj kretanja realiteta ka čoveku.

* * *

Nepostojeće engleske reči!!!

Neverovatno – da li treba reći u kojoj meri su korisnici maternjeg anglo-saksonskog govora prikraćeni, zbog siromaštva jezika kojim govore – a, ipak, najrasprostranjenijeg, najkorišćenijeg jezika, jezika s najvećim brojem reči i sa 'najliterarnijom' gramatikom koju bih prema mome iskustvu pre nazvao direktnom gramatikom...

Prikraćenost o kojoj govorim odnosi se na područje uma, mišljenja. Ovo je područje koje je predmet ispitivanja filozofije već 2500 godina i gle čuda, već u davna vremena čovek je postavio sva moguća pitanja koja, eto, rešava od samog početka kroz sve milenijume ovog perioda. Istina, nije rešio niti jedno! Ovo pitanje nas se ovde ne tiče. Pitanja se odnose pre svega na estetiku i etiku. Znači, pitanja na koja aksiomatskih odgovora nema, ali itekako ima filozofije, interpretacija, mogućnosti, individualnih razmatranja o, na primer, umetnosti uopšte, stvaralaštvu, etici, pa i svakodnevnim odnosima ljudi...

Tako imamo Evropu ka Istoku (i uvek u vezi s istokom) i područje istraživačkog, ne uma, već razuma koji postavlja i navodno ne luta, a ipak je avanturistički orijentisan. Kategorije, aksiomi, definicije njemu pripadaju i njegove su, a um sve ovo obuhvata, ali ne postavlja ove kao svoju osnovu, kao polazište.

U istoj meri se razlikuje i jezik, terminologija koju koriste ova dva sveta, a ujedno predstavljaju i dokaz koliko je jezik BITNO odredište budućnosti jednog naroda, ali i odredište koje dokazuje da sve ono što se smatra 'pozitivnim' i ne mora to biti, i obrnuto.

Na primer, napredak na polju nauke ne znači uvek i 'stvarni' napredak čovekov... I opet, još jedan dokaz za to da je nauka 'objektivna' oblast čak do te mere da se uglavnom i odvojila od čoveka!!!

Tamo negde, preko Atlantika u svojoj nauci, čak su tzv. filozofi iznašli da filozofija više i ne postoji, bukvalno tumačeći Hajdegera (kao da filozofija nije bit čovekova, kao da čovek može da ne bude ili će možda nestati!), da je, zapravo, te da je metafizika završila svoj put. Možda, kada bi se iz svih rečnika izbacila reč 'ZAŠTO.' Kratka ali značajna reč, pokrenula je svet i pokretaće ga sve dok je čoveka! koja ga vuče u beskonačnost...

Zapravo, tvrđenje da je filozofija rekla svoje je ono pokretačko tvrđenje koje su prekršili Sokrat, Avgustin, Dekart, Kant i Hajdeger. I još mnogi drugi. A, njih više nema! da nam i danas ukažu na neke stvari koje smo zaboravili verujući...

* * *

SARTRE

Čovek je neograničeno i apsolutno slobodan. Čovek je najpre ništa, tek kasnije biće onakvo kakvo sam sebe načini. Tako, *ljudske prirode nema*, pošto nema boga da je zamisli, ili što ništa nije urođeno, već sve stečeno.

* * *

Opšte

Krenulo se u teoriji dosta lošim putem. Naročito u onim istraživanjima koja se odnose na praksu u prošlosti – etiku, i to sve više se razglaba o etici revolucije. Pre svega, besmisleno je

iz konteksta suštine SAME revolucije apstrahovati etiku, jer onda smo revoluciji oduzeli upravo njenu suštinu. Jer, svaka revolucija ili ono što smo mi okarakterisali kao revoluciju, a ne rad, boj, sukob itd. upravo i pokušava da OSLOBODI čoveka za budućnost i da mu pruži MOGUĆNOST da u praksi sprovodi etiku – slobodno!!!

* * *

Ontologija, preporučena literatura – B. Pavlović, kao primer doslednosti:

- > Parmenid – Poema
- > Platon – Sofist
- > Hegel – početak Logike
- > Hajdeger – Uvod u metafiziku – biće i ništa
- > Hajdeger – Šta je metafizika i šta je filosofija?
- .....

* * *

Sjeren Kjerkegor, FILOSOFISKE MRVICE

Komentar str. 120.: '...jer u antici još nije bilo došlo do stapanja metafizike (ontologije) s logikom, što će biti ostvareno tek u Hegelovom dijalektičkom sistemu u *Nauci logike*'.

* * *

Opšte, zapisi

Pragmatizam pripada razumu, znači, mogućnosti promene osnovnih elemenata u mišljenju; tu spada i strukturalizam, a tu je onda, svakako i ljudska odlučnost za neodlučnost – ovo pospešuje svaka DRŽAVA – taktika postaje strategija, zapravo: pojedinačno u smislu voluntarizma postaje bitak – bitak nestaje = razum

1. p r i n c i p kao ideologija, kao strategija, kao umstveno, potvrđuje bitak – Um, zatim ide u ekstrem, vuče liniju, ne cepa je i ne posmatra analitički u vidu protivstavljanja već zbiranja, objedinjujući je!
2. Mihiz – antropologija – koliko narodnih, populističkih zabluda: luda Nasta – zapravo je ludi Nasta; ušće Save i Dunava: Save da, Dunav se uliva u Crno more!
3. Umetnost kao preteranost – patos – po tome i samo po tome, slična filosofiji: preteranost = patos, krajnost, težnja kraju, strast???. Ali, ne i reprodukcija...!?!?
4. Emancipacija žene je usko vezana za emancipaciju muškarca u društvu. Položaj žene u društvu u odnosu na muškarca je određen pre svega 'prirodnim' osobinama, ali i društvenim potrebama, prevashodno nasleđenim iz predcivilizacijskog perioda **p.s.** (Markuze – Merila vremena – '...svojom sopstvenom dinamikom feministički pokret je povezan s političkom borbom za revolucionisanje postojećih životnih odnosa u cilju slobode muškarca i žena'. U bilo kakvom iskoraku u pogledu položaja žene u društvu, to bi srušilo postojeću hijerarhiju – to bi bio prevrat koji bi vodio izgradnji jednog novog društva...
5. Situacija koja je bila prisutna u vreme Marksovog stvaralaštva u XIX veku u industriji, pre svega u VB bitno se do danas izmenila. Naizgled, barem, ona više nije toliko 'gruba' i ne zahvata samo proizvodne odnose, već celokupno društvo – to je kompenzacija za manju 'grubost'. Sada se više ne pokreću OČAJNICI u krvavu revoluciju već se celokupno društvo nalazi u beznađu nametnute trke koja ničemu ne vodi a ako i teži nekom izbavljenju onda teži za izbavljenjem tj. promenom, protiv sistema samo uopšte, jer konkretno bi danas opet značilo revoluciju.

7. Markuze – Marks je uvek razlikovao radničku klasu po sebi i radničku klasu po sebi i za sebe – subjektivni i objektivni faktor. Nikada nije uzeo radničku klasu kao stvar kojoj se naprosto pridodaju istina i oslobođenje (**p.s.** već kao samosvesni faktor).

8. Racionalno, trezveno, promišljeno, proračunato itd. itd. – da li ovakvi pogledi i promišljanja promašuju život? Verovatno, s tim što ga svaki drugi način odnosa besomučno rabi i troši. Ipak, kroz strasti i rabljenje nema suštine života! Da li nam dužina života može zameniti njegovu promašenu suštinu?

* * *

R a z n o

Pojedini **egipatski** zapisi u vidi hijeroglifa ukazuju na nekakvu (doduše nikada ispitanu) vezu mistike Egipta s mistikom učenja joge. I **još jednom**: dokaz povezanosti grčkih filozofa sa Istokom, pa i jogom. Prema jogi ZVUK je najviša, najsvetija, najlepša stvar u kosmosu. Harmonija i jedinstvo duše i boga – kao cilj Istoka i Zapada – ponovo se prikazuje. I opet imamo filozofiju koja prihvata ovo – pitagorejce koji celu filozofiju baziraju na matematici zvuka, harmonije, barem je to cilj, opšti zakon – l o g o s.

Dalje, uzmimo traženje boga u sebi, misticizam, koji nam verovatno pruža još jedan primer istančanog..., koji je očigledan u jednom kontemplativnom momentu, ali ga treba i dokazati. Ulaženje u sebe, traženje boga u duši, stapanje (individualno, individue) sa prirodom – šta je to drugo do pokušaji koje zagovara budizam, joga.

Uzmimo, na primer, impresionizam, koji je kao i misticizam i pitagorejstvo, značio revoluciju u svojoj oblasti i u okviru opšteg pokreta društva u XIX veku. Sitni detalji, poentilističko razbijanje forme (koje nije bilo u biti istočnjačkog slikarstva, barem ne kao namera i cilj!!!), pastelne boje, tematika prirode 'plenera' i slično, sve su to uticaji koji su zasnovali impresionizam.

Takođe Sokratova metoda – deimon/kao unutrašnji glas; i Dekartova svetlost razuma...itd. itd.

.....

Istina nije relativna već samo i uvek nepotpuna. Beskonačnost mogućnosti ne stoji svaka za sebe odvojeno i apsolutno već doprinosi jednoj (uvek nedovršenoj) istini. Integrali, tako, ne pokazuju da je površina kruga ovakva ili onakva već bliža ili dalja svojoj stvarnoj vrednosti. Znači, nepotpuna – nije konačna!

Na isti način I nauke teže ka apsolutnoj istini, čak je i postavljaju za svoj cilj, ali je nikada ne dostižu, jer se ona sa širenjem dijapazona znanja takođe širi i na neki način možemo reći *skrivajući se* večno otkriva. Baš kada se čini da smo došli do 'kraja' pred nama puca novi vidik, dalek, zamagljen. Samouvereno i s fanatizmom, nikada umorni, idemo kroz tu močvaru, punu zaseda. Borimo se da bi se opet iz samih početaka borili. Saznajemo da bi dalje saznavali itd. To je već filozofski stav jer: FILOSOFIJA je oblik **bavljenja našim svetom** koji ne dozvoljava iluziju završetka gde ona unapred shvata nemogućnost apsolutnog, konačnog znanja.

* * *

Aristotel je imao izvanredan osećaj za objektivno, naime, nepristrasno shvata sva ona pojedinačna dobra u prethodnim filozofijama, ali, naravno, ne ume da to i dijalektički poveže već svaku teoriju vuče do kraja i na kraju pada u težak dualizam pri analizi, eklekticizam...pokušavajući da sve znanje uklopi u svoje strukture predznanja koje je sam sagradio... Čak ni Platona nije potpuno odbacio (već kako Störig kaže u svojoj Istoriji

filosofije...): Aristotel je video sve probleme dijalektike, međutim, u nemogućnosti da iznađe dijalektičko-materijalističko rešenje on se utapa u dualizam...

* * *

Psihijatrija danas, duševne bolesti - komentar

I u oblasti medicine, na primer, u psihijatriji postoje tvrdi, nefleksibilni, ograničeni i kontradiktorni stavovi u odnosu na pojedinca u društvu 'koje treba braniti', pa ih tako u pogledu bolničkog lečenja obolelih od duševnih bolesti ima i u psihologiji gde se ostavlja na volju magovima ljudske psihe da donose dalekosežne odluke. Ovo se odnosi pre svega na slučajeve hospitalizacije gde se *pacijent ne pita*, slučajeve koji u medicini uopšte podsećaju na odluke u pogledu eutanazije... Za 'uzrok duševnih bolesti kaže se da je gubitak veze bolesnika sa realnošću i realnog pogleda na njihov realni položaj u realitetu'..., zvanično!!! Takođe, isti ovi magovi ovakvog pristupa problemu tvrde da najnovija istraživanja na ovom polju dokazuju da su uzroci duševnih bolesti *isključivo* genetskog porekla, što bi za najveći broj obolelih trebalo da znači: neizlečivi, osim u korenu prenatalne genetike, genetskim inženjeringom. Neverovatno! Prema ovom drugom isključivom tvrđenju ispada da čovek živi izolovano od sveta u kojem živi i tu je samo u prolazu i, za sada, u samom zametku osuđen na da ili ne, 0 ili 1 svog života. Možda je ovako lakše: ukalupiti objekte znanja u već postojeću sliku..., pa i ljude. Međutim, ovde se u tvrđenjima ovih magova potkrala jedna greška koja je vidljiva svima samo ne tako sigurnim i usmerenim znalcima po pitanju ljudske psihe: naime, isti ti zagovornici u svojim tvrđenjima daju i vrlo verovatno rešenje ovog problema, izričući presudu da je uzrok duševnih bolesti genetskog porekla a da je definicija duševnih bolesti 'gubitak veze bolesnika s realnošću i realnog pogleda na njihov realni položaj u realitetu'... O ovoj dvojnosti neka oni promisle! Zar je ovakva nemarnost moguća? Ovo su početne aksiome jednog stvarnog, realnog simpozijuma... Gde je tu zov ljudskog roda?

Zapravo, društvo je bolesno, a psihijatrija to ne priznaje, jer je institucionalizovana, u procepu je i ne želi da uđe u interdisciplinarnu priču o saradnji, a da prepusti previše sociolozima, koji su takođe instiucionalizovani i tako u krug...

* * *

DOKAZ POSTOJANJA SPOLJNEG SVETA

Uzmemo li da *dokaz o postojanju spoljnjeg* sveta leži u čoveku i samo u čoveku tj. da je on jedino biće koje je svesno i na kraju krajeva koje postavlja i koje je zainteresovano za ovaj problem, onda u njegovom specifikumu i leži rešenje. Praksa je upravo ono što bitno razlikuje čoveka od svih ostalih živih bića. Čovek u praksi dokazuje i proširuje svoju univerzalnost, svoju različitost pojedinca od svojih 'srodnika', ljudskih bića, mogućnost teoretskog razmatranja, društveni rad – a sve ovo se kroz praksu čoveka bitno razlikuje od aktivnosti bilo kojeg drugog bića. U tom smislu aktivnost drugih vrsta živih bića ne možemo zvati svaki od ovih PRAKSOM.

.....:

Koliko nesaglasnosti oko istorijskih činjenica, a tek oko budućih događanja, predviđanja. Uostalom, ako već 'laički' argument može da porekne nešto što je u domenu metafizike, zašto da i ja ne upotrebim sledeći: neka taj koji sumnja u postojanje sveta van čoveka proba da ne zavisi od njega kad ga zabole creva pa će rasterati sve svoje sumnje! *U praksi čovek dokazuje sebe, ali u praksi ujedno dokazuje i postojanje onoga što je van njega.*

* * *

Biće postoji, nebiće ne postoji

Osim što nam nije objasnio suštinu te beskonačnosti bića podjenako udaljenog od centra (lopta), dodavši pri tom da su svevišnji smešteni nekud daleko (u beskonačnost?), Elejac po imenu Parmenid dao nam je smer razmišljanja o nečemu što je toliko očigledno. Pri tom nam je nagovestio i svu težinu problema rekavši nam to odlučno strogo, na lep način doduše, da nećemo moći u potpunosti da se oslonimo na našu prevrtljivu spoznaju pri ispitivanju, te nagovestio i malicioznost i cinizam ljudskog uma koji tendenciozno, uporno i uz podsmech gleda na svet. On, um, je i sado-mazohista par excellence, jer evo, već milenijumima iz neposredne blizine zavodi boginju pamćenja Mnemosinu, ali njen dodir odbacuje, negirajući i sebe i svoje postupke, kao i zajednički milieu u kojem borave. Valjda se inati!

Kao što rekoh, ovo je izuzetan um! Um koji pita, ali daje i odgovore u vidu pitanja! Ono što je interesantno u ovakvom nepristojnom postupku jeste to da mu upravo ovakva metoda odgovaranja tj. on neodgovaranjem proširuje vidike, snaži se. Drugi umovi traže čvrst oslonac i vrlo su nesrećni ukoliko ga ne nađu, naravno, postavljaju i drugačija pitanja. A i ovaj um ukoliko naiđe na kraj, on više nije taj um, nego onaj tamo, neki drugi um, gubi, naime, svoju prvobitnu suštinu. Onaj um koji sebe stalno reprodukuje je beskonačan i ispunjava svoju suštinu, znajući da bi zadnje pitanje bilo menjanje sopstvenog bića. Ništenje! Ipak, iako sve vodi k tom cilju, on ga izbegava! Um se čudno ponaša. Um se ponaša beskonačno svemogućim. On nije uvek takav bio, barem se nije ispoljavao kao takav. Čak i danas bi bio izbačen iz škole i diskvalifikovan u društvu, a smatran za potpunu nezalicu, ali i čudaka koji postavlja tako jednostavna pitanja i postavlja nekakva pitanja na koja odgovore svi misle da znaju. Ali, pustimo ga da iz svoje mefistovske kule posmatra svet onako kako on hoće. Vratimo se ponovo rečima koje označiše prekretnicu...

* * *

Uloga logike, nauke, filosofije

.....

Danas, filosofija je u pokušaju i pokretu manifestacije sebe kao oblika svakodnevnice čoveku PRIRODNOG i jedino mogućeg mišljenja, upravo onakva kakvu je MARKS i pretpostavio u svojim delima da će biti u budućnosti. Možda je prerano zauzela prostore svoje budućnost pa je po nekima momentalno u krizi. Međutim, to je samo privid koji nastaje kod onih koji u krajnjoj liniji ne shvataju njenu prirodu i suštinu, njenu neminovnost. Naime, ona se istovremeno gubi kao posebna nauka, samim tim, makar i formalno, postaje ono što jeste. Ona je to bila i jeste samo dotle dok je u službi jedne klase bilo feudalaca, kapitalista ili radnika. U SOCIJALIZMU, barem u onom najranijem, filosofija ima svoju najveću ulogu ali ispostavilo se da je to bila njena labudova pesma za celi protekli period. Ona je tu u nama, mi smo s njom. Ona je i dalje nužna, ali i toliko naša i prirodna i jasna da nam ne treba kao posebna nauka. Ali, ne još, već jednom tamo u budućnosti. Ona se postepeno gubi. Vrlo sporo da bi neprimetno ostala u nama kao gola i jedina istina. Ona postepeno postaje suma, ne rezultat svega onog što je čovečanstvo stvorilo, naučio, mislio. Postaje sve, više ni gora ni bolja, već takva kakva jeste, ali ne jača od nas, već, pomirena s nama, vezana za nas, najtananimijim sponama svojim. I mi za nju! Ali, za razliku od ranije filosofije, mi smo svesni njene nužnosti i nje same kao vodilje i baš zato i vladamo njom jer je možemo predvideti. Ona ulazi, naime, definitivno u naš svakodnevni život i uz stalnu neminovnost nevinosti opstaje s nama menjajući se...

Da li logika, kako neki smatraju, stagnira? Ona gubi svoje mesto koje je imala do danas, kako bi zauzela još veći – u čoveku samom kao i filosofija, time što izvire iz čoveka vraćajući se zauvek novim iskustvima njemu na počinak. Ona logika koja se razvija zadnjih sto godina u građanskom društvu, ima nekoliko važnih momenata za dalje proučavanje, a stvaraju je uglavnom naučnici...

Zašto želi da dosegne svoju suštinu sveukupnost i celovitost?

* * *

ONTOLOGIJA (vreme)

Svet i sve ono što mislimo je ono što jeste, biće. Prema tome Ništa ne postoji. Koliko je taj odnos važan suštinski za spoznaju? Uzmimo primer fantastike. Razmišljaju se razna 'neverovatna' i 'nemoguća' bića. Ipak, u pojedinostima sve je to već viđeno, prisutno među nama. Pogledajmo modifikaciju čovek-vanzemaljac. Oči, uši, govor, emocije (strah, smeh, plač) – sve je, uglavnom, tu. Može li se nešto uopšte misliti ili reći što ne bi imalo bilo kakvu osnovu, a da nam nije **VEĆ** poznato? Može li um proizvesti bilo naučno osnovano bilo maštom začinjeno nešto što bi dalo 'drugo' tj. to drugo koje bi za nas bilo ništa – nešto što nije? Ali, u tom slučaju bi za čoveka od pre dve, tri i više hiljada godina misao o avionu bilo takođe ništa, nebiće, a mi ga danas itekako spoznajemo kao realnost. Znači: vreme nije ono Ništa, ono ne može to ni biti jer je nerazdvojno od *sveukupnosti* bića.

Međutim, zamislimo rub svemira koji je, kako kažu, u ekspanziji. Kada bi bili tu na samoj ivici i proturili ruku preko takve granice brže od kretanja kosmosa, da li bi to bio priželjkivani dodir sveukupnog bića i nebića? Radi se opet o vremenu, ali kroz kretanje. Već sâm pokušaj bi značio prevazilaženje brzine svetlosti i premoštavanje svih nama **POZNATIH** 'prirodnih zakona' te bi to značilo naše ništa tj. ništa za nas. To ništa je ništa i za ovaj svet i njegove zakone. I tako jureći preko prostranstava svemirska materija se udaljava po principu što dalje to brže, pa se postižu i brzine koje remete sve do sada osmišljeno od strane čoveka. To je pogled u budućnost – menjanje, promena. Ako na samo jednom prelazu postoji bitna razlika na tom putu ka budućnosti, onda ih postoji nebrojeno mnogo. Uzmimo *prošlost*. Šta bi značilo da se oblak prašine veličine nekoliko sunčevih sistema prepreči na našem putu. On bi bio negacije celokupne evolucije sunčevog sistema. On je to ništa. Ali, opet vreme i kretanje čine svoje. Vreme ide za nama, a takođe ono juri od nas, udaljava se! Crne rupe tj. tvrđenja naučnika da one postoje, nas je iznenadilo u poslednjoj dekadi. Uz pomoć kontemplativne fizike i nešto imaginacije i matematike, um je probudio iskon ponora koji kao Kronos proždire svoju decu, jer možda su one daleke, najudaljenije galaksije upravo to drugo vreme gde je **MATERIJA** izbačena pošto prođe put od razlaganja-sabijanja prolazeći kroz utrobu monstruma, tu je prošlost budućnosti! A možemo li zamisliti da vidimo svojim očima neki događaj pre nego što se on i zbio?

Sve ovo ne odnosi se samo na fiziku. Cilj je sasvim razilšit, i stoga smeru doduše poraz ontološkom ispitivanju prirode, biće se pojavljuje u vremenu i kretanju kao večna negacija same sebe, svojih zakona, svog razvoja, evolucije, a ovo opet kao ništa. Ali, ono ipak nije Ništa. Ono u biti ostaje biće!

Znači li to da je Ništa, ustvari proizvod nas samih? Čemu, ako jeste? Da li ga barem um može videti, sagledati, 'opipati'?

* * *

Ontologija (vreme)

> **Vasiona** tj. sve ono što je nama poznato se širi – ali u čemu, u ništa, ona ga širenjem stvara, 'dodirom' svojim čini ga bićem. Ali, ako mi već ZNAMO za to ništa, ono ipak ima barem jednu odredbu – prostornu, znači već je nešto! Možemo li probijanjem rukom iz vasiona u 'ništa' stvoriti biće, proširiti ga? Da li je granica bića i nebića oštra? Da li je ono u stvari granica znanja i neznanja? Pravo ništa u fizičkom smislu je ono što nema vreme i prostor zajedno! Tek u njihovoj zajedničkoj delatnosti postaje nešto, jer šta je prostor sam za sebe i vreme samo za sebe? Isto tako i objekat i subjekat!!!?

> **Pretpostavimo** da postoji negde na nekoj planeti 'nešto' što je, doduše, nama poslalo nerazumljivu poruku, 'nešto' što nema niti jednu ljudsku tj. nama poznatu odliku, ni jedno čulo kakvim ga znamo – a poslalo je poruku, znači mora ga imati, ni mozak – poruka je poslata od 'umnog' bića, ni ruke, ni noge... Da li ćemo nešto što nam apsolutno nije shvatljivo nazvati 'ništa', nepostojećim, a čija je aktivnost ipak u nama izazvala reakciju čula...! Odnos je sličan odnosu nekog čoveka prema pojavi koju ne shvata. Šta bi, na primer, atomi ili molekuli značili za pračoveka – ništa, a percipirano je nestajanje dima u ništa, ili rastvaranje vidljivih delova šećara u nevidljive delove šećera muženjem...

> **To** ništa se bratimilo i bilo tu s njim prisutno, kroz milenijume; prostor prerasta postepeno u biće. Znači, biće je znanje? nebiće je ono što nismo JOŠ saznali. Možda bi to bilo najpribližnije objašnjenje kad ne bi bilo onih koji sumnjaju! Ali, kako to mi saznajemo: kroz delovanje vremena, jer prostor je već tu, prisutan. Ako saznajemo uz pomoć vremena onda smo mi ti koji smo u simbiozi s vremenom kreativni, pa delamo samo u vremenu, znači: prostor nije dovoljan za kreativnost...

> **Da** obrnemo stvar – da damo biću atribut nesaznatljivosti i dalje sve što poimamo da kažemo da je ništa! Da li to bitno menja naše filozofsko stanovište???

* * *

LORELAJ, prevod u jednom dahu, usputni prevod

Šta to treba da znači da sam ovoliko tužan, ne znam;
Verovatno zbog jedne stare priče koju nikako da prepoznam.

Padao je mrak i studen nadolazila, a Rajna tiho tekla svojim tokom;
Okupan zlatnim blještavim suncem vrh se nemogaše gledati golim okom!

Negujući svoju zlatnu kosu, gore, Devica najlepša, nevinna,
Njeno sjajno lice blista, seđaše, zanosna i predivna

Češlja kose svoje zlatnim češljem i pritom pesmu peva,
Očaravajuću, sa zanosnom melodijom pri tom čamdžije zadeva.

Očarane čamdžije, u polusvesti gledaše uvis, nesvesni litica oštih,
I opasnosti koja je pretila njima i njihovim malim čamcima!

Mislim da su na kraju talasi progutali čamdžije i njihove čamce
A da je tome svojom pesmom doprinela prelepa Lorelaj.

Die Lorelei

Ich weiss nicht, was soll es bedeuten, dass ich so Traurig bin;
Ein Märchen aus alten Zeiten, das kommt mir nicht aus dem Sinn.

Die Luft ist kühl und es dunkelt, und ruhig fließt der Rhein;
Der Gipfel des Berges funkelt im Abendsonnenschein.

Die schönste Jungfrau sitzet dort oben wunderbar,
Ihr goldenes Gesicht blitzet, sie kämmt Ihr goldene Haar.

Sie kämmt es mit goldenem Kämme und singt ein Lied dabei;
Das hat eine wundersame Gewaltige Melodei.

Den Schiffer im kleinen Schiffe ergreif es mit wildem Weh;
Er schaut nicht die Felsenriffe, er schaut nur hinauf in die Höhes!

Ich glaube, die Wellen verschlingen am Ende Schiffer und Kahn;
Und das hat mit ihrem Singen die Lorelei getan.

* * *

Filosofije više nema(???)

Tvrđnje da filosofije više nema zapravo dolaze iz onih institucionalizovanih oblasti koje i jedine mogu biti pogoni laži uopšte, onih oblasti koje više ne prepoznaju istinu jer više ni ne žele da je znaju, kojima upravlja sistem. Filosofija nikada nije govorila da su njene teme rešene za večnost niti da poznaje istinu, već da su njene teme večno i da ona stremi ka najvećoj otvorenosti istine. Nauka je ta koja tvrdi da svaki čas otkriva vrhovnu istinu i da je istina u uzrocima, i da je ona u njihovim rukama; ali... Etika i estetika su van domašaja naučne misli, i pripadaju filosofiji, ali kao tema. Svakako da etika obuhvata i naučnu delatnost, u nekom drugom, takođe vrlo važnom smislu...

Tako etika, u okviru filosofije, kao praksa u društvu, u odnosima ljudi, čoveka prema čoveku, ima svoj puni smisao dinamičkog, ali i procesu sveobuhvatanja bića u praksi. Naučni um tj. razum se samo očeše o nju povremeno, jer naučno samo nailazi na nju, ali se i mimoilazi s njom, iako je obuhvaćena njome – u suprotnom bi bio to filosofski um. Za nemarnost koju pokazuje, međutim, ovo nauku niukom slučaju ne opravdava

Stremljenja nauka ne dozvoljavaju širi uvid tj. stvaralaštvo u oblasti same prakse; uostalom, to i nije oblast nauke, niti njen cilj... Nauka je praktička pa pređeni put analizira samo u smislu koristi za buduće, ona traži i zahteva rezultat. Takva jedino i može postizati unapred zacrtane ciljeve, a ostavlja za sobom fino isprepletanu spiralu znanja koja nigde nije niti ima niti može (čitaj: sme) da ima prekide ili poderotine. Istina je večno iza nje, a čini joj se, ispred nje.

Istina istine, međutim, nije u njenom domenu interesovanja. Za nju, to je završeno pitanje koje već ima svoj odgovor, jer logika nalaze da nema sumnje i dileme ili nekakve druge mogućnosti za istinu itd.

Filosofski um, međutim, stvari posmatra upravo s te strane i želi da pronikne u... suštinu..., da ispita ali i da sve dovede u pitanje! Dovođenje u pitanje svakako razbija osnove na kojima stoje bedemi nauka i upravo pitanja generišu grozomorne snove i košmare za nauku. Time nauka, tražeći oslonac i zaštitu, ali i podršku za dalje dokazivanje onoga što tvrdi, sama po

sebi nužno postaje, braneći se, institucionalizovana i neprikosnovena, a na kraju postaje i okosnica sistema, barem danas. Ona sebe stavlja u poziciju religije, srednjevekovnog arbitra za sve... Kada se oslobodi cilja za istinu (= volja za moć) i obrnuto, istine za cilj, tek onda izvršiće pravi prodor u otkrićima. Osećaj moći ne zna za pitanja, već je samo tu da sama daje odgovore i kada ne treba, sedeći čvrsto zabetonirana na svom tronu, interpretirajući i ono što je van njenog domašaja i kompetencije, kroz moć.

Ono što ne valja za nauku i 'njene' institucije jeste zabrinjavajuća činjenica da filozofija nije mrtva. Time je živ i čovek koji pita. Onaj koji pita u očima države – uvek previše pita. Što se tiče filozofije: ima samo uspavanih filozofa zasenjenih jalovom svetlošću nauka u nemogućnosti da sami sijaju, jer to ouostalom i nije svojstveno filozofiji.

* * *

Pojmovi

- > Kategorije (grčki) = izvorno: javno optužiti!!!
- > Kategorije = a priori postavke izraza bitka TB-a
- > Metafizika uvek pita ŠTA, nikada KO, kod Hajdegera problem je KO
- > Analitičko tubivstvovanje ide pre antropologije, biologije – pre nauke
- > Filozofija nauke odgovara na pitanje KO
- > Analitika TB-a uključuje u sebi jedno izvornije a priori, razmatranje TB-a nego što to mogu nauke da daju – discipline filozofije i nauke ne obrađuju ovu oblast – čute o njoj a Hajdeger želi da je istakne
- > Huserl – osnovao fenomenologiju radi preispitivanja temelja nauka
- > Postavlja se pitanje položaja nauka – poststrukturalizam pretače nauke jednu u drugu...

* * *

Platon – PARMENID, podstrek

- > Zenon: množina ne postoji
- > Parmenid: postoji samo jedno

p.s. Ono što se takvom (naučnom) umu (razumu) može takođe zameriti je to što on pretpostavlja da stvari samo postoje, što je zapravo povezano s eksperimentom tj. dokazom. Ovakav um kroz razum ne može da zamisli da 'proučava' i opciju da nešto nije. Ovakav stav ograničava delatnost uma, usmerava ga nepovratno na put koji ne mora nužno biti i onaj pravi. Još je Platon smatrao da nema bolje vežbe u dijalektici (za um) od one kada se zamišlja da nešto postoji i ne postoji, a nije se jednom u povesti desilo da se jedna teorija krivila do svoje suprotnost upravo iz razloga ne pomišljanja na mogućnost postojanja njenog nepostojanja, njene suprotnosti.

.....

* * *

Platon – PROTAGORA

.....

'... on kažnjava preventivno, što znači da vrlina može da se prenese' (da se nauči)
'...dobri su nekad dobri, a nekad rđavi'... 'ali, rđavi ne postaju rđavi, oni su to uvek'... (**p.s.** dobar se postaje, rđav je čovek po sebi – znači(?) rađamo se u principu rđavi, dok ne počnemo sami da se menjamo?!?!), a možda u ovom kontekstu rđ av znači, zapravo, bez oblička i bez odlika, nešto: kao ništa...)

'...da li i ti Protagora smatraš, kao i drugi svet, da su neke prijatne stvari loše a neke bolne dobre?' jer ja bih pre rekao da su stvari dobre ukoliko su prijatne i obrnuto' (P. potvrđuje ono prvo) i dalje: 'Znači, prijatnim stvarima bi nazvao ono što učestvuje u stvaranju prijatnosti ili ga čini takvim'. (P. potvrđuje) 'Znači, ukoliko su prijatne one su i dobre, što znači da je prijatnost dobra u sebi'.

.....

* * *

Platon – GORGIJA

.....

> Gorgija: 'Retorika je moja veština'.

> Sokrat: 'Koje je najveće dobro' G. 'Ono koje je zaista najveće, koje daje slobodu ljudima samoj njihovoj ličnosti i moć pojedincima da vladaju drugima'.

S. 'I, šta je to?' G. 'Čega ima većeg od reči koja ubeđuje...!'

> S. 'Ljudi često ne žele ono što rade već kroz ono što rade žele nešto drugo'.

> Poliklet: 'I tako Ti Sokrate ne znaš da li je veliki kralj bio srećan...' S. 'Zapravo ne znam da li je bio obrazovan i pravedan'. Pol. 'Šta, zar se sva sreća sastoji u tome'. S. 'Da, svakako, to je moj nauk: ljudi koji su plemeniti – pravedni i dobri su takođe i srećni'

> S. 'Učiniti nedelo je tako drugo po redu na listi zala, ali učiniti nedelo i ne biti kažnjen je prvo i najveće zlo od svih'.

> S. 'Znači, većina je superiorna nad jednim po prirodi, protiv kojeg kako ti kažeš (Cal.) oni prave zakone'. Cal. 'Svakako!' S. 'Znači, zakoni većine su zakoni superiornog'.

> S. 'I tako ti kažeš da u pravilno izgrađenom čoveku strasti ne treba da se kontrolišu, već ih treba puštati da se naduvavaju do kraja i na neki način ih zadovoljiti i da je ovo vrlina'. Cal 'Da!' S. 'Znači, oni koji ne žele ništa nisu istinski srećni'?

> S. '...obaveza umerenog čoveka nije da pazi na i da izbegava ono što ne bi trebao već ono što bi trebao, bilo stvari ili ljude ili uživanje ili bol, i da stpljivo trpi ono što bi trebao...'; (o hrabrosti)

.....

* * *

Platon – FILEB

.....

> U čemu je **sreća**: uživanju ili mudrosti...

> **Jedno i mnoštvo** se poistovećuju u mislima tako da idu zajedno sada i u prošlosti, u i iz svake reči koja je izgovorena...

> **Srećan** bi bio mudar čovek koji bi znao sve stvari; druga najbolja stvar za njega bi bilo da upozna samog sebe

.....

* * *

Platon – FEDON

.....

...postoje suprotnosti, one su prožete u smislu da nastaju jedna iz druge (**p.s.** doduše, prostim dodavanjem ili oduzimanjem); postoje i stvari između tih suprotnosti; on je, dalje, čvrst u svojoj dijalektici, toliko čvrst da 'shvata' tj. logički tvrdi prožimanje života i svesti (p.s. ipak bi bilo previše da shvati), ali kako? to je već druga stvar: 'smrt nastaje iz života' i to je u redu

po sebi (**p.s.** ali 'život nastaje iz smrti' tu je već morao da uvede mistiku, što je s kraja života i uzeo kao osnovu svog proučavanja. Nije neobično, u filosofiji mnogi mislioci su završavali svoj misaoni put mistikom...).

Zadovoljstvo je blisko bolu, ali nikada ne idu zajedno u istom momentu. To su dve stvari sa zajedničkom 'glavom'; čula su nepouzdana, znači, istina je u mislima, duša teži da se otrgne od tela i da bude sama...

Kada bi razvitak/nastajanje bilo samo u jednom smeru, a ne i povratno ka raspadanju, kad ne bi pravilo krug u prirodi ka svojim suprotnostima, onda bi sve stvari dospele do istog stanja tj. forme, posle čega ne bi u njima dalje bilo nastajanja...

Znanje je prisećanje, prisećanje na ideje koje je naš duh video u 'drugom životu', pre rođenja...

Postoji priroda koju vidimo (pipamo) i koju ne vidimo (ne pipamo)...

Duh/duša je neuništiv/a, večni nepromenljivi, intelektualni (misaoni), a telo sve ono suprotno odlikama duha.

Ljudi misle da je samo krajnja bol ili krajnje zadovoljstvo ono pravo, ali oni (nas) samo našu dušu prikivaju uz telo, jer mi ih OSEĆAMO. Međutim, filosof beži od ekstrema upravo zato da bi duhom nadjačao telo...

Mržnja ili, na primer, mizantropi nastaju iz neznanja (razočaranjem u ljude) da postoje ima malo loših i ima malo dobrih ljudi, većina je između ovih. Ekstrema je jako malo...

Sokrat u mladosti.

(**Sokrat**) 'Kritone, dugujem petla Asklepiju, hoćeš li se setiti da mu vratiš dug?' 'Dug će biti vraćen, reče Kriton, ima li još nešto?'

.....

* * *

Platon – DRŽAVA

.....

> Sokrat: 'Znači kad kažemo da je pravednost u vraćanju dugova...'

> S. 'Kako može prijatelju moj da ti odgovori neko ko zna da kaže da je ono što zna ništa'.

> Gorgija: 'Pravda je interes jačeg... različite forme države prave zakone demokratske, aristokratske, tiranske, radi svog interesa'.

> Dobro/dobra – 1. bezopasna uživanja i zadovoljstva posle kojih ništa drugo ne sledi, 2. znanje, vid, zdravlje radi rezultata, a ne samo radi njihovih samih, 3. epimanstika, doktorski poziv i nega bolesnika = dobra radi nagrade i rezultata, k oji iz njih proizlaze (S. (pravdu bi smestio) '...u najvišu klasu... tj. među onim dobrima koja se dosežu radi njihovih samih i radi rezultata njihovih...)

> S. 'Zar nije država veća od individue... onda u većem i količina pravde treba da bude veća...'

> S. 'Prva i najveća potreba je hrana od koje zavisi život i egzistencija, druga stanovanje, a treća oblačenje i slično...'

> S. 'Može li čovek koji je plašljiv da bude hrabar (čovek koji se plaši smrti)?' G. 'Ne' S. I može li se on hrabro ponašati... G. 'Ne'. S. 'Onda svakako možemo pripaziti na ovakve bajke...'

> S. '...pošto su jači od građana, moramo pripaziti na njih da ne postanu tirani'. (filosofi)

> S. 'Postoje dva uzroka deterioracije umetnosti... bogatstvo i siromaštvo... kad umetnik postane bogat... neće se truditi više da stvara... siromašan ne može sebi da priušti alat i materijal za stvaralaštvo'.

> S. 'Niti jedan grad (država) nije jedna, već više gradova..., jer koliko god mali bio grad on je u suštini podeljen... na grad siromašnih... i grad bogatih, a ovi su u ratu jedni s drugima, a u svakom delu su još mali delovi i bio bi na pogrešnom putu kad bi (ti) tvrdio da je to jedinstvena država'.

> S. 'Znanje (filosofi) i hrabrost (čuvari)... ostaju još dve vrline ... umerenost i pravda, koja je kraj našeg istraživanja'. 'Umerenost ... je kao... harmonija' (harmonija klasa). Pravda je: ujedno i osnova svake države tj. kad svako čini svoj posao'.

> S. 'Izgleda da postoji onoliko vrsta država koliko i stanja duše... pet... prva je... s dva imena: monarhija ili aristokratija' tj. ona koja se izvršava od strane istaknutog pojedinca i više snjih'.

> Protiv 'poetične imitacije' – poezije

.....

* * *

Platon – KRITIKA

.....

O Atlantidi – nastanak vlasti na Atlantidi i ustrojstvu vlasti...

.....

* * *

Platon – DRŽAVA, opet

.....

str. 190 knjiga o mišljenju (V poglavlje)

str. 224 ideja DOBRA – podela sveta na onaj vidljivi i onaj nevidljivi (VI poglavlje)

str. 228 tekst o pećini (VII poglavlje)

Zašto pobediti, ići u diskusiji za nekakvom pobedom, zašto ne – ubediti!

p.s. Čitajući Platona vraćamo se na SLIKE mišljenja, od kojih smo uvek bežali, zapravo, Platon kao i Šekspir nam daje krajnje produkte mišljenja (suptilne) u izvornom opisu! (mišljenje na samom izvoru!)

> '...napravili ljudi'. Bez prethodne pripreme = odjedamput

.....

* * *

Kant, KPU (Kritika praktičnog ima)

V. Pavićević, Predgovor kao podstrek

Ističe se da u etici, moralnom delanju, podstrek ne sme biti PREDSTAVA jer je ona uvek neka predstava o nečemu izvan nas, o nečemu što nije um koji jedini može dati principe; predstave nam ne daju OPŠTOST i NUŽNOST, samo UM, a u ovom slučaju MORALNI ZAKON nam može dati uputstvo za delanje, znači: sve se kreće ili dela prema zakonom, a samo čovek prema *predstavi* zakona – SVESTI.

Samo VOLJA tj. DOBRA VOLJA tj. karakter htenja nosi u sebi moralno delanje – princip subjekta, u subjektu; Kada? Kad se rukovodi MORALNIM ZAKONOM!; taj moralni zakon jeste da ja unapred ne moram znati (i ne mogu znati u jedinstima) dobro, ali mogu znati šta VODI moralnom dobru...

* * *

Patrijarhalno i rodovsko, osvrt

.....

VIII i VII v. – plemenski kraljevi gotovo svuda nestaju (ponegde još, zadržava samo sveštenu ulogu; podela proizvodnje; na sitnija gazdinstva i zanatstvo dovodi do stvaranja porodice, dok jedino još plemstvo ostaje 'rodovski' povezano; naseljavanje i stvaranje gradova, što odvaja rodovsko plemstvo od zanatlija koji uglavnom i naseljavaju gradove – robovi počinju da se koriste za proizvodnju viška; akumulacijom bogatstva (novca, robe itd.) javlja se novi sloj nasuprot rodovskom plemstvu; Tako se osnivaju kompromisne države i 'tiranije' – na čijem čelu je stajao čovek iz rodovskog plemstva, a obično bi udovoljavao volji naroda; u Miletu i Efesu, ova borba je trajala sve do PERSIJSKOG OSVAJANJA.

.....

Interesantna borba klasa u Atini koja je bila ogorčena sve do SOLONA (VI, V v. pre n.e.) koji je u atinskom zakoniku napisao: a/ 'ukida se neotuđivost rodovskih nekretnina'; b/ 'brišu se dugovi';

Politička prava čoveka ne određuje više POREKLO nego IMOVINSKO STANJE – uvodi PRIVATNU SVOJINU!!!

* * *

O poistovećivanju uzroka s posledicom...

Ne može se uzrok poistovećivati s posledicom, što se danas uglavnom čini. Apsurd ubrzanog i čisto inteligentnog razmišljanja, a naizgled elokventnog izlaganja doveo je do toga da ono što je puka inteligencija leti velikom brzinom s jedne teme na drugu misleći da je već samom *količinom* i *brzinom* obuhvaćenja došao i do nekog uzroka tj. nekakve suštine. Ovo će se pre zvati rastrojstvo misaonih operacija i greška do krajnosti izolovanog principa prelaska kvantiteta u kvalitet... U ovakvom slučaju se uzrokom zaista samo prikazuje posledica, a uzrok na lestvici nije više ni na nekakvom početku niti kraju već opada u značaju na samo jedan podatak na putu... pa tako naizgled činjenični, istiniti, inteligentni i tačni zaključci zapravo plutaju na površini pregršt podataka... Misleći da se radi o suštinama, tu se sada nasilno, spolja i nesuštinski, ubacuje i veza, kako bi sve ovo dobilo nekakav smisaoni oblik tj. formu, pa onda, kao posledicu imamo, da se sve svodi na formu gde je, u ovakvom grupisanju, najvažniji redosled. Tu nalazimo, one bizarne oznake za čistu formu kao što su I. A.; I A. 1); I A. 1a) i tako u nedogled, čime treba da budemo fascinirani i navedeni na pomisao da se radi o pravoj naučnoj i temeljnoj refleksiji nekog vrlo ozbiljnog istraživanja tj. da se tu uvek radi o jednom urednom i ozbiljnom naučnom referatu ... a zapravo, vuče u još veću površnost, jer se onaj koji čita ovakvu formu orijentiše samo na naslove i podnaslove koji treba da ga vode do nekakvog kraja, jer u krajnjoj liniji postavlja se pitanje pemu ovao upućivanje ako nije navođenje i to lagano i lako... te shodno ovome ne mogu da čitaju tekstove bez opširnih uvoda ili tekstove gde unapred nisu nabrojana poglavlja... Ovim je 'naučni prilaz' zaobišao kreativnost a pre svega i 'stvarno' čovekovo razmišljanje, na pravom putu, koje neće robovati raznim klasifikacijama, kvantifikacijama, nužnim redosledima, već će odgovarati suštini i punoj širini (vertikalno i horizontalno) ljudskog mišljenja tj. biće kreativno.

.....

(Ono što treba da se vidi u umetničkom delu nije samo puka tehnika, već kreativnost, a ta kreativnost je uvek izraz onog 'biti na pravom putu', 'biti u srži i suštini stvari', 'otvoriti

sebe, otvoriti drugo i sastati se s tim' – ovo dodatno obraditi... međutim, lakše je objasniti tehniku nego ući u sve pore individualne kreativnosti...)

O preteranoj analitičnosti

S druge strane, ukoliko bi zahtevali da sve bude do najsitnijih detalja objašnjeno i shvaćeno, time bi znači imali u vidu svršeno tj. početak i kraj, čemu onda čitav trud kada na tom putu ka objašnjenju mi zapravo *tražimo*. Ovde cilja nema već samo mogućnosti koje se otvaraju. Ne tražimo unapred određeno. Mi smo tu s onim što je tu – čak ide prema nama. Ono jeste skriveno ali i pri najmanjem našem pokušaju ono nas vodi i podržava u našem hodu ka istini – otvarajući se.

Svako izučavanje s *previše* analitike oduzima pojedincu jedinstveni pečat samo njegove analitičnosti. Gubi se onaj važni direktni i neposredni uvid, a potreba za previše govora dovodi do toga da se činjenice pretvaraju u puke, naizgled *povezane* podatke, koji nam ne daju stvarnu putanju, a zatim, zamagljuje temu, pa dolazimo samo do razumskog navodnog sklada koji slični kuli od karata. Uvidevši, ipak, da tu nema pravog odgovora, naš put se pretvara u još mukotrpniji hod koji u nama budi potrebu negiranja svega i svačega...

Poezija – u vezi gornjeg, imamo istu situaciju u komunikaciji između ljudi. Previše priče i preterana analitičnost i ovde nas odvraća, odbija od ljudi kao o zid. Preterana analitičnost, već sama po svojoj *formi* je osvajačka, zavodljiva i ako je to ono što karakteriše naučni pristup, ne objašnjava nam ništa bitno što se odnosi na čovekovu egzistenciju, već nas odvraća i od *istine*. Ovde se govori o onome što za čovekov svet u kome egzistira nije suštinsko, nije ontološko – znači o onome što je nesuštinsko i to s mnogo reči, mnogo termina, previše ubeđivački itd. na kraju povrh svega nasilnički!

Verovatno je ovo razlog što ljudi osećaju *poeziju* kao sublimaciju svih umetnosti, dive joj se i nalaze u njoj uvek barem deo sebe... To nešto je iskazano uz malo reči, puno slobode i mašte za onoga kome je upućena. Nije nasilna, Nudi neobavezno, direktno, koncizno, otvoreno, s punim spektrom osećanja. U takvoj ponudi, punoj nagoveštaja, mogućnosti osećanja pa i znanja, onaj kome je ona upućena ima beskonačnu mogućnost da mašta, putuje, razgovara sa sobom i drugima. Reč se ovde nalazi na izvoru misli jer poezija izvorno pripada svojim sublimiranim značenjem *narodu iz kojeg je ona ponikla*, a s obzirom na svoju zaokupljenost i usmerenost ka izvornoj istini bića, govori i upućuje i na nešto što svi ljudi razumeju, jer otkrivajući im svet otvara i osvešćava njihovu individualnost...

.....

* * *

Oto Bihalji Merin o Hegelu

Hegel je u Fenomenologiji duha porekao primat nauke nad umetnošću te da će u tumačenju tajni života i smrti vodeću ulogu umetnost u potpunosti prepustiti nauci??!!

Oto Bihalji Merin: :...politička akcija nije jedina akcija... *pisanje* nije surogat, već deo revolucionarnog čina'.

p.s. Ovo navodim u vezi najsavremenijih tendencija u filosofiji: književnost kao filosofski izraz života! Život kao prirodni izraz filosofije!

Uzmimo Maksima Gorkog i njegovo delo MATI za koje je i sam Lenjin rekao da je u predrevolucionarnom periodu ponajviše doprinelo podizanju revolucionarne svesti radnika... da li to znači više od same teorije! ili Kako se kalio čelik?!

* * *

Niče u svetlu ekonomskih zbivanja i revolucija 1848.

Godina 1848. označava politička previranja u okviru društvenih pitanja, uz revolucije u većim evropskim zemljama izuzev Engleske i Rusije. a ista godina označava i uspostavljanje Nemačke škole istorije sa delom Bruna Hildebranda. ...1872. godine sa osnivanjem Udruženja za društvenu politiku (*Verein für Sozialpolitik*), a pod rukovodstvom Gustava Schmollera otpočinje se sa sistematskim radom kako bi se našlo rešenje za Društvena pitanja. Jedva nekih godinu dana kasnije, Bizmark je stvorio Nemačku državu i uz zajedničke napore sa **Kathedersozialisten** – političko krilo Nemačke škole istorije ekonomije – uspostavlja se država blagostanja kao *treći put* tj. kao moguća alternativa liberalizmu i komunizmu. Do 1873. ova debata i pitanja *Kathedersozialisten* stigli su do Italije, gde se intenzivna debata nastavila do 1876. godine, iste one godine kada je Niče otpočeo svoj rad na delu 'Ljudsko, suviše ljudsko' (*Menschliches, Allzumenschliches*) u Sorentu u Italiji. Borba za rešenje *la Questione Sociale* (Društvenog pitanja) u Italiji bila je intenzivna sve do Prvog svetskog rata.

* * *

Niče, **RODENJE TRAGEDIJE (IZ DUHA MUZIKE)**

.....

Neuobičajeni postupak, ali istorijski: predgovor napisan nakon dela; dionizijsko: dionizijsko = originalno, izvorno, stvaralačko (muzika) – opoj – izvorno ljudsko, sokratizam je prekrpio to izvorno; ... nauka; nauka se ne može naukom objasniti, ali može muzikom(!); apolonijsko = reproduktivno, imitatorsko... prema Niču DIONIZIJSKO i APOLONIJSKO SU nagoni! imamo jedno ili drugo u sebi!; privid apolonijskog (slikarstvo itd.)

Najpre je to umetnost kao dinizijska ili apolonijska, kao izvorna čista, prirodna bez posredstva čoveka kao UMETNIČKI NAGON, bez intelekta, razuma ili kao opojna zbilja (dionizijska), koja nastoji da uništi pojedinca i izbavi ga u mističkom osećanju jedinstva (**p.s.** bez nauke i religije). Nasuprot tome, dalje, čovek je OPONAŠALAC i to ili apolonijski um SNA ili dionizijski um OPOJA ili je na kraju kao u grčkoj TRAGEDIJI umetnik opoja i sna ujedno.

Simbol kao preduslov okupljanja (**p.s.** sabiranja), zajedništva; jedina prava teodiceja jeste – bogovi opravdavaju život ljudi time što ga sami žive; suprotnost: mera, znanje – prekomernost; tragedija i dramski ditiramb; muzika kao osnov umetničkog stvaralaštva – i opet **p.s.** istočnjačko: muzika sfera, harmonija!!!; melodija rađa pesništvo iz sebe...; apolonijski genije muziku interpretira SLIKOM VOLJE; **p.s.** unutrašnji govor se ne može iskazati jezikom ili pisanom reči...; kroz hor – muziku – doživljava se ono prirodno JEDINSTVO ili jedinstvo prirode (prirodnog ?!); **spoznaja ubija delovanje, za delovanje valja biti obavijen.**

.....

* * *

Niče, **GENEALOGIJA MORALA**

.....

str. 90. (22. p.s.) – okupljanje, omasovljavanje, podržavljenje, podruštvljavanje, udruživanje, zakoni, sabiranje itd. itd. samo sputavaju čovekove nagone. Ti nagoni su pak jači od svake racionalizacije društva i čoveka u okviru društva. Nagoni se moraju na svakom polju ispoljiti pa ukoliko već ne ka spojašnjim objektima onda su usmereni ka unutra, k sebi. S obzirom da se ovi nagoni odnose na ljudsku agresivnost, na njegovu borbu za samoodržavanje, na UŽIVANJE U NANOŠENJU BOLA DRUGIMA, oni se mogu okrenuti k samouništenju – ka unutra, nalazi se naime, NEČISTA SAVEST kao sprava za mučenje tj. krivica pred

Bogom! Čovekova VOLJA je usmerena k tome da sebe smatra krivom i dostojnom osude, bez mogućnosti iskupljenja, da stvori boga pred kojim bi bio kriv – to je BOLEST!

Str. 92. – kod starih Grka bogovi služe da donekle opravdaju čovekove postupke, da preuzmu krivicu kao ponekad uzročnici zla na zemlji! – čak i SUDBINA (Moirai) je ono što je jače i od bogova, pa zato pređašnje – delimično (**p.s.** kraj)

Str. 93. – i mora doći čovek – spasilac, stvaralački duh, koji će spasiti ljude od ideala (boga), od gađenja, od volje za ništavilom (od nihilizma! Antihrist i antinihilist)

.....

p.s. Znači, strašni i pogubni nagon koji teži da čoveka uništi kada se okrene k njemu samom, kada čovek, osećajući nekakvu krivicu teži da sve proglasi ništavnim i uništi sve pa i sebe, usput, stvarajući paralelni svet višebožja ili jednog boga koji treba da ga spase od samog sebe, taj isti nagon može samo sam sebe da pobedi i niko i ništa drugo. Ipak, spasenje se ne ogleda u dolasku bogočoveka već u nastanku i nadolasku 'natčoveka' tj. čoveka budućnosti – stvaralačkog duha koji treba da isključi sve ideale i idole i bogove, koji zamagljuje čovekov pravi cilj. (preneto za knjigu)

.....

Asketski ideali 'Volja bolesnih da predstavljaju bilo koji vid nadmoći, njihov instinkt za potajne puteve koji preko zdravih vodi ka tiraniji -..., ta volja, upravo najslabijih za moć!'

Sveštenici 'asketizma' koji su i sami bolesni, se postavljaju iznad u ulozi 'lekar', izbavitelja mase bolesnih, ispoljavaju svoju vlast nad paćenicima i nesputanu VOLJU ZA MOĆ, kako bi se bolesni njih plašili, divili im se, gledali ih kao bogove. Oni ih brane od zdravih.

Bolesni traže krivca za svoje patnje, a 'sveštenici' okreću resantiman sbog svoje boljke, na unutra prema sebi – prema samom čoveku, uništavajući time ljude.

Str. 132. – posle 30-togodišnjeg rata nastupila je epidemija sifilisa u Nemačkoj (Srednji vek) – zaraženo je preko 50% ljudi, dovelo do servilnosti i malodušnosti nemaca (po Niče) (**p.s.** neverovatan podatak koji nam možda govori o genetskim tokovima koji se ispoljavaju tek mnogo vekova kasnije, kroz agresivnost pa i ratove!??)

PRVI NAČIN vežbe protiv svake senzibilnosti, sposobnosti da se oseća bol jeste ODSUSTVO patnje (još kod Epikura) što se smatra najvišim DOBROM – hipnotičko osećanje ništavila (slično: pesimizam religija, ništavilo se naziva bogom)

DRUGI NAČIN vežbe protiv stanja depresije jeste MEHANIČKA DELATNOST tj. 'blaženstvo rada' koje van svake sumnje paćenicima olakšava život, što se uglavnom svodi na red i poslušnost

TREĆI NAČIN je činjenje malih radosti – činjenje DOBROČINSTAVA – ljubav prema bližnjem koju prepisuju 'asketski sveštenici'

ČETVRTI NAČIN okupljanje u mase itd.

➤ **Međutim, svugde se ispoljava makar i minimalna volja za moć.**

Znači: asketski sveštenik ispoljava svoju volju za moć, a svom stadiu daje iluziju ispoljenja volje za moć. Najsurovije, ali sigurno sredstvo sveštenika za kontrolu nad paćenicima jeste KRIVICA, znači treba nametnuti nekakav GREH, osećanje krivice i zasluženu PATNJU, kaznu...;NAUKA se ističe, kaže Niče, kao ono suprotno asketskom idealu, ali (i) to je laž, jer nauka nema ideal iznad sebe, nema strasti, ljubav, zanos, patnju, već je nauka najnovija i najotmenija forma asketskog ideala!!! Naučnici u svom narkotizovanom i obeznanjenom stanju predstavljaju vrstu PAĆENIKA koji se plaše samo da ne dođu svesti! Filozofi (kao i naučnici) VERUJU da su potpuno oslobođeni asketskog ideala tj. da su VEOMA slobodni duhovi, ali još dugo neće biti slobodni jer i sami VERUJU U, veruju u ISTINU!; nauka i

asketski ideal imaju istu osnovu: precenjivanje istine, vera da je istina neprocenljiva i da se istina ne može podvrći kritici!

p.s. zapravo, svaki čovek izražava volju za moć, ali na različitom nivou; po Niče u sledeće volje za moć kao 'stada' i sveštenika ideala (sveštenečkog ideala) je drugorazredno tj. nemoralno, jer potiče iz fanatizovane mržnje nižih staleža prema višim; ispravna je ona volja za moć koju ispoljava individua u pravoj meri kao ispoljavanje svoje beskonačne aktivnosti.

Str. 32. – aristokratski moral proizlazi iz potvrđivanja samog sebe, kako bi rekao Hajdeger kada bi ovako mislio, da je *autentičan*: dotle moral mase (resantimanski moral) kaže NE svemu izvan sebe, svemu što nije on sam, on je okrenut ka spolja i to negiranje (tj. sebe), nije još niti upoznao, a niti ima želju da sebe spozna! pa je ova akcija zapravo reakcija! To je način DELANJA resantimana. **Aristokratsko** delanje potvrđuje sebe, a njegovi pojmovi 'prezir', 'prost', 'rđav' samo su naknadno smišljeni, a ne za njega suštinski primarni pojmovi! Za prve, sreća je u aktivnosti, za druge, ona je pasivnost (beg od realnosti, laž..). Resantiman je kod slabih i nemoćnih neizbežan, dok je kod drugih redak i iscrpljuje se u akciji, pa ne ostavlja trajne posledice, ne truje!!! Zahtevati od SILE (nagona) da se savladava i da se ne ispoljava kao sila za pobeđivanje, gospodarenje, poredama, je besmisleno!!!

Život suštinski dela u sukobu, život gleda da potčini, da, eventualno uništi i niti je pravedan niti nepravedan, već samo pozitivan, jer u tom smislu dela iz sebe – takav je po svojoj suštini. Tek uokviravanjem života u zakone nastaju pravda i nepravda!!!...

.....

* * *

Pojava Hitlera: kod proučavanja Hitlerove ličnosti, uvek kao devijantne, retko će se videti istovremeno procena **mase** čiju je oduševljenu podršku imao. Duče u njegovim manirima su se svi u početku smejali, isto tako i Hitleru (nezaboravni Čaplin...) i još sijaset 'velikih' državnika koji su svojim u najmanju ruku 'neobičnim' nastupom i 'neobičnom' mimikom i 'neobičnom' pojavom uopšte uspeli da osvoje naklonost miliona i miliona ljudi, i to ne običnu naklonost, već fanatičku i ekstatičku naklonost. Znači, prilikom ovakvih proučavanja ličnosti proučavanja moraju da se usmeravaju i prema masi, ako ne i prvo ka masi. Znači: šta je to u masi, koja prihvata bezpogovorno, a na kraju i slepo ovakve istorijske 'iskrivljene' ličnosti... koje u početnoj fazi njihovog nastupa i ne shvata ozbiljno?

* * *

Niče, GENEALOGIJA MORALA, opet

.....

str. 61 O Kantu – surovost kategoričkog imperativa

str. 91 jednog dana, čovek, spasitelj... čovečanstvo da se žrtvuje za uspeh jedne jedine SNAŽNIJE vrste čoveka...

str 74/75 volja za moć

str. 85 čovek kao cilj

str. 84 ugašeni instinkt slobode jeste nečista savest

Instinkt, sloboda = volja za moć, iskazuje se u obliku nečiste savesti na samom čoveku, a ne na drugom čoveku ili stvarima

Osnovna volja – volja za saznanjem

Osvetnici i bezdušnici; Hrist na krstu i oklopnik.

Ropski moral – samo kao reakcija na spoljni nadražaj; aristokratski moral nalazi potvrdu u samom sebi.

Dva sloja/grupe ljudi: jaganjci i zveri, osvjetnici i uzvišeni, robovi i aristokrate, lukavi i naivni, nepraštajući (Biblija) i praštajući itd. Ni jedna grupa nije u pravu i moralna, odnosno, DOBRA, ipak, aristokrate su viša instanca.

Međutim, ono što je bitno jeste to da dobro po sebi ne egzistira. Prirodno delanje je ono koje je pravo! Dobro ne možemo nadenuti kao atribut ničemu (niti možemo zlo) jer sve je onakvo kakvo jeste, iza pojava i delanja nema ničega, nema stvari po sebi!

OBEĆANJE – moć nad sudbinom, proricanje budućnosti, pamćenje kao prirodna podloga; **ODGOVORNOST** – moć sile nad nečim, sveobuhvatanje drugog – suverenost, vladanje nad...; **MILOST** - moć najjačih, najmoćnijih; **VLADAJUĆI INSTINKT** – moć prodiranja; **SAVEST** – moral, pamćenje kazni iz prolosti; **OSEĆAJ KRIVICE** – osećaj duga, istorijski što se nije kažnjavalo i zbog krivca nego zbog pretrpljene štete; **KAZNA** – zbog štete treba pretrpeti bol; **KAŽNJAVANJE** – pravo na surovost; **UŽIVANJE U TUDEM BOLU** – osnov kazne, a i to nije najgore, gore je ponašanje današnjeg čoveka, zveri, koji se **STIDI** svih svojih instikata – svoje prirodnosti; **OSEĆAJ KRIVICE, OBAVEZE** – vuče poreklo još od prvih **TRGOVAČKIH ODNOSA**: prodavca i kupca, poverioca i dužnika itd. kad se čovek prvi put **MERIO** s drugim čovekom!

.....

* * *

Niče, ECCE HOMO

.....

Zaratustra: '...knjiga pravog (svežeg) planinskog vazduha...'

> '...ja, poslednji antipolitički Nemac'.

> '...nije mi potrebna nikakva namera, sem pukog čekanja da bi stupio u svet velikih i tananih stvari... moja najdublja strast je tek tu oslobođena'.

> '...moram da budem nepripremljen(?) pa da gospodarim sobom'.

> Niče kaže da sebi ne dozvoljava nikakve osvetničke akcije (kao ni jednaka prava) (**p.s.** aristokratsko ponašanje).

> Resantiman je (najveće) zlo za čoveka, ali nažalost i njegova najprirodnija sklonost.

> **Oduševljen i francuskom filozofijom i francuskom literaturom, kaže da nemačka kviri francusko!! nemačko kviri kulturu dokle god dopire.**

> '...sve što je nemačko mi je tuđe, strano'.

> ceo svoj život naučnik troši na kazivanje, DA i NE, ne kritiku već mišljenog, sam on više ne misli!!!

> '...niko ne može da čuje više nego što zna!' (**p.s.** senzibilitet)

.....

* * *

Niče, ALSO SPRACH ZARATHRUSTRA

.....

Po formi svoje filozofije Niče jako slični Sartru ograničavajući se na moral tj. bazirajući celo čovekovo ponašanje na moralu i neulazeći u uzrok, barem ne u pravi uzrok njegovog ponašanja. Treba se uzdići iznad životinje ka čoveku (a tu Hesse ima nečeg zajedničkog). Njegovo uzdizanje ka čoveku upravo i dovodi do mogućnosti i različitih interpretacija njegovih stavova: do još većeg pada ka životinji. Naravno, ovo samo u smislu delanja u konkretnom vremenu, filozofski, misaono – ne.

.....

* * *

Niče – umetnost

p.s. Niče shvata istoriju umetnosti kao istoriju prodora u sadržaj kroz o b l i k, umetnost postaje intelektualna, misaona. *Vraćanje* je zapravo Ničeova terminologija za slabo shvaćenu dijalektičku spregu: sadržaja i forme, ono snažno, ali jedva shvatljivo treperenje koje već postoji na relaciji sadržaj-forma (a odraz je treperenja u okviru ljudskog bića, koje je stalno u napregnutost strasti i razuma).

* * *

Niče, O KORISTI I ŠTETI ISTORIJE ZA ŽIVOT

.....

Memento vivere namesto **memento mori**; **Vremena** (XIX v. u Nemačkoj) pate od (opšteg) obrazovanja; **Zaborav** (neistoričnost) je prirodna potreba čovekova, kako bi prikupio snagu da ide dalje; **Život** preteče istoriju; **Nauka/znanje** mora da ima za cilj/svrhu ŽIVOT, a svaki drugi cilj je protivan životu tj. čoveku i nema značaj u pogledu suštine već se koncentriše na formu; **Moderni čovek** pati od oslabljene ličnosti usled izobilja i konformizma; Strahoviti **napad na 'istoricizam'** u svim naukama, na istorijsko tumačenje svega = ubijanje umetničkog u čoveku i narodima = čovek gubi instinkt (**p.s.** izvorište, originalnost...); čovek uranja u sebe i gubi vezu sa spoljašnošću = sa životom; Proterivanje **instinkta** od strane istoričnosti, pretvorilo je ljude u APSTRAKTISE i senke; **individua** se povukla u sebe – vidi samozakrivljene univerzalne ljude; U **istoriji** se misli 'redosledom' da se pojedinac stalno utkiva u CELINU, u PROCES, da se jedinstvo stvari, iako se ono tu ne nalazi uprede u stvari, u događaje, u akcije – 'Na taj način čovek pređom prekriva prošlost'; **ISTORIČNOST** (ako nema u sebi graditeljskog, već samo analitičko-razbijačkog-razlagačkog), razara iluzije, razara volju za pravednošću i sl..., a time i budućnost i sadašnjost tj. stvaralačko, umetnost, kao suprotnost istoričnosti (**p.s.** znači istoričnost, *ipak da*, ali graditeljska, skupljačka, stvaralačka...); **Istoričari** – naučno saznanje – je u suštini pesničko > fatalistički gleda na KRAJ (propast), **Ne smemo** biti samo POTOMCI nečega ili nekom (**p.s.** ne deo sistema u nizu); **Džinovi** koji se dovikuju preko istorije – istorije kao veze ljudi – džinova, preko pustog i zapravo nepostojećeg vremena...; **Opreznost** nije u mudrosti; **Vapaj** za životom; **Naslućuje propast** od poplave stranog i prošlog od 'istorije'; **Grci** su postali veliki jer su *organizovali* HAOS svih prethodnih kultura, (1. uneli svoje tj. životno, 2. haos kao osnova **p.s.**)

.....

* * *

Niče, podsticaj

Kao što se filosof odnosi prema zbilji postajanja, tako se i umetnički podražljiv čovek odnosi prema zbilji SNA: posmatra pomno i rado, iz tih slika tumačeći ŽIVOT na čijim se zbivanjima vežba za život.

Apolonovski čovek je naivan, stvaralac, individualac – Homer; tek dionisijska opijenost (umetnikova zanesenost?) miri čoveka s čovekom, gde otuđena i podjarmljena priroda (nagoni), neprijateljska, ponovo slavi pomirenje s čovekom. Ova priroda (nagoni) jesu 'koncentrat' čitave prirode u njima zabeležene istorije, prošlosti i to one najšire moguće.

Umetnici imitiraju prirodu! jer 'ja' ne može biti umetnost. Ona se objektivise u svom uzroku, jer ona je prenesena u jezičke simbole prirode muzike ili muzičke prirode...

- > Apolonijsko individualno, naivno, Homer
- > Dionisijsko opšte (nagonsko), društveno

Jezički izraz = lirika
muzika,

pra jedno, muzika

Tragedija nastala iz hora (muzika...pesme...)

Ona počiva na opštem i prvom i nije prosto odslikavanje onoga što jeste – zbilja.

(interesantno bi bilo upustiti se u razjašnjavanje sledećeg: zašto ljudi koji mucaju mogu tečno da pevaju; ukoliko bi se našla prava definicija pesme kao glasovnog izraza možda bi to bio put ka iznalaženju samog uzroka mucanja i koliko je taj uzrok dubok i kompleksan... otuđenje, socijalna neprilagodljivost, bunt???: možda bi se ovim putem razjasnile mnoge jače psihičke deformacije...).

Ljudi beže od učmalosti, zla, bljuje im se, muči im se... Umetnost, na primer, hor, im vraća sreću kroz pesmu, muziku i doživljava se ono prirodno jedinstvo kroz jednostvo u prirodi!

Ovo je vapaj za humanošću, ako je humanost, između ostalog, jedinstvo svih zajedničkih doživljaja itd. Postiže se opijenošću, zanosom što probija barijere konvencija i prodorom u pra-jedno, u biće, u prirodnost našu istorijsku, stvarno dela utkajući u njih naše suzbijene nagone. Ovo je u skladu s Ničeovom celokupnom filosofijom!!!

Zašto 'apolonovsko'? Zato što Apolon nalaže 'samospoznavaju' i 'meru' (na svom hramu), a to je ono što ograničava, sputava čoveka, stvara ali i vraća na krute kanonske, egipatske forme, daje individualne likove. Odvaja individuum. Apsolutizuje individuum, mumificira ga. Dionisije je ono suprotno, a postiže to zanosom! Buđenjem nagona. Nagoni napred!

* * *

Niče, još jedan podsticaj

.....:

...dekadencija kulture, nastanak BEŽIVOTNE kulture nastaje sa Sokratovom filosofijom *definicija* od kog momenta apolonijsko odnosi prevagu nad dionizijskim. Od tog momenta počinje zatamljavanje pravih vrednosti kroz državu, novine, zakone, institucije, za Ničea pre svega kroz moral i religiju koji svojim normama i propovedanjem jednakosti uništavaju u čoveku ono izvorno i borbu za gospodarenjem – volju za moć! posebno u građanskoj demokratiji i socijalizmu... Sve priznate vrednosti treba prevrednovati kako bi se ušlo u novu kulturu tj. novu istoriju čovečanstva. E, to novo, je upravo san skoro svih mislilaca koji nastupaju nakon Ničea. Čeznju za 'novim' ispoljilo je i više filozofa pre njega, s tim da je to 'novo' u ranijem periodu bilo vrlo stidljivo nagoveštavano kao mogućnost novog. Nakon Ničea filozofi kreću u 'frontalnu akciju' ka ostvarenju novog, s revolucionarnom konotacijom...

* * *

Moore, NEOREALIZAM

.....

MUR zahteva priznavanje osnovnih 'priznatih' činjenica koje zdrav razum usvaja pošto ni sama filosofije nije mnogo dalje odmakla od (zdravog razuma **p.s.**), očiglednih činjenica. ANALIZA, ne jezika, već sadržaja onoga što želimo da kažemo; znamo značenje rečenica, ali ne i analizu istih, a to je osnovni posao filosofije.

Objavljen članak 'Dokaz spoljnog sveta' 1939.g.. Tu Moore kreće od jednog pojma suda 'Ovo je moja ruka' i prelazi na zaključak: 'Prema tome, postoji bar jedna stvar koja je spoljna u odnosu na nas' za koju se smatra da ipso facto dokazuje postojanje spoljnog sveta. Ali, skeptiku je ovo besmisleno, on će tražiti dokaz premise, a sam zaključak neće smatrati za nužno izveden iz date premise.

(**p.s.** ono što Staniša Novaković kaže pobija A. Pavković u 'Ideje' 5, 1979.g. u belešci o piscu – G. E. Mooru – gde kaže da Moore nije bio realista u smislu da je ikada tvrdio da mi direktno spoznajemo stvari....)

* * *

NEOPOZITIVIZAM, na osnovu: Geschichte der Philosophie (Störig)

Označava zastupnike filosofske škole koji joj počev od XIX veka do otprilike sredine XX VEKA PRIPADAJU. Ova škola se zove još i LOGIČKI POZITIVIZAM ili LOGIČKI EMPRIZAM označavajući ulogu koju logika kod ovih filosofija igra.

.....

Principi *neopozitivizma*:

> **zadatak** nauka je ograničen samo na verodostojno, precizno i u sebi što je moguće manje protivrečnog opisivanja spoznajnih fenomena. Ukoliko se i dođe do nekog zakona, radi se onda samo o zakonima koji ne 'vladaju' prirodnim procesima već su oni samo čovečiji 'pronasci', 'izumi' (e Erfindungen), konstrukcije našeg mišljenja kojima je 'dat' smisao, koji nam u smislu 'ekonomičnosti mišljenja' (e, Denkeconomie) omogućavaju jednostavno i racionalno opisivanje,

> **to je** samo druga strana iste medalje kada neopozitivizam istupa protiv bilo koje vrste metafizike.

Međutim, da bi se ovo razumelo: zbog čega i u kojoj meri ovaj napad na metafiziku svojim radikalizmom prevazilazi sve prethodne, treba imati pred očima jednu do sada nedodirnutu evolucionu nit: a to je uloga koju je LOGIKA u ovim školama imala. Na žalost ovo je ujedno i mesto (logika) gde matematički neizgrađeni laik zastaje pred teškoćama daljeg produblivanja u ovu tematiku, teoriju... i još nešto B. Pavlović, meni, kada sam se požalio da sam konačno shvatio da 'nisam *logičar*', zbog niske ocene kod A. Krona, te da sam razočaran... : '...ali kolega, kada su logika i filosofija imale veze jedna s drugom' (1971).

* * *

N. Hartman, PRILOG ZASNIVANJU ONTOLOGIJE

.....

str. 64 – *bitak i biće razlikuju se kao istina i istinito, zbiljnost i zbiljsko, realnost i realno...*

str. 66 Hajdeger postavlja pitanje o 'smislu bitka' (umesto o biću kao biću). U istaživanjima treba početi od Daseina (tubitka), pojedinačnog bića. Čovek ima prednost jer (može da) shvata sebe. Svako razumevanje bitka ukorenjeno je u njemu; ontologija bi trebalo da se bazira na egzistencijalnoj analizi ovog tubitka. Tu je sada biće relativno naspram čoveka. **Svet u kome sam uvek je moj, za svakog, znači, može biti drugačiji; tako je i istina 'uvek**

moja'. Time je ukinuto pitanje o biću kao biću. I tu je sada sve što je zajedničko isključeno kao ne-pravo!!!

str. 69 Bitak je ono o čemu se može pitati, a ovo poslednje se ne da definisati.

str. 70 niko ne može definisati šta je duh, šta svet, šta materija. To se može samo omeđati, istaći nasuprot drugome, te opisati na osnovu upoređivanja (znači zauvek samo interpretacija? **p.s.**).

str. 72 ontologija je u boljem položaju od psihologije, spoznajne teorije i logike, ona sledi prirodni smer, pravac. Njoj nije potrebna refleksija, samospoznaja, jer je okrenuta ka biću, ona ne započinje s refleksijom (**p.s.** ima malo fenomenološkog), ONA GA, NAPROTIV, SLEDI I PRAVOCRTNO PROSLEĐUJE (N. Hartman i fenomenologija)!

str. 74 prirodni, naučni i ontologijski odnos spram sveta je u osnovi jedan te isti odnos, a razlikuje se samo u praktičkom pogledu i u dubini prodora. Prirodni gura ka naučnom a ostavši dalje na pravilnom putu ovaj vodi ka ontologiji (**p.s.** taj opet prirodnom odnosu – ovo dobro za nastavak rada za ontologiju – cikličnost – doći do toga da se uvek identifikujemo sa saznanjem, te pošto smo ga uprirodili u nama idemo dalje.... ovo sve u odnosu na pravac, smer, a ostalo...). (**p.s.** možda ovo i nije neplodan pristup – idemo li prirodnim putem – možda šumskim putevima??? – doći ćemo do 'pravog' rezultata, što god to značilo, stalno se ulivamo nekud!!!???)

.....

Parmenid kod B. Pavlovića: Istina, znači, nije dostupna znanju, već samo onima koji su sposobni da prodru iza onoga što se vidi. (**p.s.** i ovo bi se slagalo s prirodnim, možda više pesničkim nego samo misonim putem?)

* * *

Mišel de Montenj, OGLEDI

(bolje za naslov: 'Preispitivanja' nego 'Ogledi')

.....

> 'Kad bih bio knjigopisac sakupio bih zbirku sa tumačenjima raznih smrti. Onaj ko bi učio ljude da umiru, naučio bi ih kako da žive' (**p.s.** možda bolje obrnuto; Povod – ljudi ne znaju da su smrtni!)

> 'Cezar iscrpljenom vojniku koji mu traži otpust iz vojske da umre na miru – 'Zar misliš da si živ'?

> Znati napamet ne znači znati: to znači držati ono što je u pamćenju dato na čuvanje. Ono, što u pravom smislu znamo, time i RASPOLAŽEMO, i ne moramo da gledamo na uzor, da okrećemo oči poput knjige'. Jadno je knjiško znanje! (**p.s.** međutim, i učenje napamet ima svoje mesto: ono što je napamet naučeno ipak se stapa s opštim saznanjem i znanjem pojedinca i ipak postaje suštinsko za tog pojedinca, jer pitanje je da li kada se izražavamo, govorimo i kada stvaramo da li baš moramo da budemo u potpunosti svesni redosleda onoga što iskazujemo u bilo kom vidu stvaranja – govor, iskaz je prekid svesnog pamćenja, a da bi se ono što je nesvesno *ipak uvek* zapamćeno izašlo onda čovek mora biti prirodan, predan, iskren i pošten u svakom pogledu, bez zadržke...)

> ...Oni, čija je sadržina misli tanka, naduvavaju je rečima (?!?)

p.s. MdM može sa njegovim zdravorazumskim stavovima i velikim životnim iskustvom!!! da posluži kao izvanredno osveženje, ponekad i otrežnjenje pa i *inspiraciju* nakon 'teških zbivanja' kroz koja prolazimo bilo u praktičkoj ili teorijskoj (saznajnoj) aktivnosti... **obavezna** literatura... za svakog!

* * *

Mirko Zurovac – Hajdegerovo shvatanje bića

Vrlo jednostavno i jasno: zaborav/otuđenje BITKA se očituje kroz 1. iskrivljeni smisao reči, 2. večito objašnjenje bitka preko BIĆA, pojavnog; **metafizika** uvek misli bitak preko bivstvujućeg i tako gubi ontološku razliku između bitka i bivstvujućeg; (Hegel, Kartezije) = period koji Hajdeger naziva 'dobom slike sveta' gde se uspostavlja dualitet čoveka i sveg ostalog bivstvujućeg, gde je čovek okrenut isključivo bivstvujućem – objektivno, ali i smatrajući sebe centrom sveta i sve u svetu meri prema svojoj meri – svet je samo čovekova predstava kojom ovaj raspolaže prema svojoj volji i potrebi.

p.s. Zaborav bitka = apsolutni egoizam!

* * *

Mir i sloboda

Ako je sloboda osnovni višemilenjumski cilj čovečanstva..., ne čovečanstva već individue, jer samo individua razmišlja o slobodi a ne čovečanstvo, kako god neko da shvati slobodu (jer ona je suština ljudskog beskonačnog = slobodnog uma), jedan od osnovnih elemenat u službi slobode je **MIR**; mir kao stanje nepostojanja rata na nekom tlu... rata koji razara i zakrivljava sve ljudske vrednosti, pa i osnove težnje ka slobodi... rata koji nam nameće sve ono neljudsko i baca nas na osnove opstanka, instikata, užasa, straha... koji nas baca unazad na praosnove; Pitanje: kako su mnogi filosofi mogli da u najmanju ruku budu 'naklonjeni' nekim ratnim zbivanjima (Kant, Hegel itd.), pa i Marks iz daleka, koji kaže kako su Švajcarci jedan jedini put u svojoj istoriji i to baš kada je Austrougarska bila u 'pozitivnoj ekspanziji okupljajući teritorije i narode', našli da podignu revoluciju i time potkopaju austrougarski pozitivni trend...??? možda se ovo sve odnosi na potrebu vraćanja na pra-osnove, na početak, kako bi se na ovaj način pošlo istim ali novim putem?! Zar ovakva metoda ne podseća na naučnu metodu jednosmernog razvoja u procesu koji zanemaruje mnoga 'sporedna' pitanja? Na primer, Marksova primedba koja se oslanja na Kanta i Hegela pogotovo, koja se opet uklapa u ono pomalo i Hajdegerovo: ići glavnim putem do cilja koji treba da nam tek nakon njegovog postizanja pruži mogućnost za ono što sledi... opet, znači: žrtvovanje za budućnost, za svrhu – kao da čitav pređeni put ne određuje i cilj kojem težimo...

.....

* * *

Milan Kangrga, ETIČKI PROBLEMI U DELU KARLA MARKSA, podsticaj

.....

p.s. čovek se pojmovno gradi iz prirodne osnove koju unosi kao miraz svojim rođenjem zajedno sa već prednaučnim shvatanjem sveta u koji sleće i utapa se, pa za objašnjenje njegove suštine više nije dovoljno posmatrati ga samo ni iz vizure prirode, ni društva, ni njegove svesti već u sveukupnoj slici svih ovih i izuzetno zamršenih i složenih odnosa s njegovim doživljajima tog sveta, sveta koji predstavlja njegov i samo njegov, osobeni/lični/vlastiti životni prostor, čiji je pečat!!!

.....

* * *

Mihajlo Marković, PREISPITIVANJA

Ničeov nihilizam = demistifikacija, otpor prema svetom i borba protiv tiranije mediokriteta

.....

Marksovo PERFEKCIONISTIČKO shvatanje ljudske prirode (da je čovek u biti slobodno, racionalno, društveno, stvaralačko biće) potiče od filosofije PROSVETITELJSTVA (p.s. ali i kao večna čovekova težnja, 'definisana' tek s prosvetiteljstvom...)

Tipična filosofija antiprosvećenosti = egzistencijalizam!?

* * *

Mihajlo Đurić, PUTEVI KA NIČEU, podstrek

.....

p.s. Tek pošto je čovek sebi prilagodio kontakt s neposrednom prirodom čulnih utisaka, putem posredujućih pojmova, on započinje SVOJE, samo svoje, lično i slobodno otvaranje prirode po prvi put ka istini, otvaranje same istine! Borba protiv PATOSA ISTINE još od Ničea protiv 'strasti filosofije' od prvobitnog 'straha' (i to je nagon), zainteresovanosti, traženja, istraživanja do strasti! Traženje istine, na kraju, kao ludilo!

Tragičko se pojavljuje kao 'apolonsko razjašnjavanje dionisijskog' (kao dramska radnja, a s aspekta gledaoca kao UŽIVANJE u protivrečnosti! gde se ta protivrečnost oseća kao svojstvena 'suština stvari'. (**p.s.** odlično – ovo se provlači kod skoro svih fuilosofa – Šeling, Hegel, Marks itd. itd.).

Tragičko saznanje Niče opisuje kao uviđanje da znanje-filosofija – da nauka nije svemoćna i da se život ne može održati samo na znanju, već da je potrebna dopuna – 'umetnost' sa stanovišta 'života' je važnija i vrednija od nauke jer život počiva na prirodi, obmani i zabludi! (**p.s.** Kjerkegor)

'Nadistorijsko' kod Ničea = večno vraćanje

Između istorijskog i neistorijskog Niče nalazi 'nadistorijsko' (**p.s.** tako, istom metodom između čoveka i nečoveka, naučnika i instikata nalazi NATČOVEKA!); Međutim, misao o VEČNOM VRAĆANJU kod Ničea se iskazuje u negativnom smislu, jer kaže da je nemoguće da bilo šta ikada bude isto!!!; **Večno vraćanje** nije jednostavno krug, ono je dublje, izvornije, suštinskije (da li Hajdegerovo: unapred ka, od-do bilosti, za – u sadašnjosti **p.s.**); **Misao o večnom vraćanju** je u središtu Ničeove filosofije?? (**p.s.**). Suština večnog vraćanja: potpuno ispunjenje života u svakom trenutku (**p.s.** sažimanje prošlosti, sadašnjosti i budućnosti). sadašnjost vuče koren iz svega što je bilo i predstavlja uslov za sve što će biti...); **Metodologija** Hajdegera – način izlaganja njegove filosofije je već i sama ciklična = ponavljanje; Hajdeger = bilost i budućnost se susreću u sadašnjosti (u čoveku, u aktivnosti čoveka **p.s.**) a čovek se kao bilost ostvaruje samo ako ima budućnost, ukoliko budućnost stalno dolazi (ne sama od sebe, već ukoliko se ostvaruje u *moćnostima*, inače propada **p.s.**); **Hajdeger, Niče** – ponavljanje – i pored sveg iskustva, čovek ide dalje, ne da se, odlučuje, donosi i podnosi svoje odluke!!!; **Ponoviti** se ništa ne može u pređašnjoj formi, ali može biti podstrek za budućnost ... uzor!!!

.....

* * *

Huserl, FENOMENOLOGIJA

.....

Fenomenologija ne proučava svet kao nešto transcendentno, odvojeno od nas, nego našu svest (tok iskustva), da bude autonomna, da ne uzima u obzir ništa osim ono što možemo EJDETSKI učiniti jasnim;

>**intencionalna** analiza ne odnosi se na realnost postojanja van nas, **po sebi**, već samo kao *doživljenog* predmeta = imati svest/biti svestan nečega – opis neposrednog toka svesti (iskustva), a da se izbegne pitanje odnosa svesti i predmeta izvan njih (odnos: subjekt-objekt) **Empirijske** nauke za predmet imaju ČINJENICE, ejdetske (idejne, a priori) nauke imaju za predmet čiste suštine (slikovite nauke: geometrija, mehanika, logika i sl.) – EJDETSKE suštine su zapravo FIKCIJE (tačka, ne postoji realno), suština = ejdos. (Životić – predavanja – šta je to drugo do ona večna ideja i traganje za idejom koja se proteže od samih početaka misli...) pa tako: SUŠTINE su nezavisne od ČINJENICA, ali ne i obrnuto.

> **INTENCIONALNI** doživljaj – indirektno saznanje

> **REALNI** doživljaj – direktno saznanje

> **ČISTO JA** se ne može redukovati, jer ono je medijum u kojem se odigravaju naši akti mišljenja.

Veoma je važan specifični stav fenomenologije prema subjektivizmu i objektivizmu; jer, fenomenologija daje novu dimenziju objektivizmu kao proučavanju 'nezavisnih, samostalnih predmeta, bilo realnih bilo idealnih', **NEZAVISNO OD NAŠE SVESTI p.s.** stalno pokušavajući da ih izdvoji od svesti i apsolutizuje!!!

.....

* * *

Mehanicističko stanovište

H o b s

Posmatramo stvar koju percipiramo s njenim kvalitetima pokušavajući da proniknemo do suštine, gde analiziramo stvar svodeći je na svoje odlike, rastavljamo je do najsitnijih delova (Hobs – beskvalitetnih; Bekon – kvalitetnih), onda opet uz pomoć geometrije gradimo tu stvar – sinteza – kao da je pročišćavamo... (razgrađujemo da bi iznova gradili **p.s.**). Ovo čini um i to samo: SA GEOMETRIJOM (jer, čovek je može primeniti u svakom praktičnom poslu), POLITIKA i ESTETIKA. I, to je ono što stvara i određuje tu istinu – um. Znači, mi stalno plivamo na površini stvari nikada ne saznajući suštinu ili, bolje reći, saznajući je onakvom kakvom je mi sami odredimo. To se vidi i u individualističkoj etici... (ovakva metoda se možda čini 'validnom' i u nekom smislu podsticajnom i u skladu s onim: k samim stvarima iznova; međutim, može biti jako zavodljiva i usled toga da se pretvori u čistu formalističku i statičku aktivnost uma: aktivnost radi aktivnosti, igra i neozbiljna igra koja može da se pretvori u vrlo ozbiljnu i tragičnu – nasilničku igru uklapanja i sastavljanja/rastavljanja onoga što se ne da sastaviti niti rastaviti **p.s.**)

* * *

Martin Buber, OSTVARENJE ČOVEKA (o Hajdegeru)

.....

Svako treba da govori sam sa sobom jer govor s drugima ne može biti suštinski – reč ne može da transcendiru suštinu jedinke... Znači: ne postoji za čoveka nikakva DRUGA suština do svoje sopstvene tako da čovek, pošto ne može da stoji pred samim sobom, stoji u svojoj BRIZI i u svom STRAHU pred NIŠTA (nichts).

Hajdegerova otvorenost bivstvovanja (Dasein) prema samom sebi je zapravo zatvorenost prema svakoj pravoj vezi prema drugome i drugotnosti!!! Odlučnost jeste odlučnost na sabivstvovanje s drugim, ali ne i suštinski odnos prema drugom – odnos koji ne prevazilazi granice sopstva! 'SE' je polazna situacija koja mora da se prevaziđe da bi se došlo do sopstva. U BiV Hajdeger daje jedno znanje o čoveku kroz analizu odnosa prema sopstvenom

bitku (biću) odvajajući ovaj odnos od svih drugih čovekovih suštinskih odnosa (čovek-čovek, čovek-predmet, čovek-oruđe itd.). Hm!!! Da li sam ovo dobro shvatio, ili sam odvuкао na svoju stranu...?

* * *

Daniel Chandler, FRANKFURTSKA ŠKOLA, informativno

'Kritičku teoriju' Frankfurtske škole marksisti su posmatrali kao 'revizionističku školu' jer je kritikovala ekonomizam i tvrdi materijalizam, kao i zbog njenog eklekticizma. Ona je važna u pogledu *teorije medija* jer nudi prvi **marksistički** pokušaj teorijskog uvida u medije (Gurvič et al. 1982.). Ipak, nije pružila put za dalje izučavanje mas-medija. Najistaknutiji članovi Frankfurtske škole Teodor Adorno, Markuze i Horkhajmer – svi posvećeni marksisti

- ....

Frankfurtska škola stajala je pod uticajem konzervativnih stavova o 'masovnom društvu', iako dajući ovom stavu levu orijentaciju. H. Markuze, tzv. otac nove leve, u svom delu **Čovek jedne dimenzije** (1972.) pisao je o medijima na vrlo pesimističan način kao neodoljivoj snazi koja 'na neodoljivi (da li bolje: zavodljivi **p.s.**) način predstavlja informaciju i zabavu..., proizvode uz pomoć kojih se vrši indoktriniraja i manipulacija, promoviući lažnu svest imunu na lažno... prema tome, pojavu modela jednodimenzionalnog mišljenja i ponašanja' (Markuze – citirano kod Bennetta, 1982, 43...).

Prema **Markuzeu** mas mediji definišu pojmove u kojima mi možemo da mislimo o svetu... Frankfurtska škola generalno je bila duboko pesimistična u vezi mas-medija... a prema **Woollacott-u** njihovi stavovi 'daju mas medijima i industriji kulture ulogu ideološke dominacije koja uništava kako buržoaski individualizam tako i revolucionarni potencijal radničke klase (Woollacott, 1982: 105). Inače, 'kulturalna industrija' ili 'industrija kulture' (Adorno i Horkhajmerova kovanica 1972.) odnosi se na kolektivne aktivnosti medija.

.....

* * *

M. Lukić, ELEMENTARNI PROBLEMI ETIKE

.....

Zapovesti u etici su nesvodive, neobrazložive, direktne. One druge etičke norme su hipotetičke.

Etičke norme – svrhovitost? bilo bi isuviše jednostavno! Da li se ljudi i ponašaju kao da je celo naše odnošenje prema praksi svrhovito? Ne! E, pa onda i nije, kaže Lukić i drugo, moralno nije pozitivno već negativno sa stanovišta moralnog zakona, ako je neka aktivnost USLOVLJENA – teleološka tj. svrhovita. Norme, dalje, treba da su APSOLUTNE, izlazeći iz jednog agenta da u svakom praktičkom momentu budu važeće – apsolutno (dalje, (kao da) čovek ne može da bude samo delimično pošten, moralan **p.s.**). Znači, nije uvek kauzalnost ono što gura čoveka napred ka određenim pa zatim neshvatljivim akcijama, te se ne može svesti na uobičajeni dokazni materijal. Sama apsolutnost tamo gde nema apsolutnosti, van iskustva bez uzroka i finalnog i početnog, je isključivo svojstvena čovekovoј prirodi!

Slobodu, vrlo čudno, (ne) određuje pre svega kao problem koji se javlja u odnosu na čulni svet – kako je sloboda moguća u odnosu na osetilni svet? Po M Lukiću, rešenja neće biti, ali ga treba tražiti?! (treća antinomija Kantova – nerešivost sukoba moralnog uvida i čulnog sveta **p.s.**).

Znači, etičar je primoran da traži odgovor u nadiskustvenom (**p.s.** bolje vaniskustvenom) svetu. Pronaći moralni zakon u čoveku (i čak ga pratiti u realizaciji, naučno **p.s.**) je moguće, ali isti taj zakon (ili neki drugi **p.s.**) proglašiti i za apsolutni, ne čini se mogućim.

Šaftsberi = agapizam – naglašava izvorni čovekov poriv da oseća simpatiju prema svojoj sabraći; ali, ako ovo bude baza onda to može biti i SVAKI DRUGI PORIV, kao baza moralnog delanja, pa idemo u drugu krajnost – Niče itd.

Moralni zakon nije logički zakon a svi koji pokušavaju obrnuto, svode svoje teorije na: poštovanje moralnih normi i zakon je NUŽAN za opstanak društva – ali a/ apsolutnost i (nesvodljivost nesvršishodnost moralnog zakona nije jedan od bitnih uslova uspešnog funkcionisanja društva itd.) i opet smo na starom: otkud kod čoveka potiče dužnost da sledi moralni zakon?

Glavni problem moralne filosofije jeste odnos sudova činjenica i sudova vrednosti. Još nije rešen. Razna 'rešenja': a/ Kant – moralni sudovi uopšte ne spadaju tj. ne mogu spadati u kognitivne, b/ emotivističke teorije: deskriptivne – izveštaj o osećanjima koja su stvarnost, ekspresivističke – moralni sud=osećanje, sudovi SU OŠĆANJA i ništa više, nikakve činjenice nisu van vrednosti sfere = sfere vrednosti.

Čovek je ili moralan ili to nije! Eventualno ga mogu u ponešto ubediti, ali ga ne mogu stvoriti (**ni iz čega p.s.**), ukoliko 'nešto' već nije tu, prisutno u njemu... Zatim, upoređuje osnovne matematičke zakone koji su 'u nama', jer nema dokaza objašnjenju zašto treba biti moralan...

.....

* * *

Ljuba Tadić, DIJALETIKA I LEGITIMNOST VLASTI U SOCIJALIZMU

'Imamo li stalno u vidu da je kod Hegela pojam 'apsolutno' isto što i 'konkretno' i da pojam 'konkretno' kod Hegela i Marksa ima drugačije pa i obrnuto značenje...' (forma izlaganja?? **p.s.**)

* * *

Lukrecije Kar, O PRIRODI STVARI

p.s. Primer kako mislilac može da dođe do sasvim novih i ispravnih zaključaka otvorenim, punim i logičkim pogledom ali i izuzetnim stvaralaštvom 'čistog', 'poštenog' i ničim pomućenog duha – *biti na ispravnom, pravom putu...*

5/2 Sunce kao izvor sveg života; **2/80** O veri i strahu koji širi; **10** O znanju, proučavanju; **11/7** osnovna postavka: NIŠTA NIJE NASTALO VOLJOM BOGOVA; **13/27** o propadanju, razlaganju u atome – svega; **12/28** sve nastaje iz sopstvene materije; **14/234-238** vrednost, MATERIJA JE VEČNA I SAMOIZVORNA, SAMOSTVARALAČKA; **16/3** pored vidljivog postoji i nevidljivi svet (kao vetar, na primer) tela; **18/10** prazan prostor – postoji, pored punog prostora; **19/14** gustina i težina; **21/4** o logičkoj delatnosti; **21/** jedino postoji prostor (praznina) i telo; **23/12** vreme po sebi ne postoji, ono je neodvojivo od kretanja; **25/4** ipak, pravi oštru distinkciju praznine i čvrstih tela ali (**25/dno**) ne postoji ni puno do kraja ni sasvim prazno, do kraj; **28/29** struktura atoma, osobine njegove; **29/30** razum se protivstavlja tvrđenju da je atom beskonačno deljiv i pored beskonačnosti kosmosa; **30/13** i kakav užas: najveći materijalista antike ustaje ogorčen (verovatno politički motivisan) protiv najvećeg dijalektičara antike; **32/29** čula kao polazna tačka; **33/13** kritika prirodnjačkih

teorija; **39/1** *otpornost i nepropadljivost atoma*: 1. izuzetna logičnost, 2. veliki materijalista, ali i potpuni nedijalektičar i 3. u osnovi mahanicista.

5. KNJIGA 209 o sujeverju, o prolaznosti svega vidljivog; **223/6** o starosti naše planete (njenoj mladosti); **225/21** o gašenju, umiranju planeta; **228/17** o nastanku zemlje; **238/236** vrlo loše objasnio dan i noć; **239** dobro naslućena zemljina senka na mesecu; **244/17** prirodna selekcija/odabir; **248/5** o nastanku čoveka

2. GLAVA 53/21 nepomućenost duše i dalje: kako su ljudi pred prirodom isti; **56/3** cikličnost prirode; **56/38** večno kretanje; pravac kretanja atoma; **62/63** otpor vazduhu, bezvazdušni prostor; **67/6** divno opevana raznolikost prirode, odnosno, atoma; **17/18** 'viši' spoj atoma; **82/2** osnova i celina; **83/19** boja i atomi; **84/11** boja, PROMENE i atomi; **99/17** (posredno) večni atomi; **95/10** red atoma; **96/7** o svemiru; **97/84** beskonačni broj svetova; **98/9** bogovi;

3. GLAVA (105. strana o duši) (107. strana izvrstan pozavalac ljudske psihe); 109/1 duh (um) je deo čoveka koliko i ruka i noga; **112/13** duh je nužno telesan; **113/21** zašto je duša od najmanjih semena sastavljena, ali ipak iščezava; **116/27** duh i toplota; **118/8** telo i duh su nerazdvojni; **119/23** oči kao vrata...; **127/17** duh i duša bez tela ne mogu ništa; **144/1** smrti se ne treba plašiti

4. KNJIGA 154/7 slike stvari, percepcija (o čulnom uopšte); **159/13** brzina svetlosti (slika); **161/16** brzina svemirske svetlosti; **174/6** sluh; **177/24** ukus; **180/1** miris; **180/19** upoređuje brzinu svetlosti, zvuka i mirisa; **183/3** um, duša, slike – percepcija; **185/10** apercepcija, generalizacija, oduhovljenje onoga što um želi i hoće; **186/2** uzroci, posledice, prvenstvo stvaranja; **187/18** trošenje i hrana; **190/18** starenje organizama, tela; **192** san životinja, ljudi; **195/13** o ljubavi i strasti; **202/1** nasledne osobine; **204/27** o ljubavi, žene

* * *

Logički empirizam i logički pozitivizam: označava splet pravaca (rađa se u VB) na prelazu vekova, a zasnovali su ga **Moore** i **Russell** svojom kritikom apsolutnog idealizma. Russell (protiv psihologizma) utvrđuje nužno važenje matematičkih i logičkih istina (Hume-Russell-Wittgenstein). Svi ovi filosofi plus Carnap, Schlick i drugi pripadali su BEČKOM KRUGU: s bečkim krugom bila je povezana berlinska grupa s Reichenbachom na čelu: takođe bliski bili su i predstavnici Lavovsko-varšavske škole (Tarski i drugi). *Ono što ih je sve ujedinilo je stav da nastupaju nova vremena za filosofiju.* METAFIZIČKI ISKAZI NISU NI ISTINITI NI LAŽNI, VEĆ BESMISLENI i njih treba eliminisati. Koji je kriterijum smislenosti: to je princip proveravanja ili VERIFIKACIJE! A to su samo analitički i empirijski proverljivi iskazi, a oni koji nisu na taj način proverljivi su besmisleni! jer, ne mogu biti ni istiniti ni lažni (analitičko-apriorni ili sintetičko-empirijski)!

Da bi izbegao odbacivanje mnogih 'priznatih' postavki, Russell proširuje princip verifikacije te priznaje empirijski smisao ne samo iskazima koji su faktički provereni ma čijim iskustvom, nego i na one koji se mogu proveriti makar samo u principu i parcijalno. Iskaz, je PROVERLJIV u PRINCIPU ako ZNAM pomoću kakvih opažaja bi mogao da rešim pitanje o njegovoj istinitosti ili lažnosti, a i PRAKTIČNO je proverljiv ako povrh toga posedujem praktična sredstva da postavim sebe u situaciju u kojoj bi mogao da izvršim relevantna opažanja. Drugo, u JAKOM smislu kroz iskustvo može da ga barem (p.s.) učini verovatnim.

.....:

PRINCIP VERIFIKACIJE koji je **EJER** nazvao definicijom, a ne iskazom, radi moguće primedbe da kao iskaz nije proverljiv (a kao definicija on je ili imperativ, molba, sugestija). (Meaning = smisao p.s. treba: značenje; mind = duh čoveka treba: svest ili um). Dalje, što je

vrlo važno: on tvrdi da teorija istine ne odgovara na pitanje o istini tj. 'šta je istina' jer to, prema Ejeru, nije pravi problem. Na primer: 'S je istinit' – ono: '...je istinit' je suvišno! Jer ako kažemo 'Kraljica Ana je mrtva' je istinito, ne kažemo ništa više nego da je ona mrtva, tako ako kažemo da je 'Oxford glavni grad Engleske' je lažan, kažemo samo da Oxford NIJE glavni grad Engleske. Tako da reći da je nešto istinito ili lažno znači samo POTVRDITI ili NEGIRATI nešto. Stoga bi sve teorije bile besmislene kada bi rešavale pitanja o realnom svojstvu ili realnom odnosu koji označava reč ISTINA. Znači, ispituje se VALJANOST stavova – uslovi za istinitost ili lažnost stava tj. šta čini jedan stav istinitim ili lažnim? Dok je valjanost ANALITIČKIH stavova čisto formalan, empirijski, STAV MORA DA, PORED FORMALNOG ZADOVOLJAVA I NEKI MATERIJALNI KRITERIJUM itd.

.....

Prema Ejeru SKEPTIK traži da zablude budu *moгуće*, ne da se one stvarno i dogode (p.s. ustvari skeptici koriste jaz teorije i prakse, bave se statičkom i neistorijskom argumentacijom, neće da vide evoluciju svega pa ni pojma, opovrgavajući kretanje, negiraju sve – pa i čoveka, ali ga i opominju da sve ove stvari ne postoje? Ako bi krenuli frontalno na skeptike i grubo ih eliminisali ukinuli bi ono najljudskije u ljudima, a to je UPITANOST i sâmo PITANJE! Skeptika treba shvatiti kao svoju savest! *On ustvari i ne tvrdi nešto određeno, jer onda bi bio filosof, on samo sumnja, on je onaj zdrav razum koji pita filosofiju... treba ga samo pitati 'šta on misli o toj i toj stvari koju negira, tražiti od njega rešenje...'*). Kao rudiment sofistike?!?!

ONTOLOZI, kao Hajdeger, dosta uverljivo kažu da nerešivost problema spoznaje kod ovih leži u odvajanju subjekta od objekta tj. zanemarivanja bivstvujućeg-u-svetu, ali i greše kada kažu da je ovo pseudoproblem. Ovaj problem se mora izdvojiti i oblast je za sebe, a svakako je nerešiv sam za sebe.

* * *

Locke, Opažanje i saznanje, o ljudskom saznanju Book IV, ch. XI

.....

Saznanje o egzistenciji našeg bića imamo intuicijom, o bogu nam razum to jasno dokazuje, a o *postojanju* svih drugih stvari možemo imati samo pomoću OSEĆAJA (sensation – čulima). Ne može se znati postojanje bilo kog drugog bića van nas, ako se direktno ne stupi u dodir s njim i isto se ne percipira. Iako ono što primamo preko čula nije tako sigurno kao intuitivno znanje ili sigurno kao dedukcije našeg razuma, *ipak čulno saznanje* zaslužuje da ga nazovemo SAZNANJE. Pored toga što nas čula uveravaju (dodirom, mirisom, pogledom itd.) da stvari van nas postoje, imamo i sledeće dokaze: a) čulni organi su pod uticajem (affected) pokrenuti jer da nije tako sami bi proizvodili nadražaje i kad ih nema, b) razlika je između IDEJA MEMORIJE koje mogu i da odagnam ili ostavim po strani i IDEJA ČULA koje 'silom' ulaze u mene i koje ne mogu da sprečim, c) čula nam SKUPNO pomažu u saznavanju sveta – vatru možemo i dodirnuti, pa čak i čuti itd.

Za stvari koje nam nisu trenutno predstavljene čulima ne možemo sa onom pravom sigurnošću reći da postoje, doduše ne sumnjamo u njih, ali to nije u pravom smislu znanje već je više VEROVATNOĆA. Samo iskazi koji se tiču konkretne egzistencije su saznatljiviji, a po tome ispada da postoje dve vrste iskaz: 1) oni koje možemo i potvrditi čulima i 2) univerzalni i izvesni gde se naše apstraktne ideje slažu ili ne; ove apstraktne ideje sa pojedinačnog slučaja mogu odmah da se univerzalizuju. To su opšte ideje (nasuprot pojedinačnim).

U **slučaju** svih opštih iskaza koji su poznati kao istiniti radi se o apstraktnim idejama. Naše znanje je u slučaju *pojedinačnih* ideja posledica postojanja stvari koje proizvode ideje u našem umu od strane čula. U drugom slučaju znanje je posledica ideja koje su u našem umu i proizvoda opštih i izvesnih iskaza.

* * *

Lisjen Goldman, LUKAČ I HAJDEGER

.....

'...Hajdegerovim shvatanjem (da se ISTINA tiče autentičnog i neautentičnog bivstvovanja)... istina guši svaki naučni karakter;... ograničen odsustvom jedne efikasne koncepcije delatnosti, jer delatnost u delu 'Bitak i vreme' (Zein u. Zeit) postoji samo kao misao o delatnosti, kao projekat autentičnosti za velike istorijske ličnosti'.

.....

'**Odvajanje** subjekta od objekta, činjeničkog suda od suda vrednosti, nastaje sa pojavom otuđenja'; svest uopšte = transcendentni subjekt (subjekt koji konstituiše svet, ali nije empirijski dostupan...); Hajdeger prezire progres ili nazadovanje. Po Lukaču polje MOGUĆEG nije kao kod Hajdegera otvoreno jednom za svagda tu-bitku (Daseinu); ono je istorijske a ne ontološke prirode i stalno se preobražava sa delatnošću kolektivnih subjekata: za Hajdegera, naprotiv, ova kategorija se nalazi na ontičkom planu i van je mogućnosti da bude shvaćena na temeljno različitom ontološkom planu, već tek u odnosu na tu ontološku mogućnost!...; tehnički stav = primarnost ciljeva; etički stav = primarnost sredstava za cilj;

* * *

Lebenswelt, Lebensumwelt, Lebenszeit itd, zapažanje

Hajdeger ide jako daleko u svojim analizama uloge *tehnologije/tehnike* kao sredstva za cilj koja se kod njega pojavljuju implicate više kao sredstva za indirektnu eksploataciju prirodnih resursa nego kao sredstva za rad i samoeksploataciju ljudi i čoveka nad čovekom... Svojim pristupom ovoj temi i novogovorom koji primenjuje, Hajdeger pokušava da oživotvori svet u kojem čovek živi, dajući Huserlovom početnom *Lebenswelt-u* tj. životnom prostoru novi pečat, štaviše proročki značaj za budućnost čoveka. Ovde on govori i o monstruoznim zahtevima za resursima koji se postavljaju pred prirodom pomoću tehničkih sredstava koja služe samo jednom cilju u skladu s njegovom filozofijom *Lebenswelt-a*.

S obzirom na smer razmišljanja i aktuelnosti koju danas pitanje okoline ima, ovde bi se mogao sasvim prirodno uvesti još jedan termin: **LebensUMwelt** tj. životna okolina, termin koji je zahvaćen *Lebenswelt-om*. Uostalom, na šta se odnosi priča pravaca koji negiraju 'velike priče' a koji su usmereni ka 'malim pričama', ako ne ka rešavanju pitanja neposrednog *Lebenswelt-a* kao *Lebensumwelt-a*?

Dalje, životni svet jeste zapravo čovekov prostor, što je za čoveka mogućnost za sveodigravanje tj. za Hajdegera u bukvalnom smislu samo čovekova *mogućnost za odvijanje i otvaranje*... Hajdeger, je ovde mogao da otpočne sa ispunjavanjem svog obećanja u vezi pitanja *vremena*... pa kada je već čoveka okružio oreolom životnog prostora tj. *Lebenswelt-a* trebalo je da mu, u duhu svoje filozofije, dodeli barem još jedan: **Lebenszeit**, životno vreme, čovekovo vreme. Međutim, to je preveliki zahtev!

* * *

Lajbnic, jedno viđenje

MONADOLOGIJA – monade – proste, nedeljive supstancije; samoaktivnost - upravo za njegovog života, otkriven mikroskop. Monada kao takva (prosta suština) ne može biti rasprostrta (= i nalaziti se u prostoru). Zato ne može biti ni fizička (deljiva), ni geometrijska (= u prostoru) tačka već 'metafizička tačka' (= centar aktivne sile: večne, neuništive, nastaje neprekidnim zračenjem božanstva i može se uništiti samo natprirodnim putem). Monade se ne dodiruju, *ne mogu* delovati jedna na drugu, a sklad i jedinstvo rezultat je božanske = prestabilirane harmonije. Nihova delatnost sastoji se u PERCEPCIJI tj. težnji = prelaz od jedne percepcija na drugu u APERCEPCIJI tj. svesti. U zavisnosti od stupnja one su proste ili gole (koje imaju samo nejasne predstave), monade duše (osete i predstave = životinje) i na monade duhove (razumska bića = čovek i 'genije').

.....

Istine činjenicâ su sintetičke, a istine uma analitičke; i dok se prve ne mogu dokazati logički ni matematički, druge da. Istine činjenica obrađuju EGZISTENCIJU, a dokaz egzistencije (mehanički) vodi ad infinitum i nedokaziv je. Jedino je egzistencija boga dokaziva logičkim putem. Međutim, kada je egzistencija u pitanju (= istine činjenica), onda se ne može doći i do istine, do supstancije (subjekt = supstancija i predikat = odredbe), jer individualnost u sebi krije beskonačnost analize (u ovom slučaju i kod slučajnih istina), ali je naš konačni um u nemogućnosti da to shvati. Supstancija je subjekt koji sadrži sve moguće predikate. Ona se drugačije osim iz sebe same ne može menjati, a to joj je bitna karakteristika = aktivnost (ugrađena u bogu).

.....

* * *

Koplston, ISTORIJA FILOSOFIJE

Želja za vladavinom usko je povezana s grčkim poimanjem prekoračenja svojih zasluga, mogućnosti, što izaziva ljubomoru bogova i sopstvenu propast; **Volja** za moć u Grka je činjenica, ali isto tako i grčki ideal umetnosti i harmonije; **Grci** PRVI dospevaju dalje od čulnog a da ne bude goli bog – do MISLI – do misli o prativari (Urstoff), više nije samo čulno ono što se misli!; **Obest** tj. prekoračenje onoga što je dobro i pravo za čoveka = HIBRIS – ὕβρις; **Kao prvi filosof** TALES razlikuje jedno od mnoštvenog, odnosno, u mnoštvu vidi jedinstvo, zato i jeste filosof!!! **Arhé** – ἀρχή = prvobitni element = Urstoff – arhe, za Anaksimandra je NEODREĐEN (apeiron), on je pre suprotnosti koje odlikuju konačne stvari; **ἀποκρίσις** – apokrisis = razdvajanje

* * *

Marko Aurelije, OBRASCI VOLJE I SREĆE, poticaj i komentar

Ako su stvari u njegovoj vlasti, onda on ne može biti pokoleban jer sve što se naredi to mora da se izvrši, ali ako je reč o stvarima koje on zna najbolje – jednoga dana će doći neko ko će ga pokolebati – to isto važi i za vlast, samo što u tom slučaju je obično smrt u pitanju ili neko pogubljenje, pa nema puno razmišljanja i kajanja. Rvač. Emocija i stvarnost. Odoleti? To ne može niko. Može. Nikada ga neće naći.

> Da li bi ti bez svoje olovke i papira mogao da napišeš to?

> Još nisam bio u takvoj situaciji, ali ako bi ono za šta se borim bilo od životnog značaja, vredelo bi i smrti; ako bih ja samo bio u tome gledao bih nekako da se izvučem, isto koliko sam se borio za tu stvar, ali kada bi neko drugi bio umešan, ne bih progovorio ni reč.

> Fizički, ja mogu da radim ono što mi drugi kaže, ali moje mišljenje niko ne može kontrolisati

> Uvek postoji nada da neko misli isto što i ti

.....

> Hoću da budem slobodan. Vrednovanje vršim upoređivanjem svojih vrlina s najboljima. U odnosu na beskonačnost ja sam nula; u odnosu na najbolje ja sam tek mali deo; u odnosu na početnike ja sam beskonačnost; ali u odnosu na sebe ja sam na tom stupnju na kom jesam. U odnosu na ljude ja sam jedan čovek s kvalitetom i ja ga poštujem; ali u odnosu na beskonačnost ja ga ne poštujem – i to je ono što mi daje snagu i volju da idem napred – jer ništa nije nemoguće, a opet sve nije ni potpuno moguće.

> Prethodno rečeno. Dobra šala...

> Usameljenost mi nije baš najbolja strana, a uostalom što bih rušio nešto što sam godinama gradio – drugo je kada bi me progonili. Lepa priča

> Voleo bih to jednom da izvedem s nekim milicionerom na ulici – mislim da ne bi upalilo – samo u ovom slučaju bog sam ja...; 'Ovde leži čovek koji je imao pravo' – malo cinično, zar ne? Plemenito!

> Narode, mase... bla, bla, bla... uaaaaaaa... dole sa tog postolja. Sutra dan – 'dobar dan ja sam taj i taj, slušao sam vas juče i bili ste u pravu. Ako mogu da vam pomognem na bilo koji način'?

> Uobražen tip... Budi svoj čovek...

> Trudim se da sebe ne osramotim, a time i sve ove dužnosti.

> Ne mešaj se u ono što ne znaš; ili bar do izvesne granice.

> ...bilo da je bilo od groznice, bilo od mača ili od vode...

> Ne govori u ime drugoga.

> ...sva snaga i celokupna sreća su na tvojoj strani – slažem se sa svim, naročito sa završnicom.

* * *

Lešek Kolakovski, RELIGIJA

p.s. interesantno koliko, i u kojoj meri, ljudi nisu niti pomišljali na nepostojanje boga, već su usredsredili sve snage ka dokazivanju njegovog postojanja; pa i danas nakon 2000 godina, kao da ljudi još uvek ne veruju dovoljno da bi se dovoljno usredsredili na dokazivanje onog drugog;

p.s. zapravo, dijalektika suprotnih premisa je neprimenjiva na boga, svaki atribut koji mu se pripisuje je BESKRAJAN, ali istovremeno i apsolutno beskonačan u jednom pravcu, te poništava sve one pojave kojih smo mi svedoci da postoje!

p.s. reći da je bog takav da ga ne možemo shvatiti, da ga čovekov um ne može shvatiti, je previdanje notorne činjenice koju tek danas možemo uočiti: to je da su atributi koji se pripisuju bogu ništa drugo do proizvod LJUDSKOG UMA, (znači *posleldica* nečega? zašto?) i njegove moći poimanja, odnosno, pojmovnog određenja svojih želja, stremljenja i prirodnog stremljenja ka savršenosti! Zapravo ništa novo, već ladolež!

p.s. čini se da smo odjedanput i direktno ušli u bit pitanja o bogu = odredbe boga su pune protivrečnosti jer su krajnosti, pa bog, ne postoji Ali, bog je SAMO deo religije, samo cilj kome je sve drugo podređeno...

p.s. postoji, međutim, i verzija 'dokaza' gde se bog prihvata samo kao činjenica koju TREBA prihvatiti jer donosi dobro ljudima!...kakva borniranost uma, ali istovremeno iskazuje slobodu! – da li je ovakva dihotomija uopšte moguća?

str. 84. – o podsticajnoj moći religije

str. 124 – ontološki dokaz

str. 126 – 127 – o ontološkom dokazu: zapravo najslabija tačka ontološkog dokaza je ta da 'ako mislim boga, dakle bog postoji' jer onda bilo šta što mislim postoji: 'mislim x, x postoji' a prau-zaprau čika **Anselm** tvrdi da ovo važi samo u jedom slučaju tj. samo ako 'mislim boga, onda bog postoji'...itd. itt.

str. 126 – sv. Toma Akvinski tvrdi da je tvrđenje da poznajemo, znamo boga, prepotentna, jer naša naklonost prema bogu upravo potiče od našeg osećaja da smo nesavršeni, bog je savršen, pa ima dosta toga da se pređe do spoznaje njega... (**p.s.** put ne samo da je dug, već i krivudav!)

* * *

Sjeren Kirkegard, PONAVALJANJE

.....

Njegova REPETICIJA nije ništa drugo nego ono od čega je on pokušavao da pobjegne – opšti momenat. Grubo i metafizički uvijajući momenat suprotnosti čoveka i njegove okoline on ne nalazi rešenje u kvalitativnom smislu, u smislu procesa progresna, već u čisto paralelno-analognom – stagnaciji, repeticiji, pokušavajući, ujedno da joj da atribut kretanja, novog kvaliteta i sl. Opšte koje se kreće, a čije dostizanje ne čini čak vraćanje, bog.

Negacija opšteg i istinitog u prirodi; negiranje društva (u ovom slučaju nepomenuti društvo znači negirati ga), praksa je svedena na besvesno, životinjsko delovanje momenta, intuicija uzdignuta do visokoumnosti, lepo je tu radi obožavanja itd.

I sve navodno radi dosezanja nekakve slobode van društva, van istorije, van istine – u sebi. To ipak, isuviše miriše na crkvene oce koji (isto kao i SerenK) u sebi traže nešto izgubljeno, nekakav glas slobode, mislim čak, ekstatička stanja, što bi ih vodilo jasnim i čvrstim koracima ka bogu.

Podseća na one mnoge repeticije u istoriji okretanja čoveka k sebi tj. u sebe (da budem blaži) pod uticajem mistično-religijske misli istoka (Pitagora, Plotin i sl.), a naročito bi trebalo imati u vidu uticaj istočnjačke kulture na Zapadnu koja se nekako razbuktna upravo par godina kasnije, a čiji su nosioci bili impresionisti, a čiji je moto bio upravo estetski pogled momenta, impresije čovekove o prirodi. Zahvatanje u trenutno – impresiju, utisak...

Impresionizam je, međutim, ciljao na boje i liniju ali je imao jak i manje-više direktni uticaja na društvo, sem što je bio zapaljiv odsjaj istog, a Kirkegarovo razbijanje teorije i prakse i njihovo daljne razbijanje kao i sâm cilj njegovih misli bio je u odnosu na impresionizam konzervativan.

Čak, ako, uzmemo u obzir Hegelovu filosofiju tj. njenu apstraktnu opštost i pokušaje nekih mislioca da upravo otporom prema Hegelu opravdaju Kirkegarove misli, ne možemo a da ne primetimo sledeće:

Hegel je najednom mnogo dubljem i kvalitetnijem nivou nego što je Kirkegar, započeo borbu; **Hegel** je i pored svoje idealističke opštosti spomenuo neograničeno više bitnih stvari za filosofiju; koju je u ona vremena jedino Marks shvatio; **možda najbitnije**: Hegel nije bio metafizičar, za njega crno i belo nisu bile dve apsolutne suprotnosti, nespojive, nespojene, već u biti ujedno jedno i suprotno, poniklo iz jednog da bi se razdvojilo a kasnije opet spojilo u novom kvalitetu...

Kirkegor se sam, međutim, brani (**str. 20**) od napada da njegova filosofija ne sadrži kretanja u sebi... čime napada metafizičare koji propagiraju SLOBODU putem meditacije govoreći da repeticija baš sadrži to kretanje potrebno metafizičarima...

* * *

Kjerkegor, ILI-ILI, inicirana razmišljanja

p.s. sva umetnost je u nedorečenosti

ILI-ILI tj. izbor se ne odnosi na izabrati dobro ili zlo, već uopšte IZABRATI tj. ETIČKO a ne *BITI RAVNODUŠAN* tj. estetički. Znači: ravnodušnost (estetički), odlučnost (etički izbor). Da li je dobro ili zlo, tek se kasnije saznaje. Biramo 'htenje'! (**p.s.** na neki način idemo 'unazad' zaobilazeći na samom izvoru smisao ili nešto konkretno osim što ipak iz svesti moramo doneti opštu, formalnu i praznu odluku da hoćemo...). Time se volja uvlači u etiku, volja s kojom ne treba odugovlačiti, jer ona se utapa u jedno i u drugo, pa je sve teže isčupati!

IZBOR je najviše dobro (ETIKA) jer se pri tome izabira JA tj. JA izabira JA! čime se ličnost oplemenjuje, 'utapa energiju, silu u sebe' **p.s.**

str. 592 ALI, živeti etički je viši stepen estetičkog života! a živeti estetički je živeti trenutak, relativno, ograničeno uživati, ali u svemu tome NESHVATATI život a USLOV estetičkog se nalazi izvan individue!

Filosofija relativizuje sve suprotnosti, jer mi mislimo istovremeno o obe suprotnosti, a tek nas izbor postavlja apsolutno – jer je tada Ja apsolutno Ja – sloboda i tako postavljamo apsolutnu suprotnost dobra i zla – sloboda je dobro – i postoji našom voljom, a isto tako našom voljom ostavljamo za sobom zlo, čime ih apsolutno razdvajamo.

Hrišćanstvo tj. etika govori o dubokom, rodom GREHU, a filosof je isuviše estetičan da bi priznao, naime filosof nema dovoljno hrabrosti da se izborom sebe izdvoji iz odnosa s čitavim svetom! Tako kajanje kao posledica greha predstavlja pravu VRLINU, jer nas povezuje sa svojim rodnom, dok je grčka filosofija uspostavila/ustanovila apstraktnog čoveka (vrlog doduše) 'po sebi' **p.s.** izdvojenog iz sveta.

Don Žuan kao izraz srednjovekovnog hrišćanstva – duh odlazi na nebo a čulnost - (greh u refleksiji) ostaje ljudska odlika...

'**Don Žuan**' voli sve; njegova ljubav je opšta i čulna, ne duhovna i pojedinačna, ali se ne može izraziti duhovnim sredstvima refleksije – jezikom, kao najapstraktnijim izrazom; On ne zavodi svesno, već samo želi i zavodi željom, pa tako njegovo zavodjenje ne potpada pod etičke vrednosti; (Osoba A); Don Žuan je dinamičan, uvek spreman da reaguje; bez plana, nije u sukcesiji vremena – sila želje je uvek u njemu, i ne rečena uvek u njemu, već se samo muzikom može izraziti! Don Žuan ne zavodi rečima, već demonskom snagom čulnosti (**p.s.** energijom); on nema vlastitu egzistenciju, već se u momentu gubi, kao muzika, i već više nije, a onda se ponovo pojavljuje...

Za razliku od sukcesivnog, povezanog, sistematskog, naučnog, koje može biti savršeno, a prevazilazi se u budućnosti, donžuanovski dinamično, trenutno, vanvremeno, važi za sva vremena...

Ta sila želje, dominira, zrači, prisutna je u drugim ljudima (ličnostima) opere i to je tajna ove opere, jer njegova strast pokreće strast drugih ljudi; njegova strast odjekuje svuda.

Pojedinačno tragično je tragično za sva vremena = svako tragično je nužno tragično (= **p.s.** univerzalno tragično??)

str. 138 nagoveštaj lebensphilosophie...

str. 144 estetički i etički karakter krivice...

TUGA je beskrajno duboka jer seže u najšire korene prošlosti i obuhvata celokupno biće na koje se odnosi; **BOL** se odnosi na konkretne relacije i u tom smislu je trenutna;

str. 191 fantastičan prikaz Elvizine nedoumice i kolebanja od osude Don Žuana do njegovog veličanja do Boga;

p.s. FAUST traži mir za svoj skepticizam, za svoj duhovni nemir u ČULNOSTI, Don Žuan je vedar po sebi, Faust to nema; Faust želi Gretinu neposrednost, ništa više! I to je to...

U umetnosti prizivanje muze je obostrano i na jednoj strani, na drugoj strani je povod! Tačno uočeno: najznačajnija dela nastaju iz beznačajnih povoda! Tu se jedna strana nečega ističe, do krajnosti, a stvaralaštvo nužno/uvek ima i povod (slučajnost) koliko i obavezni poziv MUZE! Brbljanje (svaštarenje) – razgovor – nema stvarni predmet (u opštostima), naime ovima upravlja slučaj jer se drži zemlje konkretnosti, a to je ono što nije i 'stvarno' (**Rede?**).

* * *

Ken Robinson, OUT OF OUR MINDS, preveo celo delo s engleskog

Najveći kvalitet ove knjige predstavlja veliku sliku koju ona daje. Neizbežno, ovo predstavlja i njenu najveću slabost jer svako njeno poglavlje zahteva posebnu knjigu kako bi se zamisao iznesena u poglavlju razvila do detalja. Međutim, ovde je moje bavljenje detaljima manje i bavim se više najvažnijim tokovima i interakcijama ovih tokova koji utiču na pitanja o kojima želim da govorim.

Jedno od nasleđa akademizma vezano za obrazovanje jeste izopštenost *osećanja* iz obrazovanja. Ponovo uspostavljanje veze osećanja i intelekta je vitalno za razvoj ljudskih resursa i za promociju kreativnost (preveo knjigu **p.s.**)

* * *

Zaparložićemo se

Zaparložićemo se u sopstvenim neaktivnom proizvodu – žabokrečini našeg subjektivnog sveta, dajući se upravo onom suprotnom tome, a to je da smo marksisti. Raznorazna naklapanaja, razglabanja i čiodasto sitan misaoni krug, koji u svakom kompleksu veličine koju im daje samo prazna misao o naslućujuće velikom, ne shvataju svoju malenkost. Ta visoko larpularistički nastrojena igra s vatrom, čini celu stvar prividno prilično uzbudljivom ali nikako i plodnom, a da ne spominjem aktivnom, dinamičnom...

.....

Zapravo, težina celog problema sastoji se u dvema kontradiktornim tvrdnjama: ukoliko nam samoupravljače otvara nove puteve slobodnog delanja i čini bazu svoj daljnoj nadgradnji, kako onda možemo na isti način usmeriti nadogradnju koja očigledno zaostaje za pozitivnim *moćnim* tokovima i rezultatima samog samoupravljanja, onog bazičnog, u proizvodnji tj. bazične ideje. Zapravo, sasvim je jasno već postalo da nešto u odnosima samih ljudi ne ide kako treba; negde se veza baze i nadgradnje prekinula možda i pokvarila. Kratak spoj! Znači li to onda da u samoj bazi – samoupravnoj, u privredi, nešto ne ide kako treba? Može i obrnuto!

To bi bio isuviše logicistički i formalni način razmišljanja za tako složene odnose kakvi nastaju u svakom, pa i samoupravnom društvu, jer u krajnjoj liniji ne daje nikakvo rešenje, već samo pobija, a valjda ne treba objašnjavati prirodnu i dijalektičku vezu prošlog i sadašnjeg, naprednog i u njemu sadržanog prošlog.

Suprotni odnos se pojavljuje kod početnog stadijuma samoupravljanja. Na bazu se sve oslanja tj. zamišlja se: da će baza nekom nevidljivom rukom, automatizmom valjda, uspeti da deluje na ostale vidove društvenih odnosa – baš kako to teorija kaže (čujem tvrđenja!), odnosno, kako to neki misle da ona glasi. Međutim, teorija o bazi i nadgradnji niukom slučaju

nije jednosmerna i u toj meri siromašna. Ona je dijalektičko jedinstvo, prožimanje dvaju suprotstavljenih, a opet toliko isprepletanih vidova čovekovog života – prakse.

Znači, baza sada mnogo više utiče ili to se želi i misli da je tako, na nadgradnju. Međutim, ta nit je, kako rekoh već na početku, negde prekinuta.

.....

Od mnogih protivrečnost najveća je svakako upravo ona tako nužna – država, koja svojim dugim pipcima birokratske mašinerije, sada već sofisticirane tehnologije, zadire u najtananije pore našeg života. Raznim svojim,...

Problem i korisnost državnog aparata postavljaju manje više skoro sve zemlje u svetu. Pregolemi aparati birokratije su danas postali za svaku zemlju u svetu preveliko breme koje traži sve više izdvajanja iz kase, budžeta...

Prepraviti i dovršiti ovo čudo!

* * *

Veljko Korać – uvod u filozofiju, retke krpice s predavanja 1968, samo kao pozdrav profesoru

'Uzmite odmah da makar prelistavate aristotelovu Metafiziku, metata fizika – ono iza prirode... nema razloga da ne počnete odmah da ulazite u sva filozofska pitanja, pa i najteža... ja, od studentskih dana do danas gledam na ovo aristotelovo delo kao osnovnu literaturu i iščitavam ga često, uvek nalazeći nešto 'novo'... prof. Veljko Korać, studentima.

Praosnov, prauzrok svega; Filozofsko pitanje (antička Grčka); O prauzroku svega...; Logos > čim je čovek mogao jedan... da objasni rečju on ga je sredio, uneo um u prirodu...; 7 mudraca V-VI vek pre n.e.; Tales, Anaksimenes, Anaksimandar kažu da o pranačelu možemo saznati samo iz neposrednog iskustva iz neposredne prirode; **Doxa** – mnjenje (bilo kakvo znanje čula, slučajno, impresije); **Episteme** – znanje zasnovano na pojmovnom znanju; **Suprotnost** na kojem se javlja suštinsko rasplinjavanje običnog i apstraktnog pojma; Teorija (prvobitno značenje)...

* * *

Kant, KRITIKA ČISTOG UMA

Kant na početku uvoda kaže da sve saznanje vremenski počinje iskustvom čime priznaje EMPIRIZAM, ali odmah se vraća RACIONALIZMU, tvrdeći da, ipak, sve znanje ne potiče iz iskustva! i, dalje, u jakom racionalističkom smislu: da moraju da postoje a priori saznanja koja ima čak i običan razum (svaki) - (Znači: urođeno...!). Kant suštinski ne odbacuje Volfov dogmatizam (racionalizam), već jedino što kod ovoga ne valja, po Kantu, jeste što se *dogmatski postupa bez prethodne kritike moći uma (njegove sopstvene moći tj. koje su njegove granice saznanja)*.

Ostavivši STVAR PO SEBI van mogućnosti našeg saznanja, distancirao se od subjektivnog idealizma Berklija za kojeg izvan subjektivnog saznanje nije postojalo ništa. Ipak, forme saznanja kod Kanta, PROSTOR, VREME (vezani za čulno saznanje) i KATEGORIJE (pojmovi, vezani za razum) – odišu subjektivnim idealizmom, jer se protive empirijskom saznanju, a Fichte pravi samo još jedan mali iskorak ka čistom subjektivizmu JA.

p.s. naš razum je BITNO SINTETIČAN i to uopšte kao razum koji je i sam sinteza tj. ono JA ili Ja mislim, pa se ova najbitnija odlika razuma tj. uma prenosi na njegovu celokupnu delatnost! Ova nužnost i opštost samog uma daje mu nužnost i opštost u samoj delatnosti, pa time i proizvodima, a to je zapravo objektivnost. Ovo kasnije, valjda, koristi Fichte... a kod Kanta je to: jedinstvo svesti...

Ovo 'ja mislim' (samosvest, apercpcija) mora MOĆI DA PRATI SVE PREDSTAVE!

.....

Kantov pojam nije postao sinteza i prevazilazi mehanicistički skup te uzdiže pojam na stvaralački proizvod svesti, a tu onda nestaju 'čiste' uzročno posledične veze; pojam je i stvaralačka aktivnost naše svesti, našeg subjekta (za sada ovo tvrđenje ima formalnu konotaciju, a u toku narednog razvoja misli biće itekako važni osnov potpuno novog pogleda na čovekovu delatnost...); Bez onog prvobitno spomenutog jedinstva svesti, njene nepromenljivosti – sveobuhvatnosti, opštosti, (FORME) ne bi ni stvaranje pojmova bilo moguće pa je ova TRANSCENDETALNA apercpcija (svest, samosvest, jedinstvo, sintetička moć itd.) osnov za stvaranje pojmova kao što je raznolikost prostora i vremena osnov čulnog (opažanja);

str. 77 predstava opšteg uslova prema kome se kauzalitet *može* sintetizovati jeste *pravilo* a prema kome se *mora* sintetizovati jeste *zakon*;

str. 84 transcendentalna upotreba uma, međutim, *ne pripada logici ISTINE* (odlično!) tj. nema objektivnu vrednost što znači da ne pripada analitici pa kao logika privida zahteva poseban vid sholastike??? – transcendentalna dijalektika (**p.s.** dobro za sto godina unapred! u odnosu na nauke, jer Kantova filosofija, iako predstavlja možda uspostavljanje novih temelja nauke, predstavlja i dobar pokušaj *konačnog* postavljanja njenog domena, i samo njenog domena; pa tako, neutvrdivši domen i sposobnosti filosofije utvrđuje domen i sposobnosti nauka!!!); a priori = poruka akcije za budućnost, mogućnost; oblici spontaniteta svesti (kategorije); receptivni oblici svesti (prostor i vreme); Kant – 'stvar po sebi nije neki drugi objekt, već jedan drugi ODNOS predstave na jedan isti objekt';

p.s. osnovna tema Kritike: 'stvar' ne ulazi kao takva po sebi kroz naše opažaje gradeći predstave i pojmove (emprizam-skepticizam), niti putem prestabilirane harmonije prema kojoj je naša predstava UNAPRED usklađena s objektom (racionalizam-dogmatizam) već je stvar po sebi nemoguće spoznati kao apsolutnu vrednost! (**p.s.** kao objekat)

a priori – omogućava atribut produktiviteta, samostalnog i organskog praxisa u odnosu na nešto van subjekat, jer a priori je: nužno u sebi, pa sve što je van toga (van subjekta) nije više ono jedino što je nužno; nisu više zakoni prirode jedini zakoni;

uobrazilja – veza između čula i razuma (**str. 81**) kao osnovna moć ljudske duše; osnova sve spoznaje;

str. 158 ako je razum moć jedinstva pojava pomoću PRAVILA, onda je um moć jedinstva razumskih pravila podređenih načelima; *um se dakle ne odnosi direktno na iskustvo već na razum* (**p.s.** ovde nastaje podvajanje i ograničavanje razuma umskim sposobnostima i ograničavanje uma razumskim sposobnostima); postoji razlika između neposrednog saznanja i onoga što se zaključuje (između analize i zaključka);

p.s. kod Kanta od izuzetne je važnosti onaj AKTIVNI spoj naše svesti sa objektom van nas i samospoznajom 'naše duše'; identitet tu dobija aktivnu tj. humanizovanu formu...

p.s. pojmovi su kao klice i zametak u ljudskom razumu gde leže 'pripravljani', razvijajući se tokom iskustva da bi ih taj razum oslobađene od empirijskih uslova, koji su povezani s njima, prikazao u njihovoj čistoti!!!

p.s. pojmovi su subjektivne odredbe; oni su isključivo u funkciji mišljenja, nikako iskustva, ali su kao takvi, mogućnost predmeta, koji još nisu određeni;

p.s. pojam kao opšti, pravilo, kao sintetičko jedinstvo u svesti o raznolikosti pojava = nužna osnova transcendentalnog uslova (Kantov pojam nije prosta sinteza, on prevazilazi

mehanicistički s k u p čime uzdiže pojam na stvaralački proizvod svesti i predstavlja odličnu osnovu za definiciju oslobađanja a kasnije za osnove Hegelove filosofije!

predmet je u predstavi, a pojam treba da supsumira pod sebe predmet (na primer: empirijski pojam TANJIRA je istovrsan s čistim geometrijskim pojmom kruga...); međutim, ČISTI POJAM je potpuno neistovetan s predstavom; kako je onda moguća supsumpcija predstava pod čiste pojmove, odnosno, kategorije? dakle primena kategorija na pojave?

Predstava koja posreduje između kategorija i pojava mora biti istovrsna i s kategorijom i s pojmom, čista (bez primesa empirije), intelektualna, a i čulna, a to je transcendentalna šema! = predstava o opštem postupku uobrazilje kojim se pojmu pribavlja njegova slika (tj. šema za taj pojam). Ova UMETNOST duše može se odnositi na jednu pojavu in concreto ili na jedan oblik koji nam pruža iskustvo! Šema omogućava sliku, šema je čista sinteza slika i veza pojma s pojavama. Šema svake kategorije sadrži samo vremensko određenje. Šeme se odnose na vremenski niz, skup predmeta... vreme ne prolazi, ono je trajno, te mu realno odgovara supstancija tj. takođe nešto nepropadljivo, neprolazno itd. pa se samo prema supstanciji u odnosu na vreme može odrediti sled i istodobnost pojave;

Razum nam pruža sheme mogućeg iskustva. Čisti razum, formalnim i a priori načelima u 'saradnji' s objektima daje saznanje o onome što je izvan nas i šta, bez ovakve aktivnosti/radnje, ne bi ni bilo saznato. Njegova pravila su mogućnosti za saznanje. Time nam omogućava da saznamo ono istinito, ali naš um, naša priroda ŽELI da ide *PREKO* ovog znanja, želi više od same istine, od onoga što jeste, želi da odgovori i na neke svoje želje, pitanja (mogućnost prema formi)...

Pored empirijske upotreba kategorija postoji još jedna ČISTA a ipak objektivno vrednost – svet zamišljen u duhu – misao se, dakle, u svojoj opštosti može vratiti na objekat i ispuniti svoju formu sadržajem ili nastaviti da misli sebe u opštosti!

Transcendentalni umski pojam tj. *ideja* je pojam o totalitetu uslova uslovljenog (savršenstvo, moguće); pojmovi razuma imaju svoju 'podlogu' u iskustvu; ideje u PRIRODI UMA; *ideje* nemaju svoj predmet pa nemaju niti pojam; znači predmet transcendentalne ideje nema svoj pojam; *paralogizmi* se odnose na psihologiju, dušu i za krajnju osnovu imaju 'ja mislim'; um uvlači paralogizme u jedinstvene zaključke, kod antinomija se sapliće o suprotnosti krajnjih zaključaka...; dogmatički – opredeliti se za jednu metafizičku krajnost...

.....

* * *

Kant, RELIGIJA UNUTAR GRANICA ČISTOG UMA

Religija je (nužna?) posledica morala tj. moral neizbežno vodi religiji, pa tako moralu, iako mu nije neophodna predstava svrhe, može DOBRO DOĆI za upotrebu, ali ne kao RAZLOG nego kao nužna posledica maksime... tako, za moral nije potrebna nijedna svrha za pravo delovanje; iz morala IPAK proizlazi JEDNA SVRHA na koju možemo usmeriti svoje vladanje/delanje KAO NA svrhu, jer um ipak ne može a da ne postavi sebi pitanje: šta proizlazi posle pravog delanja? To je IDEJA NAJVIŠEG DOBRA u svetu za čiju mogućnost moramo da pretpostavimo jedno više moralno, najsvetlije svemoćno biće. *Najvažnije je da se ima u vidu* da ova ideja proističe iz morala, a nije njegova osnova (s obzirom da je svrha)...

.....

* * *

Kant, KRITIKA ČISTOG UMA, nagli pogled sa strane...

p.s. bitno: ono što treba da se shvati povezivanjem Kantovih dela jeste to da ispitivanje tj. proučavanje podrazumeva i izvesnu 'prevrtljivost' posmatranja tj. višedimenzionalno posmatranje. Različitim pristupima, iz različitih uglova u nekom ..... proizlaze različiti utisci i zaključci. Sve ovo može se objasniti i kao 'tolerantnost' proučavanja, prihvatanje ili širokogrudost posmatranja. Može se objasniti i postojanjem optičke varke, na primer. Ili, kao odnos osnove i figure gde se u zavisnosti od intencije ili oštroumnosti tj. ličnog afiniteta ističe čas osnova čas figura. Bitno je to da je ovaj način proučavanja jedan viši kvalitet u prepoznavanju onih pravih suština u moru 'suština' koje nam se nameću sa svih strana. A usmerena je i ka čisto individualnom...

* * *

Kant, KRITIKA ČISTOG UMA, jedna rečenica

'Ne zna se dokle će se vremenom doći u oblasti ispitivanja prirode...' (str. 257)

Kantova filosofija – agnosticizam? Ne! Prema Kantu prirodu spoznajemo onoliko kolike su nam spoznajne mogućnosti kao umnog bića. U tom smislu um je ograničen na spoznajni opseg onoga nama vidljivog, ali i na ono što je nevidljivo, ono po sebi, gde zapravo um jedino i ispoljava svoju sintetičku moć, odnosno, prožimanja naše spoznaje Kant zapravo nikada nije rekao: stvarnost se ne može spoznati ali jeste rekao da stvarnost kao apsolut, kao beskonkačno konačno i konačno beskonkačno, sa svojim prapočecima, *nikada nećemo spoznati*. Takođe je sasvim ispravna Kantova tvrdnja da treba da težimo savršenstvu, a to znači u sferi spoznaje da ćemo večno širiti svoje znanje o svetu ne dostižući apsolut (apsolutno znanje) nikada

* * *

KANT, razmatranje

Zamera ranijim metafizičarima da su zanemarili iskustvo, a da su hipostazirali (dogmatizovali) mišljenje, misao, jer su iz samog mišljenja (same misli) hteli da doznaju šta je bog, duša i svet kao celina i njegov nastanak. Ali, ti predmeti nam nikada nisu ni dati u iskustvu, oni su samo naše IDEJE, a spoznaja pak, počiva samo na iskustvu! pa mi, zapravo, o idejama ne znamo ništa, ne možemo ih dokazati (jer njih samo u iskustvu saznajemo i dokazujemo, potvrđujemo)

Metafizika mora sebe shvatiti kritički tj. ispitivački da proučava sama sebe i svoje mogućnosti, a ne dogmatski da prihvata svoja rešenja bez dokaza o svojoj sopstvenoj *spisobnosti* da ova rešenja i ponudi!!!...

* * *

Kant, KRITIKA PRAKTIČKOG UMA

.....:

str. 32 *sloboda je zbiljska (pojam slobode), a sloboda služi kao oslonac drugim idejama spekulativnog uma (pojam boga i pojam besmrtnosti), upravo zato jer se ova ideja slobode realizuje moralnim zakonom; sloboda je jedina od ideja spekulativnog uma koju a priori znamo s obzirom da je ona uslov moralnog zakona koji znamo!*

str. 39 organska celina i povezanost; teorijsko – analitičko; umsko vraća ka teorijskom sintetičkim putem; zapravo, organska veza teorijskog i praktičkog uma;

str. 41 'dve moći: duše – moći spoznavanja i moći željenja (**p.s.** volja...); a priori – osigurava, omogućava objektivnost, opštost, nužnost sudova;

.....:

str. 63 moralni zakon koji apeluje na SVEST, svesnost – isključuje materijalna dobra, korist, nagone i direktno nas uvodi u svet slobode IZBORA!!!

str. 64 'osnovni zakon čisto praktikog uma: delaj tako da maksima tvoje volje u svako doba ujedno može da važi kao princip opšteg zakonodavstva'

str. 67 autonomija volje kao jedini princip svih moralnih zakona (nasuprot heteronomiji) = (sloboda) IZBOR – odnosno, nezavisnost od svega materijalnog zakona tj. od željenog objekta; ovo je pozitivna sloboda!

str. 68 sloboda kao osnov volje nema nikakve veze s prirodnim – empirijskim i matarijalnim, pa se s toga drži samo onoga *formalnog principa* – zakona uopšte...

str. 72 um jeste praktičan, znači da može za sebe nezavisno od empirijskog, spoljnog, 'prirodnog', da određuje volju (**p.s.** akciju)

>**stvar po sebi = natčulno**

str. 121-122 o dužnosti – ono što nije proizvod svesti tj. radnja koja je nesvesna u saglanosti sa moralnim zakonom nije i moralna je u tom slučaju ne deluje objektivnost moralnog zakona već slučajnost subjektivnog nagona...

str. 169 vrlo važno – praktična delatnost kao objedinjujući faktor, spekulativnog i praktičkog uma, kao jednog uma...; praksa je istina(??);

* * *

Kant, KRITIKA PRAKTIČKOG UMA

.....

Dobra volja (po Kantu) jedina može biti BEZUSLOVNO i BEZ OGRANIČENJA d o b r a, pa po ovome ispada da je ta volja sama po sebi, da je ona nekakav apsolutni generator. Ali, ne bi onda bila nekakva BOŽANSKA VOLJA, a pošto je ovo dobra volja koja pripada čoveku, ona mora da se rukovodi, ipak, još nečim pa Kant navodi sledeće: *dobra volja je dobra i time dobra kada se i ukoliko se u svom ispoljenju rukovodi moralnim zakonom!!!* (**p.s.** znači, nije urođena, nije data od boga, već je rezultat samostvaralačkog u svesti)

'Um vrši generalizaciju već sam od sebe, podvodi pojedinačno pod opšte, pa kao emotivno-voljnih bića zahteva to isto i od nas! – načela delovanja koja mogu biti opšta... tj. koja sva razumna bića mogu prihvatiti kao svoja. Tanka ali duboka veza sa supsumpcijom u trećoj kritici... (Kritika moći suđenja); Racionalizacijom i logizacijom – ako moja ('pogrešna') maksima postane opšta tj. zakon ponašanja, onda se ukida sam 'objekat' na koji se maksima odnosi, te i maksima postaje sama s obzirom da Kant kao argument u mnogim primerima iznosi posledice pogrešnih – nemorlanih radnji i kod njega se probija kroz formalno-logičku mrežu vrednosno-sadržajna argumentacija. Čovek je različit od ostalih bića po tome što svaka stvar deluje PREMA ZAKONIMA a samo čovek prema **predstavi zakon** tj. **p.s.** svesti o zakonima tj. prema principima ili volji prema svest, a ovo je usko vezano s tim da li je ovo biće određeno SOPSTVENIM PRINCIPIMA ili TUĐIM, spoljnim uzrocim van njega!

U svojoj TEORIJSKOJ primeni um se zapetljava u antinomije: da je sve podređeno determinizmu i samim tim determinisano prošlim, ranijim, drugim i, s druge strane, da 'postoji kauzalitet na osnovu slobode' tj. da postoji nešto što može da se samoodredi i time započne tj. generiše niz daljnih procesa, aktivnosti...

Međutim, um kao PRAKTIČAN, kao onaj koji autonomno sam iz sebe i po sebi propisuje moralni zakon kojim određuje PRIRODNI NAGON i prirodne naklonosti, iskazuje mogućnost čovekove slobode i svoj primat nad teorijskim umom. Međutim, nemoguće je

ostvariti potpunu SLOBODU, pa maksima postaje **imperativ** baš zbog 'otpora' – *te moral prerasta u 'treba' u 'nalog', a sloboda u 'zadatak'*.

Ipak, uz formalizovanje bezuslovnog, autonomnog, univerzalno prihvatljivog kategoričkog imperativa, Kant daje i SADRŽINSKU odredbu, izvlačeći se, barem delimično, iz čistog formalizma – a to je da se 'ČOVEK kao umno biće ne sme nikada tretirati kao sredstvo već i kao cilj po sebi, jer je on sam i nosilac moralnog zakona'. Mada se mora priznati da i ova maksima zvuči formalistički, ali je suštinski na liniji 'dobre volje', pro hominem do najvećih dubina...

.....

* * *

Kant, KRITIKA MOĆI SUĐENJA

.....

Moć suđenja je srednji član između razuma i uma, iako se uvek navodi kao *treća kritika*... RAZUM vidi red, ali ga smatra SLUČAJNIM. Moć suđenja vidi red kao transcendentalnu nužnost tj. SVRHovitost i to je princip moći suđenja. Moć suđenja ne zadire u suštinu agregata nego ga hijerarhijski POVEZUJE u jedan *pretpostavljeni* sistem.

RAZUM postavlja a priori zakone prirode, Um daje zakone slobode, **MOĆ SUĐENJA** posreduje u **povezivanju** ovih...; supsumpcija pojmova /razum-pojmovi; um – ideje; (gde se i ideje mogu zvati pojmovi...)... ali, ta supsumpcija je **KAO DA** se uređenje prirode upravlja prema našoj sposobnosti da posebne zakone (razum **p.s.**) supsumiramo pod opšte zakone (umske **p.s.**) koji nisu dati (kad je um u pitanju – apstrakcija), a onda je to pojam **SVRHovitosti PRIRODE RADI NAŠE SPOSOBNOSTI DA JE SAZnamo...KAO...POVEZIVANJE POSEBNIH, ZAKONA U CELINU... SISTEM!** Razum ove zakonitosti shvata kao SLUČAJNE (**p.s.** pre: samovolja?). Znači, ne predstavlja teorijske zakone /razum) niti zakone slobode (um), već pojam kao: **umetnost (Kunst) tj. tehničari prirode u odnosu na njene posebne zakone... Ovde je za buduću filosofiju najvažnije ono KAO DA... (p.s.);** Moć SAZNANJA (razum) odnosi se samo na objekat, moć HTENJA (um) odnosi se samo na uzroke stvarnosti tog objekta, osećanje zadovoljstva (moć suđenja) je njihov odnos prema subjektu...

PRETPOSTAVKA da bezgranična raznovrsnost empirijskih zakona i heterogenost prirodnih formi **KAO DA** stoje pod opštim zakonima u sistemu jeste **TRANSCENDENTALNI** princip moći suđenja!!!

Sama **moć suđenja** – KLASIFIKUJE (sabira, podvodi) pod jednim pojmom, **ali** PRETPOSTAVLJAJUĆI da priroda specifikuje svoje opšte zakona prema nekoj shodnoj formi – jednom logičkom sistemu! radi moći suđenja i poniče pojam SVRHovitosti PRIRODE kao isključivi pojam moći suđenja a ne UMA; Da li je sada 'priroda' kao pojam 'realni' pojam? **p.s;** Ova svrhovitost u prirodi zapravo ne postoji i realnio, *kao da* bi priroda proizvodila svoje tvorevine radi nekog sistema celovitosti, radi nekakakve svrhovite FORME sistema! ...jer ovo nije REALNA svrhovitost gde bi priroda bila sposobna da proizvede pojedinačne stvari u formi sistema (celovitosti sistema). MEHANIKA prirode se iskazuje u njenom objektivnom proizvodu agregata 'za' subjektivno nametnutu TEHNIKU forme sistema; Ukoliko je FORMA objekta takva da se shvatanje njegove raznolikosti podudara s prikazivanjem jednog pojma razuma – tu se razum i uobrazilja usaglašavaju kao svrhovitost samo za moć suđenja = ESTETSKI reflektivni sud – ON POSTOJI SAMO SUBJEKTIVNO ZA MOĆ SUĐENJA. Ovo nisu saznajni sudovi vezano za ČULNOST (estetski) – predstava

– predmet. Predstava subjekta i njegovih osećanja !!! a ne saznanja, a to je opet prijetnost i neprijetnost...

.....

Ipak, ovi sudovi su samo reflektivni sudovi (misaoni), ne i ODREDBENI (objektivni) sudovi jer su oba ona što jesu samo u odnosu na moć suđenja tj. svrsishodni. Moć suđenja ostavlja otvorenim pitanje da li je teleološka svrhovitost NAMERNA ili NENAMERNA – jer bi ovakav pojam bio odredbeni pojam UMA o jednom namerno delotvornom uzroku izvan prirode (bog, na primer). Estetski reflektivni sudovi = sudovi UKUSA, su nužni (opštevažeći) ne kazuju da svako sudi tako i tako, već da svako TREBA tako da sudi, pa samim tim on treba da ima neki princip a priori. Estetski sud je samostalan, nezavisan od drugih moći... teleološki sud je vezan vezom uma s empirijskim pojmovima.

.....

Funkcija moći suđenja je SVRHovitost odnosno zamišljanje KAO DA u osnovi različitosti stvari leži zakonitost (opšte) tj. RAZUMA kao objedinjavajući faktor te raznovrsnosti – ovo važi samo za reflektivnu moć suđenja (= dato samo posebno, treba naći opšte) **p.s.** slično kao kod morala, praktičnog uma...). Reflektivna moć suđenja prožimajući svojom metodom (ono što nije supsumirano pod opšte – odredbena moć suđenja – 'stvara' zakone te ide nagore = **p.s.** čini tako da KAO DA postoji neka SVRHovitost van prirode – bog, ideal itd.

Moć suđenja je TRANSCENDENTALNA jer ne daje niti pojam prirode niti pojam slobode, već SAMO PRETPOSTAVLJA pojam svrhovitosti, objedinjeni pojam svih stvari u beskonačnom moru pojedinačnih pojmova stvari, pa daje čisto subjektivni princip prirode – KAO DA.... Jer, RAZUM doduše poseduje posebne zakone (pojmove) a priori prirode, ali ne može da POVEŽE sve njih niti da poveže pojedinačne i slučajne zakone, zasebne tj. ne može da dâ red prirodi. **RAZUM (teorijski um) vidi red, ali ga smatra SLUČAJNIM. Moć suđenja vidi red kao transcendentalnu nužnost tj. SVRHovitost i to je princip moći suđenja.** Saznanje svrhovitosti budi u nama osećaj ZADOVOLJSTVA a to što na predmetu izaziva ovo zadovoljstvo je njegova ESTETSKA vrednost (ono što na predmetu služi kao njegovo određivanje = saznajni faktor je *logička* vrednost). Ono estetsko, subjektivno, ZADOVOLJSTVO ili NEZADOVOLJSTVO apsolutno nikada ne može postati predmet saznanja!!!

.....

p.s. Ispada da se **RAZUM** – pojam prirode – čulno – teorijsko i **UM** – pojam slobode – praktični um... ničim ne dodiruju osim što ih moć suđenja posmatra KAO DA jesu povezani, ali za sada za Kantovo vreme potpuno neproaktivno i ipak formalno, međutim itekako važno za buduću filosofiju. A to je nedovoljno istaknuto! (Hegel je valjda ovo prokomentarisao vrlo grubo – da je K. povezao ovo dvoje kao kozu za direk... što u krajnjoj liniji i nije tačno, *Kant nam je dao na volju, zapravo*).

Kako bi i uobrazilja imala svoje utemeljenje (ona ujedinjuje pojmove razuma) PRETPOSTAVLJA se jedno OPŠTE ZAJEDNIČKO ČULO pa je tako nužnost opšteg sadržaja koja se zamišlja u svakom SUDU UKUSA subjektivna nužnost koja se pod pretpostavkom (KAO DA) opšteg čula zamišlja kao objektivna (= istinita, dokaziva **p.s.**). Jer u sudovima ukusa ne dozvoljavamo nikom da misli drugačije iako se ovi sudovi ne zasnivaju na pojmovima već an OSEĆANJU i to je to OPŠTE ČULO UKUSA kao i kod MORALA, ono ne kaže da svi moraju već da **TREBA** da se saglase s nama – moj sud jeste subjektivan, ali OPŠTI!!!

Uobrazilja (koja je osnov UKUSA) je SLOBODNA i SAMA OD SEBE ZAKONITA (tj. autonomna) = protivrečnost, jer samo RAZUM postavlja zakone... kada razum pojmovima podupire uobrazilju onda proizvod nije sud ukusa – lepo, već DOBRO. Znači, svrhovitost bez svrhe, bez POJMA – SLOBODNA ZAKONITOST UOBRAZILJE.

Važno: UOBRAZILJA nije potčinjena ZAKONIMA (asocijaciji) tj. reproduktivna već produktivna, samostalna, slobodna zakonitost itd.

Estetski uzvišeno – osećaj STRAHA na sigurnom, koji izaziva SILA PRIRODE u nama i van nas, koji prevladavamo i čini se da smo jači i od svekolike prirode = UZVIŠENOST. Ovo je jači i vredniji osećaj od OSEĆANJA LEPOG. Ovde, s obzirom na osećaj uzvišenosti nad čulni, na naše osećaje (nagonom!!! **p.s.**) UZVIŠENO se stapa sa MORALNIM osećanjem tj. formalnim uslovima ovih – savladavanje prepreke čulnosti i opšteg određenja ZAHTEVA za univerzalnošću – stapa estetsko s moralnim!!! (**p.s.**). Ono što je slično zapravo je to: što više otpora, to više morala i estetike! **p.s.**

SUD UKUSA ćemo plasirati uz pretenziju da on (**kao da** je objektivni sud) ima opštu univerzalnu podlogu.

I moć suđenja prema UKUSU ipak je supsumcija moći opažaja pod moć pojmova, ali samo ukoliko se UOBRAZILJA u SVOJOJ SLOBODI saglasila s RAZUMSKOM zakonitošću – znači: ništa a priori već po čistoj volji SUJBKETA!!! a ipak a priori jer ne čeka saglasnost ostalih subjekata (ovde a priori nema svoju 'čistu' vrednost **p.s.**); (možda **p.s.??**) I konačno DEDUKCIJA sudova UKUSA oslanja se na to da je svim ljudima prirođena moć subjektivnog osećanja u suđenju, te da ovakav sud, na taj način, a priori – FORMALNO doduše – daje sebi za pravo da zahteva opšte priznanje. Ovde se sada radi o SUPSUMCIJI predstave pod OSEĆANJE u saglasju uobrazilje i razuma (a ne predstave pod pojmom razuma gde se radi o saznanju...).

p.s. - Str. 191 takođe odlično: '...u uživanju smo (**p.s.** samo) pasivni...'. Znači, kod osećanja prijatnosti i neprijatnosti celim svojim delom, zapravo, vraća čoveku dušu, osećanja i na kraju krajeva intelekt tj. aktivije ga nadalje zauvek, za razliku od engleskih prethodnika empirista koji sve ovo materijalizuju i razbijaju u nekakvoj umišljenoj duhovnosti: idealizam contra materijalizam na najvišem planu uvek uzdiže um, onaj drugi da spušta ili vraća prirodi. Bravo!

Bravo ne potiče od engleske reči brave = hrabar, ali dobro zvuči, pa bravo u ovom slučaju znači još više od divljenja, odnoseći se i na hrabrost Kanta u izlaganju izlaganja!

.....

* * *

Osvrt na Kritiku moći suđenja, još jedanput

Ispada da je savremeno slikarstvo čisto intelektualno slikarstvo i da ne dopada u domen UKUSA I SAMIM TIM NE PODLEŽE sudu *lepog*. Jer, uglavnom se radi o, prema Kantu, zdravorazumskim razmatranjima tj. istraživanjima možda radi SAZNANJA, gde najvažniju ulogu imaju geometrija, odnos usmerene pažnje i odnos perspektive (plastika) slike. Upravo klasični primer RAZBIJANJA na elemente i njihovo izučavanje, pa je tu uključen *razum* – uobrazilja je daleko od svega toga, jer SVRHA je tu izbegnuta, pa i SVRHovitost, a pretpostavka je i ono transcendentno. Znači, *uobrazilja* = *svrhovitost bez svrhe*, razum svrhe s pojmom (zakonitost, cilj itd.). Tu se ne govori o umetnički lepom i ne uključuje se nikakvo posebno čulo UKUSA.

* * *

Kant, KRITIKA ČISTOG UMA, novo čitanje, beleške

Koliko je Kant dubok a koliko je, zapravo, komplikovan?; Kasnije kod Hegela svevlašće uma (Kant) – konkretna vlast i um (Hegel) – praktički um – koji sebi ne može dati predmet – otuđeni um, naspram empirijski uslovljenog uma; **Pojam** – zakon, pravilo; Nema nužnog znanja o vezi predmet-zadovoljstvo; UM>>volja (ili)>>materija, predmet volje, koji određuje volju; um > maksima > zakonodavna volja > sloboda; Da li čisti um može biti praktički tj. da li može neposredno određivati volju?; Za svaki niz uslova mora postojati nešto neuslovljeno tj. kauzalitet koji određuje sam sebe; sloboda je moć apsolutne spontanosti, ali ideja slobode nema nikakvog primera u iskustvu, osim kod samog misaonog bića kao takvog, pa je ideja slobode fizički neuslovljena ali postoji u mislima; Iskustvo se odnosi samo na POJAVE, a te pojave su NUŽNO povezane VREMENSKIM odnosima, Kant čak dedukuje apriornost veze tj. kauzaliteta...; Znači: bez obzira što je moralna nužnost, zapravo, primoravanje za sve ljude, nje moramo biti svesni kao DUŽNOSTI – a samo bolji je taj u čijoj je to prirodi... znači, i tu je Kant našao izlaz pretvorivši primoravanje u dužnost...; Bez obzira na sva plemenita OSEĆANJA koja nas pobuđuju na moralnu radnju, tek UMNA RADNJA tj. svest o moralnom zakonu i delanje prema njemu iz dužnosti je pravo moralno delanje...; čoveštvo mora biti sveto – samo je čovek svrha sama po sebi – tu se odražava autonomija volje kada se ne podvrgava nikakvom 'cilju' koji nije određen prema zakonu volje subjekta...; Bilo kakva UZROČNOST slobode dovodi pojam slobode u kontradikciju, osim ako se definiše kao svojstvo stvari po sebi a egzistencija te stvari samo njenoj pojavi, što znači da je sloboda nužna po prirodi čoveka, a ta priroda, specifična osobina jeste UM;

str 120 – plemenito i široko – Kant iskreno i mudro ostavlja mogućnost da se njegova teorija poboljša, izmeni itd.

* * *

Kant, KRITIKA ČISTOG UMA, ponovno čitanje, beleške

Izvršno: JA (kao apsolutno, prosta predstava) je 'vidljivo' samo u sebi suprotnom opažanju i može se zamisliti pomoću VEZE u svesti!!!; empirička svest posmatra predstave PO SEBI odvojene (mahanički) i bez stvaralaštva tj. bez odnosa prema identitetu subjekta – Kant predstave skuplja u jednu svest, u SUBJEKT; ono što je opažaj za svoje forme, to je iskustvo za pojmove razuma...

Sukcesivno povezivanje = odlika vremena

Transcendentalna logika = logika koja se (a priori) odnosi na (mogućnost) iskustva i sintetičko znanje; opšta-formalna logika bavi se samo krugom mišljenja; i kao vrhuncem analitikom;

Stvar po sebi = ako se misli na pojavu, na primer, onda je pojava nešto što je predmet po sebi; kao svoj konstituens sadrži prostor i vreme, što isključuje subjekat kao stvaraoaca u percepciji;

.....

U svim sudovima gde se zamišlja odnos subjekta prema predikatu, taj odnos je moguć na dva načina:

analitički – P pripada S-u kao sadržaj S-a ili

sintetički = P se nalazi van pojma S-a iako je s njim u vezi.

Analitički sudovi su objašnjavajući sudovi, a sintetički sudovi su proširujući, jer dodaju subjektu neki predmet koji analitičkim sudom ne bi mogli dobiti.

Svi iskustveni sudovi su SINTETIČKI!

Analitički = tela su rasprostrta

Sintetički = tela su teška

Već sam pojam 'telo' sadrži a priori rasprostrtost, a proširujemo pojam čisto iskustvenim dodavanjem (neke osobine **p.s.**), na primer, težine! **Analitički sudovi (principi) važni su i nužni, ali samo da bi se došlo do jasnosti pojma koja je potrebna radi neke sigurne i obične sinteze, a ne radi neke stvarno nove tekovine! Analiza služi da nam osigura jasnoću pojma za nas!**

MATEMATIČKI sudovi su sintetički, jer ma kako shvatali matematičke radnje (obrtali ih) u brojevima nikada nećemo naći i rešenje iz SAMOG pojma ($5 + 7 = 12$) već je ono nešto zaista novo.

FIZIKA (prirodne nauke) sadrži sintetičke sudove a priori kao principe!

U **METAFIZICI** treba da se nalaze sintetički stavovi a priori!

Sudovi ovih gore spomenutih oblasti nisu analitički jer svoje sudove ne sadrže u samim pojmovima, već traže proširenje van pojma, te su sintetički. Ali, su i a priori jer su **NUŽNO VEZANI ZA STAVOVE** ili pojmove ili subjekt itd. Za nauke nećemo pitati **KAKO SU ONE MOGUĆE** jer one zaista i postoje, dok za **METAFIZIKU** kao **PRIRODNU SKLONOST UMA**, a imajući u vidu njen cilj (apstraktni, nerešiv itd.) to možemo pitati tj. da li ona uopšte postoji?, ali bez odgovora o granicama tj. moći našeg uma svaki odgovor bi bio dogmatičan što je metafizika do sada i bila tj. **KAKO JE MOGUĆA METAFIZIKA KAO NAUKA?** Znači, kritika uma vodi nauci, a upotreba uma dogmatski vodi proizvoljnim tvrdnjama, kojima možemo suprotstaviti isto tako proizvoljne tvrdnje – skepticizam!

.....

* * *

Kant, KRITIKA MOĆI SUĐENJA, još poneka beleška, kasnije

Str. 71 'Moć suđenja uopšte, predstavlja onu moć koja nas osposobljava da mislimo, ono što je posebno kao nešto što se sadrži pod onim što je opšte'.

Razum postavlja prirodi zakone, on je zakonodavan u odnosu na prirodu, ali ti zakoni nisu uvek **ODREĐENI**, tako da se pojavljuje potreba za *posebnim* **INTERMEDIJARNIM (p.s.)** zakonima moći suđenja, ali moć suđenja. nije time i zakonodavna za prirodu već samo za sebe, subjektivno!!!

Hegel – Kantova 3. kritika je filosofija estetike, time i deo filosofije čula; tako se već u XIX veku gubi priroda lepog; zanemaren je drugi deo tj. dat je suviše veliki značaj estetici u odnosu na teleologiju drugog dela 3. kritike;

.....

p.s. iako prirodu ne možemo empirijski obuhvatiti, njene zakone možemo da transcendiramo i *zamislimo kao da* predstavljaju *jedinstveni* sistem zakona... čime moć suđenja u apsolutnom subjektivnom maniru izražava i onu stvaralačku suštinu uma, umetničku

p.s. svako umetničko delo ili stvaralaštvo može se smatrati nečim novim, nekim početkom, gde taj navodni početak ima svoju predistoriju, znači, ima svoju osnovu u nekakvom predstanju znanja gde se ovo znanje kao princip ili zakonitost pretapa jedno u drugo i postaje deo celokupne misaone zaokupljenosti pojedinca; pojedinac je time uvek, pa i nesvesno, stvaralac u transcendenciji svojih misaonih aktivnosti u slozi s osećanjima, svestan toga ili ne, i to stvaralac ili mislilac u onom opštem čega i ne treba da bude svestan kao nečeg objektivnog, nečeg van njegovog Ja, jer je to 'znanje' sada on i samo on kao pojedinac u opštem. Ako ovako tumačimo Kanta onda njegovom celokupnom misaonom opusu dajemo

dodatni značaj i produbljujemo njegovo gledište u pogledu dobre volje, saznanja u beskonačnosti, ljudskih težnji ka slobodi itd. Znači: na ovaj način započinje u svakom momentu života pojedinca beskonačni niz jedinstvenih i originalnih radnji prema kojima čovek dokazuje da je čulno, razumsko, umno ali i stvorenje koje transcendirira ove svojim osećanjima na ivici ili u samom umetničkom stvaralaštvu na ivici ili u samoj prirodi, kroz svoju i opštu prirodu, u jedinstvu.

.....

* * *

Kant, KRITIKA MOĆI SUĐENJA, još čitanja i beleške

(str. 191) - UMETNOST – samo proizvođenje putem slobode tj. putem slobodne volje koja svoje radnje zasniva na umu – razlika od prirodnog stvaralaštva (pčele – saće, na primer).

Razlika od zanata – ona je slobodna a zanat se može zvati i NAJAMNA UMETNOST; umetnost može uspeti samo kao IGRA, zanat kao RAD (**p.s.** zato igra, jer drugog objašnjenja Kant nema);

str. 194 – ako umetnost ne stvara radi reprodukcije (mehanička umetnost) već njenu svrhu sačinjava osećanje ZADOVOLJSTVA, onda je ona estetska umetnost, zabavna ili lepa umetnost i kada ZADOVOLJSTVO prati predstave kao VRSTE SAZKANJA!

str. 195. u umetnosti PRAVILA nisu dozvoljena, samo SLOBODNO STVARALAŠTVO, – pa takve tvorevine moraju izgledati toliko slobodne od svakog pravila kao da je ta tvorevina nekakav PROIZVOD SAME PRIRODE!!! (**p.s.** izvrsna paralela s moralnom dužnošću u pogledu veze prirode i stvaralaštva...) (**p.s.** prema ovome, Kant i Hajdeger unose u ljudsku praksu ono najbitnije, večno, stalnu osnovu koja ne jenjava – kreativnost čovekovu)

PRIRODA je lepa kada u isto vreme izgleda KAO umetnost, a i UMETNOST je lepa kada smo svesni da je umetnost, a da nam IPAK izgleda KAO priroda. Takođe, niti pojmovi, a time nikakav oblik NAUKE ne sme biti involviran, onda je to mehanička umetnost. Znači, svrha umetnosti ne sme biti proizvođenje objekta!!!

Iako kao SVRHovitosti (refleksivnosti) umetnosti postoji namera, lepa umetnost ne sme da izgleda kao namerna, već mora DATI MOGUĆNOST da se POSMATRA KAO PRIRODA!!! Znači, bez pravila, kao igra, bez nauke – kao da umetnik ničeg usmerenog namerno, školskog ne unosi u svoju tvorevinu.

Str. 198 – Istraživači, naučnici – ne mogu biti geniji jer se njihovi pronalasci pojmovima i graduelno postvaruju, pa se tako i razlikuju najveći pronalazači i njihovi učenici koji u potpunosti mogu da ih podražavaju, razlikuju se samo po GRADACIJI, ali se onaj koji ima prirodnog dara za lepu umetnost od svega razlikuje SPECIFIČNO.

p.s. Znači: ili ima progres a i u umetnosti i u nauci ali se bitno razlikuje progres u nauci i progres u umetnosti jer, prema ovome, svako može da kada jednom naučnik napravi iskorak, jednostavno nastavi gde je ovaj stao, što nije slučaj u umetnosti; ili u nauci ima progres a umetnost je u toj meri specifična i individualna da u njoj nema progres a u uobičajenom značenju ove reči, već, verovatno slojevitog pojačavanja i uvećanja individualizacije kroz umetničko stvaralaštvo.

.....

Spontanost – nadrealizam

Samo krajnosti se pokazuju kao prava umetnost – forma kao svrsishodnost, osećanje kao spontanost

Priroda + duh – svrsishodnost = harmonija... = ...

* * *

O KANTU, zapažanja

Hume je celokupno dotadšnje ljudsko znanje relativizovao i doveo u pitanje svojom tvrdnjom da se kauzalitet ne može dokazati. To uostalom i nije prvi slučaj u istoriji filozofije (Aristotel, Dekart, Niče u većoj, i svaki pojedinačni filozof u manjoj meri). Ovom tvrdnjom Hume je takođe, i to nije preterano reći, poništio čitavo ljudsko saznanje. Kao i svaki filozof on to nije uradio negativističkim, akcidentalnim, ad hoc stavom, već imajući plan i cilj, a takođe, i jake argumente. Verovatno da nikada pre ovoga jedna tvrdnja filozofa nije unela toliko nedoumica u pogledu ljudskog saznanja.

Kako bi iznova pokrenuo misao i nauku, i uveo ih u vode smisla, Kant se okreće ljudskom razumu, što je dve stotine godina pre njega činio i Dekart. Kant se obraća onom što je za čoveka karakteristično, osobeno. Površnim razmatranjem stiče se utisak da je Kant isključivo i isključivi racionalista, da sprovodi rigoristički teorijsku formulu, dalje, da je formalista, a povrhu svega da je skrenuo u vode subjektivizma.

Razgraničimo odmah na opštem planu bitno od nebitnog: Kant, već po samoj suštini svoje metodologije izlaganja ne može biti niti jedna krajnost iako se čitava njegova filozofija može nazvati „antinomičnom“, jer ukazuje na niz vidljivih ili nevidljivih suprotnosti. On ih ističe, naizgled rešava, i krajnje *tolerantno*, prethodno izgradivši jedinstven sistem, ipak ostavlja probleme otvorenim, ne priklonivši se niti jednoj strani, kada već nije i logički mogao da ih reši. Ovakav stav u skladu je sa njegovom filozofijom i ličnim, praktičnim životom, čime u najvećoj meri potvrđuje Fihteovu tvrdnju da karakter određuje kojom će se filozofijom baviti neki mislilac (Fihte je više sugerisao konzekventnost i sklad filozofije i privatnog života, nego što je to mogla biti konstatacija koja bi bila empirijski utemeljena!).

Da odmah eliminišemo dilemu: Kant nije odredio svoju filozofiju, već je samo usmerio, ostavivši za kasnija pokolenja mislioca da dovrše njegovo delo. Makro-sistem Kant će graditi punih 40 godina, a ovaj se i danas nadograđuje. Naime, pitanja koja je Kant istakao još uvek funkciraju kao takva u antinomiji. Metafizika i njene antinomije i njihov proces rešavanja spadaju u domen filozofskog razmatranja, pa tako još nema čvrstih, eksperimentalnih dokaza o pobijanju, a još manje doduše o postojanju boga, na primer, kao i besmrtnosti duše. Vrlo je verovatno da veliki broj ljudi (po kvalitetu) ne veruje u postojanje boga, a niti u seljenje duše i njenu besmrtnost, međutim, činjenica je i to da beskonačnost, samo naizgled paradoksalno, sve više ubeskončačuje (živi), pa odgovori nikada da sustignu pitanja koja odmiču neprelaznom brzinom i kao da istovremeno blede...

Pitanja o slobodi takođe su na početnim osnovama. Odgovori postoje, ali niti jedan se ne čini, u praksi, onaj pravi, niti približno. **Naprotiv**, sloboda dokazuje svoju apsolutnost (APSOLUTNU PRIRODU) u beskonačju i time što se svako rešenje isključuje, pre ili kasnije i to apsolutno, a danas se ovaj problem, više nego ikada čini nerešivim.

Kauzalitet postoji, ali teorije moraju biti dokazane naučnom metodom. Za Kanta, prvu oblast saznanja označavaju čula i razum svojim apriornim načinom saznanja (2 okvira i 8 kategorija). Međutim, i pored ove nužnosti (nužnost = a priori = nužno), znanje je relativno, što ćemo kasnije videti, jer čovek ne može saznati suštine, već samo fenomene! Ovo je ujedno i domen teorijskog uma koji je zarobljen u okvirima fenomenalnog, pojavnog i može da funkcioniše u oblasti matematike, fizike i tzv. prirodnih nauka, utvrđujući i šireći nova znanja nužnom, apriornom metodom. Ovakav um je konstitutivan!

Međutim, u domenu ovakve svoje aktivnosti čovek (razum) samo prati zakone kauzaliteta i uzročno-posledičnih veza u prirodi gde u tumačenju i analizi ovakvog saznanog procesa nailazimo na neku vrstu hoda ka kraju, limita. Ovim zakonima podređen je čitav kosmos osim onaj deo koji ima sposobnost mišljenja tj. koji nije određen zakonima, već bitiše prema predstavi zakona, što znači *slobodno podređen zakonima*, normama koje on sam propisuje - čovek!

Propisivačku moć tj. normativnost, Kant pripisuje tzv. praktičnom umu koji samo daje uputstva, a time Kant traži istu sigurnost, nužnost, univerzalnost, apriornost zaključivanja, odnosno, propisivanja. Kant ovo uspeva, ipak sa mo delimično, da postavi samo u odnosu na **moral!** Postavivši formalni uslov moralnosti u kategoričkom imperativu: „Delaj tako da možeš hteti da tvoja maksima istovremeno bude i univerzalni zakon“. Znači, formulisan je zakon i zahtev da se potpuno isključi nagon, pojedinačna volja, strast i slično. Sadržinski, a i u svojoj primeni ovaj zakon ipak, niti je nužan, aprioran, a niti objektivčan, niti obavezuje na nešto, jer upravo se oslanja na ono što želi da apsolutno eliminiše, a to je volja. Po Kantu, volja (nagon, strast, želja itd.) mora biti objektivizovana i podvedena pod univerzalnost, nužnost, pa tako samo *dobra volja* sama sebe reprodukuje kao „htenje“ (ili volja) – da nečija maksima istovremeno bude i univerzalni zakon! Čime je pokušao da ostvari kontinuitet i **vezu** sa slobodom.

Međutim, šta bi značila krajnja konzekventnost ovakve normativnosti? Značilo bi, i zapravo znači, da samo ona svest koja, recimo, proizvodi univerzalne zakone, misli nužno, zaključuje a priori itd. Da je jedina u skladu s kategoričkim imperativnom – a takva svest bi bila moguća samo vezano za boga, kao božija svest, savršenstvo!

Tako je ostavljena samo nada u budućnost, rad za bolje sutra i ludilo genija kao predskazanje! I tako, volja (nagon, htenje itd.) je dobra samo onda kada se u svom ispoljavanju rukovodi moralnim zakonom, znači samo onda kada je ona kao pojedinačno, individualno htenje podvrgnuta opštim, nužnim, univerzalnim = a priori moralnom zakonu = kategoričkom imperativnu. Ovakvo uputstvo za delanje jeste formalno, jer daje okvir ali ne kaže kako delati, već samo to da svako pojedinačno delanje mora biti realizovano u okviru principijelne forme kategoričkog imperativa! S obzirom da univerzalnost, nužnost itd. ovakvo delanje povlači strogu zakonitost, zatim i delanje iz *dužnost* ukoliko želi da se uklopi u čitav aprioristički sistem, jer mora imati funkciju sebe radi, za sebe. Tako *dužnost* nije svaka radnja za koju mi mislimo da jeste to, već samo ona koja je nastala iz *svesnog* prihvatanja dužnosti, ma kakve to posledice imalo po subjekt, što je i logično kad uzmemo u obzir univerzalnost kategoričkog imperativa, odnosno, moralnog zakona! Ovo ujedno znači da svako delanje koje ne proizlazi iz svesnog delanja nije 'pravo' moralno delanje...

Svesnost, s obzirom da je ona ono bitno kod čoveka i ono što ga odvaja od determinišuće objektivne stvarnosti, jeste i uslov za njegovu slobodu, zapravo, autonomno delovanje, a ne heteronomno delovanje.

Sâm čovek treba (treba=nešto buduće, plan akcije itd.) da formira svoje akcije, i to zakonima. Povinovanje univerzalnim zakonima je najveća sloboda koju čovek može da postigne, jer su ovi zakoni isključivi proizvod čovekove svesti; njegov proizvod! Tako je napravljen veliki ali ipak spiralni, otvoreni, krug!

Međutim, ovakav sklad individualnih težnji s univerzalnim zakonima je božanska stvar, a iako čovek nikada ne može dostići te visine, treba da nastoji da ih dostigne i da poseže za njima.

Ovo je sada **razrađeni sistem**, ali samo parcijalne dijalektike, gde se noumenalno nikada ne postiže cilj, ali mu se bekonačno teži.

Tu možemo spoznati i Marksa i njegovu postavku o budućem „idealnom“ društvu gde bi bio sklad prirodnog u čoveku i zahteva društva!

Ono najvažnije tek sledi! Naime, postavlja se pitanje: na čemu se zasniva validnost suda sa „treba“ (za razliku od „je“)? **Normativni ('treba')** sudovi se oslanjaju na intuiciju (samoočiglednost neposredno direktnog saznanja!) čoveka u akciji (praktičnog uma), te im drugi dokazi nisu potrebni kada čovek deluje saglasno svojoj svesti!

Međutim, još uvek ostaje pitanje kako su a priori sintetički sudovi praktičkog uma mogući. Za teorijski ('je', 'jeste') um je jasno gde se ono „jeste“ nalazi u domenu fenomena i analize, te a posteriori dokaza! Međutim, za opseg normativnog delovanja povezujući termin ne može biti „je“ ili „jeste“, nešto što je jednako, imanentno sebi, već nešto drugo što to nije, pa „treba“ tek izražava prelaz od nečeg što jeste ka nije, odnosno, nije ka jeste – što tek treba da bude. **Veznik „treba“** Kant obogaćuje s terminom sloboda, naime, da bi čovek zaista istinito delao u skladu s dužnošću, nužni uslov je sloboda subjekta! Ali, sloboda se ne može dokazati, a nije niti puka fikcija. **Ipak**, a/ „treba“ kao obavezujuće implikuje slobodu da se povinujemo ili ne povinujemo zakonu; b/ bez ideje slobode ne možemo postaviti univerzalni zakon kao moralno autonomna bića.

Praktična volja racionalnog bića mora sebe smatrati slobodnom, u suprotnom ovo biće ne može biti svoja volja (autonomna)! **Sloboda**, naime, ne spada u kategoriju „jeste“ problematike, gde se problemi rešavaju logičkim kontradikcijama, te nije niti podložna teorijskim dokazima. Međutim, s obzirom da je nužna, za moralnog delaoca ona nije ni fikcija!

Propisi i zakoni praktične filosofije se zasnivaju na pojmu slobode, a ne na osećajnom (čulnom) principu pa isključuju svaku namernu tj. ciljnu radnju! podložnu subjektivnim, pojedinačnim interesima.

Posmatrajući prorodu čovek čulima percipira fenomene. Razum ih obrađuje i kada bi sve ostalo na tome, čovek bi bio samo nešto više od programirane mašine. Um, međutim, sa svojim suštinskim uopštavanjem kroz čovekovu potrebu za praktičkim učestvovanjem u prirodi i suštinskoj potrebi (egzistencionalnoj potrebi) da je menja... Plan – budućnost itd. povratna sprega prakse....

A priori = nužno = intuitio

U trećoj kritici Moći suđenja Kant čak ističe da je „lepo ono što se spoznaje bez pojma, kao predmet nužnog sviđanja – ali ova nužnost nije niti razumska, niti umska, već **egzemplarna tj. slaganje svih prema pravilu koje se ne može navesti (intuicija!?)**, a nužno (a priori) samo utoliko što estetski sud podrazumeva da svi ljudi „treba“ tako da sude!...

* * *

Franz Kafka

(Pred zakonom – Vor dem Gesetz – Before the Law – preveo p.s. upoređujući englesko i nemačko izdanje.)

„Pred (možda bolje: 'Ispred zakona') zakonom sedi vratar. Njemu prilazi čovek iz unutrašnjosti s pitanjem kako da uđe u zakon. Međutim, vratar mu kaže da trenutno ne može da odobri njegov pristup. Čovek razmisli i upita zatim da li će mu biti odobreno da pristupi zakonu nešto kasnije. 'Moguće je' reče vratar 'ali sada ne'. Kao i obično vrata prema zakonu

su otvorena, a vratar se povuče u stranu, tako da se čovek samo malo nagnu kako bi video unutrašnjost. Primitivši ovo, vratar se nasmeja i reče: 'Ukoliko ti je to u toj meri primamljivo, pokušaj da uđeš i pored moje zabrane. Ali znaj, ja sam moćan a zapravo sam najmanje važan vratar (u hijerarhiji **p.s.**). Iz prostorije u prostoriju čeka te drugi vratar, svaki moćniji od onog prethodnog. Ja sâm ne mogu da podnesem ni pogled na trećeg po redu'. Čovek iz unutrašnjosti nije očekivao takve poteškoće: zakon uvek treba da bude dostupan svakom, misli on, međutim gledajući sada malo pažljivije vratara u svom krznenom kaputu, s velikim šiljastim i isturenim nosom, i njegovom dugom i tankom tatarskom bradom, odluči da bi bilo bolje da sačeka dok ne dobije dozvolu da uđe. Vratar mu dade stolicu i dozvoli mu da sedne sa strane, pored kapije. Čovek je ovde sedeo danima i godinama. Više puta je pitao da mu bude dozvoljeno da prođe, zamarajući vratara svojim zahtevima. Vratar ga je često kratko ispitivao zapitkujući ga o njegovoj domovini i mnogim drugim stvarima, ali ovo su bila neutralna pitanja, onakva kakva veliki ljudi postavljaju, s tim što bi na kraju uvek iznova govorio da još ne može da ga pusti unutra. Čovek, koji se snabdeo mnogim stvarima za put, potroši sve kako bi pridobio vratara, bez obzira na vrednost. Ovaj bi, opet, uvek sve uzimao govoreći pri tome: 'Ovo uzimam samo zato da ne pomisliš da nisi ništa preduzeo'. U toku mnogo godina čovek je skoro neprestano proučavao vratara. Zaboravio je na druge vratare pa mu se ovaj prvi činio jedina prepreka ulasku u zakon. Prvih godina je proklinjao zlu sudbinu nepromišljeno i to naglas; kasnije bivajući sve stariji samo bi mrmljao u sebi u bradu. Postajao je detinjastiji i, s obzirom na tolike godine proučavanja vratara, upoznao je i moljce koji su se nalazili u krznenom okovratniku vratarevog kaputa, pa je čak i njih pitao da mu pomognu da ubede vratara. Konačno, njegov vid je oslabio pa nije znao da li su stvari oko njega postale mračnije ili ga jednostavno izdaju oči. Ugleda, međutim, u mraku odsjaj koji je neprestano dopirao iz prolaza koji je vodio do zakona. Sad više nije imao vremena da živi. Pre smrti on sabra sve što je doživeo za čitavo vreme čekanja u jedno pitanje koje još nije postavio vrataru. Mahnu mu da priđe, s obzirom da više nije imao snage da pomeri svoje ukrućeno telo. Vratar moraše da se jako sagne ka čoveku, s obzirom da su se stvari u velikoj meri izmenile na štetu čoveka. 'Šta još hoćeš da znaš?' upita vratar. 'Baš si nezasit'. Čovek odgovori: 'Svi teže ka zakonu, kako onda da za sve ove godine niko osim mene nije zahtevao prolaz?' Vratar vide da čovek umire i kako bi ga ovaj čuo počne da viče: 'Ovde niko ne može da dobije dozvolu za prolaz s obzirom da je ovaj prolaz namenjen samo tebi. Sada ću ga zatvoriti'.

p.s. Cinizam, ispred svega ostalog; moć državnih institucija; nemoći pred zakonom; nemoć pred državnim institucijama; nemoć pred silom administrativnih učesnika koji svi po vertikali, od najviših funkcionera do najnižih učesnika po rang u vlasti, misle da 'predstavljaju' a uglavnom i 'predstavljaju' silu države. Zapravo, čitavo kretanje može i obrnuto da se posmatra. Kako vlast ide naniže, u neku ruku, zakon se sve proizvodljivije tj. **individualno** tumači, ona, vlast, je sve čvršća i gora po obične građane. Sam zakon je uvek uprosečenje i obezličjenje onih na koje se odnosi, ali je u primeni negde manje negde više ipak volja onoga koji ga tumači tj. primenjuje, sprovodi... Vlast je u ovom obliku i najkoruptivnija. Oni najviši su već institucionalno korumpirani, a najniži službenici imajući osećaj pune individualne i neograničene vlasti, svaljujući odgovornost na više funkcionere i imajući na taj način u svojoj suštinskoj neodgovornosti s obrnutim osećanjem i apsolutnu slobodu u ophođenju i slobodu svoje lične interpretacije želja vlasti, i opet: ne snoseći odgovornost za svoje postupke, iskazuju, zapravo, mnogo veću samovolju prema 'ostalima',

građanstvu, dok su funkcioneri u svakodnevnoj aktivnosti u stalnoj borbi za opstanak i dokazivanju svoje uspešnosti. Ovi drugi rade za drugog, samovoljno interpretirajući i zakon i želje vlasti i granicu koruptivnosti... pa se ovde postvalja i pitanje koliko od same glave riba zaudara a koliko zapravo od repa...

* * *

J G Fichte, ZATVORENA TRGOVAČKA DRŽAVA

.....

...**pravo** svojine je isključivo pravo na RUKOVANJE/RADNJE (e Handlung), a ne na STVARI (Sachen) jer spora nema a ni svojine dok nema kretanja – RADA – pa je tek kroz rad, kretanje, slobodna delatnost dovedena u pitanje... predmet ugovora jeste ograničenje neograničene slobode delanja, a ne stvari, znači: *pravo na RAD, a ne pravo na svojinu je suštinska svojina prava na rad, a ne svojina nad stvarima.*

U svom određenju naučnika (predavanja) Fichte polazi od pitanja o suštini čoveka! Šta je to što je istinski duhovno u čoveku, što odlikuje čoveka? To određenje ne može biti izvan čoveka kao ne-Ja tj. da je Ja proizvod ne-Ja. Takođe, pod tim se ne podrazumeva ni odnos prema čoveku jednakim bićima. JA jeste samo po sebi, ali ne samo zato što naprosto jeste, već i zato što to Ja jeste i izvan sebe!!! Znači: ustanovio Ja kao APSOLUTNO – bez uzroka, takvo kakvo jeste, nužno itd. Ali, to JA jeste i po tome što jeste *izvan* sebe u svojim određenjima! empirijski tj. kao Ne-JA a to je *SAMOSVEST* (koja posmatra samu sebe, refleksija same sebe **p.s.**), koja je moguća samo u određenju Ne-Ja. Znači: čovek jeste jer on jeste – JA=JA, nikada JA ne treba da protivreči sebi... a ukoliko JA protivreči sebi, onda to samo znači da nije određeno samim sobom već onim van sebe. Tako ne treba da bude, jer čovek je sam SVRHA, treba samog sebe da odredi = apsolutni identitet! Tako TREBA da bude!

Međutim, EMPIRIJSKA određenja našeg JA zavise od našeg IZVAN NAS. Što se VOLJE TIČE ona jeste apsolutno slobodna, ali ne i u svojim osećanjima i predstavama – znači: izvan sebe. Tu dolazi u pitanje JEDINSTVA JA koje treba zadržati i to tako što nas neće ono van nas menjati, već ćemo mi modifikovati ono van nas, prikladno nama samima. Tu, pored volje koristimo i veštine – RAD. Ukratko: da bi čovek postavio SAVRŠENU saglasnost sa samim sobom on mora usaglasiti i sve ono izvan sebe sa sobom! i to je najviši cilj čovekov (realizacija stvari u obliku kakvom one TREBA da budu... Ali, čovek nije izolovan od društva! (najviše što iskustvo može da nam kaže jeste to da postoje posledice koje su slične posledicama umnih uzroka, ali ne može da kaže da su ti uzroci zapravo umna bića po sebi, jer biće samo po sebi ne može biti samom sebi predmet iskustva...!!!

Drugi nagon čoveka (pored identiteta JA=JA) jeste nagon da TREBA DA ŽIVI U DRUŠTVU!!! (Naučnik je određen u društvu i za društvo)

p.s. Krajnja konsekvencija Kantove antinomije: s obzirom da je čovek toliko slobodan da je apsolutno autonoman, on ujedno podređuje svaku heteronomiju, istovremeno vladajući prirodom, svetom! Time vladam svetom putem moralnih zakona! kao ČULNO biće priroda me nadmašuje – fizički, ali ne više od toga. Tu je odgovor – fizički. Moja MORALNA moć pak, nailazi na otpor gde nema prirode, tu je Čovečanstvo. i tu sam takođe ograničen u carstvu moralnih bića!!!

* * *

Sv. Avgustin, ISPOVESTI

Uglavnom, sve je svedeno na apologetski put ka spoznaji boga tj. njegove pojavnosti, a to je Hrist. Bog se ne može spoznati kao takav, čak ni spoznaju o njegovom postojanju ne možemo imati bez posredstva Hrista. Bog je ISTINA, a mi težimo da spoznamo upravo istinu, koju ne postizemo niti jednim drugim pravcem u filosofiji, nauci ili manikejskom metodom, već samo VEROM u boga, kojeg saznajemo preko njegove pojave – HRISTA.

PAMĆENJE je naš celokupni unutrašnji duhovni svet, a pamćenje = spoznaja (ne Platon koji pamćenje vezuje za Mnemozinu, što znači paradigme stvari koje vidamo u drugom, prethodnom svetu... **p.s.**). Kako je to sve došlo u nas da mi možemo imati dosta jasne slike i to **IZDVOJENO**, o boji, tonu itd? Bog je taj koji nam je ovo dao...

Prilično su interesantne Avgustinova razmatranja o VREMENU. Bez Božje delatnosti nema vremena ili aktivnosti – stvaranje = stvari, objekti; (onda smo na putu materijalizma **p.s.**). Vreme je vreme zato što prolazi (radi aktivnosti!!!). Ali, vreme nije kretanje tela. Tri su vremena u našoj duši: sadašnje u prošlosti, sadašnje u sadašnjosti i sadašnje u budućnosti’.

Knjiga XII – stvaranje sveta: Bog od tamne, bezoblične mase, iz HAOSA, gotovo ni iz čega, stvara ZEMLJU... i onda, kao kod mnogih mislioca, pokušaj da se srede znanja aksiomatski usmerenim pitanjem: (**glava – 19**) – koje su istine jasne i očigledne? Čak ima i istupa (čitaj nastupa) protiv apsolutnog autoriteta (**Glava – 25**), naravno, pun kontradiktonosti i povlačenja, ustupanja...

* * *

Marjorie Green, INTRODUCTION TO EXISTENTIALISM, UVOD U EGZISTENCIJALIZAM – o Hajdegeru

Čovek se vezuje za istinsko jedno tj. za svoju svojstvenu projekciju sebe u budućnosti koja je opet formirana čovekovom zastrašenom svešću o njegovoj sudbini kao smrtnog bića. Ovde niko ne može da ga prati (imitira); on stvara svet i istoriju... ovde nema imitacije, kopije itd. ovde smo ono što jesmo i to samo mi... (jedna interpretacija) 'Hajdegerovo stalno insistiranje na 'ontološkom' karakteru njegove analize i odbacivanje 'ontičkog' tj. pojedinačnih dešavanja pojedinačnih života kao irelevantnim za njegovu duboku temu, ipak stavljaju određeni akcenat na uopštavnaje što stoji skoro u suprotnosti s njegovim početnim stajalištem da je DASEIN 'specifično moj' (????!!!) (**p.s.** čudan stav!)

* * *

Filosofija – interpretacija kao suprotnost (alternativa???) definiciji

Zašto interpretacija? Zato što fizički svet ne duguje ništa našem mišljenju i postoji nezavisno od njega, takav je kakav jeste... kosmos ostaje to što jeste! Ali, ovo se odnosi samo na svet na koji mi nemamo uticaja tj. koji ne možemo niukom slučaju da menjamo, a sve što je van nas a na šta mi možemo uticati je onaj drugi, a ne onaj nedodirljivi, svet koji s obzirom da je podložan beskonačnom mišljenju, takođe se može samo interpretirati... Zapravo: naš odnos prema 'svetu' je odnos interpretacije tog istog sveta...

* * *

Induktivno–deduktivno, metod

Čovek prima preko čula pojedinačne stvari, a u isto vreme sasvim opšte – određenu stvar sa svim svojim odlikama, već je sama percipirana stvar po sebi u dijalektičkom odnosu suprotnosti. Mi je primamo kao celinu sa svim svojim odlikama, pri čemu razlažemo na najsitnije MOGUĆE (što zavisi od nauke). Celo vreme prolaska kroz čula do naših moždanih ćelija ona je u beskonačno sitnom ali i zaokruženom kretanju jednog dela nama dostupnog

konačnog i beskonačnog, pojedinačnog-ograničenog na viđeno uz iskustvo o beskonačnom, opštem obimu i svetlucanju opšteg kao pojedinačnog, ali opet beskonačnog; povući ili uputiti svoj puni fokus na bilo koju stranu, znači oterati drugu od sebe, dakako. I tako uvek jedna ravnoteža u većitoj borbi tih suprotnosti i njihovom većitom pripadanju jednoj drugoj, tananom privlačenju i odbijanju, što na kraju krajeva nalazi svoju ravnotežu. A istina? Istina je u praksi – uporediti, dodati i stalno tako. To ne znači relativizacija. To je i te kako određeno – ići napred, tražiti i hteti novo putem nauke, filosofije, kreativne slobode, solidarnosti, a to je još tako daleko. A kad dođe sasvim je određen čovek život – u beskonačnoj slobodi, sreći i solidarnosti, sa daljim zadacima traganja za novim; i tako nikada kraja, jer, njega i nema i ne može biti...

* * *

... i saznanje spoljašnjeg sveta?

Skepticizam u pogledu čulnog opažanja

Dž. Berkli – (ideja = stvar) postojanje jedne ideje sastoji se u tome da je opažena. Misli, osećanja i ideje obrazovano mnoštvo; mnoštva ne postoje van svesti. Esse mislećih stvari je percipii. Stvar = opažaj = objekat = osećaj. Samo jedna supstancija – duh, koji opaža.

.....

Kada bi i postojala supstancija van svesti mi bi je znali putem razuma ili čula. Ali, čula nam daju znanje jedino o našim osećajima tj. stvarima koje neposredno opažamo ili idejama, ali nas čula ne obaveštavaju da stvari postoje IZVAN nas. Ako uopšte imamo neko znanje o spoljašnjim stvarima njega nam daje razum koji zaključuje na osnovu čulnih podataka, a snovi, ludila itd. su dokaz da možemo imati percepciju ideja bez spoljašnjih tela. A i sami materijalisti priznaju da im nije jasno kako telo deluje na nas a da bi ga saznali...

.....

* * *

James Mannion, EDMUND HUSERL

Misao i stvar su neodvojivo povezani. Ne može se misliti a da se ne misli neka stvar. Postoje apsoluti u svesti koje je on nazvao značenja i dodeljujući značenje nekoj stvari jeste direktna intencionalnost. Ovo je slično teoriji Nove Fizike gde onaj koji vrši eksperimente ne može da izbegne a da ne utiče na rezultat eksperimenta...

.....

* * *

Šta je egzistencijalizam?

'Prema Rečniku American Heritage, egzistencijalizam je 'filosofija koja podvlači jedinstvenost i izolovanost individualnog iskustva u nepristupačnom ili indiferentnom univerzumu, u pogledu ljudske egzistencije kao neobjašnjivom, i stavlja akcenat na slobodu izbora i odgovornost u pogledu nečijeg delanja, aktivnosti'!!!??? Svašta!

* * *

Edmund Huserl, IDEJA FENOMENOLOGIJE

Prema Huserlu transcendentno je: ono što nije imanentno; misaono, opšte, ono što je zaključak; izvan prirode; naučno i prednaučno saznanje; smisao = suština; predstava = opažajno; fenomenološka metoda = **p.s.** nije ništa drugo do 'samorefleksija', to je dolaženje do čistih fenomena samorefleksijom, na kraju krajeva, 'ideja'; a priori = principijelna forma;

FENOMENOLOGIJA počinje svoj rad pre svih nauka i to u svetu života iz koga se razvija svaka nauka, gde čak spadaju filofske teorije; zbog toga fenomenologija nije filofska teorija, nauka itd, već jedan (**p.s.** prethodni) STAV 'u potpunom ličnom preobražaju'; da bi se dobio apsolutni fenomen mora se odagnati sve POJEDINAČNO (naučno) znanje pa čak i uspostaviti sumnja u egzistenciju sveta. Time se maksimalno dobija na koncentraciji istraživanja, isključuje opšti medijum (svet) kao mogući uticaj, uspostavlja maksimalna objektivnost; traži apsolutna datost (nauke nam daju doživljaje koji su zapravo sazajno teoretske nule).

p.s. izvorno: vreme se prvi put u potpunosti odrazilo na filofiju tako da su filofii od Huserla tek postali svesni VREMENA U KOJEM ŽIVIMO – trenutka života, otuđenja, egzistencije u vremenu...

p.s. doživljaj jeste MEDIJUM za konstituisanje stvari koje se u stvarima realno nikako ne mogu naći (izbegnut krajnji subjektivizam)

p.s. ono što Dekart nalazi u cogitu, Huserl nalazi u refleksiji, čistom sagledavanju, što postavlja apsolutna datost...

SUŠTINA = SMISAO = potpadati pod opšte koje je transcendentno kao supstrat pojedinačnog = ispitivanje odnosa pojedinačnosti.

.....

* * *

Huserl, KRIZA EVROPSKIH NAUKA

...da je termin transcendentalno ušao u upotrebu posle Kanta kao opšta oznaka za univerzalnu filofiju, čiji pojmovi su potpuno orijentisani prema tipu Kantovih pojmova. ..

(**deo iz knjige**) 'Ja sâm upotrebljavam reč 'trancendentalno' u NAJŠIREM SMISLU ZA ONAJ – napred opširno razmatran – originalni motiv koji je preko DEKARTA nosilac smisla u svim novovekovnim filofijama, koji u svima njima takoreći dolazi do sebe, te želi da ostvari pravi i čisti oblik zadatka i sistematski učinak. To je motiv pitanja koje seže unatrag ka poslednjim izvorima svih sazajnih tvorevina, motiv samorefleksije onog ko saznanje o samom sebi i svom sazajnom životu, u kome se sve za njega važeće naučne tvorevine svrsishodno zbivaju, kao tekovine sačuvane i slobodno raspoložive. U svom radikalnom dejstvu, to je motiv jedne samo u ovom izvoru utemeljene, dakle definitivno utemeljene univerzalne filofije. Taj izvor je označen kao Ja-sâm sa svojim ukupnim stvarima i mogućim sazajnim životom, konačno, sa svojim konkretnim životom uopšte. Celokupna transcendentalna problematika kruži oko odnosa između ovog mog Ja – taj 'ego' – i onog što se najpre sa samorazumljivošću predstavlja namesto njega: moje duše, a onda ponovo oko odnosa između ovog Ja i mog svesnog života prema svetu, koga sam svestan, i čije istinsko bivstvo sazajem u vlastitim sazajnim tvorevinama'. Ne može bolje!

p.s. nauke se sve više udaljavaju, otuđuju od svoje suštine = smisla, a smisao nauka nije nigde drugde do u samom čoveku, u njegovoj egzistenciji. Čovekova agzistencija znači i egzistencija nauka.

Od Dekarta u 'novom dobu' metafizika pokušava da dobije svoje utemeljenje u matematici kao i u strukturi geometrijske aksiomatike. To je odvelo nauke još dalje od svoje suštine, ali im je dalo novi impuls koji ih je doveo do neslučenih saznanja. Međutim, nauka počinje toliko da se specijalizuje i usavršava da počinje da biva određena sama sobom, na sve višem i višem stupnju i potpuno okrenuta onom 'subjektivnom' tj. dokazu, da čovekova uloga u naukama intencionalno pokušava da se u potpunosti isključi. Nauka gubi svoje temelje.

Znači, veličajući svest i njenu centralnu ulogu, nauke istovremeno pokušavaju da u potpunosti isključe čoveka u procesu naučnog ispitivanja, a navodno radi postizanja pune objektivnosti...

p.s. znači: neki naučni proces počinje s čovekovim (naučnikovim...) naumom da postigne određen cilj, usavrši neku oblast, da kreira, da izumi itd. itd. a kasnije dolazi do odbacivanja i pražnjenja, može se reći brisanja njegove individualne uloge i to sa intencijom da se to uradi a radi postizanja navodne apsolutne objektivnosti, pa ispada da čovek koji je stvorio nešto, to isto ne treba da pripiše sebi, nego, paradoksalno, čak i da ga odbaci, izuzimajući usput svoju ličnost!!!

Huserlov zahtev verovatno glasi '**u suštinu stvari**'. Suština je za Huserla, smisao, a smisao saznanja je zatopljen negde van pogleda i domašaja nauka... te je ono bitno za Huserla njegov prelaz ka bitku, izveden tako što on tvrdi da je bitak kao suština (smisao) univerzalan i koreni se u zajedničkom za sve nauke, a to je filosofija i to (bivša isuviše decidno kao kod Hajdegera) u Grčkoj, u izvornoj filosofiji.

Dalje, važno je istaći da se do tih temelja stiže fenomenološkom **redukcijom** tj. **epoché** ili stavljanjem u zagrade sveg ljudskog saznanja. a to je značilo vratiti se na DOXA pre no što ona postade episteme!!!

DOXA znači znanje, a znanje je ono što proizilazi iz tzv. Lebenswelta, što bi uopšteno moglo da se izrazi kao egzistencija – *životni prostor*. (Važno je takođe i to da Hajdeger ne želi destrukciju 'objektivnog saznanja' već održavanje svih saznanja na novim osnovama, na osnovama 'subjektivizma', 'transcendentalnog subjektivizma' tj. čovekovog, društvenog uranjanja, osmišljavanja, obuhvatanja 'objektivnog saznanja'.)

Filosofija je opet uzela na sebe primat uma nad razumom, praktičkog nad teorijskim, ali i fundamentalno objedinjavanje mogućeg i realnog uma i razuma, prakse i teorije. Ona z r i! Ona traži smisao svih nauka i nalazi ga u sebi. U filosofiji treba tražiti temelje objektivnih nauka.

Čovek jeste filosofija i to u svom rudimentarnom obliku i bitno. Filosofija je čovekova nužnost, njegov program, projekat, njegovo sopstveno stvaralaštvo. Izvrsno!

Filosofija je proizvod čovekovog okruženja, čovekog pogleda na to okruženje.

* * *

Huserl, KRIZA EVROPSKIH NAUKA, jedan pogled

p.s. Huserl čak priča o podmetanju objektivne nauke kao pojam nauke uopšte...koja nam, kako izgleda, nudi samo parcijalne odgovore rešavajući samo jedan, kako kaže, objektivno-logički zadatak ne nudeći obrađena pitanja sva zajedno...'dakle, naučno se nikada nije pitalo o načinu na koji svet života neprekidno fungira kao osnova, načinu na koji su njegova mnogostruka predlogička važenja fundamentalna za logičke, teorijske istine. I možda je naučnost, koju ovaj svet života zahteva kao takvu i u njenoj univerzalnosti, jedna osobita naučnost, upravo ona koja nije objektivno-logička, ali koja sprovodi poslednje utemeljenje, koja nije niža već po svojoj vrednosti viša, Ali, kako se sada takva naučnost sasvim druge vrste, umesto koje je do sada uvek poturana objektivna naučnost, može realizovati?... '... ono što je zaista prvo jeste 'puki subjektivno-relativni' opazaj svojstven prednaučnom životu u svetu....'

.....

Dakako, za nas to 'puko-...' ima kao drevna baština prezrivo boju DOXA. U samom prednaučnom životu ono nema, naravno ničeg od toga; ono je tu područje detaljnog

osvedočavanja, a polazeći odatle, područje podrobno proverenih predikativnih saznanja i upravo onako utvrđenih istina kako to zahtevaju same praktične namere života, koje određuju njihov smisao. Prezir s kojim naučnik koji sledi novovekovni ideal objektivnosti pristupa svemu 'puko subjektivno-relativnom' ne menja ništa u njegovom statičkom načinu bivstvovanja, kao što u tome ne menja ništa ni to što i tom naučniku ono ipak mora biti dovoljno dobro bilo gde mu se obrati i neizbežno mu se moralo obratiti. dakako, u najvećoj meri je značajan zadatak samog naučnog raskrivanja sveta života, da se uvaži izvorno pravo ovih evidencija; da se prizna viši dignitet (**p.s.** značajno tvrđenje) njihovog saznanog utemeljenja nasuprot onim objektivno-logičkim evidencijama. ...na koji način celokupna evidencija objektivno-logičkih učinaka... svoj skriveni izvor utemeljenja ima u onom konačno delatnom životu, u kome evidentna datost sveta života neprekidno ima svoj prednaučni smisao bivstva, koji je stekla i iznova ga stiče.. a put od objektivno-logičke evidencije (matematike, prirodno naučnog, pozitivno naučnog uvida...) ovde vodi natrag ka PRAEVIDENCIJI, u kojoj je svet života uvek unapred dat.

.....

(**p.s. važno!!!**) Egzistencijalno osvedočenje života, ostajući unutar granica iskustva, rezultuje jednim punim ubeđenjem. Čak i kada je ono induktivno, induktivna anticipacija jeste induktivna anticipacija mogućeg iskustvenog saznavanja, koja u poslednjoj instanci odlučuje. Indukcije se preko indukcija mogu međusobno osvedočavati.

* * *

Humanizam

...**humanisti** realnog rusooovskog i delimično volterovskog pogleda na prirodu i svet bejahu još prvi humanisti XIV i XV veka. Znači, trebalo je tri stotine godina da humanizam nađe svoju punu moć, da se shvati, ali čak ni kod Rusoa to nije išlo do kraja, tek materijalisti Francuske XVIII veka uspevaju da reše ovaj problem ostavljajući Marksu (zadnju?) reč. Nema savršenih rešenja, ali pitanje je šta se to novo nudi? A nama ljudima XX veka ostalo je da to shvatimo i ostvarimo u praksi. (za sada i danas – nakon svega, bez uspeha!...).

* * *

HJUM – uzročno posledične veze

.....

a/ subjektivni idealisti (Hjum, a i savremeni subjektivist) smatraju da je zakon uzročnosti psihički zakon povezivanja predstava stvoren navikom, zasnovan na veri da izvesni opažaji *obično* slede jedan za drugim u vremenu (npr. kada jedna kugla udari u drugu i promeni smer njenog kretanja, udar prve kugle nije uzrok kretanja druge, jer s njim nema veze); mi ništa ne znamo o stvarnim vezama' (kasnije Kant ovo uzima u razmatrnje, kao polaznu tačku i tačku razlike...)

b/ po Kantu, uzročnost je nužni i opštevažeći zakon ali ne stvari već razuma, koji važi a priori samo za subjektivni svet pojava a nikako za svet stvari po sebi'

(**AS.BP 360**) '8. Dok su dva procesa bez NEPOSREDNE prostorno-vremenske veze, oni ne mogu biti u uzročnom odnosu, ali ako su prostorno-vremenski i povezani – to samim tim ne mora značiti da su i izročno povezani. Vremensko sledovanje (sukcesija) pojava jednih za drugima ne znači i uzročnu povezanost tih pojava. Hjum je u tom pogledu bio u pravu, tvrdeći da 'Post hoc' nikada ne može dokazati 'propter hoc'.

.....

* * *

Hesiod, TEOGONIJA

(eksperimentalni pokušaj prevoda, da bih saznao, koliko napora, opšteg znanja, i naravno talenta je potrebno za tako nešto!)

„Sa Muzama Helikarnasa da otpočnemo ovo pevanje. Njihova je velika božanska planina Helikon po kojoj sa svojim božanskim stopalima igraju oko uzavrelog tamnog izvora i oko oltara svemoćnog Zeusa. One peru svoju nežnu kožu u izvoru Kanja ili u Parmesusu ili Almeusu, a onda igraju gracioznu igru na vrhu planine preplićući svoje noge u krug. Uzdižući se prerusene maglom odlaze u noć, u milozvučnoj pesmi slaveć' ...; Feb, Apolon, Artemida, prvi strasti za strelom i Posejdon, su koji pridržava i drma zemljom,.. i Afrodita zavodeći očima Feba, sa zlatnom krunom, ženstvena Dijana, pa onda Feb i nestašni/nevaljali Hronos, Japet, Eos, veliki Helios, sveta Silena, Gea i Veliki Okean i na kraju Crna Noć i svi ostali besmrtni bogovi koji žive zauvek, sva ta sveta vrsta.

Muze jednom naučiše Hesioda da peva slatke pesme kada je čuvao svoje ovce na svetom Helikonu; boginje Olimpijske, kćeri Zeusa čija je Egeja, prvo mi ovo rekoše: 'Ovi ljudi pastiri, sramota,; debljaci ste vi, a ne ljudi. Dovoljno znamo da bi laži izmislili koje će istinite se činiti, ali sa darom nižim, kad budemo, možemo i istinu reći.

Tako govorahu razuzdane ćerke velikoga Zeusa i...“

p.s. Teško! Vrlo teško i zahtevno!

* * *

Spoznaja sebe!

Čovek tek u sprezi s drugim ljudima, u sukobu, u ljubavi, drugarstvu s drugim ljudima spoznaje pravog sebe, svoje mogućnosti, svoje mane, svoje JA; ali ta spoznaja koja je u vremenu, ona traje, ona nije trenutni proboj u nepoznato, nego istovremeno građenje, izgrađivanje toga JA.

Dalje, JA kao budućnost, vizija, plan, apstrakcija, u tom smislu znači JA kao apstrakcija NEDOSTIŽNO DOSTIGNUĆE; možda predstavlja jedan važni oblik fihteovog JA, samo moje, jedinstvene filosofije...

* * *

Hajdeger, BITAK I VREME

.....:

(pojedina određenja) bivstvovanje – biće; tubivstvovanje – čovek; priručno – stvari; su tubitak – ljudi; postojeće – priroda; fenomenološki pogled – pogled na celinu; poveseo – stvaralačko; izgubiti zavičajnost – izroditi se od izvornosti; sinkretizam – $1 + 1 = 3$; briga – egzistencijalni smisao tubitka tj. bitka tubitka; unutarstvetsko – sve što je ne-Tubitak; noein – spoznavanje sveta; bitak u svetu – tubitak; priborski – namenski; način bitka priručnog – svrhovitost; brigovanje – odnos bitka prema stvarima; briga – odnos tubitka prema drugima; unutarstvetski postojeće – stvari; bačenost – fakat prepuštanja; transparentnost – vidik koji se odnosi na celinu shvatanja, na celinu egzistencije (**str. 167**); samospoznaja; prema su bitku – prema drugima, prema u bitku – prema samima sebi, Tubitak – vrsta bića bitka; aletheia – (tradicionalno) istina; po Hajdegeru OTKRIVANJE; unutarstvetsko bivstvovanje – živo biće; čuvstvovanje – raspoloženje; KO – subjekt; neautentično – samootuđeno; ontički – naučno; briga za, skrb – odnos pojedinca prema drugima; Die Sorge – briga, okrenutost ka..'; vrsta bitka – događanje; tubivstvovanje (das Dasein) – čovek i to ne čovek uopšte već čovek kao jedinka (onda treba: tubivstvujeće!); egzistencija (das Existenz) – bivstvovanje; tubivstvovanja kao MOGUĆNOST – čovekova suština!; pronalaženje – uspeh; zakazivanje –

neuspeh; neautentičnost – (verfallen) propadanje, palost; jasnoća – transparentnost; providnost; e, Durchsichtigkeit;

str. 1 - početak – treba ispitati pitanje o bitku, s tim što nismo u neprilici što ga ne poznajemo! Još je i Platon uvideo da se ni u njegovo vreme s osnovnim pitanjem nije niti dotaklo suštinsko pitanje bića. Prema Hajdegeru i danas smo na polaznim pozicijama. Danas, pak, imamo pregršt informacija o biću, uz pomoć kojih, međutim, ne možemo ništa saznati o suštini BITKA koji nas životno interesuje. Treba iznova postaviti pitanje o SMISLU bitka ali prethodno pažljivo obraditi samo **postavljanje** pitanja!

p.s. eigentlich – ovaj pojam treba još više relativizovati pa reći: *sebi primereno*; traženo – bitak; pitano – bitak; ispitano – biće; tubitak – bitak čoveka kao posebnog, prisutnog, vremenskog, sadašnjeg bića; živuće čiji bitak određuje moć govora; fakt – prosečno i maglovito razumevanje bitka; predontološko i već uvek nekakvo znaje bitka; egzistencija – odnos prema bitku; povest – i-storija, ge-rede; povesnost – istorijsko; stvaralačko; temporalnost – kraći, uži obim od vremena, odnosi se na fiksirane, shematizovane pojmove; ???; logos – izneti na videlo; dati videti sehen lassen??; kategorije (ontički termini) i egzistencijali (ontološki termini); opažaj – oslovljavanje; razglobljavanje??; analiza okolnog sveta – hermeneutika fakticiteta; korisnost – nešto što nas upućuje ka... nešto se iskazuje kao svrhovito, ali samo za nas pa to ojoš nije ontička određenost...; tematski – naučno, proračuna radi; naklapanje – brbljanje, nesuštinski govor, govor van veze sa izvornim; znatiželja; dvosmislenost; dokučenost – samosvest??, smotreno – gledajuće; biti vidljivim; ONTIČKO; TEORISJKO; ZNANOST, NAUČNO;

Fenomenološka metoda po Hajdegeru = strukturu pitanja postaviti ontološki tj. u fenomenu, u sveukupnosti, zatim se iz tog fundusa vratiti na 'pojedinačno' proučavanje! (**str. 149**) (fenomenologija = traženje izvornih tema, traženje bitka)

Zdravorazumsko – SE se strogo drži činjenica!

U delu *Bitak i vreme* ono što se nalazi u navodnicima jesu pojmovi/izrazi koje ne treba shvatiti u tradicionalnom značenju već u novom! – novom značenju Hajdegerovog značenja!

str. 229 Hajdeger poništava pitanje i filozofski problem 'postojanja sveta' jer, ukratko, to bi podrazumevalo postojanje bezsvetskog subjekta, a Tubiće je već uvek i pre svega u-svetu! A, bitak-u-svetu je već jedan modus, kroz ponašanje, samog sebe!; **str. 289** svakidašnje (prosečno) shvatanje smrti je neodređeno > umire SE, ali mene još to SE nije stiglo jer to SE je zapravo NIKO (**p.s.** pa se činči da me nikada neće ni stići; beg od istine); **str. 299** ISTRČAVANJE kao OTETOST od SE; **str. 305** SAVEST kao zov za mogućnost postanka ličnosti, unapred, i prevazilaženje sebe u SE; **str. 314** *FAKTIČNOST Tubitka bitno se razlikuje od činjeničnosti postojećeg!!! (Prirode)*. – dalje: važna objašnjenja; **str. 326** NIŠTAVNOST kao osnova bačenosti i – prazan opšti pojam, pa tako: SVE = NIŠTA, SVAKO = NIKO Objašnjenje: bačenost u SE u ništa – krivica (savest) – dužnost vadenja = razumeti sebe!; **VREMENTOST** – U VEZI S TUBITKOM; **VREME** – U VEZI S BITKOM; Prema **Lisjenu Goldmanu** Tubitak možemo slobodno prevoditi s ČOVEK i pored svega!

p.s. ako se postavi pitanje jedne osnove svega, na primer, bitka, postavlja se problem pitanja jedinstva mnoštvenosti koji je beskonačno manji od problema odnosa (relacije) bitka i čovekove egzistencije! Potrebna je druga osnova, osnova koju je čovek sam sebi postavio!

Pre upuštanja u spoznajnu teoriju, treba obraditi bitak i filozofiju uopšte kao temelje spoznajne teorije!;

p.s. Zašto ne TUBITI a ne TUBITAK?;

p.s. Kod egzistencijalista uvek imati u vidu primat egzistencije nad esencijom.

p.s. Rasprava s filozofima prošlosti se ne može 'završiti' ni s jednim filozofom jer ne možemo tvrditi da u povesti postoji veza toka misli i faktičkog vremena, *što znači da su neki prethodni filozofi na neka pitanja dali bolje odgovore;*

p.s. razbijanje bitka kao pojma

p.s. Šta je to što nam je Hajdeger izneo, predočio ako ne ono što je nedokazivo, individualno, subjektivno – neiskazivo tj. značaj pitanja o položaju čoveka u svetu!!!

p.s. paziti: egzistencijalizam negira bit, primarna je pojavnost

p.s. Hajdeger postavljala čoveka i sve što je povezano s čovekom u metafizički kontekst, tako da tamo gde je čovek i sve o no što je u vezi s njim da li predmeti ili ostale individue se nalaze iza linije spoznatljivosti...!!!

Bitak kao pitano zahteva jednu posebnu vrstu odgovora i o ne biću tj. ne kao što određujemo biće nekim drugim bićem, međutim, ukoliko bitak tvori pitano i znači bitak bića, onda je ispitivano o bitku samo biće! Pitanje o bitku zahteva da mora unapred biti određen i način pristupa ispitivanom. Prvo, znači, treba odrediti biće i njegovu transparentnost za uviđanje bitka, a to znači, odrediti bitak bića a to je moguće i nije krug, jer da nije tako ne bi do sada ni bilo ontološke spoznaje (str. 7, dole) Biće se pojavljuje kao nešto osobito (tubiće) tj. ono što ima tu privilegiju da može funkcionirati kao ispitivano u Bitku. Ontološko ispitivanje spram ontičkih posebnih nauka je izvornije a ispitivanje smisla bitka je fundamentalni zadatak svake filozofije, inače ona ostaje slepa!!! (str. 11)

Tubitak se ispoljava kao bitak kroz nauku i njene istine jer se u Tubiću i njegovom bitku radi o tom bitku (tako se on ontički odlikuje) a sama ontička struktura Tubitka ima prvenstvo, jer uključuje u sebe **predontološko** razumevanje bitka, odnosno, ima prvenstvo u odnosu na druga bića pošto je egzistencijska (ontički pr.....), po ovome je TB takođe i ontološko, pa je ontičko-ontološko, jer Tubiće kao onime što uspostavlja razumevanje (bitka) je egzistencija, te razumevanje bitka svih bića!

Znači, Tubitak se razotkrio kao ono biće preko kojeg (njegovim ispitivanjem) možemo postići da se zapitkivanjem načini transparentnim te da ontološka analitika Tubića uopšte tvori fundamentalnu ontologiju (**str. 15** rezime)

ANALITIKA tubića se sastoji iz istraživanja kako je to biće najpre i u svojoj prosečnoj svakidašnjici; ova analitika Tubića samo je prethodna i bez interpretacije smisla bitka pa tek pripremno otvaranje horizonta za ispitivanje bitka, nakon što ovaj bude usvojen (horizont) onda će se analiza ponovo pojaviti ali na višem, ontološkom, nivou. Smisao bitka TB-a jeste vremenost ali ne i bitka! **Centralna problematika ontologije je ukorenjena u ispravno shvaćenom vremenu!**

POVESNOST je vremenski način bitka Tubitka = ustrojstvo bitka događanja Tubitka. TB jeste prošlost bitka. TB je urastao u jedno nasleđeno izlaganje bitka. Prošlost ne ide za tubitkom već **ispred** njega!!! (**p.s.** nasleđena kultura)

Obrada pitanja o bitku mora biti istorijska tj. da se bavi njegovom povesnošću jer se TB latio posla da razluči pitanje svoje egzistencijalnosti prema bitku, a onda znači i svoje egzistencije.

Tradicija zakrivljuje – ona prikriva pravo poreklo kategorija i pojmova. Tradicija ruši pravo tle. Dalje, ontologija (zbog tradicije) spada na razumljivost po sebi i na puku građu koju treba pomno obraditi...

Destrukcija povesnosti znači destrukciju tradicionalnih gledanja na ontologiju te pokazivanjem porekla *temeljnih ontoloških pojmova*. Kritika 'prošlosti' tj. tvrdi se .... pogađa ono Danas i vladajući način tretiranja povesti ontologije! a to je pozitivna destrukcija!

Druga etapa u destrukciji povesti tj. destruktivnog vraćanja u povest je razaranje ontoloških temelja vraćanje na prava pitanja ontologije (ontike) gde se pita o na... od nečega (**str. 79**) 'cogito ergo sum' i to u vezi s temporalnim.

.....

p.s. ubeđenje o predontološkom znanju provejava čitavim delom *Bitak i vreme* (S&Z).

NAUKE su ponašanja čoveka i kao takve **načini** bitka tubitka, s tim što one nisu i *jedini* način bitka tubitka, Prodorom u bitak, tubitak prodire u svoj bitak, te je tubitak suština ontologije...

p.s. prema prethodnom Hajdeger nije egzistencijalista, u nekim drugim segmentima jeste, tako da kada se radi o Hajdegeru to i nije važno...

Egzistencija – odnos prema bitku...

...**p.s.** ovakvom definicijom bitka Hajdeger nas uvodi u delanje i praktičko ispoljavanje tubitka... COGITO (ERGO) SUM – misliti... ali, sum (jesam) treba ispitati ontologiju a ne samo način bivstvovanja tj. misliti... SUM kod Dekarta ostaje neistražen, za razliku od COGITA...

Vrlo važno: Prodiranjem u bitak bilo kojeg pojedinačnog tubića prodiremo u celokupnost strukture bitka!

p.s. Važno za interpretaciju, reči: kod sufiksa reči **-ost** (kao imenice), Hajdeger takve reči pripisuje obliku tubitka, na primer, prostornost, svetovnost, vremenost (-heit, -keit itd.) itd. za razliku od običnih imenovanja kao prostor, svet, vreme itd.

p.s. Hajdegerova filosofija je GUSTA filosofija, sabijena i puna naboja! **PROSTORNOST** nije bitna karakteristika tubitka; takođe, ni sveta, ona je u svetu; tubitku pripada veza sa svetom; u tom smislu prostornost jeste deo tubitka;

MESTO, PROSTOR u sklopu svrhovitosti (ne tradicionalno mesto); u odnosu pri ruci, baratanju, tzv. blizina priručnog; čovek svojom aktivnošću (brigovanjem) određuje položaj priručnog za neko drugo priručno u nizu, uzajamnoj vezi...

Kretanje tubitka u referentnim sistemima.

Razdaljivanje je svojstveno tubitku kao zapravo približavanje okolosvetskog (priručnog) –

p.s. sabiranje, spajanje???

Bitak tubitka treba tumačiti iz svakidašnjice tj. iz preovladavajuće VRSTE bitka. Otpočeti s ispitivanjem u oblasti **prosečnosti**...

p.s. Prvi oblik postojanja *tubitka* jeste SE tj. tubitak kao NIKO ili SVE – subjekt u starom/tradicionalnom smislu, kao neodređeno, opšte, traži se autentično (uneti).

p.s. Egzistencijalna analitika je pokušaj da se tubitak sagleda u svom temeljnom ustrojstvu – bitku-u-svetu – u celini i bez razbijanja i mrvljenja jedinstvenog fenomena. Dalje se ide na IZVORNI bitak tubitka tj. na brigu! (uneti)

Odlično: Raspoloženje – zainteresovanost kao suprotnost indiferentnosti

Smotreno – napetost; motrenje; pozornost; iščekivanje iščekujućeg; Tubitak se prvobitno određuje u SE ali ne samo već kroz SE pa i nema svoju ličnost već je u tom slučaju (logički **p.s.**) NIKO (glas savesti = magična 'potera' ka mogućnosti sebe! KA SVOJOJ LIČNOSTI, MOGUĆNOSTI UNAPRED...)

SAVEST jeste samo u egzistenciji tubitka i uvek ispred psihološkog, biološkog i teološkog objašnjenja koja iskrivljuju njenu ontološku bazu + faktičnost. **SAVEST** omogućava, upućuje

na 'nešto' razumeti unazad u dokučenosti tubitka i unutar ove dokučenosti; ONA – savest, je Z O V tubitka ka njegovoj najvlastitijoj **Moći-bit**i -ličnosti; zovu savesti odgovara neko čuvenje, koje kada je razumljeno/svesno ići ka... jeste hteti (**p.s.** Kant) imati savest a sam odbir jednog **Moći-bit**i jeste odlučnost.

Međutim, tubitak ima tendenciju da se okreće čuvenju drugih SE tj. da 'oslušuje' SE; Hajdeger iskjučuje društvo, institucije, SE, opšte, kao nekakve odlučujuće momente u foriranju ličnosti kao PRAVE ličnosti.

ZOV prevazilazi svoju opštost u društvu; ZOV upućen ličnosti tubitka apsolutno prelazi preko tubitka kakvim ga u svetu DRUGI razumeju, pa čak i on sam sebe; ZOV nema ništa konkretno u sebi on zove u NIŠTA; on samo nudi najvlastitije **Moći-bit**i ; ZOV ne objavljuje, SAVEST govori jedino ćutanjem što znači da se ZOV-SAVEST ne da saopštiti/preneti, on je ćutanje

p.s. prema ovome što je rečeno onda se 'iskustvo' na ovom planu tj. na planu egzistencije TBka ne da preneti... pa ga zato ni ne možemo zvati iskustvo jer treba da znači da nije sazajno, pa kakvo je onda? Ko onda zove? Tubitak zove sebe u savesti ontološki tubitak koji zove je ipak ontološki drugačije TU od pozvanog... ipak ZOV nikada NE PLANIRAMO! pa zov dolazi iz mene, ali ipak povrh mene; **ZOV zove iz neugodnosti, (ugodnost je SE), natrag ka izvoru, sebi samoj?! ZOV zove (zaziva) is SE u egzistencijalne mogućnosti uvek apsolutno individualnog tubitka (FAKTIČKO EGZISTENCIJALNOG MOĆI-BITI)**;

Nije iskrivljenost i konkretan događaj uzrok krivice već je izvorna krivica temelj mogućnosti iskrivljenosti;

Zapravo: SE odbija krivost kao jednu od svojih najvlastitijih mogućnosti: postoje zakoni, moralne, norme, kažnjavanja ali ne i izvorna, vlastita krivica, odgovornost. Zov zove na posedovanje svesti kao slobodu za najvlastitiju krivost: hteti.imati-savest (što niti traži faktičku krivicu niti oslobađa krivice u smislu bitnog kriv). Kod vulgarnog (svakodnevnog) shvatanja krivice doživljaj savesti se pojavljuje posle izvršenog čina tj. propusta... upućuje natrag na događaj... pa je to samo podsećanje unazad.

p.s. mora apriori (istražujuće) i samostalno samostvaranje (odlučnost) jer samo na ovaj način je tubitak sam svoj proizvod a zadržava realitet tako što je ipak izvorno fundiran u brizi!

Ali, kako povezati pravo Moći-biti -celina tj. smisao bitka pri smrti kao istrčavajuće i pravo-**Moći-bit**i tubitka kao odlučnost!

Unapred se ništa ne da odlučivati – odluka mora biti slobodna u tom smislu da je uvek otvoreno za svako celo-**Moći-bit**i tubitka što ne dozvoljava padanje nazad u neodlučnost. To je odlučnost za ponavljanje sebe...

.....

p.s. Proučavanje Hajdegera nipošto ne sme biti na bazi gradacije, naučno, nivelirano. Ono je uvek samoizranjanje, samopokazivanje, ključanje. Ono mora biti, a da bi se razumelo, **aletheia** u pravom smislu reči – otkrivanje.

p.s. Na kraju krajeva – termini su čovekov proizvod, a otuđeni su od tog istog čoveka, čovek ih neprestano objektivizuje i time odbija od sebe... čovek je izvor pojmova... **p.s.** s obzirom da tubitak uvek ostaje nedokučen u svim svojim mogućnostima a zatim u usamljenosti vremenost se neovremenjava stalno iz vlastite tj. prave budućnosti (**p.s.** ono samo iz očekivanja... bez vlastite akcije).

EKSTAZA – u aktivnom smislu (izlaženje, ponesenost)

TRENUTAK – kidanje, cepanje

ISTRČAVANJE ka, zaborav bilosti ali i kao jedini preduslov ništenja zaborava i dolasku k sebi (iz budućnosti) – odbačeni vlastiti bitak...

Izvorno dokučeno TU – zastrto čuvstvom

Pred-čim ne sreće teskobu kao nešto o čemu može brigovati, ugrožavanje ne samo da ne dolazi od prirodnog i postojećeg, već od toga što prirodno i postojeće nekom više ništa ne govore. Naime, Tubitak više ne nalazi svrhovitost u okolnom svetu – ništavilo! Ništavnost onoga o čemu briguje tj. nemogućnost projektovanja sebe po nekom **Moći-bitu**, fundiranom u predmetu. Isključujući sve, Tubitak ostaje ono što već uvek jeste, sam Tubitak tj. u-svetu, TU – izolovana bačenost! Treba; vraćanje tubitka iz 'sveta' u mogućnost svoga 'pravog **Moći-bitu**'!

Znatizelja: videti radi viđenja, požuda, sada, OTVARANJE prisutnog, osadašnjenje, moći videti – živeti, željno odskakivanje i rastresenost u očekivanju nalaženja sebe, lažne mogućnosti i lažna budućnost. Tubitak pada u bezboravišnost, pa je svugde i nigde!!!

OČEKIVANJE – ZABORAVLJANJE JER JE SKAKUTANJE I RASTRESENOST (p.s. može i poigrvanje)

p.s. U svakom momentu nosimo celinu našeg života! ili možda bolje celost naše egzistencije

Smotrenost ka kretanje (shvatanje) unutar svrhovitosti i veze pribora, priručnog tj. celovitosti svrhovitosti (**p.s.** smotrenost – svest o povezanosti nagore i nadole u okviru sveukupne svrhovitosti, zapravo veza pribora = *zuhanden* – priručnog).

'**Sretajuće**' gubi egzistencijalno značenje i dobija čisto objektivno značenje, pokazuje se drugačijim. Naime, umesto da se prirodno smotreno premišlja, 'shvata', shvata se *samo* kao postojeće!

Važno: Na prvobitno pitanje o biti-celom iz egzistencijalne analize jer je samo jedan 'kraj' tubitka a to je bitak-pri-svršetku. Ostao je drugi kraj 'početak', 'rođenje' i ono između, **p.s. boravak tubitka**...Tubitak ne egzistira kao suma momentalnih (skakućućih, trenutnih) zbiljnosti u sledu koji dolaze i iščezavaju!! **p.s.** pa kako onda egzistira. Tubitak dopunjuje svoju putanju ne u fazama svojih momentalnih, pojedinačnih zbiljnosti već sam sebe proteže, jer je njegov bitak konstituisan kao protezanje tj. ono između!! Tubitak (dogod postoji) nalazi se u (je u) sva tri modusa: rođenju, smrti i onom između!!! Protežnost tubitka je događanje tubitka koji je strukturni momenat povesnosti. Pitanje povesnosti vodi natrag u 'iskon' pa MESTO pitanja povesti nije u istoriji kao nauci o povesti!!

str. 428

Ipak, tubitak se naziva i 'vremenskim' tj. 'u vremenu' (po redosledu) jer faktički tubitak koristi sat, kalendar i sl.

.....

Za početak treba proučiti čudnovato prvenstvo 'prošlosti' u pojmu prošlosti! **p.s.???**

p.s. Šta je prošlo? Prošlo je SVET (priručno, znači, brigujuće) tj. svet brigovanja. **p.s.** > jer je u celokupnosti taj svet povezan svrsishodnošću kao priručno, kao ono gde čovek ne daje već otkriva kroz svoju praksu tj. brigovanjem smisao tj. povezanost...koja nam iz prošlosti čovekovog prošlog brigovanja dolazi u sada ali *nije* sada tj. kao nešto prošlo a još-postojeće, jer 'samo priroda postoji, čovek egzistira' i to u sadašnjosti ka budućnosti. Ovde Hajdeger jako pazi da ne izgubi nit pojedinačnosti a time i osobenosti, koji karakterišu svaku praktičnu delatnost svakog pojedinca, pa samim tim i jedinstvenu celinu koju kroz prošlost stvara pojedinac. Međutim, ne može se izbeći konstatacija i potvrđivanje jedinstva opšteg i posebnog, što Hajdeger kao da izbegava da ustoliči...**p.s.** ali Hajdeger dalje: 'postoji samo

priroda, čovek egzistira'. Bitno težište povesti jeste u pravom događanju egzistencije, koje izvire iz budućnosti tubitka.

Samo odlučni imaju sudbinu! (p.s. nezugrapni izraz, koji može da odvuče...)

Vulgarno poimanje = tradicionalno poimanje

Tubitak UZIMA vreme. On ga uzima tj. nalazi pre svega kod unutarsvtski sretajućeg priručnog i postojećeg.; *Ekstatički karakter sadašnjosti – osadašnjavanje (glagol – radni)!;* U osnovi vremena jeste DATIRANJE, a čak i kada ne kažemo tada, sada i onda nastavlja se s... kad, a kad... je mišljeno prema događanju = svako drugačije datira. Datiranje ima i svoj rok a to je JAVNO vreme. DATIRANJE potiče od svakodnevnog govora koji svodi vreme na 'sada', 'tada' (budućnost) i 'onda'. Svaki Tubitak drugačije DATIRA. Izrečeno 'sada', na primer, svaki je rekao u javnosti skupa-bitka-u-svetu da je ono postalo javnim. Međutim, *ako Tubitak kao svakidašnje brigovanje razume sebe iz brigovanja, iz sveta, on ne poznaje vreme koje uzima kao SVOJE.* Izričući, na primer, SADA, dokaz je da je vremenost prepoznatljiva kao ekstatički otvorena, najčešće u brigujućoj otvorenosti, ali ne znači da je izvorno vreme time i razumljivo, dokučeno! nego koristi vreme 'kojeg ima', koje mu se daje, s kjim računa, opšte javno vreme – i to tim više što više vodi računa o njemu (briguje??? p.s.).

S obzirom da je tubitak kao bačen (p.s. u svakodnevnicu međ priručnim), egzistira propadajući, on izlaže svoje vreme kroz brigovanje računajući! pa je bačenost razlog postojanja **javnog** vremena. Javno vreme ima iskaz: vreme za... neku radnju i ima u biti karakter sveta, pa se zove svetsko vreme. Uznapredovali Tubitak sada više ne mora da čeka sunce da bi merio vreme, pa i noć može da pretvori dan mereći vreme uz pomoć sata! UZIMANJE vremena – za neku aktivnosti.

Egzistencijalno-ekstatična protežnost tj. proticanje, pa se svet (ne 'svet') ne dokučava i (osnovne) strukture ostaju nevidljive, one izmiču. Vulgarna interpretacija vremena kao SADA vremena i vreme mereno kao sada, koje više nije (prošlo) i sada koje još nije (buduće) = ne sada – time ne postoji horizont vremena... time se vreme niveliralo: sve = sada vreme kao neprekidno sada, pa se u takvom sledu ne da naći ni početak ni kraj – vulgarno shvatanje kaže da postoji beskonačno.

Znači (Hegel): vreme je nešto apstraktno tj. misaono, duh pada u vreme; a ukoliko je to tako, da duh pada u vreme, onda oba moraju imati srodnu bit;

Objasniti tubitak, a i 'postojeće' iz medijuma/posrednika 'priručnog'- pribora, danas = tehnike...

.....

* * *

Hajdeger, Ontoteološko ustrojstvo metafizike

iz Hegelovog postavljanja nauke kao 'rezultat je početak' Hajdeger zaključuje na boga kao krajnji rezultat Hegelove logike pa time na teologiju...

.....

* * *

Hajdeger – Načelo identiteta

p.s. nije mnogo odmakao od Ničea

Zarobljeni smo u mišljenju koje se bavi samo računanjem – potreban povratak tradicionalnom mišljenju da bi se išlo napred

.....

* * *

Hajdeger, GRAĐENJE, STANOVANJE, MIŠLJENJE

Vraćanje, sleđenje građenja do onog područja kom pripada sve ono što jeste – do bića, do stanovanja!

Čovek sabiranjem, sakupljanjem daje četvorovrsni smisao...

.....

* * *

Hajdeger – Gajo Petrović prevodi DASEIN sa BIVSTVOVANJE...

Dasein je ontički određen ontološki ili ukoliko ontološko usmerimo dalje ka smislu bivstvovanja, predontološki (kao uvod u 'najširu' univerzalnu ontologiju preko Daseina); (prema G. Petroviću>) Bivstvovanje Daseina je BRIGA, a kao smisao bivstvovanja otkriva vremenost (kao ontološki smisao brige) i ovde se završava analitika Daseina, a trebalo je pokazati kako ova analitika vodi razumevanju pitanja o BIVSTVOVANJU uopšte, što nije urađeno (nedovršeno delo).

.....

p.s. treba objasniti zašto baš polazi od Daseina kao izuzetnog bivstvujećeg: jer je Dasein ono jedino koje samo sebe shvata i svešću obuhvata sve ostalo – odnose sa drugima? Ono drugo i ono treće, naime, sâmo bivstvovanje! I to je ono što čini Dasein **ausgezeichnet** (izuzetnim, specijalnim – u nekom smislu *povlašćenim*)!

Problemi: odvojio ali nije i sastavio ontičko i ontološko, čoveka (Dasein) od stvari (bivstvujećeg jasno od Daseina) i stvari od bivstvovanja!

Russell – život kao reka od izvora; ko je postigao nešto ni ne žali da umre.

Russell – filosofija je između teologije i nauke (proučava nedokazivo i ne mari za autoritet)

Wittgenstein – filosofski stavovi nisu mogući – nisu niti lažni niti istiniti, već BESMISLENI; filosofija kao skup stavova nije moguća, ali kao aktivnost: jeste!

Santayana – misao (svest) je kontrolisana i konsistentna ludost

W. James ≈ proučavanje abnormalnog je najbolji put za razumevanje normalnog.

* * *

Razmišljanja na temu tehnicizma kod Hajdegera

Postao je sasvim prirodan najneprirodniji pogled na budućnost čoveka kao mašine koja mu je nametnuta kao takmac u svemu i svačemu. Ovo je validni postupak u odnosu na zaključivanje o Bogu kao postojećem pomoću ontološkog dokaza a prenosi se sada takođe na čovekovu zamisao ali sada kao stvarni objekat: osnova-progres-savršenstvo kao krajnji proizvod čovekovog mišljenja, 'dokaz' koji je još uvek u opticaju nakon evolutivnog nastanka čoveka, čovek stvara i svog ličnog boga iz sebe kao svoj produžetak... tj. čoveka-bogomašinu koji treba da bude oličenje tehnološkog napretka i krajnjeg savršenstva – za sada. Još gore od toga jeste činjenica da se čoveku sve pretvara u sredstvo za cilj, čak i on sam! (Kant – vizionarski!!) jer na kraju treba da bude mašina. Možemo reći da je Kant svojim kategoričkim imperativom predvideo ovakav razvoj događaja kada nije bilo ni reči o nekakvoj visokoj tehnologiji, »samo-naredbom« da čovek čoveku mora biti samo cilj a nikada i sredstvo«. Takvo jedno predviđanje je iskazano sa dubokom pozadinom brižnog filozofa a i kao prirodna konsekvenca njegove filozofske konsekventnosti, duboke kontemplacije i *dobre volje/namere* (koju bi trebalo isticati više), koju bi sada, danas itekako trebalo primeniti ukoliko nije već zauvek utonula u san.

Ono prvo o mašini kao takmacu nije proizvod duboke kontemplacije, međutim ipak jeste konsekventno ali stihijski a ipak logički korektno, međutim, ne i iz dobre volje/namere i

pravog uvida u bitnu humanost čoveka. Tu se mašina, zapravo, kao sredstvo pojavljuje kao nešto što nadilazi i beskonačno prevazilazi čoveka. Pojavljuje se i vreme kao kategorija beskonačnosti koja se samo logički i u progresu vezuje za tehnologiju kao pusto sredstvo, koje u svemu vidi objekat a na kraju i sam čovek čoveku postaje sredstvo; sledi dehumanizacija, tj. redukcija. **Postoji, znači, nešto još gore po čoveka od konstatacije da je 'čovek čoveku vuk' a to je postati sredstvo drugom!**

.....

Preveliki zalogaj? Hajdeger se nadao da će u prvom delu 'Biće i vreme' uspeti da uspostavi novi jezik i terminologiju kojima bi mogao kasnije suštinski da prouči i objasni vreme tj. da ga prouči novom terminologijom na novi način i da eventualno dođe do početnih predobjašnjenja o tome šta je vreme. Međutim, i pored 'novog jezika' nije se valjda usudio da krene u veliku pustolovinu neotkrivenih praznina u filozofiji kao suštini čovekovog umstvovanja i samog čoveka a gde bi verovatno zabrazio u nerešive lavirinte metafizike.

Dajući kapitalno obećanje da će odgovor na najveće pitanje, pitanje o vremenu, uslediti nakon razrade pitanja o biću u svom delu 'Biće i vreme', Hajdeger ostavlja ovo krucijalno pitanje skoro netaknutim, osim povezano sa smrću... Pored obećanja o najboljim društvima koja više spadaju u domen sociologije, jedino neispunjeno obećanje u domenu filozofije ostalo je kao senka da lebdi nad celokupnim delom Hajdegera ali i čitave filozofije. **Pokazalo** se, naime, da nije dovoljno samo uspostaviti novi jezik, već da treba dati i novog čoveka.

* * *

Martin Hajdeger, ON TIME AND BEING (s engleskog), utisak

p.s. pojam postojanja podrazumeva vremensko trajanje, a ono bitno kao postojanje prelazi u postajanje, menja se, pa je u ovom smislu Hajdegerova filozofija bitno dijalektička... biće nije stvar pa nije ni u vremenu, razbijanje suštine pojmova bića (bitka) kao m e s t a (metafizika) i uopšte predstavljanja svega postojećeg kao prostornog;

Es gibt, od glagola geben – dati, povezuje biće i vreme

str. 7 – šifra za celokupno delo = kada se misli o biću, treba istovremeno misliti i vreme;

.....

* * *

Hegel, NAUKA LOGIKE (početni deo)

FILOSOFIJA nosi u sebi zahtev za dokazivanjem NUŽNOSTI svoje sadržine. Ona je misaono razmatranje predmeta, a dok se određena osećanja, intuicija, želja, volja itd. nazivaju PREDSTAVAMA, filozofija zamenjuje predstave mislima, kategorijama ili najrađe, POJMOVIMA. Razmišljanje bar to čini da pretvara osećanja, predstave u MISLI. ISTINITOST se meri slaganjem uma koji je svestan samog sebe sa... koji bivstvuje tj. sa stvarnošću (i time se dolazi do izmirenja kroz ovo slaganje), NUŽNOST je osnova filozofskog razmišljanja. Nastajanje filozofije je vezano za potrebu filozofije da zadovolji svoju unutrašnju potrebu da mišljenje dobije za svoj predmet sâmo mišljenje. Početak, polazna tačka je iskustvo, neposredno i umstvjuća svest (objekt...), a (H. – 'kao') podstaknuto ovim, mišljenje se uzdiže iznad čulne i umstvjuće svesti, u čisti element same sebe (= negativni odnos – bolje: u negaciji – prema početku). *ISTORIJA FILOSOFIJE ukazuje samo na jednu filozofiju na raznim stupnjevima razvoja i, s druge strane, da specijalni PRINCIPI na kojima počivaju pojedini sistemi su samo GRANE jedne te iste celine. Princip je PRAVE filozofije da sadrži u sebi sve posebne principe.*

* * *

Hegel, NAUKA LOGIKE

Iz Uvoda D. Nedeljkovića: 'I Hegel svojim mladićkim profilom kao i svojim zrelim mislilačkim likom, s jedne strane sav je u svome protivstavu prema građanskom individualističkom romantizmu, kao 'političkom atomizmu' oličenom u filosofijama Rusoa, Kanta i Fihtea'. (p.s. dobro uočena celovitost, sveobuhvatnost Hegelove filosofije koja ne tgrpi parcijalizaciju!)

p.s. u ovom smislu Hegel predstavlja i končano konstituisanje kapitalističkog poretka nasuprot Šelingovom pokušaju vraćanja točka istorije unazad.

p.s. Duh, kako bi mogao sebe da sazna i ostvari, stvara prirodu, realnost a s njim kao svoj cilj i ostvarenje ČOVEKA, koji nje postaje svestan prolazeći kroz sve stupnjeve razvoja; međutim, čovek ide dalje stvarajući objektivni duh tj. objektivni duh – kroz državu...

p.s. Hegel je već sam otišao dalje od mnogih kasnije nastupajućih ekstremnih desničara, za šta je i sam Hegel dao dosta ideološkog materijala, prvo veličajući u svoje vreme Napoleona, a zatim svojim svakojakim nacionalističkim izjavama, zagrejavao ih je, ali je ostao pojam, pojam APSOLUTNE misli koji je kasnije iskorišćen za nešto što je Hegel kao filosof odavno prevazišao...

* * *

Razmišljanja o Hegelu: Sistem filosofije, Nauka Logike...

p.s. **Važno** prilikom čitanja Hegela: uvek istorijski daje pregled razvoja misli IDEJE – ' filosofije u malom' i paralelno 'velikom' tj. u ontološkom i gnoseološkom pogledu (odnosno, obrnutim redom), pojedinačnom i opštem pogledu; i konačno: začetak – istoriju svesti, ali i njen kraj IDEJU kao apsolut...

p.s. **Što se** tiče jezika kojim piše – na nemačkom su to sve jednostavne reči, u svakodnevnoj upotrebi – ne znam šta to prevodioci rade prilikom prevoda, valjda im se čini suviše jednostavno ili da će možda neko pomisliti da nisu mogli da pronađu pravu reč pa su pravili privatne redukcije što se kvaliteta tiče...; **Izvrstan** poznavalac ljudi i njihovih postupaka naravno, ipak ne nalazi pravu suštinu čovekovog ponašanja; **Hegel** na kraju genijalno izvršene misije, pada u mrak...; Shvatio je čak i bit SLOBODE kroz progres svetske misli uopšte, uzročnosti, prosvetljenosti itd; **Trihotomičnost** Hegelovog filosofskog sistema!; Hegel govori i 'o *maniru* koji je u filosofskim pitanjima prešao u običaj da se pretpostavi *izvesna shema*'... čime se navodno zadovoljava nužnost pojma sa slučajnošću i proizvoljnošću povezivanja...

...nešto kao: uvek treba napredak vraćati i upoređivati s početkom i time ga graditi i usavršavati... a tu je upravo i ona dijalektika koja stvara, koja dovodi do pravilnog shvatanja prakse i teorije, negacije negacije, – borbe suprotnosti tj. do konačnog i beskonačnog, onog konkretnog i opšteg. Tu je Hegel itekako pravilno shvatio i uputio nas ka suštinskim suprotnostima, dijalektici (ono što je POJAM za logiku, to je svet van nas za MISAO!!!)

Filosofija je izraz suštine života, samim tim nikako nije iznad njega, jer kada bi to bila, onda bi bila izvan života i apsolutno ne bi imala veze s njim, što je nemoguće, te čak ni logički ne može, kao takva, životu ništa pružiti!

p.s. Neposredno znanje Hegel naziva ugodno znanje, koje je u '...poslednje vreme ratifikovano doktrinom o neposrednom znanju, o znanju intuicijom' (1975. – verovatno misli na Kanta i na Dekarta koji spominje intuitivno znanje koje se prevodi kod nas sa: direktno znanje ili se uopšte ne prevodi!!! Nego ostaje intuitivno, što kod nas ima i drugo značenje;

1985. – misli na Kanta za koga je nerešiv problem bila osobina (podjednaka) ljudskog – obrazovanog i neobrazovanog da normalno dela...

p.s. neverovatno s koliko kontradiktornih stavova Hegel govori o osnovama subjektivnih misli u objektima i subjektivnom kao osnovom svega objektivnog...

p.s. ustvari vrlo je jednostavno objasniti kako su ljudi došli na pomisao da JEDNO leži u osnovi stvari; kada je već konstituisan Bog, morao je posedovati i neki predikat; postepeno se broj predmeta množio do beskonačnosti, a bog, on je ostajao prvo prvi, zatim i poslednji pa onda ipak – JEDAN. Čisto zdravorazumski i logički došlo se do izjednačavanja $1 = 1$, najbolje, zapravo kod Spinoze, a ujedno i najkontradiktornije. Doduše, vrlo lako je bilo, prema potrebi, to izjednačiti i ovako: 1 (materija) = 1 (sve) itd. A Bog, on je ostao samo tamo gde ljudi nisu znali da objasne kao niži oblik kretanja te iste materije (?)

p.s. izvrsno primećeno na jednoj od prethodnih stranica (**str. 114**) '...sholastika tj. dogma nastala je kao posledica postojanja mnogih filozofija u raznim varijantama i potrebom za nekom sigurnošću (čvrstim stavovima) – dogmom' međutim to je samo formalni izraz suštinskih klasnih odnosa...

p.s. zaista je Hegel taj koji je naučno razbio metafizičke predstave u svetu, ciljajući svojom kritikom uvek iznova i stalno podvlačeći dvojnost ali i harmoniju istine...

p.s. pošto je crkva sve kontrolisala, sve je bilo u jednim rukama, pa shodno tome jedna PREDSTAVA – jedno, Bog koji je bio u jednim rukama, u rukama malog broja ljudi, sasvim logički i nužno, istorijski i klasno, dolazi do *empirizma*, što i odgovara u situacijama kapitala i začetku kapitalističkih odnosa; tu je i Kantov pokušaj da istoriju vrati unazad.

p.s. empirizam, s obzirom da svoja saznanja bazira isključivo na opažanju i analizi – rastavljanju – ostaje pri apstrahovanju konkretnog te ga UMRTVLJUJE – naime, duha nigde nema – mišljenja uma!

p.s. (**str. 119**) baš naprotiv: **sloboda** jeste u tome da znam da sam svestan da 'ono' postoji, ali i da doznam kakvo je 'ono' (što povlači neslućeno mnogo stvari za sobom...).

p.s. suština kritičke tj. Kantovske filozofije: čulima ne možemo ništa saznati i još važnije - dokazati!

p.s. i konačno... formalno neposrednog znanja (**par. 73**) dovesti do toga da se (ili početi od toga) da se tvrdi da nešto postoji a ne i šta je to što postoji (empirizam, intuicija) – ovde je to izvrsno objašnjeno (**str. 156**);

p.s. konkretno – razumsko se ograničava na opštost, apstraktnost dvaju odredaba tj. na odnos ili-ili, spekulativno mišljenje se drži konkretnog, a to znači: jednog-po-sebi – dijalektiku prevazilazeći prethodne apstrakcije razuma!

p.s. biće i suština su samo stupnjevi razvoja logike ideje; biće treba dokazati kao neistinito, kako bi se ideja dokazala istinitom – kao najbolji metod filozofiranja, još od Platona!

p.s. ključni glagol/termin kod Hegela: **aufheben/aufgehoben** = podići nešto; prevaziđeno; ukinuti; sačuvati;

p.s. postoji kvalitativna razlika između jednog i mnoštva prema opštem i posebnom, ne možemo zauvek mnoštvo prevesti na opšte ali obrnuto je moguće, jer je opšte na jednom višem stupnju;

p.s. kontradiktornost se pre svega odslikava u samom postojanju tolikog broja religija koje sve zagovaraju svoju neprikosnovenost što je i danas slučaj, da svaki narod ima svoj najviši pojam i da je on nastao 'prirodno'

p.s. suština kao identičnost pojavnog, barem ga takvog mišljenje shvata!

p.s. ovim Hegel ustvari prelazi celu istoriju filosofije, s toga je vrlo korisno i dobro pročitati jednu jako maštovitu interpretaciju, kako se ljudska svest razvijala i u kakvim oblicima se pojavljivala i kakve sve modifikacije je popimala;

p.s. suštinski Hegel stalno govori o nečem (tačno) što ipak ide ka onom zadnjem (ekstremno racionalno) – iracionalnom – IDEJI.

p.s. zapravo najbolju definiciju dejalektike nalazimo u odnosu: materija i svest, mišljenje; uticaj različitost, istovetnost, relacija – u stalnom procesu...

p.s. predstava – stalno odslikavanje spoljnog, ne refleksijom;

* * *

Hegel, OSNOVNE CRTE FILOSOFIJE PRAVA

str. 181 kazna je (samo) druga strana zločina, čime zločin MORA, zaslužuje i drugu stranu svoje suštine – kaznu!

str. 181 jedino kod ubistva se može ići na istovrsnu odmazdu – suština kazne!

str. 182 (osveta) kazna ne sme biti izraz subjektivne volje nego pojma, opšteg, koje predstavljaju zločin i kazna kao jedno!. Znači, kazna ne sme da poprimi odlike osvete tj. lični ili subjektivni karakter

str. 191 subjektivna volja, iako jednostrana po sebi, nosi u sebi i svoj objektivitet, jer subjekt je taj koji treba da iskusi svoju slobodu, te tek u praksi se iskazuje kao subjekt PO SEBI i ZA SEBE!

str. 234 Dobro je ono bitno volje subjekta, ali ono nije i posebnost subjekta nego samo apstraktno određenje, opštost dužnosti, pa dužnost kao takvu treba vršiti radi dužnosti!!

str. 235 Kant – dužnost – Hegel

str. 238 duh iziskuje jednu (neku) posebnost prema kojoj je on u pravu (svoje određenje u posebnosti!)

str. 247 apstraktno, subjektivno, dobro

str. 278 apstraktno, subjektivno, dobro i dužnost koja ograničava ovu samovolju.

str. 282 običajni donosi – porodica, brak, imovina porodice, odgoj dece...

.....

p.s. Ono što je najupečatljivije u Hegelovom Pravu... to je sledeće: **Krivac mora** biti kažnjen, on to ne samo da zaslužuje prema svom nedelu, *prema pravdi*, već i prema *svom pravu* da bude kažnjen za svoje nedelo, tako da mu ostaje samo **lični** uvid u to nedelo a društvo je svoje uradilo i zapravo ga oslobodilo krivice nakon izdržane kazne! Sam sebi ne mora da oprost! jer, ukoliko društvo ne ispuni svoj deo pravedne države i ne ispuni pravo koje krivac ima da bude osuđen za nedelo, krivac se nikada neće osećati slobodnim i uvek će činiti nova nedela da bi ostvario pravdu i svoje pravo da bude oslobođen izdržavanjem kazne, ni sam ne znajući zašto to čini!

* * *

Hegel i Francuska revolucija

p.s. Hegel insistira na slobodi za sve... u svojim razmatranjima potencira slobodu za sve ljude, ona je cilj (uporedi Marx);

Sve u filosofiji prava – Hegel

Revolucija dokida istoriju i istovremeno budi reformatorske/restaurativne snage

str. 53 sloboda je pravo za sve ljude

str. 56 budućnost nastavljanja revolucije – revolucija je problem koji se nerešen predaje budućim vremenima

* * *

Hartmanov idealizam

.....

Umetničko delo je 'jedinstveno' istorijski (odnos pojma); Estetski opažaj je nešto drugo u odnosu na mišljenja i vere; Estetski opažaj viši od vere; Umetničko delo ima svoju suštinu u sebi, a pojam van sebe; Ne možemo shvatiti vrednosti; Viši opažaj opaža ono nerealno, sa jasnom primesom suprotnosti...

* * *

Harmonija

Harmonija beskonačnog progressa bi mogla biti deviza, osnov marksizma; niukom slučaju ona ne bi trebala da se shvati kao sredina, srednja vrednost ili takvo što, kao nekakvo apsolutizovanje, statičnost, već, naprotiv, stalna dijalektičnost, borba, ali SVESNA borba, SVESNA dijalektičnost i to marksistička dijalektičnost, dnevna, čovekova borba koja će se sve više skraćivati i sužavati, a u isto vreme širiti na ličnom planu, na planu slobode – humanosti. U isto vreme, ona se mora shvatiti kao drevna, večna, beskrajna...

* * *

D E Walford, HAJDEGEROVO DELO *BIĆE I VREME*

Teškoće na koje se nailazi pre svega se tiču prevoda dela, ali i pokušaja da se postave nove osnove koje treba da raskinu s našim uobičajenim i naviknutim načinom razmišljanja/mišljenja.

LINGVISTIČKE teškoće potiču ne od složenosti stila koji se sintaktički veoma jednostavan, već od Hajdegerovog **idiosinkratičkog** rečnika koji uključuje neologizme, korišćenje arhaičkih reči tj. reči koje više nisu u upotrebi, a ponekad i u terminološkom pogledu. Prevodioci često zaboravljaju ili ne vide ove idiosinkratičke momente kod Hajdegera. Takođe, metafore koje su kod njega vrlo česte treba stalno imati u vidu i prevoditi (**p.s.** najčešće idiomatski, *uvek bolje nego u 'ličnoj obradi'*)...

Filosofijom dvadesetog veka dominirale su filosofije Vitgenštajna i Hajdegera. Razlike u stilu kasnog Vitgenštajna i ranog Hajdegera ne mogu biti veće, pa ipak, njihovi koncepti prirode filosofije njihov anti-Platonizam, anti-Kartezijanizam u odnosu na naše biće u svetu su neverovatno slični. Hajdegerova misao sadržana u delu 'Biće i Vreme', njegovo najveće delo i bez diskusije jedno od najvećih dela evropske filosofije, izuzetno je komplikovano, istovremeno nudeći fantastičnu filosofsku dubinu.

Hajdegerovo 'Biće i vreme' duboko je pod uticajem Kanta, Hegela, Kjerkegora, Ničea i Huserla, i izraz je izuzetnog koncepta čoveka dvadesetog veka, i stoji u suprotnosti s ontologijom ljudske egzistencije koju nalazimo u delima Platona i Dekarta; ovde, Hajdeger nudi niz fundamentalnih analiza ljudske egzistencije, fokusirajući se prvo na naše svakodnevno bivstvovanje u svetu, drugo, na fundamentalne strukture našeg bivstvovanja u svetu (shvatanje, osećanja i brige); treće, na temu smrti, krivice, svesti i autentičnog bića i četvrto, na esencijalnu privremenost i istoričnost naše egzistencije...

.....

* * *

Hajdeger, NIČEOVA REČ 'BOG JE MRTAV'

Hajdeger – ‘...pesnički stanuje čovek...’ – čovek na svojstven način, više pesnički, izražava svoju egzistenciju, egzistira; tražeći svoje biće svojevrsnim jezičkim interpretacijama, traži MERU (**p.s.** primer, uzor)

.....

p.s. Opisujući Helderlinove stihove i to samo tri reči iz njegovih stihova, Hajdeger nam daje primer celokupnog odnosa pojavnog i skrivenog, onoga što tek treba da se otkrije i to da je filozofsko traženje bitka pogledom u ‘prostu’ egzistenciju čoveka jednako jednostavnom pogledu čoveka u nebo gde treba bog da mu se pojavi i gde, kako to Helderlin kaže, čovek prema meri savršenog bića treba da nađe svoju meru. Ovde ne treba Hajdegerove reči niukom slučaju uzeti kao *religiozne*, već samo kao pokušaj jednostavnijeg pristupa teško shvatljivog pogleda iz njegove filozofije na čovekovu egzistenciju i bitak koji se otkriva a koji on upoređuje s genijalnim rečima Helderlinovim, za koje je Hajdeger smatrao da na PESNIČKI, u sličnom smislu, iz druge oblasti, na drugi način... odražavaju i govore o njegovoj filozofiji jer ‘Pevanje i mišljenje susreću se u istom samo u slučaju dok ostaju razdvojeni u različitosti svoje suštine’. (poezija i filozofija)

.....

‘**Poetsko** stvaranje gradi suštinu stanovanja. Pevanje i stanovanje ne samo da se ne isključuju, već – zovući se naizmenično – pripadaju jedno drugom. ‘Pesnički stanuje čovek’. Stanujemo li *mi* pesnički? Verovatno da stanujemo skroz nepesnički. Ako je tako, da li su pesnikove reči uhvaćene u laži; da li su one neistinite? Nisu. Istinitost njegove postavke potvrđuje se na najneobičniji način. Jer stanovanje može da bude nepesničko samo zato što je ono, u *suštini*, pesničko. Pošto čovek može da bude slep, on po svojoj prirodi mora ostati biće koje vidi. Neki komad drveta ne može nikada oslepeti. Ali, kada čovek oslepi, još uvek ostaje pitanje da li slepilo ima koren u oskudici ili gubitku ili ono počiva na obilju i suvišku. U istoj pesmi u kojoj razmišlja o meri za celokupno merenje, Helderlin veli (**stihovi 75-76**): ‘Car Edip možda ima jedno oko previše’. Verovatno se u tome naslućuje razlog što nađe nepesničko stanovanje, njegova nemoć u uzimanju mere, vuče koren iz neobičnog suviška besomučnog merenja i računanja.

Da, i kako stanujemo nepesnički, možemo u svakom slučaju saznati samo ako znamo ono pesničko. Da li će se, i kada, u našem nepesničkom stanovanju dogoditi obrt, to je nešto što možemo da očekujemo jedino ako imamo u vidu ono pesničko’.

* * *

Hajdeger - sloboda

(**Radovane**, ne znam da li sam ti ovaj tekst već poslao, pa za svaki slučaj evo ga: Misleći na tvoj rad, ovde je najmanje važan filozofski aspekt, mada nije loše ni to uzeti u obzir. Ovde mislim na naš VEO engleski VEIL kao nešto što skriva, a skrivanje pretpostavlja tajnu, a tajna se otkriva UNVEILS ITSELF... a unazad: VEO nam govori, **veli** - VEILS da tu ima nešto iza?!?! itd. itd.)

(*Hajdeger s engleskog jezika... veil-veo itd.*)

Sloboda vlada slobodnim prostorom u smislu rasčišćenog (prokrčenog) tj. otkrivenog. S pojavom otkrivenog tj. istinom, sloboda stoji u najbližem i najintimnijem srodstvu. Celokupno otkrivanja spada u okvire skrivanja, pohranjivanja i skrivanja. Međutim, ono što oslobađa – misterija – je skriveno i uvek sebe skriva. Sloboda slobodnog ne sastoji se niti u nesputanom voluntarizmu niti u PROSTOJ primeni zakona. *Sloboda je ono što se skriva na*

način kako se to dešava sa svetlošću, gde veo skriva suštinu pojavnosti celokupne istine i dopušta da se veo dalje iskaže/pojavi kao ono što veli.

Hajdeger, tamo gde govori o slobodi govori na sledeći način (**p.s.** s tim što napominjem da sam ovaj tekst preveo na srpski jezik s engleskog jezika, a ne nemačkog): '...Sloboda je ono što se skriva na način kako se to dešava sa svetlošću, u čijoj čistoj igri se prelama *veo* koji skriva pojavljivanje suštine celokupne istine i dopušta da se *veo* pojavi kao ono što *veli* (ŽELI DA KAŽE???)'. (the veil that hides the essential occurrence of all truth and lets the veil appear as what veils)“.

p.s. Uostalom, ovo imeničko **veil** i glaglosko to **veil** ili **unveil** jeste suštinsko za Hajdegera u pogledu sagledavanja bića koje se više ne prekriva velom već se otkriva, postepeno skida svoj veo itd. itd.

* * *

Hajdeger, FILOSOFIJA, METAFIZIKA, TEOLOGIJA

Šta je filosofija?

U 'Aufträge i Vorsätze' Hajdeger kaže: reč 'istorija' znači istraživati i iznositi na videlo, pa stoga imenuje jednu vrstu (**p.s.** predstavljanja i...) predočavanja. Naprotiv, reč 'povest' označava ono što se događa... Istorija je istraživanje povesti'.

Odgovor na pitanje šta je filosofija ne dobijamo putem istorijskih iskaza o definicijama već putem **rasprava (legein)** sa filosofima o bitku bića tj. na kraju razgovora s onim što smo predajom primili kao bitak bića.

Čuđenje je arche ἀρχή, ono nadahnjuje svaki korak filosofije. Čuđenje je pathos πάθος, Mi *pathos* obično prevodimo sa strast, burkanje osećaja, passion,. Ali, pathos, je povesan (i) s pashein πάσχειν, patiti, podnositi, trpeti, izdržavati, prepustiti se nečem...

Šta je metafizika? Bitak dospeva u nekakvu/jednu vrstu neprikrivenost (aletheia Ἀλήθεια), skinutog vela...

.....

* * *

Hajdeger, ŠTA JE METAFIZIKA

...s obzirom da su sva metafizička pitanja povezana i svako nužno vodi u sva druga... pa bez obzira što je tradicionalno učenje usmereno na to ŠTA JESTE. Hajdeger kaže da bi možda bilo mnogo bolje da se ispituju granice običnog znanja tako što bi se pokušalo sa ispitivanjem onoga što NIJE (Platon slično). To nije bilo šta a nije ni nešto, ipak nije ni negacija nečega. Tradicionalna logika nam ovde ne pomaže jer ona samo sagledava celokupnu negaciju kao derivat od nečega pozitivnog. Tako nam Hajdeger predlaže da moramo napustiti logiku kako bi istraživali karakter NIŠTA kao osnov iz kojega sve potiče!

.....

Pažljivo iznoseći svoje viđenje tog NIŠTA po sebi, počinjemo da uviđamo važnost i vitalnost našeg sopstvenog **raspoloženja**. Iznad svega, NIŠTA je ono što u nama proizvodi osećanje užasa/straha (die Angst). Ovo duboko osećanje straha, smatra Hajdeger, je **najosnovnije** saznanje o prirodi i realnosti NIŠTA.

* * *

Zapisi prilikom čitanja Hajdegera

.....

U svom najuticajnijem delu 'Bitak i Vreme' iz 1927. godine (prevedeno kod nas 1962) Hajdeger se bavi onim što on smatra najvažnijim filozofskim (i ljudskim) pitanjem. **Šta jeste?** Ovo vodi pitanju o tome kakav 'bitak' imaju ljudi, koji su bačeni u svet koji nisu oni napravili, već se sastoji od potencijalno korisnih (priručnih) stvari, uključujući kulturoloških kao i prirodnih objekata. S obzirom da ovi objekti i predmeti stižu čovečanstvu iz prošlosti i koriste se u sadašnjosti radi budućih ciljeva, Hajdeger postavlja fundamentalni odnos između načina postojanja predmeta (mode of being of objekata) i humanosti (humanity) i strukture vremena. Individua je ipak uvek pred opasnošću da se utopi u svet objekata, svakodnevnu rutinu i konvencionalno, plitko ponašanje većine.

Osećanje straha (Angst) dovodi pojedinca do suočavanja sa smrću i na kraju krajeva besmisla života, s tim što samo u ovakvom suočavanju može postići autentičnu svest o Bitku i slobodu.

* * *

Simon de Bovoiv, THE COMING OF AGE, – Starenje, crtice

23 - 'Aristoteles thought that the body attained perfection at thirty five and the soul at fifty'

28 - 'Aristoteles oppinions were those that had the greatest influence – oppinions that were based upon speculation rather than upon experiment. For him the necessary condition of life was the body's inward heat, and he linked growing old to the loss ot this heat'

419 - 'Age takes hold of us by surprise'

593 - 'Goethe composed his best poems during his last twenty five years – the period of Dichtung and Warheit and the second Faust'

701 - 'After the age of seventy-three Goethe had tears in his eyes for a mere trifle'

694 - 'Kant had always oblidged himself to comply with a strict discipline, but in his old age he made a religiono of it'

468 - Plato: 'the eyes of the spirit begin to grow sharp only when these of the body begin to fail'

595 - 'More then anyone, the old person values the poetry of habit: by merging past, present and future it removes him from his enemy, time, and it provides him with that eternity which he no longer finds in the present moment'

'Old age is not 'summs' of our life. As time gives us the world so with the same motion it takes it from us. We learn and we forget; we enrich ourselves and we lose our wealth'

* * *

Gajo Petrović, SAVREMENA FILOSOFIJA

Još od Platona i Aristotela začinje se teorija KORESPONDENCIJE ili adekvatnosti tj. shvatanje istine kao slaganje mišljenja i stvarnosti – misli i stvari. Krajnja konsekvencna vidljive su kod LAJBNICA: o nekom biću može se reći da je istinito samo ako dokažemo istinitost SUDA.

Ali, ova teorija se negira teorijom EVIDENCIJE – u unutrašnjoj karakteristici suda (Dekart, Spinoza), a još odlučnije kod Kanta i Hegela = onaj sud koji je opštevažeci = odnos među sudovima; Hegel = samo bog je istinit jer stvarno je samo ono čije se postojanje slaže s njegovim pojmom pa tako: Brentano ('Teorija evidnecije') usvaja tradicionalno mišljenje da je ISTINA U SUDU, ali ne u slaganju suda sa stvarnošću već u INTERNOM svojstvu suda – u evidenciji.

ISTINA je za Brentana u SUDU, a sud je jedna od tri osnovne vrste psihičkih pojava (istina – sud – objašnjenje psihičkih pojava uopšte).

Sve **PSIHIČKE POJAVE** su predstave ili počivaju na predstavama (ovo poslednje buni Brentana **p.s...**), ali ono što sve psihičke pojave imaju kao pozitivnu kakarakteristiku jeste: odnos prema sadržaju, usmerenost ka objektu, imanentnu predmetnost ili (sholastički učeno) 'intencionalnu inegzistenciju predmeta'; Naime, svaki psihički fenomen sadrži u sebi nešto kao **OBJEKT**, znači, predstavu o nečemu...)

Uz **INTENCIONALNOST**, svim psihičkim pojavama je zajedničko da se one **OPAŽAJU SAMO U UNUTRAŠNJOJ SVESTI** (kod fizičkih samo spoljašnje).

Što se tiče **EVIDENCIJE** Brentano kaže da se ovaj pojam ne može definisati niti analizirati – čovek ga ili ima ili je slep (**p.s. elitizam**), za evidentni sud jedino što kaže je to da je on **JASAN!** Evidentnom sudu pripada opšte važenje, kao istina za sve! Ali, koji je **KRITERIJUM** za evidentno! Evidencija je sama sebi kriterijum (ovde ipak, pluralizam istine, a time istina za sve!!!).

Za **HUSERLA** (koji prihvata teoriju evidencije) **EVIDNECIJA** je **DOŽIVLJAJ** ISTINE, ali ne i sama istina i obnavlja Bolzanovo učenje o **ISTINAMA PO SEBI!** (Bolzano = stavovi po sebi = svaki iskaz da nešto jeste ili je bez obzira na istinitost ili lažnost iskaza i bez obzira da li je izražen rečima, odnosno u... mišljenju, znači, nije neka psihološka tvorevina ili proces, niti neki faktički predmet ili događaj u stvarnosti – ono je idealna izvanvremenska logička struktura nezavisna od spoznajnog subjekta!!!)...

.....

* * *

O s t a l e – još poneke teorije i s t i n e

Filosofi koji se inače **SLAŽU U KRITICI** teorije **korespondencije** suprotstavljaju joj **RAZNOLIKE DOKTRINE**: teorija **EVIDENCIJE** (Franc Brentano) – istina jeste u sudu, ali ne u slaganju suda sa stvarnim, već u jednom internom svojstvu suda, u **EVIDENCIJI**; teorija **PRAGMATISTA** (W. James, J. Dewey) – po njima nije niti u slaganju naših ideja sa stvarnošću, niti u međusobnom slaganju naših ideja, već u **SLAGANJU IDEJA S ČOVEKOVIM POTREBAMA**, u njihovoj praktičnoj korisnosti. Istinitost ili lažnost ideje (suda) se vidi iz njenih praktičkih posledica – da u praksi donose plodove!; teorija **KOHERENCIJE** (F. H. Bradley, H. H. Joachim) Istina pripada misli, sudu, ali ne pojedinom sudu izolovano, već samo jednoj smisljenoj celini; istina je 'sistematska kherencija' **KARAKTERISTIČNA ZA TAKVU CELINU!**

Fridrih Niče – istinito je samo ono što je biološki korisno, što služi životnim ciljevima, što održava i unapređuje život pojedinca i vrste.

Nasuprot spomenutim filosofima koji pri definiciji istine **ISKLJUČUJU PREDMET VAN NAŠE SVESTI**, **OBJEKTIVISTIČKE** teorije pokušavaju da odrede istinu kao potpuno nezavisnu od čoveka i njegovog mišljenja:

B. Bolzano i rani **E. Huserl** (teorija 'istine po sebi') – naime, nešto postoji ... po sebi, nužno, van vremena, bez obzira da li je spoznato ili ne,

W. Windeband, H. Rickert, B. Bauch (neoKantovci – aksiolozi Badenske škole) – istina je vrednost, te kao takva ne postoji, ni u stvarnosti, niti u mišljenju, već sa ostalium vrednostima predstavlja posebno carstvo idealnog važenja.

M. Hajdeger, K. Jaspers (egzistencijalisti) – istina je za njih sam bitak u svojoj neskrivenosti – naime, grčka reč prvobitno je značila 'neskrivenost' i pogrešno se tumači (po Haideggeru) kao istinitost (e Wahrheit). Bivstvujuće (e Seiende) je za Grke baš kao

bivstvujeće – istinito. 'Istina kao neskrivenost nije dodatak bitku – istina pripada suštini bitka'...

* * *

G. E. Moore, realizam, dokaz postojanja spoljnog sveta

Njegova metoda je bitno suprotna Hegelovoj metodi. Protiv idealizma. U svom delu 'Principia Ethica' kao moto uzima Butlerovu frazu – 'Sve je ono što jest, a ne druga stvar' – kao princip svojih istraživanja. Stvari i pojmove treba najpre odvojiti, izolovati, takve ih izučavati i stavljati u uzajamni odnos i tek onda može doći do povezanosti i jedinstva (on je verovatno Hegela upoznao iz druge ruke, jer je smatrao da Hegelova dijalektika omogućava stalno, slobodno prelaženje s jedne pozicije na drugu). Uglavnom, pokušao je dokazivanje postojanja stvari realno, van nas i nezavisno od nas! Tvrdi da svaki idealizam počiva na barklijevoj tvrdnji 'esse est percipi' što znači da sve što naša percepcija dotiče je esse, a pošto je čulno opažanje deo doživljaja onda je esse duhovno. Znači, prema idealistima realnost je nešto duhovno! Objekat je napravljen sadržajem subjekta, pa je time izbrisana razlika objekat – subjekat...

.....

* * *

Störig, WELTGESCHICHTE DER PHILOSOPHIE, o Niče

Sedam Ničeovih ANTI:

Anti moral – postoji vladarski i robovski moral, pri čemu pojam 'dobra' ima dva različita značenja. Kod vladajućih on označava uzvišeno i ponosno stanje duha. Suprotno ovome 'dobru' jeste 'loše' (schlecht) i to kao: obično, zajedničko, bezvredno. Za ljude-horde 'dobro' znači: slobodoumnost, bezopasnost, dobrotu, saosećajnost čemu je ovde suprotno 'zlo' – 'böse', 'loše' – što je sve ono što čoveka uzdiže iznad horde, stada: neobično, opasno, tj. sve što je za vladajuće dobro – 'gut'.

.....

Jevreji su, međutim, počeli s ustankom robova skupljajući ...sve ove pojmove u jedno – SVET (die Welt) – koji postaje, protiv svoje prirode, sve ono negativno i što ne valja. Sve što je do tada predstavljalo dobro i lepo i prirodno sada dobija svoju suprotnost, da je sve ružno, loše i neprirodno dobilo lepotu... ČOVEK se tu okreće SEBI i pati nad samim sobom ispoljavajući tu svoju patnju u religiji, koja je nasledstvo jevrejskog robovskog morala. (p.s. U tom smislu i samo u tom smislu Niče se može uz dosta napora i loših namera proglasiti za anti-semitu, što on zapravo nije, jer se ove reči prvenstveno odnose na odnos jevreji – religija što je zapravo, prema dostupnim podacima 'isforsirala' ničeova sestra a u političke svrhe...).

Antisocijalistička – socijalistički moral je potpuno odrođenje čoveka u stado životinja... (...u kulturi naročito).

Antidemokratska – MORAL U Evropi je (XIX vek) moral stada – hordi životinja, koji se ispoljava u političkim i društvenim institucijama; jer, smešno je da ovakve institucije izražavaju htenja većine.

Antifeministička – u meri u kojoj muškarac gubi u muškosti, u toj istoj meri i žena gubi u ženskosti. Žena se odrođava kroz emancipaciju, kroz privrednu i pravnu samostalnost.

Antiintelektualna – za njega su, kao i za Šopenhauera, svet, razum i intelekt, samo sluge VOLJE, površina (die Oberfläche) volje. Naš saznajni aparat je aparat apstrahovanja i pojednostavljenja, upravljen ka ovladavanju stvarima u službi života! Uloga svesti se ne sme precenjivati jer, najveći deo se odvija bez svesti. INSTINKT je među svim vrstama

inteligencije najinteligentniji. Najveći deo mišljenja, pa i filozofskog, može se ubrojati u instinktivnu inteligenciju. Filozofi se ponašaju kao da misle hladnom logikom, ali se ispod toga ustvari kriju procene vrednosti (die Werthschätzungen) i uplivi, uticaji (die Forderungen) instinkta.

Antiposimistička – Ko kaže da život nije ništa, kaže ustvari, da on sam ništa ne vredi.

Ateistička (antihrišćanska) – Hrišćanstvo je sveukupnost svih skretanja/iskrivljenja prirodnih vrednosti. Hrišćanski je negirati prirodno. Hrišćanstvo je od početka bilo smrtni neprijatelj telesnosti, čulnosti (die Sinnlichkeit). Hrišćanska je mržnja protiv vladalaca (die Herrschaft), i privilegovanosti, protiv duha, ponosa, hrabrosti, misli i ličnog zadovoljstva. **Hrišćanstvo je ovaj svet – jedini koji je dat čoveku – odrodilo u mučenje i postavilo u nečemu s one strane (das Jenseits) celokupnu NADU. Hrišćanstvo, umesto da je pokušalo strast da 'poboži' i oduhovi, ono ju je ubilo sekrom, a time i osnov života (p.s. religija koja je bila proizvod oslobađanja robova – jevreja, uništila je sve prirodno i postavila svoje lažne vrednosti).**

...i **NOVO**... 'Tot sind alle Götter: Nun Wollen wir, dass der Uebermensch lebe' (Svi bogovi su umrli: pustimo sada da natčovek živi). Ne treba verovati onima koji pričaju o nadzemaljskom, već treba ostati na zemlji, u prirodi. Čovek je most između životinje i natčoveka.

* * *

Ivo Frenzel, NIETSCHE

148. str. – Suprotni pol, kako apolonijskog, tako i dionizijskog principa je sokratovsko mišljenje, u kojem je Niče video početak životu otuđenog racionalizma koje je, po njemu, celokupnu filozofiju posle Platona vodilo na pogrešan put...

150. str. – Ovaj svetski relativizam vodi na kraju u NIHILIZAM koji je Niče smatrao za izraz sadašnje epohe. NIŠTA (latinski NIHIL) može na polju morala objektivne norme, za sebe, da stvori a dekadencu i nihilizam mora da premosti, novi čovek, čije će stvaralaštvo voditi ka (pozitivnom) preobražaju svih vrednosti. Time je Niče na kraju zahtevao jedan svet viđen Šopenhauerovim očima: postojanje puno patnje, strahota i teškoća, u kome vlada volja za moći i ništa više...

* * *

Fridrih Niče, RODENJE TRAGEDIJE

Dionizijsko – izvorno ljudsko; jer, kako to da čovek teži dionizijskom i zar nije sokratizam prekrio/zakrio izvorno...; ...nauke! Nauka se ne može naukom opisati: raskrinkati, analizovati, dokučiti...; možda muzikom!! (Kjerkegor??); dionizijsko – stvaralačko (muzika); apolonijsko - reproduktivna umetnost (slikarstvo); Niče, međutim, za oba kaže da su NAGONI; **p.s.** simbol kao preduslov za zajedništvo!; suprotnost; mera, znanje... prekomernost!; NIČE – muzika kao osnov umetničkog; stvaralštva (i opet?) istočnjačko – muzika, harmonija sfera... **p.s.**; Govor se ne može izraziti jezikom ili pisanom rečju...; HOR – dionizijski deo tragedije; DIJALOG apolonijski deo tragedije;

.....

* * *

Fridrih Jodl, ISTORIJA ETIKE

Bentam – najveće dobro za najveći broj ljudi; pokušaj postavljanja *računanja/izračunavanja* etičke uspešnost; najveće dobro za najveći broj – unapređenje

sreće i dobra za najveći broj ljudi, što je jedini zadatak zakonodavca i moralnosti, a što znači da ceo sistem morala i jedini zadatak zakonodavca počiva na podsticanju i podizanju osećaja uživanja i neugodnosti na njihovom poređenju i proračunu. Bentam pokušava da utvrdi opšte principe za ovaj proračun POSLEDICA uživanja i neugodnosti! Pri oceni uživanja i neugodnosti sledeći momenti su merodavni: intenzitet, trajanje, izvesnost, blizina, plodnost i čistota (zadnja dva omogućavaju da ne dođe do suprotnosti osećanja i da se nastave druga slična osećanja). Ako želimo da ovo dalje procenimo u odnosu na ukupnost ljudi, onda moramo dodati i **BROJ** ljudi koji će biti pogođen ovim uživanjem ili neugodnošću.

Mil – što je moguća veća sloboda od bola i što je moguće veća radost u kvantitativnom i kvalitativnom smislu, pri čemu odlučuje sud onih čije je iskustvo najbogatije i čija je svest najzrelija. Teže je na duhovnom planu zadovoljiti čoveka (**p.s.** u fizičkom zadovoljstvu čovek odmah ili vrlo brzo nalazi zadovoljenje te mu teže ljudi koji odgovaraju tom nivou; isti je odnos prema društvenom nivou zadovoljstva kao i prema duhovnom – to su viši nivoi zadovoljenja). Kod **Mila** je sreća ipak i još uvek cilj, ali pomućeni su stubovi utilitarizma uvođenjem **p.s.** novog – kvaliteta (ovom teorijom 'prevazilazeći' princip sreće i uvodeći nov, neodređeni termin, pored toga što vuče utilitarizam u intuicionizam, on daje skoro suprotni cilj utilitarizmu – vrednost radi nje same, moral 'za sebe' – imajući u vidu neodredljivost kvaliteta...).

Uticaj: Hjumov društveni eudajmonizam;

Kant – kao što postoje neraz.... pojmovi istinitog, tako postoji i nerastvorljivo osećanje dobra (**p.s.** misli na prvobitne tj. krajnje, istinske postulate...?). Kao što naše znanje počiva na znanju a priori u krajnoj osnovi, isključujući ovde iskustvo, tako zahteva da i u oblasti praktičkog uma **MORALNI POJMOVI** se ne crpe iz iskustva već posredstvom (č)istog uma. On kao prvo isključuje sve prethodne teorije morala jer se, merljive ili ne, baziraju na iskustvu, a iskustvo nas tera u beskraj, **a traže se zapravo večni i nužni principi! Dalje, zaključuje iz ovoga da nikakav cilj, korist itd. ne može biti princip. Samo princip dobre volje može da leži u osnovi moralnog delanja! (p.s. to je ujedno i 'najprirodniji' princip koji nas vraća, ali samo prividno, na princip intuicije, iskona, motiva, egoizma itd, kao princip).** I sad uspostavlja **SVEST O DUŽNOSTI** kao jedinu moralnu odliku praktičkog delanja – čak i ispravno delanje ukoliko nije prožeto svešću o dužnosti nije moralno! A ta svest o dužnosti je **uvažavanje MORALNOG ZAKONA. Šta je moralni zakon?** Njega ne dobijamo iz razmatranja dobra i zla na osnovu iskustva, već obrnuto – zakon određuje šta je zlo a šta dobro! '...kao da maksima mog delanja treba da pomoću moje volje postane opšti prirodni zakon'. = kategorički imperativ, jer neposredno nalaže, a da za osnov ne u zima kao uslov neki drugi cilj koji treba da se postiže izvesnim ponašanjem, znači: dobro = pokoravanje zakonu! Ovo svojstvo volje: samo sebi biti zakon, koje kategorički imperativ zahteva, nije ništa drugo do **SLOBODA**

Rusoov Emil kad Kant kaže da čovekovi moralni nazori i vrednost potiču iz prvobitnog izvora našeg bića i on je nezavisan od svakog intelektualnog uzdizanja od napretka nauke obrazovanja itd...

.....

* * *

FRAGMENTI ELEJACA, osvrt

Za razliku od tzv. 'filosofa prirode' koji su ispitivali **POJAVE PRIRODE**, elejci istražuju tzv. **PRAVU PRIRODU** stvarnosti i odnos ove prema čulnim pojavama. Predmet elejske

filosofije je postojeće ali postojeće u svojoj biti – biće, ne prapočelo (kao kod 'fizičara' jer se ono i ne može dokazati, već postojanje, jstanje postojećeg – biće...)

Znači: iza fizisa mišljeno i logički razumljivo izvedeno i dokazano (**p.s.** a to je sasvim novo u Grčkoj misli!) i, dalje: samo 'biće jeste' (nasuprot 'nije' ili teže može biti da jeste i da nije, što je primereno samo neobrazovanoj gomili!!!), pa se samo to i može misliti, biti predmet mišljenja – sve drugo – ne! Ako mislimo, onda mislimo samo biće! **p.s.** Disjunkcija: ili 'jeste' ili 'nije' isključivost, neslojevitost. Predikativna upotreba 'jeste' za Parmenida je egzistencijalna, pa se ne može niti reći/govoriti: 'Nešto n i j e crno' jer bi to značijo 'Ne crno jeste', pa se SMISLENO ne može govoti u negaciji! (**p.s.** ni mišljenjem (logički ni faktički (predmetno...))

Iz ovoga proizlazi da biće nije moglo: nastati, nestati, pomeriti se, kretati se – jer bi to značilo da nije uvek isto... takođe, konsekventno se isključuje praznina – biće je PUNO, praznina bi omogućavala kretanje..., a bila bi i nešto što nije biće – ne-biće... ono je dovršeno, celo, jedno... (**p.s.** puno je time još i nepokretno!!!)

* * *

Knjižara Foyles u Londonu, valjda najveća u svetu po broju naslova:

Hajdeger među knjigama Berđajeva!?! mistika, okultista pa i religiozne literature. Za početak: *šta su onda Britanci ili anglosaksonci i ostali shvatili od Hajdegerove filosofije?* i uopšte nemačkih klasika, Ničea itd...

* * *

Denis Diderot, O UMETNOSTI, predgovor: V. Korać

Francuska 'filosofska revolucija' ima ateistički i u svom jezgru materijalistički karakter, čemu je bio uzrok krajnja napetost klasnih odnosa, koja nije dozvoljavala onakve kompromise kao u Engleskoj, gde je materijalizam bio samo ezoteričko učenje slobodoumnih aristokrata, a gde su 'srednje klase' vodile borbu sa feudalizmom pod verskom, kvaziprotestantskom zastavom!!!???

Denis Diderot je otpočeo svoju misaonu delatnost s liberalnim teizmom i završio borbenim ateizmom i materijalizmom.

Lessing: '...mudar čovek najpre kaže smešeći se ono što će kasnije ponoviti posve ozbiljno'.

p.s. Negde pročitah: 'Pojava enciklopedije = najznačajniji događaj XVIII veka. Tada nije bilo političkih partija, pamfleta, parlamentarnih tribina, dnevne štampe.' (???)!!! Kakvo samo neprovereno 'znanje'! Bilo je!

* * *

Dekart

p.s. (ipak greška) – ako je nešto u nama što je INTELEKTUALNO onda ono ne može biti instinkt (barem ne u većoj meri nego nešto drugo u sadržaju) u onoj meri u kojoj intelektualno ne može biti što je životinjsko...

p.s. odnos jasno-zagonetno – možda je Dekart mislio na figuru i pozadinu i građenje pojma, i generalizaciju – što bi bilo još jedno brkanje psihologije s drugim naukama...

* * *

Dekart, MEDITACIJE 1,2,6; komentar – beleške iz plave sveske

Zašto u sve treba sumnjati a najviše u prirodne nauke, manje u one koje se bave 'jednostavnim stvarima – matematikom i geometrijom'. Iznosi da će napraviti reviziju svega u šta se može sumnjati. ČULNE stvari su ga iskustveno već obmanjivale. Kad smo na javi

nismo sigurni da li je to SAN sve što vidimo. Međutim, i ČULNO i STVARI KOJE SANJAMO imaju zajednički imenitelj, svoja opšte pravila i zakone tako ih možemo na ovoj bazi ispitivati. Sumnja u sve, sve treba ispitati (**p.s.** preispitati) tj. naći zajednički, najopštiji sadržaj sveta. Ta ideja Dekartova je jasna već u prvoj meditaciji, a nije istaknuta od strane filozofa. Ona je čak naširoko i obrađena kod njega.

Dalje nam pokazuje kako lagano prevazilazi skeptike (od čijih mišljenja a protiv kojih je on i krenuo). Ali, apstrahujemo li sve, ostaje to da mislim da sam nešto jer, a/jesam, postojim; sad se postavlja pitanje definicije toga što postoji tj. mene, dakle, jesam, postojim i dalje (šta sam), b/ biće koje misli. Odmah nalazi vezu postojećeg i misliti, biti svestan i misliti, dakle, nešto što jeste, postoji i misli. Ali, šta je biće koje misli? c/ to je biće koje sumnja, razume, postoji, potvrđuje, negira, želi, odbija, zamišlja i oseća – **sudi**. Samo razumom, znači, ne i čulima, a ni imaginacijom možemo shvatiti nešto. Misliti i videti je za Dekarta isto i misliti i čuti i pipati je isto, tako da kad gledamo, čujemo, pipamo, mi ujedno dokazujemo da mislimo. **(6) a/** Kad upoređuje mehanizam sata i ljudskog koje greši on to ne čini radi toga što želi da ih izjednači, već samo primera radi, kako bi slikovitije prikazao čovekove greške tj. da je čovek napravljen od boga kao nesavršen sat! pa greši isto kao i ovaj, b/ on uopšte jasno ne odvaja mišljenje od tela, već ih sve vreme prikazuje kao jedinstvo ili ako ih i odvaja, to nije karakteristično za njegovu filozofiju. Razlike između mišljenja i mišljenja je da mi je ovo zadnje mnogo lakše, dok prvo zahteva od mene mnogo više napora. Dalje, insinuirá PRIMARNOST MATERIJÉ nad mišlju!: čula se upotrebljavaju pre nego razum, čulno je nezavisno od moje volje, ono čak diktira da ga vidim. *Čulima treba verovati, ali oprezno*, i svakako ih ne treba stavljati pod generalnu sumnju (čula).

U svom telu ja (misliti) ne boravim kao mornar na svom brodu, već sam usko povezan s njim tako da je proizvedena neka vrsta jedinstvene celine. Zapravo, što je već i ranije rekao, osećanja gladi, žeđi, bola itd. nisu ništa drugo do modifikacije mišljenja. **Razlika između razuma i tela je u tome da je razum jedinstven dok telo pokazuje svoju deljivost** (da li su onda ovo fundamentalne odlike misli i tela?).

p.s. Pitanje: Šta je to što goni mislioce da padaju u ovakve očigledne kontradiktornosti! Kao da to čine namerno iskazujući naizgled nemar a u stvari iskazujući NAJVEROVATNIJE težnju da iskoče iz nekakvog šablona, nudeći prividnu prevaru, istovremeno uviđajući da rešenja nema. Iskazuju toleranciju!? Ili nemoć!?

* * *

Dejvid Hjum, O MERILU UKUSA

str. 66 idealni preduslovi merila ukusa

str. 77 o krajnostima jednostavnosti i prefinjenosti pri pisanju; sredina je najbolja a jednostavnost je bolja od prefinjenosti (preteran...);

* * *

Ejer, PROBLEMI SAZNANJA, pogl. i), ii), iii) i v)

Filozofske teorije su neutralne, u pogledu činjenica one su *apstraktne*. Filozofiji nije neophodna nauka – u nekim pitanjima dokaza eksperiment: da li materijalni svet realan, da li predmeti postoje itd. Ono što je predmet spora nije da li će se neka stvar desiti, već kako opisati to što se dešava! Šta je um?, na primer, filozof na ovo pitanje ne traži odgovor psihologa ili neke druge nauke, već pored čisto leksikografskog značenja pojedinih pojmova ona nizom 'filozofskih' pitanja gradi svoju mrežu kapilarnih puteva do tog pojma prihvatajući ga u svoj svet kao organsku celinu (Ejer najavljuje borbu protiv skeptika).

.....

Šta znači znati? a/ da je nešto istinito? – nije dovoljno, b/ da čovek mora biti potpuno siguran u ono što zna! (i predstavlja više emocionalnu odredbu **p.s.**), c/ treći uslov jeste da čovek ima pravo da bude siguran i čovek koji ne zna **PUT** do nekog rešenja, a uspeva u mnogo slučajeva da dođe do istine, njemu se priznaje pravo na istinu ili ne priznaje (znači, oni koji znaju put i oni koji znaju istinu u više slučajeva stiču to pravo?! **p.s.** – prizemni formalizam...).

* * *

Na brzinu...

Hajdegerov *bitak* je *uvek na samoj granici* da bude tvar u smislu Tvoreno od Tvorca, ili čak da preuzme ulogu Tvorca...

Bitak se ne da definisati ili, u najmanju ruku, svaki pokušaj nas ostavlja s nečim za šta u najmanju ruku potajno, u svesti kao da znamo da nije ono pravo... a svojom neiskazivošću nas navodi na svakako lakši i kraći put ka Tvorcu kao rešenju... (i još: mnogi su filosofi i završili u misticizmu religije prethodno nenašavši odgovor kakav su tražili...) Hajdegerov *bitak* je *uvek na samoj granici* da bude tvar u smislu Tvoreno od Tvorca. Zapravo uvek dolazimo do nerešivosti nekog pitanja pa još samo ostaje pitanje: može li nešto niizčega nastati? Onda je tu završnica ili Tvorac ili ostajemo bez rešenja...

* * *

O Huserlovom Lebensweltu

'...naime, naučno se nikada nije pitalo o načinu na koji svet života neprekidno funkcioniše kao osnova, načinu na koji su njegova mnogostruka predlogička važenja fundamentalna za logičke, teorijske istine...'

Huserl: Kako se naučnost druge vrste, različita od objektivno-logičke koja se potura, može realizovati? (**p.s.** odnosi se na Lebenswelt; **p.s.** ...ne treba se niti slepo niti prebrzo prebacivati na osetilno, čulno. 'Ono što je zaista prvo...)

Lok – površan

Kant – 'zapada u teškoće... što jedno posebno svojstvo ljudske duše (a koja sama pripada svetu i time je s njim pretpostavljen) treba da obavi čin formiranja koji oblikuje čitav ovaj svet'.

Lebenswelt, svet u kojem čovek živi postojao je pre svake nauke, kao što Lebenswelt nastavlja svoj način postojanja i u epohi nauke... (**p.s.** kao prethodna potka sveg umstvenog, ali iz početka u obnavljanju i u korak s čovekovom aktivnošću na svim poljima...)

* * *

Hajdeger i egzistencijalizam, beleška

Hajdeger prezire progres ili nazadovanje. Po Lukaču polje **MOGUĆEG** nije kao kod Hajdegera otvoreno jednom za svagda tu-bitku (Daseinu); ono je istorijske a ne ontološke prirode i stalno se preobražava sa delatnošću kolektivnih subjekata: za Hajdegera, naprotiv, ova kategorija se nalazi na ontičkom planu i van je mogućnosti da bude shvaćena na temeljno različitom ontološkom planu, već tek u odnosu na tu ontološku mogućnost!... a kao **paradoks**: Hajdegeru se kao egzistencijalisti pripisuje promena, odnosno, deontologizacija... ali to samo pokazuje u kojoj meri je Hajdeger izvan ili nov u filosofiji... nudeći novi pristup egzistenciji!

* * *

F W J Schelling, FILOSOFIJA MITOLOGIJE

(slično i kod Hajdegera) – namera da spoznamo neki predmet ne sme se rukovoditi namerom da u predmet unesemo nešto, već da se on **NAVEDE DA NAS PUSTI DA GA UPOZNAMO...** (Hajdeger – treba pustiti stvari da govore kroz nas...); **Filosofsko** istraživanje se *pita o bivstvu* (Wesen), MITOLOGIJA najčešće samo konstatuje; U **mitologiji** ima ISTINE, ali ne sa **NAMEROM** položene, pa se ne mogu **ČVRSTO** uhvatiti, te kao takve ni iskazati

* * *

Danilo N. Basta, FIHTE I FRANCUSKA REVOLUCIJA

Saznanje postoji radi delovanja, misao radi čina, teorija radi prakse, Um radi slobode, filozofija radi oblikovanja života.

Ni **KOSMOLOŠKA** sloboda – već osnovu koje jedno stanje može početi samo od sebe, ni **PRAKTIČKA** sloboda kao nezavisnost volje od prinude nagona čulnosti (sve u Kantovoj Kritici čistog uma), nije uticalo na Fihte, tek ideje **MORALNE** slobode iz KPZ dala je Fihteu podstrek. Sloboda je **TEMELJ SVETA**. Primenivši ovu spoznaju na problematiku pravne i političke filozofije. U **Kantovoj praktičkoj filozofiji, Fihte nalazi utemeljenje i opravdanje ljudskog delanja. Ja neću samo da mislim, ja hoću da delam. Identitet mišljenja i delanja. Apsolutno JA se nalazi u temelju njegovog sistema, ali ne kao činjenica (Tatsache) nego kao DELOTVORNA RADNJA (Tathandlung); Izvevši prirodno pravo do KRAJA, tvrdi da je francuska revolucija kraj prirodnog prava.**

* * *

D. Hjum, 4. Opažanje i saznavanje spoljašnjeg sveta – SKEPTICIZAM, Istraživanje o ljudskom razumu XII

Hume u prvu grupu **skeptika** stavlja **ATEISTE** protiv kojih se bori religija. U drugu vrstu stavlja **SKEPSU** koja prethodi filozofskom razmišljanju (Dekart, na primer), kojoj doduše priznaje da u umerenijoj formi može dati dobre rezultate (odagnava predrasude, brze zaključke itd.). Dalje, postoje oni **SKEPTICI** koji tvrde i da nam je mentalna aktivnost greška ili da uopšte nismo sposobni da dođemo do čvrstih zaključaka. Ide se toliko daleko da se negira sve pa i naša **ČULA** (varljivost udaljenosti, krivi štap u vodi itd.) – ali to naravno znači da ne treba samo i isključivo da se oslanjamo na čula već uz pomoć razuma da saznajemo svet oko nas! Hjum, zapravo, uopšte ne sumnja u čula ali čula + razum... Dalje, kad se odmičemo od stuba on kao da nestaje – znači, to je samo naša predstava data našem razumu – pojmovi. Ali kako da dokažemo da **SPOLJNI SVET ZAISTA I POSTOJI!?**... ako i **NAJMANJE** sumnjamo u čulno saznanje onda to znači da sumnjamo i u verodostojnost celokupnog saznanja. Ako, međutim, materiji oduzmemo primarne i sekundarne kvalitete onda je uništavamo ili je u najmanju ruku ostavljamo s nečim neobjašnjivim 'nešto' da izazove percepciju!

Takođe, skeptici se ustremljuju i na naše **APSTRAKTNO MIŠLJENJE**, na primer, kod **PROSTIRANJA** (beskonačnost, beskonačno mali ugao tangente...), takođe i kod **VREMENA** (prošlost, sadašnjost, budućnost itd.), a i kod **MORALA!**

Skeptika samo treba pitati, a šta on predlaže i želi? Odmah je u vakuumu i na gubitku i ne zna šta da odgovori. Uopšte govoreći, jedan određen nivo sumnje je potreban za ispravno mišljenje. Hume – samo one tvrdnje koje se odnose na **KOLIČINU** (kvantitet) i broj. Sva ostala istraživanja se odnose na činjenice i egzistenciju. **EGZISTENCIJA** bilo koje stvari može se samo dokazati iz uzroka i posledice, a ovi se oslanjaju samo na iskustvo.

Ako stvari razmatramo a priori sve može iz svega da nastane. Iskustvo nam daje istnu i usmerava našu bujnu maštu, samo iskustvo može nam pokazati šta je postalo od čega. Takva je i osnova MORALNOG RAZMIŠLJANJA koje obuhvata ili pojedinačne ili opšte činjenice. **U svakom slučaju** ono što se odnosi na broj i količinu samoevidentno je, a ono na činjenice i egzistenciju se može dokazati eksperimentima! Uzrok i posledica.

.....

* * *

Pojedinac prvo mora da pobedi svoje vreme

Pojedinac prvo mora da pobedi svoje vreme, da u svom vremenu i za svoje vreme u određenom domenu bude među najboljima ili najbolji, pa tek onda da krene napred u osvajanje budućnosti, ka genijalnosti, ka boljem, a u svemu tome svestan da će sutra, ma koliko on dao od sebe, doći neko još bolji od njega i da je njegova nazovimo je žrtva samo jedan kamen u moru života, na poprištu ljutih ratova uma i prirode...

* * *

Pogled

p.s. Da li učiti studente (ljude uopšte) **KAKO** čitati dela ili ih pustiti da ta dela čitaju bez prethodno datog **KANONA**, klišea, **ŠEMA** itd. tj. prethodno datog kriterijuma!!! Prepustiti stvaranje kriterijuma čitaocu... današnji studenti se uglavnom bave sredstvima, uče **KAKO**... da dođu do boljeg posla...

* * *

Coplestone, THE HISTORY OF PHILOSOPHY, Vol. VIII – Epilogue Šta je onda uopšte uloga filosofije?

BEČKI KRUG joj daje uloga **ČISTAČA** logičkih iskaza, lingvističkog terapeuta koji treba da pročisti logičku konfuziju. Odbija metafizičke iskaze koji postoje usled nepoznavanja logike našeg jezika.

Veliki uticaj na Bečki krug – logički pozitivisti. Za vođu je priznat **M SCHLICK** (1882-1936), a **Vitgenštajn** se slaže u vezi logičkog statusa iskaza logike i čiste matematike i da nijedan iskustveni iskaz ne može biti nužno istinit! Zatim, obojica isključuju metafizičke iskaze, međutim, dok kod **Vitegenštajna** ovo sledi iz toga što je on sve iskaze sveo na naučne, kod logičkih pozitivista ovo sledi iz metode dokazivanja istinitosti iskaza potvrđivanjem preko čulnog iskustva!

* * *

C S Pears, PRAGMATIZAM, Teorije istine

.....

Ali, kako razlikovati istinito verovanje od lažnog verovanja. Samo naučnom metodom možemo doći do 'prave' istine. Pristalice naučnog metoda, smatraju da od bilo koje tačke istraživanja da počnemo u određenoj oblasti doći ćemo na isti cilj. I tako **ISTINA** je ono što je sudbinski (nužno, što se ne može izbeći), određeno da bude prihvaćeno od svakog istraživača (**p.s.** znači, postoji samo jedna istina, a ako je već tako onda možemo sačekati istinu da nam se sama prikaže!), a predmet koji je ovim uverenjem, mnjenjem, prikazan jeste ono što je realno! Pravilo istraživanja se zasniva na realnosti i činjenicama...

Pragmatička teorija istine dobro uočava da pojam nije prosta kopija predmeta, kao i to da nema čistih od subjekta nezavisnih pojmova i pokazao da istinitost misaonog kod ljudi nije toliko teoretsko koliko praktičko pitanje, ali odlazi tu isuviše daleko! Dalje, na mesto analize

podataka pragmatizam stavlja u prvi red interes, želju i uspešnost. **p.s.** a to znači, svačija ideja, individualizam, nenaučna metoda itd., naime, na kraju se ovakve teorije relativizuju u svom dokaznom postupku do krajnjih granica, te u nastojanju da budu super-objektivne postaju manje ili više subjektivne! Provera istinitosti se traži samo u budućem (praksi), ali ne i u prošlom (teorija – i praksa) iskustvu!

* * *

Biće i nebiće – NEBIĆE = BUDUĆNOST – pomalo Sartr

Nebiće mora biti u prirodi i u svesti (kao projekat). U prirodi nebiće je neposredno proizlazeće (nije projekat) ono je samostvaralaštvo prirode. Nebiće obuhvata biće u vremensko-prostornom smislu. Međutim, da li već i biće sadrži vremensko-prostornu odredbu ili 'klicu' nebića? Da, ali dijalektički, to je novi kvalitet, viši spoj – uzmimo samo proces samousložnjavanja vasiona. Pogledajmo elemente periodnog sistema, evoluciju... evolucija nije vezana samo za živu prirodu već i tzv. mrtvu prirodu, uzmimo kao primer mendeljevljev sistem elemenata...

Nebiće se pojavljuje i kao proizvod svesti. Biće je u sebi stvorilo zavisnog ali samostvaralačkog materijalizovanog i svesnog čoveka. Biće ga je stvorilo kao mogućnost a on se samodelatnošću formirao u čistu dijalektiku, ali i u samo svoju prirodu...

* * *

Kako dolazi do procesa razvoja? – pomalo Hegel

Sâmo biće nosi u sebi protivrečnost. Kao prva odredba bića je da ono JESTE. Ali, samo biti isuviše je apsolutizovano i apstraktno. Ono mora biti i NEŠTO (ne-biti nešto je nebiće bića tj. ono što ne može biti, niti postojati). Upravo zato ova unutrašnja protivrečnost goni biće na određivanje putem POSTOJANJA, koje daje nove odredbe prevazilazeći ranije (kod Hegela = da li je 'biće' samo apstraktni pojam koji je ustvari konkretizovan u prirodi? Dijalektiku procesa nose same stvari, njima je imanentna...**p.s.**

* * *

B. U. Pavlović, PRILOG ZASNIVANJU ONTOLOGIJE

str. 64 – Bitak i biće razlikuju se baš tako kao istina i istinito, zbiljnost i zbiljsko, realnost i realno (**p.s.** opšte i pojedinačno/konkretno, misaono i stvar???)

str. 70 – niko ne može definisati šta je duh, šta svest, šta materija. To se može samo OMEĐITI, istaći nasuprot drugome, te opisati na osnovu upoređivanja.

str. 72 – ontologija je u boljem položaju od psihologije, spoznajne teorije i logike, ona sledi prirodni smer, pravac. Njoj nije potrebna refleksija, samospoznaja, jer je okrenuta k biću, ona ne započinje s refleksijom (**p.s.** ima malo fenomenološkog), ONA GA NAPROTIV SLEDI I PRAVOCRTNO PROSLEĐUJE (N. Hartman i fenomenologija)!

str. 74 – prirodni, naučni i ontologijski odnos spram sveta je u osnovi jedan te isti, a razlikuje se samo u praktičkom pogledu i u dubini prodora. Prirodni gura ka naučnom, a ostavši dalje na pravilnom putu ovaj vodi ka ontologiji (**p.s.** ovaj, opet prirodnom odnosu – *razraditi ovo* – cikličnost – doći do toga da se uvek identifikujemo sa saznanjem te pošto smo ga uprirodili u nama idemo dalje... ovo sve u odnosu na pravac, smer, a ostalo...).

str. 193 – spoznaja je između svih transcendentnih akata jedini akt koji nije emocionalni (!?!?!? **p.s.** ovo tvrđenje ne stoji jer toliko toga u spoznaji zavisi od trenutka u kojem se nešto spoznaje, od našeg raspoloženja, ali ipak se treba zapitati: šta se u ovom slučaju podrazumeva pod spoznajom?).

* * *

B. Pavlović, kratko o Parmenidu

Istina nije čulna. Ne saznaje se čulima, ona se ne vidi. Ona je na nekom drugom mestu, a ne tamo gde je naša čula mogu naći. Da li je u pitanju prostorna ili vremenska ili nekakva druga veličina?

Istina, znači, nije dostupna znanju, već samo onima koji su sposobni da prodru iza onoga što se vidi.

Misaono, duh, svojstven je biću. Biće je duhovno, a duh je bićeovit tj. biće je logičko, iskazivo. HEGEL: (Filosofija državnog prava) – 'sve što je stvarno umno je i sve što je umno stvarno je'.

On je, znači, s Parmenidom u istoj ravni: da je stvarnost smisaona, iskaziva, logička, te da se istinska stvarnost i istinita misao mogu postaviti u relaciji identiteta...

* * *

B U Pavlović, FILOSOFIJA PRIRODE

Filosofija prirode = fizika = najopštija od svih **nauka**

Hegel u predgovoru Logike => odbacuje tradicionalnu metafiziku s njenim 'razumskim' i fiksiranim pojmovima stavljajući joj nasuprot logičku nauku kao pravu metafiziku ili čisto spekulativnu tj. umstvenu i dijalektičku filosofiju

Fizika, iako empirijska, eksperimentalna nauka, ne zadovoljava se samo neposrednim saznanjem – fenomenima, već ide i dalje, usmerena na same stvari, prema tome i na biće kao biće; ali, čemu onda metafizika? **Kant menja nazore o metafizici dajući joj čovečnost, humanost namesto dotadašnjeg nedodirljivog sveta (divina scientia). Sada je čovek taj koji preko a priori principa i shema postaje zakonodavac prirode: prirodna filosofija se ne izvodi više iz same prirode stvari, nego iz ljudske saznavne prirode, podvojenost je manja p.s.=> problemi za filosofiju, ljudski um, veći su nego ikada, ali tu se ona bit čovekova izmigoljila svojim posebnim i društvenim zamkama ka beskonačnoj slobodi. Srećna i raspevana sloboda hrli ka svojoj ipak dalekoj budućnosti, ali cilj je konačno tu, prilično jasan. Aktivnost čovekova sada konačno priznata kao sestra i brat, ruku pod ruku sa slobodom i nikada više razdvojeni... ka kućici od slatkiša!**

Kant – um je delatan i aktivan, on je zakonodavac praktičkog delanja, stvaralačkog, umetničkog, moralnog (Fihte ovo gura u ekstrem). Međutim Kant je još više zaoštrio nemogućnost dokazivanja saznavno nedohvatljive 'stvari po sebi' izvan konstitucije koju vrši ljudski um.

Šeling – oživljava tj. spaja um i prirodu – prirodu, unosi nešto mističko u prirodne pojave – što predstavlja vraćanje Platonu: veza um – priroda – inteligibilne i nevidljiva *usija*. Priroda je opet božanska, ali tako da to može biti samo u čoveku. Čovek je najviši cilj stvaralačkog u prirodi. Odavde do Hegela je blizu – do spekulativne filosofije prirode gde će priroda biti druga, 'spoljašnja', vidljiva strana Ideje, a sama fizika kao primenjena metafizika (=logika).

* * *

Ejer, SKEPTICIZAM

.....

Skeptik ne osporava metodu, način na koji primenjujemo naša merila dokaza, već same dokaze. Njegovo osporavanje je naučno-empirijsko, a ne filozofsko. Filozofska sumnja nije združena s iskustvom. Skeptik-filosof čak tvrdi da nikakvog zaključivanja na relaciji prošlost-

budućnost ne može da bude i dalje, Dekart se bori sa sličnim problemom – u sve mogu da sumnjam, ali ne u to da mislim, jer eto, sad mislim, a ako mislim onda i postojim! u najmanju ruku dok mislim. Upravo iz sumnje u svoje iskaze onog koji iskazuje – da misli i postoji, proizilazi nesumnjiva istina, inače logički ona nije nesumnjiva (osim čisto formalno: mislim, dakle, jesam – samo mislim, ne. Taj iskaz sam u sebi negira svoju netačnost, jer ne bi mogao biti načinjen!

* * *

Andre Malro, O glasanju, IZBORIMA i vladama

Malro – '...došli smo dotle da su većine sasvim neznatne. Džon Kenedi, Harold Vilson i Isak Rabin, kao i Žiskar Desten, izabrani su većinom od jednog procenta. To je veoma ozbiljno, jer je moral u svakoj demokratiji zavisio od postojanja bitne razlike u broju između većine i manjine. Ako je razlika sasvim mala, legitimnost svake vlade postaje kranje sumnjiva... ali s tesnom većinom se ne može dobro vladati. Pre svega, ne možete dugo vladati s većinom od jednog glasa, jer će vas oni koji su izgubili taj glas optužiti da ste namestili izbore. U takvoj situaciji i ono što je bilo 49 odsto može postati većina. Konačno, u vašoj zemlji, u našoj i u svim demokratskim državama postoji uvek veliki broj onih koji ne glasaju. To znači da je vlada s većinom od 51 odsto zapravo manjinska vlada, jer ima podšku samo 51 odsto onih koji su stvarno glasali.'

(**p.s.** znači, sa tako slabom većinom nikakvi se bitniji zahvati u društvu ne mogu preduzeti, a postoji i stalna strepnja da vlada može da padne, tako da tu onda nema ni 'prave', dobre države koja se stalno nalazi između čekića i nakovnja, ucenjena i kompromisna...)

Malro – 'Osećam da će mogućnost Evrope postojati od onog trenutka kada se pojavi neki zajednički neprijatelj. Tako su stvorene SAD. Da se nisu ujednijle protiv Engleza, ne bi danas ni postojale. Ako postoji zajednički neprijatelj postoji mogućnost da se pobeđi'!!!???

* * *

Potaknut na osnovu jedne diskusije...

Na neki način čini se da se Hajdeger priklanja Kantovom tzv. kopernikanskom obrtu, s obzirom da je Kant bio taj koji je već objasnio nemogućnost kretanja iz ljudske perspektive (čulna intuicija) do stanovišta večnosti (intelektualna intuicija). Tako u 'Transcendentalnoj estetici' Kant eksplicite navodi da vreme (i prostor) definiše svet ljudi i nije deo stvari po sebi: 'Vreme nije nešto što postoji po sebi' (Kant). 'Prema tome, vreme je čisto subjektivni uslov naše (čovekove) intuicije... i po sebi, odvojena od subjekta, **jeste ništa**. Prema tome čini se da Hajdegerove početne reči u Konceptu vremena odražavaju kantovski projekat. (**p.s.** jer, Heideger, kao i Kant, stavlja vreme 'samo' u domen mogućnosti budućnosti kada vreme vezuje za našu vremenost tj. konačnost i našu svest o tome).

* * *

Will Large, ŠTA JE FENOMENOLOGIJA

...ono na šta Huserl želi da nam ukaže jeste da ukoliko dovoljno snažno gledamo u stvari ono što ćemo otkriti to smo **mi**. Ovo je na neki način bila poruka filosofije kroz čitavu njenu istoriju.(???) **p.s.** šta je s Lebensweltom kao svetom Daseina, svetom u kojem smo tu, uvek, kako i s čime ga opisati)...

.....

* * *

poticaj, Liotarovi stavovi

p.s. Liotar (Lyotard) ispravno vezuje znanje, sticanje znanja, s ljudskim pravima i zadovoljenjem pravde tj. moralno, društveno i znanje; ništa novo; vezu ovih, ali i drugih vrлина, stari Grci su odavno utvrdili i gledali na dešavanja, na čovekove aktivnosti, kao dela pojedinaca i u okviru društva u svojoj sveukupnosti. Lyotard, u krajnoj liniji izdvaja čoveka iz društva, fragmentizujući i njegove aktivnosti, pri tom nudeći pojedincu: 1. 'malu (**p.s.** manju nego do sada) sliku sveta', 2. kvantifikovano znanje, 3. formalni put ka stvaralaštvu i inovacijama, što se ostvaruje samo modifikacijama već postojećeg znanja, **pre svega iznalaženjem anomalija**, što se može svesti i na puku ekstravaganciju (što Francuzima nije strano), 4. privid značaja/vrednosti svaštarenja u tzv. slobodi pristupa bankama podataka a uz pomoć najnovijih tehnoloških dostignuća itd.

* * *

Poticaj na razmišljanje: MAROKO, filigran, život, kultura nomada, islama i maora – oni ne trebaju Evropu – lepota je upravo u razlici;

O sahari, tundra, nebu, moru i slično

Da li ste doživeli bespuće sibirskih tundri? Bili ste u Veneciji, možda doživeli tajanstvenu izmaglicu punu tužnih a ponekad i jezivih životnih priča iz prošlosti? Iskusili beskonačno sivilo odsjaja plavog neba na obalama Atlantika, ali i neobični sjaj plavetnila neba nad tim područjem? Ili mistiku tišine egipatskog dubokog sumraka? Niste?

A, da li možda znate da Sahara ima svoj miris? Ako budete u prilici da ovo iskusite lezite u suton leđima na baršunasto mekan i još uvek topao pesak, udahnite dobro i pokušajte da dosegnete miris peska, valova, iskona, nastanka! Ali, pokušajte, kad ste već u tom položaju, da bacite dugi pogled nagore u smiraj kosmosa. Da li znate da se on *čuje*? On zvoni svojim svetlim draguljima. Nebo treperi i akorduje. Tu se oči sada lagano i spontano zatvaraju. Pitate se zašto? Da bi um dosego tamu, samoću. Sebe! Prožima vas ježnja i sitni nadražaji na koži postaju sve jači, pupeći nekako nestavarno kao i sama priroda iz sebe, svakako za sebe po jedno stablo – *prikazuje se priroda u svojoj moći i punoći*! Nešto vas goni da ponovo otvorite oči, ali onda se prikrada i strah da će ovo čarobnjaštvo koje obuzima sva čula nestati! Uranjanje u sebe kao jedno, i posle svega: mir! Najrađe biste večno ostali u ovom stanju, ali, avaj, senka prelazi beskonačnim dnom prošlih okeana, jer zapravo ležite na tlu koje je nekada bilo dno velikog mora... Ovo zastrašuje. Opet plavetnilo, ali sada nešto drugačije. Hladno je, kao da smo se približili dubokom Hadu. Čak, potpuna tišina, uz blagi odlučno večni šum komešanja sitnog peska, koje hoće nešto da kaže, svojim jezikom. Da li su to najsitniji delovi onog istog kamenje koje udara jedno o drugo na morskoj obali. Ježnja postaje neprijatna, želja za buđenjem je sada jaka. Da li je ovo zaista san?

Jedan pogled u bilo kakav predmet biće dovoljan da rasprši iluziju neslućenog stvaralaštva u vama. Ovde nema predmeta, ovde je sve svedeno na fundament, sve je dostupno našem beskonačno otvorenom duhu.

Pa gde smo onda! Eto, tu, u našim mislima, začarani i samozatvoreni istovremeno. Spoznajemo beskonačnost, ali saznajemo sve same konačne stvari za kojima zapravo žudimo. Ili obrnuto? Ništa više nema prioritet jer sve proizlazi iz svega. Prioritet se čini da je samo to da smo tu u nama samima, u tamnim delovima našeg bića. Samo mi i mi, ja i ja. Platonov plamen me izuzetno privlači, on treperi, prenosi nespoznato i još ne misleno. Ja, ja želim da otisnem sebe u tu pučinu. Želim da se prepustim, ali samoodržanje nezaustavljivo govori suprotno: vrati se u dan, ono je Had kud si krenuo. Ja, pak, ne vidim drugo do bezdan, a te litice su veoma blizu jedna drugoj – tek jedan odskok bio bi dovoljan da se premoste. Kao da

znam da me taj odskok može stajati života. Trebao bi mi beli krilati konj. Samo on može da me prebaci preko... To je duh detinjstva – dan, duh, had. Otisak! Ono samo moje! Samo ono što je JA! I zato naredni redovi! u vidu **Sećanja**...

Sećanja

Nešto slično onom istom, zapravo o vremenu

Neverovatno savitljivim pokretima čitavog tela, ruka u zaletu do zemlje i šaka kao kod strujnog udara u vidu katapulte izbacuje kamen uvis. Kamen odlazi visoko put neba poništavajući zemljinu težu i vertikalno se vraća na isto mesto.

Da li je prvi put ili ne, dovoljno je zauvek da čovek shvati da nešto ima kod drugih što ma koliko pokušavao ne može dostići. Pitam se danas šta li je s tim sada već odraslim pa i starijim čovekom.

Sunce prži, ali ponekad zna i u najvećim žegama da miluje kožu. Njen iscrpljujući dodir, ponekad daje onaj potrebni višak energije da bi se odskočilo. I to se ne zaboravlja.

Za tren oka si u usponu ali i u padu! Bilo kako bilo, snažne su amplitude egzistencije, jer svaki put se udara glavom preko granice mogućeg i makar sabija...

Ulica se sužava. Odjednom se pojavi nekakva žena duge kose, neurednih šljampavih cipela. Zaključava vrata i u trenu me pogleda. Javi se ovlaš i ubrzano ode, mada sam nakon pozdrava očekivao da mi se obrati s još ponekom reči.

Uđoh u prolaz, taj poznati i spasonosni prolaz, pa pored foto-radnje i Mileve, kojoj se javih, šmugnuh uz par stepenika do lifta. Nisam krenuo stepenicama koje su vodile vijugavo nagore, skoro u krug ali treći sprat nije baš uvek povoljna i laka distanca.

Nezgodno mi je. Osećam nelagodnost. Jedna žena iz komšiluka stajala je ispred lifta. Promrmljah pristojne reči. Osećao sam njen antagonizam. Gledala je dole prema meni oštro, s namerom, nezadovoljno, ispitivački, balkanski grubo i nametljivo i iznad svega bezobzirno. Nelagodnost i nesimpatije su u meni rasle. Večnost do dolaska lifta. Ne mogu da joj odgovorim, ipak, starija osoba...

Konačno naiđe lift. Najzad. Pustio sam je unutra gledajući njene podeblje noge i zarozane čarape. Kaput je dosezao samo nešto malo ispod kolena. Izvolite, rekoh. Ključna reč: izvolite! S njene strane buljuk reči. Bezobrazniče mali, daću ja tebi, kome ti izvolite. Rekoh: molim! Dobih: koga ti moliš itd. Zalupih spolja vrata od lifta i ustračh do stana uz stepenice, uzbuđen i očajan. Međutim, šta je sledeće! Neobjašnjivo! I, počelo je s pitanjem: zašto? Zašto ja?

Pamtim takva zarezivanja duše vrhom oštrice, zauvek!

Vredi li pripovedati? Ima li bića ljudskih, bića osim pasa, koja će razumeti? Hvata me jeza pri pomisli na sve dane i noći neprospavane.

Dan je doduše druga najčudnija stvar na svetu.

Noć je prva.

Dan posle neprospavane noći je još čudnija stvar od oba!

Mek, topao vazduh, miluje njenu divnu prozračnu svilenkastu kosu. Trzajem glave ona se uvija oko njenog vrata, obuhvatajući joj nežno vrat i poput talasa na obali vraća se u svoje

prirodno sklonište s ostalim talasima kose. Odsjaj sunca čini joj kosu još prozirnijom, nestvarno lepršavom... jer, ona mi je svet. Svoj pogled beskonačne praznine svetlih očiju, ne primećuje ništa.

Uz predivne zvuke nepoznate mi pesme letim na belom konju hvatajući nju u naletu, nežno i nudeći se životu zauvek. U svakom momentu treptaja naših bića uspinjemo se i poniremo. Pogleda uprtog u sećanja na visine i u nepregledne dubine naše duše pokušavam da podsetim svoju dušu na ono bitisanje koje poznavah. Uzalud. Ona mi ne odgovara niti mi nagoveštaj nade daje.

Usred igre setih se da treba za dva tri minuta da stignem na čas klavira, kod Melanije, stubastih i debelih nogu, krupne, ali nežne žene. Uđoh, sav oznojen od teranja lopte s drugovima, u njenu kuću, koja je mirisala na stare kuće i na tamjan. Svetlo je bilo utihnuto a iza paravana koji je zaklanjao deo gde je spavala nije se ništa videlo. Sedoh za klavir. Sada ćemo da sviramo Mucho, Mucho, reče, a trebalo je za početak da pevam, posle ćemo da nastavimo s ozbiljnijim stvarima, prema poznatoj azbuci klavira Bayer. Počeh da sviram i da pevam, kad iza paravana iskočiše dve sestre, valjda bliznakinje, nešto starije od mene i svaka me poljubi u po jedan obraz. Izleteh napolje. Nikada više nisam video Melaniju, ni njen klavir, a s vežbama mnogopoštovanog gospodina Bayera sam ipak, tek nekoliko godina kasnije nastavio i krenuo dalje. Tako mala a sudbonosna omaška! A imao sam samo šest ili sedam godina. Osećao sam se prevarenim, i nije bilo ni prvi put...

Pesme i sneg, miris podruma i isitnjenog uglja, ugljene prašine. Vatra tiho šumi emitujući lagano i postojano svoju cvenkastu toplotu. Soba je već puna nezaboravnog mirisa topline, što svakom od nas sleduje iz detinjstva, a pogled luta prateći poneku okom uhvaćenu pahuljicu do njenog kraja stapanja s tlom. Da li belina koja spolja blješti nadražuje ili opušta? Ona stvara vibracije u mozgu koje vuku u nepoznato.

Izađoh! Bljuzgava masa mi se lepi za nove smeđe cipele posebno napravljene za ovakve vremenske uslove a koje valjda svima ide na nerve. Prigušeni šum automobila čije gume rastvaraju i odbacuju snežnu bljuzgavicu i raspršavaju je na sve strane uz svetlucanje velegradskih treperavih svetala i svetiljki.

Egipat. Da li preterujem ili kiša ovde nije viđena nekoliko hiljada godina. Tolika suša valjda nigde nije zapamćena. Zaparavo u tim krajevima nalazi se Dolina, najsuvlja poznata. Iako nas dolina uvek asocira na vlažnu i plodnu zemlju a ponekad je tu i reka, pomislih: ova Dolina je daleko od ovakve slike. Sunce kao užarena kugla na plitkom nebu čini se kao da će sestri na moju glavu da u jednom trenu sprži sve na šta njeni oštri iskričavi zraci padnu. A taj prizor užarene kugle sa bezbroj iglastih iskri pojavljivao mi se na vidiku kada god bih bio slomljen visokom temperaturom. Ovde, pogled u nebo stvara nesnosnu bol u očima, pa u jednom momentu pomislih kako su ljudi nekada bogobojažljivo i smerno spuštali pogled pred velikodstojnicima, bogovima neba i sunca...

I svuda unaokolo po najvećim zabitima osnova svetske kulture – Coca-cola, te i neizmerna žeđ koju ne možemo nikada utoliti. Vapaj, očajnički vapaj tela i predstava, mašta se budi – pozdrav u irealno kao život je stvoren.

Ovaj metalni zvuk gitare, jezovita škripa zuba tera nas da zamišljamo more sred pustinje – iracionalnost, fata-morgana.

Da li se neko ikada stvarno popeo na Ajfelov toranj? Gledate grad nadole! Gore je ono pravo, beskraj, nebo, sunce...

Neprospavana noć

Knjiga je bila jedna od onih tzv. istorijskih, monumentalnih, svetskih, neophodnih za čitanje! Pokušavao je iznova da savlada stvar. Plavokosi će to uraditi u slučaju da mu to donosi nekakvo buduće zadovoljenje, opipljivu korist i to izuzetno lagano, udubljujući se do prethodno utvrđene mere koja ga ne angažuje u potpunosti tj. samo svojom neumoljivom samosvešću, ne koristeći intuiciju i bez duševnog angažovanja!

Homo duplex koji se razvija na prostorima ekstrema pokušaće da transcendira svoju prirodu i dokuči udaljeni svet neizrecivog, koji stvari nosi ali iz svoje prirode.

Nikada dovršen, suvišan 'filosofski' rečnik i danas stoji među mojim starim sveskama i to ne jedan već nekoliko i svaki počinje sa Aaron, abacus itd. Neverovatno s koliko elana započinjemo neko 'novo' delo a proporcionalno malo nam treba da to isto ostavimo nedovršeno.

Završnica nikako da kruniše dela čitavih generacija koje imaju nešto fatalističko u genetici, sigurno ne slučajno, jer i prostori i nasleđa su uništavani i samouništavana u ubilačkom i samoubilačkom pohodu na stvaralački duh hiljadama godina unazad.

Pogled pada na široke avenije, široke, visoke i filigranski izvezene fasadne dekoracije uz obavezne mansarde što posmatraju s visina, koje nisu nikada, s časnim izuzecima, nasilno rušene i uništavane. Kakva je psihologija ljudi koji su se rodili u gradu koji postoji u fundamentu, voljno onakav kakav jeste već stotinama godina i više, a sami često žive u kućama u kojima im nevidljivi preci borave već vekovima, gledajući ih s visina u vidu svojih portreta? Da li im se ponekad obraćaju?

Lepo je: jako, dobro, 'lepo', skladno, bog, veliko, ružno, ljubav, osećajno, priroda, boja, muzika, grupa, dvoje, ukus, miris, poza, demijanov hod – s bezbroj atributa, raznoraznih odredaba koje su sve većeg spektra od onoga terminološkog obima koji spektar lepog podrazumeva!

Lepa masa, dobra masa; lepa kuća, dobra kuća: lepa maca, dobra maca, lepi maniri, dobri maniri, najčešći su atributi koji idu zajedno, spoj na koji nas uče još u detinjstvu, od malena. I bezbroj takvih...

Zgrade promiču, njihov sklad, starine i događaji su isprepletani u njihovu strukturu u samo biće i čine ih lepim, privlačnim, zagonetnim.

S vremenom doznajemo, odnosno, postajemo svesni da lepo može biti i ono što je **ružno**... ili, još, da lepo može biti ružno?... od čega li to zavisi?

Ponešto o tzv. sujeverju

Prekrstivši šake iza glave, ležim, udobno smešten u ogromnom krevetu. Razmišljam, tako tokom čitave noći. Uznemirenje mi obuzima telo. Mislim: šta li će mi novi dan doneti: sreću ili nesreću? Hoće li mi se nešto neprijatno desiti? Trudim se, a noć je bila tako kratka, s toliko malo sna. Pristiže i cvrkut ptica. Obuzima me toplina koja se širi na sve strane. Zaspah, konačno. Radio kreće da trešti jutarnjom muzikom i uspeva da me u momentu u potpunosti rastroji. Otac pokušava da me prilikom brijanja u potpunosti rasani... Opet uznemirenje.

Krećem, pun slutnje, ali znam unapred spas i smirujem samog sebe jer nailazim na ovu neverovatnu spravu za izdavanje karata za prevoz žute boje sa spasonosnom ručkom koja se okreće. Okrenem li je tri puta biće sve u redu, oteraću sve zlo koje mi preti tog dana.

Ljudi promiču, nečujno. Svako nosi u sebi pomalo zla i ne razmišlja o konkretnom dobru. Budućnost više nije ono što smo mislili da jeste, sadašnjost ne postoji, prošlost nam samo zamagljuje realnost, bog još samo služi za trenutna pokajanja i isključenje grehova, vrednosti su relativne jer filosofi insistiraju da tako bude, a sujeverje je ipak samo mistična fantazma, nerazumna i time neprimerena današnjem kvalitetu življenja. Ipak je neophodna jer je to jedini način da se iskobeljamo iz ovog ratnog stanja svih sa svakim u svom otuđenju...

Uzverao sam se uz to sablasno drvo kako bih postigao izazovnu mistiku samoće ili možda da je još više istaknem. Sve me je užasavalo: visina koje sam se bojao, rupâ u ogromnom drvetu iz kojih sam očekivao da u svakom momentu iskoči nekoliko čudovišta i zada mi smrtonosni ujed, i još, crno i dlakavo. Možda poneka zelena, ona najgora zmija, tanka i smrtonosna. Očekivao sam u toj samoći zaštićen granama tropskog drveta sve i svašta, čak ono najgore – nesnosne insekte, kojih je i inače bilo u izobilju na sve strane: zelenih, šarenih, smeđih, žutih. Ipak, ovo drvo me je neodoljivo privlačilo, kao nešto bez čega ne mogu zamisliti život. Još više me je užasavala pomisao na operaciju tegobnog spuštanja na zemlju i ogrebotina koje su me neminovno čekale na tom putu... Strah, iskušenje, da li i kazna? Ali, za šta?

Nije ovo bio zadnji put da sam iskušao volju božiju! Rekao bih ipak, sudbinu! Ljudi su se i dalje okupljali ispred kuće i vatrogasnih kola parkiranih kod mesta gde se gasila vatra koja je kuljala iz podruma. Upirali su prst u prozor iza kojeg sam se prestravljen krio. Kako sam i mislio: moj izbezumljeni lik verovatno je emitovao užas koji sam osećao, jer sve oči bejahu uprte u mene. Mislio sam o najgorem što može da mi se desi kao posledica obesne i nemarne dečije igre, a spuštajući se niz stepenice činilo mi se predugim i beskonkačnim, pa sletih unutrašnjom stranom gelendera stare četvorospratne kuće, istovremeno izazvan nekim unutrašnjim nagonom i užasnut svojim sopstvenim bezumnim postupkom koji se ponavljao. Iskušavanje božje volje?

Dve suprotnosti: strah i hrabrost, oba bezmerna ekstrema, bore se skodnevno celog života približavajući se vremenom, ali nikada se ne nalazeći u skladu svoje razdvojenosti po prirodi!

Kao da je to bio neko drugi, gledao sam kako je ozaren uzjahao tek kupljeni bicikl. Drhtao je od sreće, sav prenet u budućnost, i već instinktivno osetih pritisak i blizinu nesreće koja se ustremila prema mojim čulima uz stravičan zvuk cvilenja guma kao posledoce strahovitog pritiska na kočnice automobila, posle čega je usledio rasprskavajuće rezak udarac u tanko tkivo metala; tišina vezana za bestežinsko stanje i tup udarac tela o zemlju. Prožet jezom, kako tada tako zadugo nakon ovog događaja pri pomisli na ovaj događaj i pri misli na beskonačnu sreću lica koje je emanirano na svoju okolinu. Beskonačno je pozitivna odredba koja nosi u sebi nesreću koja se srećno završila! A ovo je bio samo jedan od mnogih nesrećnih događaja u samo jednom životnom veku, koji se srećno zvršio!

Ovde priča o njegovom životu počinje. Tu bi mogla i da se završi. Način!

Opet stigoh do kraja. Besomučni bolovi u stomaku, povraćanje, vrtoglavica, krvni pritisak ode u nebesa, opšta slabost. Na uporne molbe ipak odoh u bolnicu – zato i stigismo nekako

do ovde! Doktorica, Nemica, reče da treba da se priključim na nekakva creva, što ja zdušno i odlučno odbih. Reče, dalje, da ću umreti ako to ne uradim, na šta ja odgovorih hladno da me baš briga! Pogleda me, reći ću sada blago: veoma oštro, pomislih nećeš mi ti odrediti kada ću postati mašina, jer to je bio moj pogled u moju budućnost ako krenem sada sa peritonealnom dijalizom, nema povratka u normalno stanje – znao sam...

Sa svim tim crevima tj. kateterima kako su ih zvali, prva dvadesetčetiri sata sam svesno vikao i psovao. Majka me je sve to vreme posmatrala, izlazila s vremena na vreme. Bio sam u svesnoj komi! Na ivici iskušenja!

Nešto o utisku

Popeh se na Toranj i brzim pogledom obuhvatih sve svetlosti i jade grada koji mi se nudio u svoj svojoj nagoti i lepoti. Pogledah na reku zamišljajući je plavom, na sve one momentalno poznate ljudske tvorevine i nemerljivo blago ljudskog uma koje je vijugava reka krijući se obuhvatala i na neki način obezbeđivala svojim tokom...

Koliko samo znanja, krvi i nesreće teče podzemnim vodama ovog grada, i svakog drugog. Koliko nečujnih krikova za one koji slute! Da li je to Onaj Toranj ili Gardoš ili neki drugi, nije važno, svi oni odnose pogled u prošlost o kojoj možemo samo da maštamo na ovaj ili onaj način! Šta nam ostaje kada kod ponovoljenog maštanja istrošimo ono prvo?

Majka – odražavalo se u njenim dobrim, pomalo strogim očima, još uvek pronicljivim i pametnim, da će umreti. I to veoma brzo. Nisam mogao ozbiljno da razgovaram sa tom divnom staricom, niti da dugo gledam u njene prodorne oči, koje su iz pristojnost i dostojanstva i sa nekom preteranom skromnošću tražile u mojim očima odgovor na najvećnje pitanje života – odgovor o životu i smrti, pitanje nade, ugašene vatre, blede budućnosti i slične važne stvari... njene oči su sada izražavale punom silinom nemoć i upućivale pitanje: šta se ovo dešava?

Baka – nisam je do tada video već četiri ili pet godina, ali pamtio sam njene mesnate i nežne prste, glatke i pomalo naduvane, njen pronicljiv pogled i neizmernu toplinu u ophođenju prema meni. Toplina bezmerno nesebičnog pripadanja i predanosti. Otac mi reče da je u bolnici. Bio sam uzbuđen i nesiguran kako da se ponašam posle toliko godina koji su mi se činili večnost kao i svakom detetu, a zapravo setih se onih sitnih ali nestašluka koje sam nekada davno sprovodio, za koje je samo ona znala, tako mi se barem činilo, moje male-velike tajne. Pogled joj ostade ipak neumoljivo strog.

Osećaj dodira s nečim važnim što nas odvaja i izdvaja iz ovog sveta, orlušina koje vam 'izdajnički' prometejsku jetru ključaju, kao obučarskim iglama iskrivljenim i ostrim i krvavim vrhovima svojih kljunova. Pokušaj bega naravno ne uspeva, čak je svestan toga, kao osuđenik na smrt koji se u agoniji poslednjih sekundi hvata cigarete ili fiksira svoj pogled na nešto izvana, što bi možda moglo čitav život da sažme. A, ipak, zna se: bega nema – beg je privid. I tako, postepeno se stvara još jedan život privida, jer mi to tako hoćemo!

Onda i ne čudi fascinirajućih više dimenzija Justine Darelove, gde se pomišlja da je život jedan, život svih ljudi, i obrnuto, da jedan život nosi u sebi sve moguće slike kosmosa od postanka svog, gde istorijski časovnik zauvek miruje, čak se i vraća, protiv prirode, kako mislimo, unazad.

Sedim, razmišljam. Pospešuje. Budi. Vraćam sećanja, slike i osećanja unazad. Fikcija me obasipa težinom, naizmenično topline i besa – samo što sada nije više prisutno vraćanje u prošlost, već pre beg u budućnost, u fikciju bez objekata. Sada se objekat odmetnuo u fikciji, negirajući sebe i još mnogo što-šta što prati ovaj mučni i duboki san snova, pesmu nad pesmama, beskraj beskraj!

Bah, orgulje, potmuli iskonski zvuci, vasijski veličanstveni prostiru se salom. Posmatram svod nebeski i zvezde, nepomične i svetle škrljice u moru bisera, svetlucaju, a ja upijam njihove igličaste zrake.

Hladnoća izvan mene, sneg, hladni zidovi katedrale, Brojgel, lovci zimi..., a u meni sve uzavrelo, vatra kao buktnja, čitavo sunce u meni gori svim svojim žarom.

A onda, jedno prisećanje. Prvi susret sa živim izvođenjem Baha u sali Sindikata s mojim ujakom koji, takođe opijen, sedi u sedištu do mene... davne 1960. Suprotnosti kao odlika orguljske muzike snažno prodorni i potrebni basovi i čudovišni, fantazmagorični viši tonovi koji kazuju svoju raspevanu bajku. Suština njima nije važna. Da se oseća dinamika idiličnosti, forma uklapanja suprotnosti je važna, a pre svega harmonija i harmoničnost koja nam se vraća odasvud! Nužni sled!

Pogledom obuhvatam udaljene planine, svež vazduh koji se širi svojom nebeskom visinom i hladnim pogledom. Nisam uspeo da ih dosegnem, ali ostavljam to nekom drugom. Čekaće, biće tu da budu otkrivene nanovo, skinute na golo, kao mlada Jungfrau ili Alpen, svejedno! One čekaju, tu su, postoje – mi to znamo ali nisu i potvrđene. U snu hodam po njima i divim se visinama. Let put neba! Ipak, san nije java!

To je samo bio plan. Bio je paklen. Sedoh u kola. Turbo! Za tili čas pređoh 270km do Ciriha, pregled. Šetao sam Limatquaom upijajući, ovog puta sasvim sam, s posebnim dahom taj prelepi grad na vrhu jezera ili dnu, kako hoćete, koji mi je bukvalno doneo produžetak života! Rezultati su dobri. Pratimo plan, koji to nije. Međutim, to ću tek kasnije shvatiti.

Pravac Italija, jezera, Milano itd. Preko Zuga stigoh do Gotarda pa sve do Lugana nadomak granice s Italijom... Veliko uzbuđenje, ali i strah. Obuze me slutnja da ipak i nije toliko pametno da kao pripadnik sada već prokletog naroda i proklete zemlje prelazim granicu stroge Švajcarske nekoliko puta u jednom danu. Već se vraćam. Da! Pre toga obidoh meni već dobro poznati Lugano. Predivno mesto, takođe uz jezero. Ali, loše uspomene od pre dvadesetak i nešto godina ne daju mi mira... slični osećaj u Luganu, kao i uvek: pritisak u grudima, otežano disanje. Šta je to s ovim gradom. Ili sa mnom?

Hajde, kreni više! Povratak. Kojim putem? Tamo ispred Gotarda, idem levo. OK! Skretoh nalevo. Poče uzbrdica, uz Alpe. Do vrha je ostalo još dosta. Popeh se na vrh. Tu je sama, samo za sebe ubačena kafana, ili bačena s neba, kao da je stvorena.... Ispred kafane samo jedan automobil. Ne mogu da verujem svojim očima: smeđa Lada, ZG, petokraka i nekoliko brojeva. U zemlji je već sve okončano, ali nije na odmet biti oprezan. Uđoh, popih koka-kolu i nastavih put nadahnut veličanstvenim bespućem, ogromnim planinskim vrhovima, ali uz zebnju pri pogledu na divovske električne stubove koji su išli prema Domodossoli, a možda i u nekom drugom pravcu. Hladnoća se već probijala u unutrašnjost auta. Navukoh džemper koji sam, eto jednom u životu imao pri sebi kada je zatrebalo.

Veličanstveno! Neverovatno. Opijajuće. Još je bio dan. Mala jezerca su kao školjke na priobalskim stenama nicali jedna za drugim. Onda veliki ekskluzivni hotel, malo niže, Belvie, naravno. Neverovatna slika. Visina je još uvek ogromna. Osećam da gorim. Da sam

sav crven. Da li od lekova, visinskog sunca, samog uzbuđenja ili svega zajedno? Možda je i umor u pitanju? Ko zna. Nije ni važno! Idem dalje...

'Od istog, ali drukčije'

Bojažljivo i s dubokim uzbuđenjem prilazim mašini za karte na autobuskoj stanici, osvrćem se, ne bih li izbegao eventualne poglede prolaznike. Istovremeno su me obuzimala dva snažna osećanja: stid, ali i neumoljiv nagon kretanja k cilju nerazumnog i iracionalnog sujeverja. Držao sam tešku i ogromnu torbu u ruci punu knjiga, literature i svesaka. Škola! Strah od rezultata tog jednostavnog pokreta ruke – hoću li se odlučiti da okrenem pred svim tim ljudima koji čekaju na stanici ili ću samo proći – to nikada nisam znao. Večnost odluke je tu! Ali i njena neminovnost. Okretoh ručku, tri puta. Nastupa olakšanje – znači: biće sve dobro! Sujeverje?

U svakoj našoj odluci koja se odnosi na buduće, krije se, a da toga nismo niti svesni, mit, sujeverje, strah, uzbuđenje pred novim. Odluke nas čine određujućim za ono što je moguće! Takođe i potreba da ne budemo samo mi oni koji odlučuju i isključivi krivci za svoje postupke i posledice tih postupaka. Valjda je tako lakše...

Skoro da zaboravim, uostalom sledeće mi je bilo na pameti: svako ko razmišlja o prošlosti ili prebira po svojim mislima u većoj ili manjoj meri nailazi na pitanja o nečemu što ga skoro opsenjuje: potrebi da bude nekakav prorok! Uvek se potkrade po neka misao: a šta bi bilo da je bilo u tom i tom momentu u prošlosti, na primer, drugačije, naime, koliko bi to izmenilo svet u budućnosti... Hm! Odakle li potiče ovakav podsticaj...

Uzani puteljak, popločan kamenjem, kakvi su nekada davno pravljene. Čudim se, ali me svetlost u daljini opominje da ne zastajkujem. Napred, samo napred. Ove zidine, kuće, guše me; imam osećaj da neću izaći iz ovog tunela. Ipak, tačka svetlosti u pozadini tame me neodoljivo privlači. Pa makar bila i zadnja koju vidim.

U momentu setih se dečaćkih igara i privlačne tajanstvenosti kojom je bila zaodena upravo ova ulica. Možda nijedna nije bila ona 'prava', ali su svakako neodoljivo podsećale na nju.

Uzlećemo ka nebu i posle dužeg nebeskog putovanja vraćamo se na isto mesto. Ciklus je zatvoren, ali nikada od početka – bili bi večni, tada!

Po stoti put uzeh Bibliju u ruke, crnog polutvrdog poveza. Nisu te stvari toliko skupe. Uglavnom može svako da je sebi priušti! Biblijski, tanak papir a koliko vremena i truda je utrošeno kako bi se ostvario san o savršenoj povezanosti događanja, logikom koja ipak ima puno mana. Jedna jedina, i to samo jedna greška u logici ruši čitavu kulu misli kao da je od karata.

Ovaj strašni sud morala, i poslednji, uništiće sve. Sve se uskovitlalo, ulice su pune, pa i prepune. Toplo lišće i... šuška pred nogama i čini nas nepovratnim i neoprostivim u licima nečeg što je već viđeno Eto, tek toliko da osećamo grižu savesti!

Došla je sama. Nepozvana! Obučena izazovno – lakirane Beti Bup cipelice, bluza koja je slobodno padala s ramena, verovatno od nekakvog veštačkog vlakna satkana, i ocrtavala male ali oštre, pupave grudi. Moje krilo je primilo čežljivo. Dugo je sedela u mom krilu uz kišu suza i boleštine.

Nesreća započinje u punom uzletu sreće, otupe opreznost i spremnost za nesreću. Ona je lukava i polako se ušunjava u naš život. Puna je predznakova koje mi ne vidimo. Ovakva je opasnija od bilo koje ideologije. Ipak, znači, instinktivno dela.

Birali smo kamenje, a zatim ga bacali pod oblake, visoko iznad palmi i moćnog neponovljivo zelenog drveća manga. Uporno je nametao svoju igru i samo svoje, jedno jedino, njegovo, interesovanje. Zapravo, živeo je u tom ambijentu, uskog dvorišta, s bezbroj kamenčića pri ruci i neverovatnom sposobnošću da uvrtnjem zgloba šake i ramena ruke u jednom zamahu 'odozdo' odapne kamen u vis pod oblake! I ništa drugo. Prvi put u životu osetih nemoć pred nametnutim tuđim pokličem za napad ka neminovnoj pobedi. Kako onda, tako ni danas, nemam odgovor na ljudsku beskrupuloznost nametanja samo svojih interesovanja i tema... koja mi ništa ne govore...

Došli su u posetu. S njim sam se dobro slagao, između ostalog i zato što je bio sličnih godina. Rekoh mu kako čovek može sve ukoliko to hoće i uporno vežba. Na primer, eto, da presavije prste šake unazad i položi ih preko nadlanice. Samo treba da vežba. Pouka je bila da se vežbom i voljom sve može postići. Mislio sam baš sve! Posle godinu dana, opet su došli u posetu. On je to uspeo! Pokazao mi je 'čudo' s prstima, rekavši usput, da čovek može sve, ukoliko to hoće i uporno vežba. Bio sam srećan.

Opet, poseta! Bio sam svestan, ali ne i ponosan, a još manje hvalisav u odnosu na moje plivačke i uopšte sportske sposobnosti i talente. Silne medalje i nekoliko pehara negde sam pohranio, ne bih u ovom momentu ni znao gde da ih tražim... slike i članke iz novina sam pretvorio u elektronsku verziju i ne znam gde se nalazi folder u kojem oni stoje... Njegov otac me zagrlj i povuče u stranu da bi mi nešto diskretno rekao. Šapnu mi da pred njegovim sinom ne spominjem sport, ni uspehe niti bilo šta drugo 'u tom smislu'. S nevericom ga pogledah, namah shvatajući o čemu se radi! Sve je bilo tu, za budućnost – tragično. Iskrenost je isparila zauvek! Pojavio se nekakav drugi, različiti pogled...

Predrag Stanković
ŠUMOMI PORED PUTA I/II

*

Izdavač
Predrag Stanković
e-mail: ciles48@yahoo.com
mob: 061 191 5833
[www.predrag](http://www.predrag.stankovic-cile) stanković-cile

*

Tehnička obrada, teksta, dizajn
Predrag Stanković

*

Lektura
Svetlana Vasović

*

Štampa
Samizdat

*

Primeraka
12